

**A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐ-
SZÖVETKEZETEK BELSŐ VISZONYAINAK
JOGI SZABÁLYOZÁSA ÉS ANNAK
TOVÁBBFEJLESZTÉSE**

NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

Szeged

1979. november 29-30

4.

A Szegedi József Attila Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszékének Kiadványai

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEK BELSŐ VISZONYAINAK
JOGI SZABÁLYOZÁSA ÉS ANNAK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

S z e g e d

1979. november 28-30.

4.

A Szegedi József Attila Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszékének Kiadványai

B 94003

A konferencia anyaga megjelent német és orosz nyelven is
a tanszék kiadványsorozatában /5. és 6. kötet/

Szerkesztette:

Dr. T Ó T H L A J O S

Lektorálta:

Dr. V E R E S J Ó Z S E F

Fordították:

Oroszról - magyarra: Salamon Miklós

Németről - magyarra: Farkasfalvi Ottó

E L Ő S Z Ó

A társadalmi-gazdasági viszonyok rohamos fejlődése mindig újabb és újabb feladatok elé állítja a tudomány és a gyakorlat embereit egyaránt. Sem a tudomány, sem a gyakorlat nem merevedhet mozdulatlaná, ezért ha eredményt akar elérni, állandóan lépést kell tartania a fejlődéssel és bátran szembe kell néznie a társadalmi élet realitásai-ból adódó új feladatokkal. A legjobb megoldások kimunkálá-sa közös érdek, amelynek szolgálatában szükség van az erők egyesítésére és a tapasztalatok hasznosítására is.

Ilyen megfontolás alapján az elmúlt évtizedben rendszeressé vált, hogy a közép-európai szocialista országok mezőgazdasági joggal foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberei évenként vagy kétévenként nemzetközi konferencián találkoznak, hogy kicserélhessék véleményeiket a jogfejlődés legidősebb kérdéseiről. Megtiszteltetés számunkra, hogy 1979. november 28-30 között Magyarországon, Szegeden tarthattuk meg a soronkövetkező konferenciát, amelyet a Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszéke, a Magyar Jogász Szövetség Szövetkezeti Tagozata és a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsának Elnöksége rendezett "A mezőgazdasági termelőszövetkezetek belső viszonyainak jogi szabályozása és annak továbbfejlesztése" címmel. Az üléseken 14 külföldi és közel 100 hazai szakember jelent meg, és az e kötetben is jelzett négy témakörben 27 előadás hangzott el.

Nem lehet feladatom, hogy e rövid bevezetőben értékeljem az előadásokat, hiszen ezek önmagukért beszélnek. Közismert azonban, hogy egy nemzetközi konferencia eredményességét nemcsak a színvonalas előadások, vitaülések jelentik, hanem a személyes kapcsolatok erősödése, elmé-

lyülése, a baráti eszmecserék is. Ugy érzem a konferencia valamennyi résztvevője nevében mondhatom, hogy szegedi találkozónkon erre is bő lehetőség nyílt, és rendezvényünk hozzájárult ahhoz, hogy a résztvevők barátsága erősödjön, szakmai együttműködésük tovább fejlődjön.

E kötet közreadásával lehetőséget kívánunk teremteni arra, hogy a konferencián elhangzott tudományos véleményeket, nézeteket megismerhessék mindazok a téma iránt érdeklődő szakemberek, akik rendezvényünkön nem tudtak részt venni. Reméljük ezzel is hozzájárulunk a mezőgazdasági jog tudományának és egyben a jogalkotó munkának is a további fejlődéséhez.

Végezetül e helyen szeretnénk hálánkkal adózni Dr. MOHAROS József a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa volt titkára, az Elnökség volt tagja emlékének, aki konferenciánk záróbeszédét tartotta. Rendezvényünk után röviddel bekövetkezett halála megakadályozott bennünket abban, hogy kéziratát átvegyük és gondolatokban gazdag, értékelő záróbeszédét a kötetben közreadjuk.

Szeged, 1980. szeptember

Dr. Magyar Árpád
a Legfelsőbb Biróság tanácselnöke,
a MJSZ Szövetkezeti Jogász Tagozata
Országos Vezetőségének elnöke

Dr. ANTALFFY György
professzor
a József Attila Tudományegyetem rektora
/Magyarország, Szeged/

MEGNYITÓ BESZÉD

Tisztelt Konferencia!

Kedves Vendégeink!

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek belső viszonyainak jogi szabályozásával foglalkozó nemzetközi tanácskozást a rendező szervezetek nevében, közöttük a József Attila Tudományegyetem nevében megnyithatom.

Egyetemünk mindig szívesen ad otthont az egyes tudományágak továbbfejlesztéséről folyó eszmecseréknek és mivel magam is az állam- és jogtudományok művelői közé tartozom, érthető büszkeség tölt el, hogy a jogtudomány általam is igen fontosnak tartott részterületének kérdéseiről folytatandó tanácskozást nyithatok meg városunkban.

Az utóbbi évek során ugyyszólván naponta hallhatunk tudósításokat a tömegkommunikációs eszközökön keresztül különféle konferenciák szervezéséről, számot adva azok tárgyköréről, témájáról, a résztvevők köréről. Ilyen jellegű tanácskozások mind hazai, mind pedig nemzetközi szempontból igen jelentős és fontos események, hiszen lehetőség nyílik arra, hogy a nyilvánosság előtt az adott tudományág képviselői beszámoljanak munkájukról, eredményeiről, problémáikról és jövő terveikről.

Igazán nagy örömömre szolgál, egy olyan rendezvény megnyitójaként megnyilatkoznom, mely a társadalomtudomány területén, annak egyik igen fontos tudományágazatában a korszerű tudománypolitika követelményeinek megvalósulását

jelzi.

A tudományos kutatás és fejlesztés a szocializmus építésének egyik legdinamikusabban fejlődő területévé vált. A tudomány szerepének megnövekedése, a társadalmi, gazdasági kérdések iránti érzékenysége a tudomány művelőinek széles körét aktivizálta, tettekre késztet tudományos közélet teremtdött, növekedett a tudomány társadalmi szerepe. A kutató tevékenység a korábbi időszakokhoz képest következetesebben és tervszerűbben tudja így szolgálni a szocialista építés gyakorlatát, közvetlenebbül járul hozzá társadalmi, gazdasági, kulturális céljaink megvalósításához.

A tudományok eredményes művelése hosszú idő óta megköveteli a nemzetközi tudományos eredmények állandó figyelemmel kísérését, az együttműködés sokoldalú kifejlesztését, különösen pedig a szocialista országok tudósainak baráti összefogását, mert ez nagymértékben meggyorsítja és elősegíti a tudományok fejlődését.

Az együttműködésnek egy ilyen nemzetközi konferencia formájában történő megnyilatkozása jelentős hatással, befolyással bír egy-egy tudományszak további fejlődésére és egyben mindig fontos társadalmi és tudományos eredménynek is számít. Külön örömünknek szeretnénk kifejezést adni abból az alkalomból, hogy egyetemünket érte a megtiszteltetés: ismét Szegeden került sor megrendezésre külföldi jogtudósok részvételével nemzetközi konferencia. Ennek jelentőségét aláhuzza többek között az a tény is, hogy a szocialista országok közül számosan képviseltetik magukat, a hazánkba érkezett tudósok, gyakorlati jogászok részvétele és közreműködése elősegíti a felmerült problémák megoldását, nemzetközi kitekintést is biztosítva, új tudományos koncepciók kialakítását.

A különböző nemzetközi tényezők hatása a tudományos életben is igen jelentős és egyre erősödő tendenciát mutat.

Az egyes országok fejlődése széles területen, sokszor meghatározó jellegű összefüggések szálaival kapcsolódik más országok fejlődéséhez; a tudományos kutatás eredményei jutnak a határokon, hatása érvényesül, befolyással van más országok tudományos fejlődésére. Biztosak vagyunk, hogy a hazai, de ezen túlmenően általában a szocialista tudományok számára hasznos szolgálatot teszünk e konferencia megrendezésével.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy míg a régebbi időkben ezek a találkozások lényegében csak tájékoztató jellegűek, jelentős részt reprezentatív ünnepélyek voltak, addig ma már meghatározott tudományos kérdések megvitatását szolgáló program összeállítása a cél, ahol elmélyült, alkotó tudományos eszmecsere alakulhat ki.

A tudományok rendkívül gyorsütemű fejlődése, a rohamosan növekvő anyag és egyéb igény, amit e fejlődés támaszt, a társadalmi igények felerősödése és szigorubbá válása, a feltételrendszer tekintetében gyorsan változó rugalmas hozzáállásra, az elméleti és gyakorlati bázisok szorosabb közös tevékenységére egyre nagyobb a szükség. Számolnunk kell azzal, hogy a társadalmi, gazdasági, kulturális fejlődés a korábbiánál komplexebb, nehezebben megoldható problémákat vet fel és igényli a választ a kutatástól az ismeretek "megtermelésétől" az alkalmazásig. A kutatás és a gyakorlat minden korábbiánál szélesebbkörű együttműködésével kell megteremtünk azt a kedvező, egészséges alapot, amelyre a további fejlődés épülhet. Ilyenek voltak már a budapesti, moszkvai, szófiai, brnói, leipzig-i megbeszéléseink.

1. A mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek ma már igen nagy szerepük van szerte a világon, de különösen a szocialista országokban. Az is közismert, hogy a fejlődő országok legtöbbjében szövetkezeti úton kívánják megszervezni a mezőgazdasági termelést. Nem túlzás tehát, ha azt mondjuk, a szocialista mezőgazdasági termelőszövetkezetek a figyelem közép-

pontjába kerültek valamennyi földrészen és továbbfejlődésük mikéntje jelentős mértékben befolyásolhatja a fejlődő országok szövetkezeti mozgalmát is.

Az európai szocialista országok mezőgazdasági termelőszövetkezetei fejlődésük nagyon fontos szakaszához érkeztek. A szó valódi értelmében hatalmas termelő országokká váltak. Az iparszerű termelés, a technológiai fegyelem betartása, pontos, előre megtervezett kooperációs kapcsolatokat igényel az ipari termékeket gyártó üzemekkel és ugyanez a szervezett kapcsolat szükséges a mezőgazdasági termékek értékesítéséhez és feldolgozásához sz élelmiszergazdaság és kereskedelem valamennyi területén. A termelési viszonyoknak ilyen jellegű megváltozása természetesen kihat a szövetkezeten belüli tulajdoni, vagyoni, vezetési és munkaviszonyokra vagy ahogyan a konferencia témáját jelölték, a termelőszövetkezeti belső viszonyokra is.

Ezeknek a változásoknak a kutatása, az új viszonyoknak valósághű feltérképezése, a fejlődés tendenciáinak felismerése valamennyi, társadalmi organizációkkal foglalkozó tudományág fontos feladatává vált. Ezért tartom nagyon időszerűnek a konferencia témakörét.

2. Meggyőződésem, hogy a konferencián elhangzó tudományos nézetek és vélemények - amelyek ugyan elsősorban szervezeti sajátosságokban és hazai viszonyokban gyökereztek - nemcsak a mezőgazdasági termelőszövetkezetek fejlődését, jogi viszonyaik szabályozását fogják elősegíteni, hanem az állami vállalattal és az egyéb szövetkezetekkel foglalkozó tudományágaknak, illetve kodifikációs munkáknak is segítséget nyújtanak. A magyar jogirodalomban élénk és termékeny vita alakult ki a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jognak, mint jogágnak a további alakulásáról, fejlődéséről. Vannak, akik egy egységes szövetkezeti jog kialakulását jelzik, mások pedig egy egységes vállalati jog aspektusából indulnak ki. Tudom, hogy

több szocialista országban az a vita szintén létezik, sőt még színesebbé válik a gazdasági jog vagy az agrárjog koncepciójával.

A konferencia témaköre tág lehetőséget ad arra, hogy ezek a kérdések a belső viszonyok elemzése kapcsán a tanácskozáson is felmerülhessenek. Nézetem szerint azonban nem lehet jelen konferenciánk feladata, hogy ezekre a bonyolult, több jogágat is érintő, komplex kérdésekre választ adjon. Ugyanakkor remélem, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek belső viszonyainak elemzésében kialakuló álláspontok előbbre viszik a különböző nézetek közeledésének ügyét, vagy az eltérő álláspontok jobb megértését. Ezáltal a konferencia munkája hozzájárulhat a munkajog, a polgári jog, a földjog tudományának fejlődéséhez, vagy a még általánosan el nem ismert szövetkezeti jog vagy vállalati jog további tanulmányozásához és mindezek által a jogelmélet tudományának fejlődéséhez is.

3. A mezőgazdasági termelőszövetkezeti belső viszonyok a szó igaz értelmében igen erőteljesen fejlődnek. Ennek bizonyítására úgy érzem elégséges csak egy-két összehasonlító hazai adatra hivatkozni. Az első szocialista szövetkezetek vagyoni biztonságáról alig-alig beszélhetünk, hiszen több ezer kisüzem között aprózódott fel és 30 év után mintegy 1350 korszerű nagyüzemünkben összpontosul a több milliárdos szövetkezeti vagyon. A belépéskor talán még vagyoni biztonságukat féltő egyéni parasztoknak és családjaiknak egzisztenciális vagyoni biztonságot is teremtettek a szövetkezetek. Kb. 900.000 szövetkezeti tag kapcsolódott be a szocialista termelőüzemek önkormányzaton alapuló vezetésébe és gyakorolja nap mint nap a szövetkezeti demokrácia által biztosított jogait. A szövetkezetek közel fél millió aktív keresőnek adnak biztos megélhetést és a bérből fizetésből élőkével azonos jövedelmet, munkakörülményeket. Kb. 400.000 már dolgozni nem bíró tsz. tag szociális ellátását is sikerült megfelelő szinten megoldani.

A belső viszonyoknak e magasszintű fejlődéséhez korszerű,

a fejlődést egy pillanatig sem gátló jogalkotásra volt szükség. Meggyőződéssel állithatom, hogy az európai szocialista országokban ez a jogalkotói tevékenység azért felelhetett meg ilyen jól a követelményeknek, mert mindig támaszkodhatott a tudományra és a gyakorlati munkát végző szakemberekre.

Ugy gondolom, hogy a jövőben a belső viszonyok fejlődése lassabbá válik, hiszen a mennyiségi mutatók helyébe itt is a minőségi mutatók fognak lépni. Ez a folyamat viszont méginkább megköveteli jogalkotásunktól a tudományosan is megalapozott előrelátást.

A gyorsütemű fejlődésben gyorsan kiütköznek az esetleges tévedések, gátló tényezők is, de egy lassabb folyamatban egy-egy részterületen csak évek múlva vehetjük észre azokat. Ezért tartom rendkívül fontosnak a sokat emlegetett triász - jogtudomány, jogalkotás, jogalkalmazás - még szorosabb együttműködését.

Engedjék meg, hogy kifejezhessem ezirányu örömet is, hiszen a konferencia rendezőszervei és ezáltal résztvevői ezt a jó együttműködést példázzák.

A jogtudomány feladata, hogy még közelebb kerüljön az élethez, a társadalmi valósághoz, elemezze az eddigi tapasztalatokat, munkálja ki a fejlődés új elemeit. Egy tudományág fejlődése annál eredményesebb, minél céltudatosabban képes a jelentkező feladatok komplex jellegét megragadni és a többi tudományág együttműködésével azokat megoldani. Ez vonatkozik különösen a jogtudomány, s ezen belül a konferencián megvitatásra kerülő jogág sajátos feladatainak meghatározására is. A jogász foglalkozást sohasem szabad elvontan szemlélni. A jogász mindig valamely konkrét állami intézményeket épít ki, meghatározott jogot alkalmaz; a jogászság szerepe és munkája társadalmi jelentőségű, nagy szükség van a különböző speciális körben tevékenykedő szakemberek együttműködő tevékenységére. Kíváncsinos, hogy a jelenlegi formáknál még szélesebbkörű lehetőségeket kiaknázzák a kölcsönös tájékoztatás és az együttműködés

szervezeti formáinak továbbfejlesztése területén. E vonatkozásban több konkrét kezdeményezés, javaslat megtételére alkalom nyílik e konferencia folyamán.

Az eredményes tudományos kutatómunkának fontos előfeltétele a már említett elmélet és gyakorlat összhangjának kialakítása. A jogtudományban, a többi tudományokhoz hasonlóan az elméleti kutatástól - amely a jogfejlődés jelentősebb elvi-elméleti kérdéseinek feldolgozására irányul - meg kell különböztetni az alkalmazott kutatást, amelynek elsőrendű feladata, hogy a gyakorlat során felmerült problémákról adjon tudományos szempontból is megalapozott választ. A helyes arányok megvonása a tudományos kutatás fontos feltétele, ezért szükséges a társadalmi jelenségek sokoldalú alapos vizsgálata, konkrét tanulmányozása. Élni kell azzal a lehetőséggel, amelyet a szocialista társadalom nyújt: a tudományos megállapítások, következtetések helyessége társadalmi méretekben lemérhető. Lehetőség nyílik a társadalom fejlődése szempontjából hasznos jelenségek minél szélesebbkörű megismertetésére és elterjesztésére. Az elmúlt években e kutatások nagy segítséget nyújtottak a hazai gyakorlatnak és jelentős elismerést vívtak ki nemzetközi szinten is.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek belső viszonyainak jogi szabályozása és annak továbbfejlesztése kérdéseiről tartandó konferencia elé igen nagy várakozással tekintünk. Indokolttá teszi a várakozást mindenekelőtt az, hogy olyan időszaki kérdések kerülnek megvitatásra, mint: a termelőszövetkezeteken belüli vagyoni viszonyok főbb kérdései; a szövetkezeti tagok érdekvédelme a termelőtipusu szövetkezetekben; a tagsági jogviszony új vonásai a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben, s mind e témák rangos előadásban.

A szocialista jogtudomány művelői számára nyilvánvaló, hogy e jogág kutatásának színvonala, eredményei és megállapításai nem közömbösek, s jelentős fontosságuk gazdaságpolitikai, gazdaságszervezési, de nem utolsósorban a szövetkezeti dolgozók tudatfejlesztése szempontjából is.

I. R É S Z

A TERMELŐSZÜVETKEZETEN BELÜLI VAGYONI VISZONYOK

Dr. SERES Imre
professzor
Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
/Magyarország, Budapest/

A TERMELŐSZÖVETKEZETEN BELÜLI VISZONYOK FŐBB JOGI KÉRDÉSEI
/vitaindító előadás/

1. A jogtudomány a mezőgazdasági termelőszövetkezetet hosszú időn keresztül úgy tekintette, hogy az a termelőszövetkezeti tagok vagyoni és személyi egyesülése eredményeként létrejött mezőgazdasági nagyüzem, amely az alapszabályban, illetve a jogszabályban meghatározott célra jött létre és működik. Lényegében ez a szemlélet és felfogás uralkodott nálunk is a mezőgazdaság tömeges kollektivizálásának befejezéséig, illetőleg még tovább is, egészen a gazdaságirányítás új rendszerére való áttérésig, vagyis az ennek szellemében megalkotott mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvény /1967. évi III. tv./ megjelenéséig.

A mezőgazdaság tömeges kollektivizálásának befejezése után mind az elmélet, mind a tudatos jogalkotói szemlélet annyiban módosította ezt a felfogást, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezeteket a termelőszövetkezeti tagok személyi és vagyoni egyesülésének tekintette és tekinti ma is.

Látszólag tehát a szemlélet lényegében nem változott, csupán a megfogalmazásban cserélt helyet a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok szövetkezeti egyesülésének jelzője úgy, hogy a vagyoni jelző elsődleges helyére a személyi jelző került, s másodlagos helyre szorult a vagyoni jelző.

Ezzel szemben az igazság az, hogy emögött a fogalmazási formai módosításnak tűnő "jelző-csere" mögött igen mély gazdasági és társadalmi átalakulás rejlik, amelyet mind a

jogtudomány, mind a jogalkotás nyomon követett, elősegített és a valóságban végbement gazdasági és társadalmi átalakulás végeredményét kellő szinten úgy általánosította, hogy az ne csak a valóságot tükrözze, hanem a további fejlődést is elősegítse ezen a területen.

a/ A probléma lényegére térve nézzük meg, hogy tulajdonképpen miről is van szó? Véleményem szerint ugyanis a jogtudomány és a jogalkotás a fejlődés adott időszakában helyesen tette azt, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek esetében a hangsúlyt elsősorban a vagyonegyesítésre helyezte és ugyancsak helyesen tette a fejlődés adott szakaszában azt, hogy a hangsúlyt áthelyezte a mezőgazdasági termelőszövetkezetek esetében a személyi egyesülésre. Miért? Közismert, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének gazdasági célja a kisárutermelő paraszti gazdálkodás megszüntetése a mezőgazdaságban úgy, hogy annak alapvető vagyoni bázisa és az ahhoz kapcsolt munkaerő a mezőgazdasági termelőszövetkezetekbe, mint szocialista mezőgazdasági nagyüzemekbe kerüljön, meghatározott gazdasági és társadalmi célok elérése érdekében.

Még pontosabban kifejezve ez azt jelentette, hogy a kisárutermelés alapját - a személyi jellegű kisegítő gazdálkodáshoz szükséges vagyon kivételével - teljes egészében szövetkezeti módon kellett társadalmasítani, de a kisárutermelésben dolgozó és abból élő személyek egészéből csak annyi személy egyesülése volt szükséges, amennyi a mezőgazdasági termelőszövetkezeti nagyüzemi gazdálkodáshoz szükséges volt. Vagyis a kisárutermelő mezőgazdaság meglévő munkaerejének csak részbeni "társadalmasítására" volt szükség. Másként megfogalmazva ez azt jelentette, hogy a mezőgazdaság tömeges kollektivizálása a mezőgazdasági termelési eszközök teljes szövetkezeti társadalmasítását kívánta meg, de az ott élő munkaerőnek csak egy részére volt szükség a mezőgazdasági termelőszövetkezeti nagyüzemekben. Így a munkaerő többi része a mezőgazdaságból "felszabadult" elsősorban az ipar és a mezőgazdaság más ága-

zatai számára. Mind a termelőeszközök, mind a munkaerő szövetkezeti társadalmosítása egyidejűleg, a termelőszövetkezeti tagsági jogviszony létrejöttén keresztül valósult meg.

Természetesen ez a szövetkezeti társadalmosítás nem ilyen leegyszerűsített formában valósult meg, de ez volt a lényege. Ennek elérése érdekében azonban úgy kellett megkonstruálni a termelőszövetkezeti tagsági jogviszony vagyoni tartalmát, hogy annak eredményeként valóban végbemenjen a kisáru-termelés vagyoni alapjának teljes szövetkezeti társadalmosítása. Végbe menjen akkor is, ha olyan személyek lesznek termelőszövetkezeti tagok, akik munkaerejükkel már nem vehetnek részt a termelőszövetkezeti közös munkában /öregségi járadékosok/ - és végbemenjen ez a szövetkezeti társadalmosítás akkor is, ha a vagyon tulajdonosa nem válik termelőszövetkezeti taggá /családtagok, termelőszövetkezeten kívülálló harmadik személy földtulajdonosok/. A termelőszövetkezeti tagsági jogviszony ebben a vagyoni vonatkozásban tehát nemcsak a belépő tag vagyonának társadalmosítási eszköze volt, hanem közvetve eszköze volt annak is, hogy a föld, mint a legfontosabb alapvető termelőeszköz a mezőgazdasági termelőszövetkezetekhez kerüljön akkor is, ha annak tulajdonosa kívül marad a termelőszövetkezeten. Így a termelőszövetkezeti tagsági jogviszony nemcsak belső vagyoni viszonythozott létre a tag és a termelőszövetkezet között, hanem létrehozott külső vagyoni jogviszonyt is /termelőszövetkezeti haszonbérleti jogviszony/ - földjáradékra való jogosultság/ a termelőszövetkezet és kívülálló harmadik személyek között. Alapjában véve tehát ez az elsődleges cél; a kisáru-termelés vagyoni bázisának szövetkezeti társadalmosítása az egész mezőgazdaságban, - adja a magyarázatát annak és egyben indokolja is azt, hogy abban a fejlődési időszakban miért helyezkedett a jog arra az álláspontra, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet a tagok vagyoni és személyi egyesülése eredményeként létrejött mezőgazdasági nagyüzem.

b/ A mezőgazdaság tömeges kollektivizálásának befejezése után, de különösen a gazdaságirányítás új rendszerére való áttérés idején a valóságos helyzetnek megfelelően előtérbe kerül a termelészövetkezeti tagok személyi egyesülése és másodlagos helyre szorul a megfogalmazásban a vagyoni egyesülés. Miért? Semmi esetre sem azért, mert a termelészövetkezeti vagyoni viszonyok veszítettek a jelentőségükből. Sokkal inkább arról van szó, hogy a termelészövetkezeti közös gazdaság vagyoni léte a jogi személyként működő termelészövetkezetben olyan önállósult formában jelentkezik, amelyhez a termelészövetkezeti tag elsősorban nem mint volt kisárutermelő tulajdonos kapcsolódik, hanem mind dolgozó, aki a munkaerejét a termelészövetkezetben társadalmasított termelészövetkezeti közös vagyonnal, az odatartozó - gazdasági értelemben társadalmasított termelőeszközökkel kapcsolja össze a termelészövetkezeti tagsági jogviszony keretén belül.

Mindez nagyon leegyszerűsítve azt jelenti, hogy most már a termelészövetkezeti tag volt magántulajdonosi mivolta lényegében csak a földjáraadékra való jogosultságban jelentkezik, de az egyéb vagyoni jogai már közvetlenül a személyi egyesülés tényéhez kapcsolódnak. Vagyis ahhoz, hogy a tag a termelészövetkezeti közös gazdaságban dolgozik, az ott végzett munkájától függően részesül a termelészövetkezeti közös gazdálkodás eredményéből és nem kis mértékben ehhez kapcsolódik a háztáji gazdaság fenntartásához való joga is.

Ez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy a termelészövetkezeti tag csak mint dolgozó, csak mint munkacso-
csolódik a termelészövetkezeti közös vagyonhoz. A termelészövetkezeti tag személyi egyesülésének másik jellemző oldala az, hogy tagja annak a termelészövetkezeti kollektívának, amely kollektíva önállóan birtokosa, tulajdonosa a termelészövetkezeti közös vagyonnak, és pedig függetlenül attól, hogy vitt-e be vagyont a termelészövetkezetbe vagy sem, s függetlenül attól, hogy munkaképes termelészövetkezeti tag-e, vagy sem. A termelészövetkezeti tagnak ez a kollektív tulajdonosi mivolta

értelemszerűen más, mint amilyen tulajdonosi mivolta volt a kisárutermelésben. A termelőszövetkezeti tagnak ez a kollektív tulajdonosi mivolta teljesen független a volt kisárutermelő tulajdonosi mivoltától egyszerűen azért, mert formailag és tartalmilag is csak a termelőszövetkezetben társadalmazott közös vagyonhoz kapcsolódik a tagsági jogviszony keretében, s emellett személyenként, tagokként nem is konkrétizálható e kollektív tulajdonosi mivolta. A termelőszövetkezeti tulajdonnak mindig az adott élő termelőszövetkezeti tagok kollektívája a tulajdonosa osztatlanul, annak megfelelően, ahogyan osztathatlan a termelőszövetkezeti közös vagyon, illetve tulajdon.

Amennyiben mindez így van, így igaz, akkor logikailag szükségszerűen el kell jutnunk arra a következtetésre, hogy a fejlett szocialista társadalom viszonyai között, amikor már új termelőszövetkezetek nem a kisárutermelő paraszti gazdaságokból, hanem legfeljebb csak már meglévő termelőszövetkezetekből jönnek, vagy jöhetnek létre, a mezőgazdasági termelőszövetkezet fogalmának meghatározásában tulhaldottnak tűnik a termelőszövetkezeti tagok személyi és vagyoni társulásának hangsúlyozása, illetve kettéválasztása, mivel az inkább a multa, a kezdetre, a mezőgazdaság tömeges kollektivizálásának az időszakára emlékeztet vissza és nem a jelenlegi valóságot fejezi ki. Napjaink termelőszövetkezeti valósága tehát megkérdőjelezi a termelőszövetkezeti tagok személyi és vagyoni társulásának hangsúlyozását, s helyette inkább azt tolja előtérbe, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet fogalmában a tagok önkéntes társulása alapján létrehozott termelőszövetkezet két alapvető jellemző vonása legyen kiemelve; éspedig a termelőszövetkezeti közös vagyon és tulajdon, valamint a közösben végzett személyes munka.

Ennek megfelelően a magyar termelőszövetkezeti törvény 3. §-ának /1/ bekezdése arra alkalmas időben újrafogalmazható lenne például a következő módon: "A termelőszövetkezet

a tagok önkéntes társulása útján létrehozott, a szövetkeztük tulajdonán, illetve közös vagyonán és a közösben végzett személyes munkán alapuló szocialista mezőgazdasági nagyüzem, amely szerves része a szocialista társadalmi rendszernek és

- a népgazdaság érdekeivel, a társadalmi célokkal összhangban;
- a közös és a háztáji gazdaság összekapcsolásával;
- a szövetkezeti demokrácia rendszerében önálló, tervszerű vállalati gazdálkodást folytat és megvalósítja a tagság társadalmi egységét, szocialista nevelését."

A termelőszövetkezet fogalmának ilyen, vagy ehhez hasonló megfogalmazása megfelelő tónusban fejezné ki azt a hangsúlyozni kívánt igazságot, hogy a termelőszövetkezet alapjában a termelőszövetkezeti tagoké, akik kollektívan tulajdonosai, birtokosai a termelőszövetkezeti közös vagyonnak, de ugyanakkor egyénileg, személyesen dolgozói a termelőszövetkezetnek, vagyis annak a mezőgazdasági nagyüzemnek, amely konstrukciójában, felépítésében eleve összekapcsolja a közös és a háztáji gazdaságot és ebben a formában épül be, válik szerves részévé a fejlett szocialista társadalomnak.

E hangsúlyozni kívánt igazságok, tények természetesen csak a termelőszövetkezeti vagyonjog szempontjából nézve lettek itt megfogalmazva, ami nemcsak hogy nem zárja ki, de eleve feltételezi, hogy más szempontokból vizsgálva a termelőszövetkezeteket annak megfelelően más jellemző vonások, más tények és más hangsúlyozni kívánt igazságok kerüljenek felszínre, illetve ujrafogalmazásra a mai és a reálisan belátható mezőgazdasági termelőszövetkezeti valóságnak megfelelően.

2. A magyar szövetkezeti elméleti tudományos felfogás mind a közgazdasági, mind a jogtudományban már évekkel ezelőtt eljutott arra a következtetésre, hogy a szövetkezetek

általában is, s így ezen belül a mezőgazdasági termelőszövetkezetek különösen is szerves részei a szocialista gazdasági és társadalmi berendezkedésnek. Ez az általánosnak és uralkodónak tekintendő tudományos szemlélet a jogszabályban is tükröződik akkor, amikor a szövetkezeti törvény egyértelműen megállapítja, hogy: "A szövetkezetek a szocialista társadalmi rend részei;" /Szvt. 2. § /3/ bek./ Ezt a tudományos felfogást tükrözi a mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvény is, amely ugyancsak azt állapítja meg többek között a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről, hogy az "Szocialista mezőgazdasági nagyüzem, amely része a szocialista társadalmi rendszernek .." /Tv. 31. § /1/ bekezdésben/.

Véleményem szerint ennek a felfogásnak az elméleti és gyakorlati igazságát aligha lehet ezzel ellentétes eredménnyel vitatni egyszerűen azért, mert az így igaz nemcsak a szocializmus építésének időszakában, hanem a fejlődésében valójában belátható fejlett szocialista társadalomban is.

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a szövetkezeti elmélet mindmáig adós maradt annak a kimunkálásával, hogy mindez mit jelent a szövetkezetek szempontjából, hogy ebből milyen konkrétabb elvi és gyakorlati következtetéseket lehet és kell is levonni mind a szövetkezetek, mind a fejlett szocialista társadalom egészének egészséges fejlődése érdekében. Ezt a hiányt itt most aligha lehetne akárcsak részben is pótolni, de ilyen igény nélkül is elkerülhetetlenül meg kell fogalmazni néhány olyan alapgondolatot, amely talán elősegítheti azt, hogy mind a szövetkezeti elmélet, mind a gazdaságpolitika, valamint a jogalkotás és a jogalkalmazás is fokozott figyelmet fordítson erre a tényre.

a/ Az első gondolat, amit az említett alaptétellel kapcsolatban meg kell fogalmazni az, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet a mai teljes konstrukciójában, "egészében véve" szerves része a szocialista társadalmi rendszernek.

Másként megfogalmazva ez azt jelenti, hogy ha igaz az, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet olyan szövetkezeti szocialista mezőgazdasági nagyüzem, amely konstrukciójában szervesen összekapcsolja a közös és a háztáji gazdaságot, akkor az is igaz, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet ebben a szélesebb értelemben felfogott valóságban szerves része a szocialista gazdasági és társadalmi berendezkedésnek. Még egyszerűbben kifejezve ez azt jelenti, hogy mind a mezőgazdasági termelőszövetkezeti nagyüzemi közös gazdaság, mind a termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdasága szerves része a szocialista gazdasági és társadalmi berendezkedésnek nemcsak a szocializmus alapjainak lerakása időszakában, hanem a fejlett szocialista társadalomban is. Ugy gondolom, hogy az itt említett megállapítás bővebb indoklásra nem szorul a hozzáértő elméleti és gyakorlati szakemberek előtt, s talán mellőzhető adatokkal és tényekkel bizonyítani azt, hogy ez a megállapítás nem csupán a termelőszövetkezetek itt jelentkező csoportérdekeit fejezi ki, hanem ezen túlmenően igen fontos népgazdasági érdeket konkretizál és így kellő súllyal kifejezi az itt jelentkező osztálytársadalmi érdeket is.

b/ A másik gondolat, amit az említett alaptétellel kapcsolatban meg kell fogalmazni az, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetnek a fejlett szocialista társadalomba való beilleszkedése szükségszerűen azt vonja maga után, hogy a termelőszövetkezet belső viszonyai és a termelőszövetkezet külső környezete közötti viszonyok élesen nem határolódnak el egymástól, s különösen a vagyoni, a gazdálkodási viszonyok alakulnak úgy, hogy ezen a területen a belső és külső viszonyok kölcsönös kapcsolatában a termelőszövetkezet vagyoni és gazdálkodási önállósága mellett is a külső gazdasági és társadalmi környezetnek van meghatározó szerepe.

A mezőgazdasági termelőszövetkezet termelő és gazdálkodó tevékenysége a termelőszövetkezeti gazdasági önálló-

sága mellett is csak úgy folytatható sikeresen, hogy rengeteg gazdasági szál fűzi össze a külső gazdasági környezettel /pl. a nagyüzemi termeléshez szükséges ipari termékek beszerzése, termelési kooperációk létesítése, a mezőgazdasági termékek feldolgozásához szükséges gazdasági kapcsolatok létesítése, a termékek értékesítése, különféle gazdasági szolgáltatások, stb./.

Másként kifejezve ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezeti gazdálkodás nem lehet zárt, a termelőszövetkezeten belülre korlátozott, s így a belső vagyoni viszonyok is csak viszonylagosan határolhatók el a külső gazdasági kapcsolatoktól. Ennek ellenére szükséges az elhatárolás a termelőszövetkezet gazdasági önállósága, a saját kockázatra való gazdálkodás, stb. szempontjából, mert ez a biztosítéka annak, hogy a termelőszövetkezet ne az alá- és fölérendeltség elve alapján, hanem az egyenrangúság, illetve az egyenjogúság elve alapján működve legyen szerves része a szocialista rendszernek. Ez az egyenrangúság, illetve egyenjogúság különösen fontos a mezőgazdasági termelőszövetkezetek esetében, mert a mezőgazdaságban, mint az egyik alapvető népgazdasági ágazatban a nagyüzemi árutermelés tulnyomó részét a mezőgazdasági termelőszövetkezetek adják, s mellettük objektíve másodlagos helyen szerepel mind az állami gazdaságok, mind az egyéb mezőgazdasági termelési egységek mezőgazdasági termelési egységek mezőgazdasági árutermelő tevékenysége.

c/ Az a tény, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet az egyenrangúság, illetve az egyenjogúság elve alapján vált szerves részévé a szocialista rendszernek, felveti azt a harmadik lényeges gondolatot is, - hogy a termelőszövetkezet belső vagyoni viszonyainak elméleti és gyakorlati felfogását is át kell rendezni a mai valóságnak megfelelően. Ez az átrendezés lényegében azt jelenti, hogy a termelőszövetkezeten

belüli vagyoni viszonyoknak eddigi - akarva-akaratlanul is "tagcentrikus" felfogását "szövetkezeti és tagcentrikus" felfogásává kell tenni.

A termelőszövetkezeti belső vagyoni viszonyoknak ez a szövetkezeti és tagcentrikus felfogása lényegében azt jelentené, hogy mind az elmélet, mind a jogalkotás és a tényleges gazdálkodási gyakorlat azt helyezze előtérbe, hogy a termelőszövetkezeti tulajdon, a termelőszövetkezeti közös vagyon hogyan funkcionál és funkcionálhat még eredményesebben a termelőszövetkezetben, s ehhez kapcsolatosan a termelőszövetkezeti tagok közvetlen vagyoni érdekeltsége elsősorban a közösségekben végzett munkához arányosan kapcsolva, de tágabb értelemben véve a termelőszövetkezeti tagsági jogviszony tényéhez kapcsolva és annak keretén belül az elosztás és elsajátítás szocialista szövetkezeti elveinek megfelelően történjen.

- Idekapcsolva természetesen a háztáji gazdálkodás vagyoni és munkaviszonyait is annyiban, amennyiben az összekapcsolódik a közös gazdasággal és kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de a termelőszövetkezeti gazdálkodás egyik ágazatának tekintendő.

Ezek mellett a termelőszövetkezeti belső vagyoni viszonyok között ma már ugyyszólván csak szociális szempontból van jelentősége a termelőszövetkezet és a termelőszövetkezeti tag között meglévő olyan belső vagyoni viszonnak /földjára-dék/, amely még arra emlékeztet, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tag valamikor kistulajdonos volt és általában kisárutermelő gazdálkodást folytatott.

Ha mindez így igaz, abban az esetben viszont el kell jutnunk arra a következtetésre is, hogy a termelőszövetkezeten belüli vagyoni viszonyokat tulajdonképpen két nagyobb csoportra lehet és kell is osztani. Ez azt jelenti, hogy a belső vagyoni viszonyok egyik nagy csoportját a termelőszövetkezeti tulajdon, illetve a termelőszövetkezeten mint mező-

gazdasági nagyüzemen belüli léte és működése adja, - míg a másik csoportot a termelészövetkezeti tagoknál személyenként is konkrétizáltan jelentkező belső vagyoni viszonyok alkotják. Ezek részben a tagsági munkaviszonyhoz szervesen hozzátartozó munkabér és jövedelemrészesedés, stb. részben pedig e tagsági munkaviszonytól is függő, de egészében véve mégis csak a tagsági jogviszony létéhez kapcsolt háztáji gazdasági vagyoni viszonyok.

A termelészövetkezeten belüli vagyoni viszonyoknak e két csoportja egyebek között abban is különbözik egymástól, hogy az első csoport, tehát a termelészövetkezeti tulajdon és a termelészövetkezeti közös vagyon belső viszonyai jelentős részben átmennek külső vagyoni viszonyokba, külső tulajdonjogi és egyéb vagyoni viszonyokba; míg ezzel szemben a termelészövetkezeti tagoknál egyénileg konkretizálódó belső termelészövetkezeti vagyoni viszonyok a termelészövetkezeteken belül megszűnnek, illetőleg a termelészövetkezeti tagsági jogviszony megszűnése az, ami főszabályként teljes egészében megszünteti ezeket a termelészövetkezeti belső vagyoni viszonyokat.

3. A gondolat, amellyel a következőkben szeretnék foglalkozni, ugyancsak szorosan kapcsolódik ahhoz a gondolat-sorhoz, amely azzal a ténnyel kapcsolatban merül fel, hogy a mezőgazdasági termelészövetkezet a szocialista népgazdaság szerves része mind a közös, mind a háztáji gazdaságok vonatkozásában. Mégis - aktualitásánál és népgazdasági jelentőségénél fogva - külön kiemelve kell itt foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy a mezőgazdasági termelészövetkezet, mint mezőgazdasági nagyüzem, saját gazdálkodó tevékenységén tulmenően milyen szerepet kell, illetve kellene, hogy betöltsön a közös gazdaság hatósugarába, illetve vonzáskörébe eső egyéb kisgazdasági egységekkel kapcsolatban.

Magyarországon közismert az a tény, hogy a jellemzően szocialista nagyüzemi mezőgazdaságban komoly szerepet játszanak nemcsak a termelőszövetkezetekhez kapcsolódó személyi jellegű háztáji gazdaságok, hanem azok mellett azok a kisgazdasági egységek is, amelyek termelőszövetkezeti tagsági jogviszonytól függetlenül léteznek a magyar mezőgazdaságban és a gazdáik önellátásán túlmenően /ami önmagában sem elhanyagolható tényező/ összességükben népgazdasági szinten mérve is számottevő árutermelő tevékenységet folytatnak ma is, - bár a bennük rejlő ilyen lehetőség még távolról sincs kihasználva.

Ha egyesek vitatják is, - elvi meggyőződésemm mind közgazdasági, mind jogi szempontból és a gyakorlati tapasztalat is azt igazolja, hogy a szocialista nagyüzemi mezőgazdaságban szükség van a háztáji és egyéb kisgazdasági egységekre és ezek a személyi jellegű kisgazdasági egységek is szerves részei a fejlett szocialista társadalomnak.

Nem kívánom itt az évenként változó statisztikai adatokkal elátamasztani és nehezéssé tenni az alapgondolat megértését, de hangsúlyozni kell itt azt is, hogy a háztáji és egyéb kisgazdasági egységek a népgazdasági szinten mért mezőgazdasági árutermelésben - az önellátáson túlmenően - igen komoly szerepet játszanak mennyiségben is és különösen választéki lehetőségben elsősorban a zöldség, gyümölcs, szőlő, az állattenyésztés és az állati termékek árutermelése területén.

A háztáji gazdaságoknak és az egyéb kisgazdaságoknak ez az önellátó és az önellátáson túlmenő árutermelő tevékenységét - véleményem szerint - a fejlett szocialista társadalom sem nélkülözheti. Sőt, ennél a megállapításnál én tovább megyek. Szerintem azzal arányban, ahogyan a nagyüzemek, vagyis a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok egyre intenzívebb és lehetőségeik legjobb

kihasználását lehetővé tevő profilizozott iparszerű nagyüzemi árutermelésre orientálódnak, annál inkább kitűnik mennyiségben is, de különösen választékában, s talán egyes területeken minőségben is a kisgazdasági egyedek árutermelésének szükségessége.

Talán a hozzáértők között sem széles körben ismert, hogy reálisnak tűnő becslés szerint a kisgazdasági egységek egészén belül a háztáji gazdaságok számszerinti mennyisége kb. 40 %-ra becsülhető a többi személyi jellegű kisgazdasági egység 60 %-kal szemben. Ehhez hozzá kell tenni azt a fejlődési tendenciát is, hogy a háztáji gazdaságok száma és ennek következtében árutermelési aránya - a termelőszövetkezeti tagok között végbemenő természetes generációváltás következtében - csökkenő tendenciát mutat. Ennek ugyancsak természetes következménye, hogy a személyi jellegű árutermelés súlypontja a mezőgazdaságban fokozatosan áttevődik a termelőszövetkezeti tagsági jogviszonytól független kisgazdasági egységekre akkor is, ha jelenleg még a kisgazdasági egységek árutermelésének kb. 60 %-át nem ezek a kisgazdaságok, hanem a szervezettebben termelő és gazdálkodó háztáji gazdaságok adják.

Ugyanakkor az is tény, hogy - eltekintve a háztáji gazdaságok zömétől, - a többi ugynevezett "független" személyi jellegű kisgazdasági egységnek nincs olyan "termelő bázisa", mint amilyen termelői bázisként adott a termelőszövetkezeti közös gazdaság a termelőszövetkezeti tagok háztáji termeléséhez és gazdálkodásához.

A nem háztájiként létező kisgazdasági egységek termelő tevékenységét segíti és jelentős mértékben segítheti is az általános fogyasztási és értékesítő szövetkezet, /vagy az állami gazdasági dolgozók esetében az állami gazdaság is/ de az ÁFESZ éppen azt az alapvető termelési segítséget nem tudja objektíve nyújtani, amire elsősorban lenne szükségük ezeknek a kisgazdasági egységeknek. Gondolok itt különösen

az alapvető mezőgazdasági munkák elvégzésére, a szántásra, talajelőkészítésre, /vetésre/ telepítésre, stb. és nem utolsó sorban a termeléssel kapcsolatos szállításokra, hogy csak példaként emlitem a közismert igények egy részét; ilyen termelési bázis hiányában viszont reálisan aligha várható el ezektől a kisgazdasági egységektől, hogy az önellátáson túlmenően lehetőségeik teljes kihasználásával minél több árut termeljenek a népgazdasági szinten jelentkező igények kielégítésére.

Mindezekből logikusan következik, hogy népgazdasági érdek fűződik egy ilyen termelési bázis léteéhez ahhoz, hogy ezen a területen is egészséges legyen a továbbhaladás. A magyar népgazdaság nagyüzemi szerkezetében viszont aligha lehet más ilyen termelési bázist találni, mint a mezőgazdasági termelészövetkezeteket. A gondolat lényege tehát az, hogy a magyar mezőgazdaságban, amelyben uralkodó a mezőgazdasági termelészövetkezeti nagyüzemi gazdálkodás, elkerülhetetlen, hogy a mezőgazdasági termelészövetkezet a maga működési körzetében a háztáji gazdaságok mellett a szükséges és lehetséges mértékben termelési bázisa legyen az egyéb kisgazdasági egységeknek is.

Nálunk egyedül a mezőgazdasági termelészövetkezet képes arra, hogy ezt a feladatot ellássa, ami - mellékesen megjegyezve - egyáltalán nem zárja ki azt, hogy a maga vonzáskörzetében egy-egy állami gazdaság is hasonló termelési bázisként is szerepeljen.

A mezőgazdasági termelészövetkezetek esetében ez a termelési bázis-szerep nemcsak azért egyértelmű, mert uralkodó szerepet töltenek be Magyarországon a szocialista nagyüzemi mezőgazdaságban, hanem azért is, mert a történelmi fejlődés logikája is erre a következtetésre készítet. Miért? Egyszerűen azért, mert a mezőgazdaság tömeges kollektivizálása során - mint arról már szó volt - nemcsak a termelészövetkezeti tagok kisárutermelő paraszti gazdálkodása számoló-

dott fel, hanem általában a kisárutermelő gazdálkodás az egész mezőgazdaságban. Ennek következtében a termelőszövetkezeten kívülálló és mezőgazdasági termeléssel nem élet-hivatásszerűen foglalkozó személyek tulajdonában, illetve birtokában csak a személyi földtulajdon keretei közötti nagyságu földterületek maradtak, - de megszűnt teljes egészében az az egyéni paraszti gazdálkodás, amelynek termelési eszközeire /igavonó erejűkre és az általuk használható termelőeszközökre/ támaszkodva termeltek ezeken a személyi tulajdonban maradt földeken is. Az ilyen személyi földtulajdonon való termeléshez viszont nem elegendő önmagában az emberi munkaerő és a növényápoláshoz használatos kisebb gépek és a szállítási feladatokat nem igen lehet elvégezni. Ilyen termelési bázisra tehát szükség van, de máshol nem található, csak a mezőgazdasági termelőszövetkezetben, amely a megszűnt kisárutermelő paraszti gazdaságok helyén működik.

Ha ehhez hozzátesszük azt is, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet a maga eszközeivel és lehetőségeivel magasabb szintű termelési bázisként szolgálhat az egyéb kisgazdasági egységek számára is anélkül, hogy ez a bázisszerep a termelőszövetkezeti közös gazdálkodás rovására menne, akkor ésszerűnek tűnik gazdasági és jogi értelemben megtenni a szükséges lépéseket ahhoz, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek valóban és tudatosan kiépítsék és betöltsék e termelési bázisszerepüket a háztáji gazdaságok mellett az egyéb kisgazdasági egységekkel kapcsolatban is.

Ha viszont eljutottunk erre a következtetésre, - a probléma teljes feltárásának igénye nélkül ugyan, - de egy lépéssel mégis tovább kell mennünk ezen a területen. A probléma lényege az, hogy az ugynevezett egyéb kisgazdasági egységek potenciálisan meglévő önellátó és árutermelő tevékenységének csak egyik kulcskérdése a mezőgazdasági termelőszövetkezet termelési bázisként való működése ebben

a vonatkozásban. Emellett van itt egy másik kulcskérdés is ezen a területen, amely részben ugyancsak érinti a mezőgazdasági termelészövetkezeteket is, de egészében véve mégis önálló földbirtokpolitikai kérdésként jelentkezik.

Arról a sokak által ismert tényről van szó, hogy Magyarországon növekvő tendenciát mutat a mezőgazdasági rendeltetésű személyi földtulajdon használatának, e földek megművelésének elhanyagolása. Az erre kiterjedt vizsgálat azt is megmutatta, hogy az ilyen műveletlenül hagyott földek állami tulajdonba vétele mint szankció nem hozza meg azt a kívánt eredményt, hogy ezeket a földeket a volt tulajdonosok helyett mások megműveljék. Ezt azt jelenti a gyakorlatban, hogy az állami tulajdonban lévő kisebb földparcellák, - amelyek nem kerülnek állami gazdaság, vagy termelészövetkezet használatába, - nagyrészt továbbra is műveletlenül maradtak. Ennek oka csak részben az említett termelési bázis hiánya, részben azonban az, hogy a hasznosítási jogintézmények, különösen a tartós földhasználat intézménye ezen a területen nemcsak hogy nem vált be, de még a haszonbérlet útján megvalósuló hasznosítást is háttérbe, illetve visszaszorította. Ha mindehhez hozzáteszem azt is, hogy az egyre korszerűbb iparszerű nagyüzemi áru-termelés, a termelési rendszerek elterjedése a termelészövetkezetekben elég sok föld megművelését kérdőjelezi meg úgy, hogy azok nagyüzemi hasznosítása, vagy egyáltalán nem lehetséges az adott szinten, vagy pedig nagyon veszteséges, gazdaságtalan, s így ezeket a földeket is személyi használat útján lenne a legcélszerűbb hasznosítani, - akkor egészében véve világossá válik, hogy itt egy népgazdasági szinten is jelentkező probléma megoldásáról van szó. Ez viszont azt jelenti, hogy minél előbb meg kell keresni azokat a gazdasági és jogi szabályokat, amelyek lehetővé teszik és elősegítik ezeknek a földeknek a megművelését, ösztönöznek a személyi jellegű önellátó és árutermelő tevékenységre,

és pedig nemcsak azoknál, akik már ma is foglalkoznak ilyen kisgazdasági tevékenységgel, hanem azoknál is, akik ma még nem, de a megfelelő termelési bázis és földhasználati jogintézmény létesítésére alapozva a jövőben már maguk is szívesen vállalkoznának ilyen önellátó és kisgazdasági árutermelő tevékenységre.

4. Tulajdonképpen az eddig kifejtett gondolatsorhoz is kapcsolódik, de a gyakorlati tapasztalatok alapján mindenképpen sajátos problémaként jelentkezik egy olyan szolgáltatási igény a mezőgazdasági termelőszövetkezettel kapcsolatban, amelyre eddig a szövetkezeti elmélet a szükségesnél kisebb figyelmet fordított.

Lényegében arról van szó, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek mai kialakult átlagos nagysága mellett a termelőszövetkezet működési területén élő egész lakosság /tehát idesorolva a termelőszövetkezeti dolgozókat és családtagjaikat is/ olyan alapvető szolgáltatási igényeket támaszt a mezőgazdasági termelőszövetkezetekkel szemben, amelyek más uton-módon helyben egyáltalán nem, vagy csak nagyon hiányosan vannak kielégítve. Gondolok itt elsősorban a kenyér- és tejellátásra, bizonyos üzemi étkezési lehetőség biztosítására, mindennapos és egyre korszerűbb kisipari szolgáltatásokra, különböző szállítási, építkezési igények kielégítésére, az egész lakosság kulturális, művelődési, sport és pihenési igényeinek fokozottabb anyagi és egyéb jellegű támogatására, stb.

Kétségtelen, hogy ezeken a területeken mind a helyi tanácsok, mind a fogyasztási szövetkezetek és sok helyen talán az ipari szövetkezetek is sokat tehetnek, és különösen az általános fogyasztási és értékesítési szövetkezetek tesznek is. De az is tagadhatatlan tény, hogy sem a helyi tanácsok, sem a már említett egyéb szövetkezetek nem tudják

ezeket az igényeket kielégíteni, - s így akar tetszik, akár nem, végső soron saját tagjai és dolgozói, valamint ezen keresztül saját jól felfogott érdekében is kénytelen ezekkel a szolgáltatásokkal foglalkozni. Kénytelen első-sorban azért, hogy fő tevékenységét, a nagyüzemi áruter-melést minél jobb lakossági közegben, a termelőszövetke-zeti dolgozók és az egész helyi lakosság minél jobb lakó-helyi közérzetére is támaszkodva végezze el. Ha ehhez hoz-záteszem azt is, hogy sok termelőszövetkezet egyes mező-gazdasági munkacsúcsok idején /pl. gyümölcszedés, stb./ időszakosan és kisegítő jelleggel - a már természetes is-kolai tanulói és sorkatonai segítség mellett - támaszkod-hat és támaszkodik is a működési területén élő nem terme-lőszövetkezeti tagok és családtagjaik többletmunkájára, akkor kézenfekvő az a következtetés is, hogy az ilyen tág értelemben vett helyi lakossági szolgáltatás nemcsak teher-tétel, hanem közvetlenül és közvetve is érdeke magának a mezőgazdasági termelőszövetkezetnek is.

Ennek a lakossági szolgáltatásnak egyre több termelő-szövetkezet tesz eleget, ami elvi szinten úgy fogalmazható meg, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet mint jogi sze-mély tevékenységi köre adott esetben szükségszerűen kiter-jed olyan tevékenységekre is, amelyek fő tevékenységi kör-ként egyébként az általános fogyasztási és értékesítő szö-vetkezetek, illetve az ipari szövetkezetek feladata lenne. Így a mezőgazdasági termelőszövetkezet elsősorban a helyi lakosság érdekében egy kicsit kereskedelmi és egy kicsit ipari szövetkezetként is működik.

Dr.habil. Janusz BORKOWSKI
professzor
Łódź-i Egyetem
/Lengyelország, Łódź/

A MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETEK HELYZETÉNEK JOGI SZABÁLYOZÁSA A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek tevékenységének jogi alapjai Lengyelországban hosszas evolúció eredményeként alakultak ki. Ez a népi állam mezőgazdasági politikája előfeltételeivel volt összefüggésben. A mezőgazdaság struktúrája intenzív átalakításának idején - 1944-1949-ben -, amikor különösen kiéleződött a földreform végrehajtásáért és az újonnan Lengyelországgal egyesített földek betelepítéséért folytatott kampány, a nyugati területeken /ahol a mezőgazdaság átalakulása rögtön megkezdődött/ a nagyüzemi szövetkezetek jogi alapját az 1946. szeptember 6-i, a mezőgazdaság struktúrájáról és az újonnan egyesült földek, valamint Gdansk volt szabad város területén volt letelepülésről szóló dekrétum rendelkezései alkották /Hivatalos Lap, 49. szám, 279. cikkely/.

Az a dekrétum 24. cikkelyében úgy rendelkezett, hogy a földművelők olyan nagyüzemi szövetkezeteket alapíthatnak, amelyeknek a nagy mezőgazdasági birtokok felosztásáig és az egyéni /magán/ gazdaságok megalakulásáig kellett működniük. Ezek átmeneti szervezeti formákat alkottak, melyek nem képezték a szocialista mezőgazdaság rekonstrukciójának tartós elemét.

A falusi szövetkezetek bevezetésének kezdete 1949-re tehető. Ekkor kezdtek megalakulni a lenini szövetkezeti elvekre támaszkodó mezőgazdasági termelőszövetkezetek. A mezőgazdasági szövetkezetek tevékenységének jogi alapját ebben az időben a szövetkezetekről szóló 1920. október 29-i rende-

let szabályai /Hivatalos Lap, III. szám, 7-33. cikkely; módosítása: 1950. Hivatalos Lap 25. szám, 237. cikkely, továbbá az 1948. május 21-én kelt, a Központi Szövetkezeti Szövetségről és a Központi Szövetkezeti Igazgatóságokról szóló rendeletek /Hivatalos Lap, 30. szám, 199. cikkely/ alkották. 1949-ben a mezőgazdasági szövetkezetek három minta alapszabályzatát publikálták: 1/ a föld megművelésére alakult egyesülés, 2/ a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, 3/ a mezőgazdasági szövetkezeti kollektiva /mely a legfejlettebb típusu, legnagyobb társadalmassitottsági fokú termelőszervezővel rendelkező szövetkezet volt/ minta alapszabályzatait. 1950-ben publikálták az I/b mezőgazdasági szövetkezeti kollektiva elnevezésű szövetkezeti típus minta alapszabályzatát. 1954-ben hozták nyilvánosságra a Minisztertanács 1954. február 23-án kelt 195. számú rendeletét, a termelői kooperáció fejlődéséről /Monitor Polski, 42. szám 624. cikkely/, amely meghatározta a szövetkezeti mozgalom periferiális állami adminisztráció útján történő irányításának formáit és lerögzítette a szövetkezeteknek nyújtandó segítség formáit. Külön rendezték a mezőgazdasági szövetkezeteknek nyújtandó segítség és műszaki szolgáltatások formáit.

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a termelőszövetkezetek megalakításának megkönnyítése céljából bevezették a szántóföldcsere jogi normáit. Az 1949. augusztus 16-i, a szántóföldek cseréjére vonatkozó dekrétum /Hivatalos Lap, 48. szám, 367. cikkely/ egyszerűsített bírósági eljárást vezetett be a szövetkezeti tagok által a szövetkezetekbe bevitt szántóföldek egységes szövetkezeti szántóföldterületté való átalakításánál.

Az 1956 után végbement agrárpolitikai változások a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tömeges átszervezéséhez vezettek. Ebben a helyzetben a törvényhozók e terület iránt mutatott érdeklődése lanyhult. A mezőgazdasági politikában elsődleges fontosságot tulajdonítottak a mezőgazdasági köröknek, míg a termelőszövetkezetek a mezőgazdaság átszervezésének szervezeti formájaként háttérbe szorultak.

Noha a korábbiakhoz hasonlóan változatlanul kötelező érvényű volt az LNK 1952. évi Alkotmánya 10. cikkelyének rendelkezése /első megfogalmazásban ez azt mondta ki, hogy az állam különös támogatást és sokoldalú segítséget nyújt a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek és meghatározta e segítség alapvető formáit/, de minthogy a mezőgazdasági szövetkezetek száma kevés volt és ezek a mezőgazdasági termelőszövetkezetek a szántóföldek egész területének mindössze csak 1 %-át művelték meg, ez nem volt az állami politika fő problémája.

2./ A jogi állapotban alapvető változások 1961-ben következtek be, amikor is 1961. február 17-én elfogadták a szövetkezetekről és a szövetkezetek szövetségeiről szóló rendeletet /Hivatalos Lap, 12. szám, 61. cikkely/. E rendelet elfogadásának az volt a célja, hogy amint azt Swentowski írta /Agrárjog, Varsó, 1966. 240. o./;

- a./ elmélyítse és megalapozza a szövetkezetek tevékenységében az önigazgatás és a törvényesség elveit;
- b./ betöltse azokat a jöghézagokat, amelyek a szövetkezeti mozgalom fejlődése következtében, és különösen az új típusú szövetkezetek megalakulása, például a mezőgazdasági termelőszövetkezetek megalakulása következtében jöttek létre;
- c./ fejlesszen és pontosítson néhány olyan jogintézményt, amelyeket addig nem kellőképpen határoztak meg a szövetkezetekről szóló rendeletben;
- d./ meghatározza a szövetkezeti mozgalom szervezeti rendszerét az ország aktuális társadalmi-gazdasági viszonyaiból és a fejlődés további perspektíváiból adódó igényekhez való idomulásban;
- e./ olyan módon állapítsa meg a szövetkezeti szerveze-

zetek gazdasági tevékenységének az össznépi tervgazdasággal való egyesülése módjait, hogy azok ne sértsek e szövetkezetek önigazgatását és egyidejűleg biztosítsák a szövetkezetek tevékenységének összhangját az össznépi érdekekkel, továbbá a népgazdasági tervek teljesítését;

f./ hogy pontosítsák a népi tanácsok feladatait a szövetkezeti mozgalmon belül.

A rendelet két részre oszlik. Az első részben vannak a szövetkezetekre vonatkozó normák, a második részben pedig azok a normák, amelyek a szövetkezeti szervezetekként funkcionáló szövetkezeti szövetségeket érintik. Az első rész azokat a jogi normákat tartalmazza, amelyeket valamennyi szövetkezetben alkalmaznak és külön fejezetben szerepelnek azok a különleges normák, amelyek a mezőgazdasági termelőszövetkezetek jogi problémáit normalizálják. Speciális normák szabályozzák a következő problémákat: a tevékenység tárgya, tagság, bevitt földek, egyéb dologi hozzájárulások, a szövetkezetben végzett munka. A jövedelemelosztás és a szövetkezet pénzgazdálkodása, a szövetkezeti tagsági viszonyból adódó jogok vizsgálata.

Az 1961. évi szövetkezetekről és szövetkezeti szövetségekről szóló rendeletet jelentősen megújította az 1974. december 17-én kelt, a szövetkezetekről és szövetkezeti szövetségekről szóló rendelet módosítását előíró rendelet /Hivatalos Lap, 47. szám, 281. cikkely/. A módosítási tervezet a Munka Törvénykönyve kiadásával volt összefüggésben /az 1974. június 26-án kelt rendelet - Hivatalos Lap, 24. szám, 141. cikkely és az ezt követő módosítások/ és az ipari termelőszövetkezetek egy típusára vonatkozott. Nem vonatkozott viszont a mezőgazdasági termelőszövetkezetek szervezetének és tevékenységének jogi szabályozására.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a Munka Törvénykönyve 77. cikkelye értelmében a Munka Törvénykönyvét kell alkalmazni azokban a szövetkezeti munkajogviszonyt érintő ügyekben, amelyekkel kapcsolatosan jogi szabályozást a szövetkezetekről és a szövetkezeti szövetségekről szóló rendelet nem tartalmaz. A Munka Törvénykönyve normáit ezekben a kérdésekben megfelelő módosításokkal alkalmazzák. Ezáltal a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tevékenységének jogi alapjaihoz kell sorolni /a kiegészítésképpen alkalmazott/ Munka Törvénykönyvét is.

Hagy jelentőségük a mezőgazdasági termelőszövetkezetek jogi helyzetének és belső viszonyainak szabályozásában a Polgári Törvénykönyv 1964. április 23-i rendeletének normái /Hivatalos Lap, 16. szám, 93. cikkely a későbbi 1971. évi módosításokkal, 27. szám, 252. cikkely az 1976. évi módosításokkal, 19. szám, 122. cikkely/. A Polgári Törvénykönyv sok jogi normát tartalmaz a mezőgazdasági termelőszövetkezetekkel közvetlen összefüggésben. Ezek a 33., 37., 44., 133., 159., 219., 271-282., 305., 626., 1059., 1071., 1086-1088. cikkelyek normái.

A fenti normák a következő problémákat vetik fel és szabályozzák: a 33. cikkely a szövetkezeteket jogi személyi státusszal ruházza fel, a 37. cikkely szabályozza a szövetkezetek bejegyzését, a 44. cikkely meghatározza a szövetkezeti vagyon fogalmát, a 133. cikkely meghatározza a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjai személyes tulajdonának alkotó részeit, a 159. cikkely arról intézkedik, hogy a mezőgazdasági szövetkezetbe bevitt földek esetében nincsen szükség közjegyzői okiratra, a 29. cikkely felszámolja a közös tulajdon felszámolásának korlátait a tagnak a mezőgazdasági termelőszövetkezetből való kiválása vagy a szövetkezet megszűnése esetén, a 275-282. cikkelynek a mezőgazdasági szövetkezetek általi földhasználat

különleges vonásait szabályozzák és szélesebb jogkörrel ruházzák fel a szövetkezeteket, mint az egyéb felhasználókat, a 286. cikkely különleges jogokat biztosít a termelőszövetkezet számára földszolgálmak létesítése esetén, a 305. cikkely pedig a mezőgazdasági termelőszövetkezetbe bevitt földeken felállított szolgálmakra vonatkozik, a 626. cikkely a mezőgazdasági termékek lekötésére vonatkozó szerződések teljesítésével, valamint a mezőgazdasági termelőszövetkezetbe bevitt földek kérdésével kapcsolatos, az 1059. és az 1071. cikkelyek a mezőgazdasági termelőszövetkezet tagjának örökösödési jogait érinti, az 1086-1088. cikkelyek pedig a bevitt földek örökösödésének különleges elveit vezetik be. Mint ebből a felsorolásból is látható egy sor jelentős kérdést közvetlenül a Polgári Törvénykönyv szabályoz. Kimaradtak a felsorolásból természetesen a Polgári Törvénykönyv mindazon normái, melyek a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben, a vagyonforgalom önálló egyedeit képező társadalmisított gazdasági egységekben kerülnek alkalmazásra.

A három fent jellemzett jogi dokumentum: az 1961. évi szövetkezetekről és szövetkezeti szövetségeiről szóló rendelet, a Polgári Törvénykönyv és a Munka Törvénykönyve képezik a szövetkezetek szervezetének és tevékenységének jogi alapját a belső és külső viszonyok tekintetében. Ezek azonban nem merítik ki e szervezeti egységek tevékenysége jogi alapjainak problématikáját. Kötelező érvényű még egy sor végrehajtási utasítás is, amelyeket e rendeletekhez adtak ki, továbbá egy sor önálló jogi okmány, amelyeket általános felhatalmazások alapján tettek közzé, továbbá sok olyan okmány, amelyet a szövetkezeti mozgalom szervei publikáltak és amelyeket a társadalmi szervezetek jogforrásaihoz kell sorolnunk. Közülük különös figyelmet érdemelnek a minta alapszabályzatok, amelyek a szövetkezeti mozgalomban a szervezeti egység bizonyos fokát biztosítják.

A törvényes rendezés képének kiegészítéseképpen még két jogi okmányról kell említést tennünk. Az első - amelyről csak meg kell emlékeznünk - a Polgári Perrendtartás /az 1964. évi november 17-i rendelete, Hivatalos Lap 43. szám, 296. cikkely és az 1965. évi rendelet, 15. szám, 113. cikkely/, amely 1064. cikkelyében a mezőgazdasági termelőszövetkezet számlájáról történő pénzbehajtást korlátozza, ami a mezőgazdasági termelőszövetkezeteket privilégizált helyzetbe juttatja a társadalmasított gazdaság más intézményeihez képest.

Sokkal nagyobb jelentőségű az 1976. március 4-én kelt, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és a földműves körök szövetkezetei tagjainak társadalombiztosításáról szóló dekrétum /Hivatalos Lap, 10. szám, 54. cikkely/; e rendelet végrehajtási utasítását képezi a Minisztertanács 1976. március 19-én kelt rendelete a mezőgazdasági szövetkezetek és a földműves körök szövetkezetei tagjainak és családjuknak társadalombiztosításáról szóló dekrétum normáinak végrehajtása tárgyában /Hivatalos Lap, 13. szám, 74. cikkely/. A dekrétum az 1971. október 26-i rendelet helyébe lépett és a soronkövetkező jogi okmányt képezi e kérdések rendezésében. Ez a sor azzal kezdődött, hogy 1962. június 28-án rendeletet adtak ki és első ízben vezették be a falun a nyugdíjakat a mezőgazdasági szövetkezetek tagjai számára. A dekrétum és végrehajtási utasításai rendelkezéseinek értelmében a mezőgazdasági szövetkezetek tagjainak és családtagjaiknak is nyugdíjakat, segélyeket és természetbeni segélyeket biztosítottak a társadalombiztosítási szerződés teljes mértékű végrehajtásával. Ebben a vonatkozásban egyszintre hozták őket mindazokkal a személyekkel, akiket állami intézmények foglalkoztatnak munkaszerződés alapján.

3./ A törvényes rendelkezések nagy csoportját képezik az előbbi pontban megnevezett rendelkezések végrehajtási utasításai, továbbá az önálló jogi okmányok, valamint azok a rendeletek, amelyeket a Mezőgazdasági Szövetkezetek Központi Szövetsége fogadott el a szövetkezésről és a szövetkezeti szövetségekről szóló 1961. évi rendelet normáiban lefektetett felhatalmazás alapján és amelyek kötelező érvényűek valamennyi szövetkezet és valamennyi szövetkezeti szerv számára.

A jogi rendelkezések egy csoportjának jellemzését a Mezőgazdasági Szövetkezetek szövetsége Központi Tanácsa /ennek a szervnek az 1961. évi szövetkezetekről és szövetkezeti szövetségekről szóló rendelet értelmében központi szövetkezeti szövetségi státusza van/ 1962. május 8-i rendeletével kell kezdenünk, amely meghatározza, milyen elveknek kell megfelelniük a mezőgazdasági szövetkezetek alapszabályzatainak. Ennek alapján dolgozták ki a két minta alapszabályzatot a magasabb típusu, illetőleg az alacsonyabb típusu szövetkezetek számára, melyek egymástól a termelőeszközök közös felhasználásának fokában különböznek. A közösség alacsonyabb típusánál egyfajta terméket termelnek, a magasabb típusban pedig növénytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkoznak.

1972-ben ugyanennek a szervnek a rendelete alapján vezették be három szakmai típusu szövetkezet az állattenyésztők szövetkezete, a háziállat-tartási szövetkezet, valamint a zöldség- és gyümölcsfeldolgozó szövetkezet alapszabályzatot adtak ki, és pedig a tejelő állatok tenyésztésére alakult szövetkezet, a zöldségtermelő szövetkezet és a baromfitenyésztő szövetkezet minta alapszabályzatait. Valamennyi szakszövetkezet az alsóbb típusuhoz tartozik, mintahogy csak egyfajta mezőgazdasági terméket termel. Ehhez a felsoroláshoz hozzá kell még tennünk a

mezőgazdasági szolgáltató szövetkezetek 1974-ben kiadott minta alapszabályzatát. Ezek a szövetkezetek egyesítik a jogi személyeket és a mezőgazdasági termelés bizonyos ágában e jogi személyek kiszolgáltatását végzőket.

Meg kell jegyeznünk, hogy ténylegesen két szervezeti formát vezettek be. Az első formát a mezőgazdasági szövetkezetek részegységei képezik, melyek a falun alakultak és amelyek 10 alapító tagnál kevesebbet egyesítenek /ez kevesebb, mint a szövetkezetekről és a szövetkezeti szövet-ségekről szóló rendeletben megállapított norma/. A második formát, mely 1972-ben alakult ki, a mezőgazdasági és szövetkezeti kombinátok képezik. Az ily módon létesült nagyobb szövetkezetek néhány olyan szövetkezetet vesznek át, melyek a szövetkezetek kiemelt részeivé válnak. Ez jogilag még közvetlenül nem rendezett kérdés - példaként az állami vállalatoknál kötelező normákat használtak. /a Minisztertanács 1976. április 9-én kelt rendelete a mezőgazdasági kombinátok kérdéséről - Monitor Polski, 20. szám, 90. cikkely és a későbbi módosítások/. Elmondhatjuk, hogy a gyakorlat ilyen módon kitöltötte a jogi szabályozásban keletkezett hézagot, minthogy a mezőgazdasági termelés koncentrációja gazdasági szükségesség.

A mezőgazdasági szövetkezetek tevékenysége jogi alapjait jellemezve ki kell elmelnünk, hogy a szövetkezeti mozgalom legfelsőbb szerveinek rendeletei a szövetkezetek sok szervezeti kérdését szabályozzák. Ezeket együttesen alkalmazzák a társadalmasított gazdaság valamennyi intézményét érintő jogi normákkal, melyek az államban olyan területeken érvényesek, mint a pénzgazdálkodás, a vagyoni kötelezettségek elszámolása, a munkavédelem és a munka higiénia, a szociális problémák, stb.

A mezőgazdasági szövetkezetekre vonatkozó különle-

ges normák közül ki kell emelnünk még néhány olyan jogi okmányt, melyek a mezőgazdasági szövetkezetek számára hasznos jogi döntéseket vezetnek be.

Ha arról van szó, hogy állami ingatlanokat kell átadni mezőgazdasági szövetkezeteknek, akkor a Minisztertanács 1968. november 22-én kelt határozatának normáit alkalmazzuk. Ez a határozat intézkedik a falusi tanácsok területén lévő mezőgazdasági rendelkezésű ingatlanok és néhány egyéb ingatlan társadalmassított egységek közötti átadásáról /Hivatalos Lap, 1969. 1. szám, 1. cikkely/. A rendelkezés előírja, hogy az ingatlanokat adminisztratív úton kell átadni a helyi állami igazgatási szervek döntése alapján. A rendelet 7. §-a úgy intézkedik, hogy a mezőgazdasági rendelkezésű ingatlanokat meghatározott és meghatározatlan időre lehet átadni. A mezőgazdasági szövetkezetek részére történő átadás ingyenesen történik ugyanakkor, amikor a társadalmassított gazdaság egyéb intézményeinek az állami ingatlanok használatáért éves illetéket kell fizetniük.

A mezőgazdasági szövetkezeteknek nyújtott állami segítség formáit szabályozó jogi okmány a Minisztertanács 1976. január 16-i rendelete a mezőgazdasági szövetkezeti gazdaság fejlesztéséről /Monitor Polski, 5. szám, 22. cikkely és a későbbi módosítások/. Az állami segítségnyújtás részleges elveit a mezőgazdasági- és pénzügyminiszterek 1976. március 3-án kelt, a szövetkezeti gazdaságoknak nyújtott állami segítség elveivel és feltételeivel foglalkozó határozata szabályozza /Monitor Polski, 4. szám, 66. cikkely/.

A rendelet a mezőgazdasági szövetkezeteknek nyújtott állami segély olyan formáit vezeti be, mint a bankkölcsönök törlesztése, a mezőgazdasági beruházások állami

finanszírozása, a tenyészállat-vásárlások, a mezőgazdasági beruházások állami dotációja, a magasképzettségű szakemberek elhelyezésével kapcsolatos költségek fedezése, a felszerelés és anyagok biztosításának joga ugyanolyan elvek alapján, mint ahogy ez az állami mezőgazdaságban történik; az állammal szemben vállalt kötelezettségek alapján történő fizetések beszüntetése, azoknak a földművelőknek az esetében, akik földjüket beviszik a mezőgazdasági szövetkezetbe. A részletes elveket az állami segítségnyújtás valamennyi fent felsorolt formájára vonatkozóan a mezőgazdasági- és pénzügyminiszter rendelete tartalmazza.

4./ Összefoglalva az LNK mezőgazdasági szövetkezeti tevékenysége jogi alapjaival kapcsolatos fejtegetéseinket, néhány kérdésre kell felhívni a figyelmet:

a./ a mezőgazdasági szövetkezetek tevékenységének jogi alapjai olyan evolúció eredményeképpen alakultak ki, melynek során bizonyos fennakadások is voltak azzal összefüggésben, hogy kevés figyelmet fordítottak a mezőgazdaság szocialista átszervezésére;

b./ a mezőgazdasági szövetkezeteknek a mezőgazdaság fejlődésében és a mezőgazdaság szocialista átszervezésében való jelentőségét emeli ki az a tény, hogy az Alkotmány tartalmaz erre vonatkozó rendelkezést és hogy e rendelkezés érvényének alapjait szabályozták;

c./ a szövetkezeti mozgalom öngazgatása abban fejeződik ki, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek szervezetének és tevékenységének egy sor kérdését a szövetkezeti mozgalom legfelsőbb szerveinek rendelkezései szabályozzák /a társadalmi szervezet normái/;

d./ a mezőgazdasági szövetkezetekre vonatkozó törvénykezés sok olyan jogszabályt tartalmaz, amely komoly kedvezményeket és privilégiumokat biztosít a kollektív mezőgazdasági szövetkezet számára;

e./ a kötelező érvényű jogi jogszabályok és alkalmazási gyakorlatuk lehetővé teszik annak megállapítását, hogy a jövőben fejlődni és erősödni fog a lengyel mezőgazdaságban a szövetkezeti gazdálkodás.

Dr. ÉGETŐ Emese
egyetemi docens
József Attila Tudományegyetem
Politikai Gazdaságtani Tanszék
/Magyarország, Szeged/

A SZÖVETKEZETI GAZDÁLKODÁS VÁLTOZÁSAI ÉS A VÁLLALATI FORMA

Először is mentegetőznöm kell amiatt, hogy jogász-konferencián közgazdász létemre szót kértem. Szolgáljon mentésemül, hogy magam is ezzel a témával foglalkozom - ha más oldalról is - és közgazdász körökben legalább annyi vita, ellentétes nézet él a szövetkezetek jövőjét illetően, mint a jogászok között /de az is lehet, hogy eggyel több/. Be kell látniuk, hogy nagyon nehéz lett volna megállni, hogy szót kérjek, különösen akkor, ha olyan sok érdekes véleményt, megállapítást hall az ember - a saját területén vitatott kérdésekkel kapcsolatban - mint ezen a konferencián.

Az alapkérdés - ha leegyszerűsítjük a problémát - a következőképpen fogalmazható meg: "meddig szövetkezet a termelőszövetkezet?" Pontosabban: a fejlődés perspektíváját tekintve megmarad-e szövetkezetnek a mezőgazdasági termelőszövetkezet, vagy átalakul valami mássá - pl. egységes szocialista tulajdonná, vagy vállalati tulajdonná. Ehhez a kérdéshez szeretnék én is hozzászólni, nem annyira a tulajdonforma, mint inkább a gazdálkodási forma, a vállalat, a vállalkozás szempontjából.

A szövetkezeti szektor fejlődéséről, perspektívájáról folytatott viták feléléde az utóbbi időszakban minden bizonnyal annak a fejlődésnek tudhatók be, amelyet a termelőszövetkezetek elértek. Egyfelől külső kapcsolataik - a horizontális és vertikális integráció - változatos formáinak meg-

jelenése, másfelől belső viszonyaik - mindenekelőtt a technikai-gazdasági viszonyok - fejlődése következtében a közös gazdaságok vállalatszerű gazdálkodásának erősödése úgy tűnik új helyzetet teremtett.

A termelőerők fejlődése nemcsak a mezőgazdaságon belül tette szükségessé a szövetkezetek társulásait /termelési rendszerek és a közös vállalkozások különböző formáit/, hanem kényszerítő erővel hat az alapvetően szövetkezeti mezőgazdaság és az állami élelmiszeripar integrációjára is. Milyen jellegű legyen, milyen alapon működjön az a közös vállalat /vagy vállalkozás/, amelyben állami és szövetkezeti vállalatok vesznek részt? A régi kérdés¹ most alternatív módon vetődik fel: a közös vállalat vagy állami lesz, vagy szövetkezeti jellegű, ezért azután a tulajdoni integráció végső soron vagy a szövetkezeti tulajdon államosítását, vagy pedig az állami tulajdon csoporttulajdonná változását jelenti. Valószínűleg ez az oka annak is, hogy újabban néhány közgazdász felveti azt a lehetőséget is, hogy nemcsak a kommunizmusban, hanem már a fejlett szocializmus időszakában kialakulhat a termelési eszközök egységes szocialista össznépi tulajdona.²

A termelőszövetkezetek belső fejlődése, a mezőgazdaság iparosodása, a vállalatszerű gazdálkodás fejlődése ugyanakkor azt eredményezte, hogy a közös gazdaságok működése, sőt azok központi szabályozása egyre kevésbé tér el az állami vállalatokétól. A vállalati jelleg erősödése szülte minden bizonnyal az olyan nézeteket, mely szerint pl. "pusztán politikai döntés kérdése a szövetkezeti szektor léte."

Egyetértve mindazokkal, akik úgy vélik, hogy még nincs itt az ideje a szövetkezeti szektor "elhalásának", két összefüggésre szeretnék rámutatni.

Először: a két tulajdonforma közeledése nem okvetlenül jelenti a vállalati forma azonosulását. A gazdálkodás szövet-

kezeti formája nem zárja ki a vállalati gazdálkodást. Sőt, legalább is a mezőgazdaságban "klasszikus" szövetkezeti típusnak éppen azt tekinthetjük, ahol a kisüzemek kooperációja specializált közös vállalat létrehozását eredményezte. /Rendszerint feldolgozó, beszerző-értékesítő tevékenység folytatására./

Hazai gyakorlatunkban a mezőgazdasági szakszövetkezetek a tipikus példái ennek, ahol a termelőszövetkezetekénél ugyan jóval kisebb méretű közös tevékenység eleve vállalati jellegű volt. /Sokkal hamarabb, mint a tsz-ek közös gazdaságainak tevékenysége./ A szövetkezet tehát, mint gazdálkodási forma lényegéből adódóan nemcsak a nagyüzem és a kisüzem integrációjának, hanem a közös vállalat és a családi gazdaság összekapcsolásának, kooperációjának formája is. Éppen ezért válhatott a mezőgazdaság szocialista átalakítása legmegfelelőbb formájává is. A csoporttulajdon életképessége és hatékonysága - amelyet az elmúlt időszak látványos fejlődése a mezőgazdaságban igazolt - azon a rugalmasságon alapszik, amely a koncentráció és centralizáció által megkövetelt vállalati gazdálkodást összekapcsolja a kis családi gazdaságok integrációjával. Sőt, ugyanez a jellemző vonás - a koncentráció és az integráció rugalmas összekapcsolásának képessége - teszi alkalmassá a szövetkezetet a vállalatok közötti együttműködésre is. /Társulások, közös vállalkozások. Részleges centralizáció./

A termelőszövetkezetek közös gazdaságainak természetesen vállalattá kell válniuk, s fejlődésük ebben az irányban is halad. Igen nagy kár lenne azonban, ha ez a fejlődés egyben a szövetkezetek rugalmasságának, kooperatív jellegének, az integráció formájára való alkalmasságának elvesztését is eredményezné.

Vállalati gazdálkodás viszont igen különböző szervezeti keretek között létezhet. Az állami tulajdon jelenlegi

szervezeti formája is egy lehetséges forma a csoporttulajdon számára is. Csakhogy ez a forma rendkívül merev, s egyre inkább bebizonyosodik róla, hogy alkalmatlan arra, hogy integrációs folyamatok és a termelő egységek közötti kooperáció hatékony formája legyen. A nagyvállalat és tröszt rendszer - amint ez hazai irodalmunkban egyre határozottabban megfogalmazódik - nemhogy elősegítén, inkább gátolja a vertikális integrációt /pl. élelmiszer élelmiszer-gazdaság/, és elsorvasztotta /"lenyelte"/ a kisüzemeket az iparban anélkül, hogy ez a termelés tényleges koncentrációját, hatékonyságát és szervezettségét lényegesen javította volna. Így azután semmi esetre sem tekinthetnénk fejlődésnek, ha a termelőszövetkezeti közös gazdaságok vállalati jellegének erősödése az állami vállalat mai formájához való közeledést jelentené. Főként a kisüzem, a háztáji integrálása az ami problémát okozna: ha ez elsorvad, akkor lehet hogy lesznek jövedelmező mezőgazdasági - vagy inkább nem is tisztán mezőgazdasági - nagyvállalataink, de nem lesz életképes mezőgazdaságunk. /Nem lesz aki megtermelje a nagyüzemileg nem jövedelmező, munkaigényes, a nem, vagy nehezen gépesíthető termékeket./

A nagyüzem és a kisüzem integrációjával kapcsolatos a másik összefüggés is, amelyre fel szeretném hívni a figyelmet. A termelőszövetkezeti közös gazdaság integrálja ugyan a háztájit, mint kisüzemet, de nem integrálja, mint vállalkozást.

A termelőszövetkezeteken belül a nagyüzem és a kisüzem - a közös és a háztáji - szerves egységet alkot. Nemcsak azért, mert kialakult az a sajátos munkamegosztás - ha úgy tetszik specializáció - közöttük a termékek vonatkozásában, amely "profiljukat" jellemzi, hanem főként azért, mert a közös gazdaság egyre inkább betölti az integrátor szerepét is: támogatja, szervezi a kisüzemek tevékenységét.

Ez a szerves egység azonban csak a tevékenységre, pontosabban a technikai-gazdasági viszonyokra vonatkozik, az elsajátítási viszonyokra már nem. Lehetséges, hogy a háztáji a termelés szempontjából "csak" egy üzem ága a termelőszövetkezetnek, a jövedelmi és érdekeltségi viszonyok szempontjából azonban már egészen más a helyzet.

A háztáji, akárhogyan is nézzük, ha árutermelő kisüzem - már pedig az, - akkor vállalkozás is: családi vállalkozás. A közös gazdaság és a családi gazdaság integrációjáról, szerves egységéről akkor beszélhetünk, ha kölcsönös érdekeltség fűzi össze őket.

Mennyiben érdekelt a háztáji tevékenységben a közös gazdaság? Érdekelt, mert a háztáji leköti azt a munkaerőt, amelyre a közösnek szüksége van, de kihasználni állandóan nem tud. Érdekelt, mert tagjai így /egyéni munkával/ megszerezhetik azt a jövedelmet, amit a közösben végzett munka révén nem tudnak megszerezni.

Legalább ennyi ellenérdek is fűződik a közös részéről a háztájijához. Igaz, hogy jogilag a háztájiban végzett munka is közös munkának számít, de a közös gazdaságnak mégsem mindegy, hogy a tag mikor, hol és mennyit dolgozik. /Főleg munkacsúcsok idején./ A közös gazdaságnak ugyanis csak a közösben végzett munkából származik jövedelme, a háztájiból nem. /Létezik ugyan ennek is bizonyos formája - a nagyüzemi feláron való osztozkodás, - de ez csak a közöson keresztül értékesített termékekre vonatkozik./ A háztáji tehát semmi esetre sem magángazdaság, de a közöstől elkülönült családi gazdaság: az innen származó jövedelem csakis a tagé, abból semmilyen rész nem illeti meg a közös gazdaságot.

Ha ehhez azt is hozzávesszük, hogy a háztáji termelési bázisa a közös gazdaság, akkor az is kiderül, hogy a közösnek fejlesztéseinél figyelembe kell venni a kisüzemek szükségleteit is. A közös által nyújtott szolgáltatásokért, ki-

adott termékekért, árukért ugyan fizet a tag, de ez semmi esetre sem tekinthető jövedelmező befektetésnek a közös részeről. A közös gazdaság számára sokkal kifizetődőbb, ha a háztáji támogatása helyett jövedelmező mellék-, vagy nem-mezőgazdasági üzemágot létesít és ott köti le az ideiglenesen szabad munkaerőt. Ott ugyanis nemcsak munkadíj, hanem fejlesztési alapja is keletkezik.

A vagyoni hozzájárulás hiánya a termelőszövetkezetekben így azt eredményezi, hogy addig, amíg a tag a családi gazdaságból származó jövedelme erős pozitív korrelációt mutat a közös gazdaság támogatásával, addig a közös gazdaság jövedelmét egyáltalán nem befolyásolja /vagy csak negatív irányban/ a háztájiban keletkező jövedelem. Valószínűleg ennek tudható be, hogy a szakszövetkezetekben, ahol van vagyoni hozzájárulás - a vagyoni részesedést pedig éppen úgy nem fizetik, mint a tsz-ek a 60-as években a földjáradékot - a tagi gazdaság integrációja a jóval kisebb közös gazdaság ellenére viszonylag erőteljesebb, mint a tsz-ekben; és mint vállalkozást is integrálja, nemcsak a tevékenységet.

A termelőszövetkezet belső érdekviszonyainak elemzéséből így az a következtetés adódik, hogy a kisüzemek termeléséhez, tevékenységük integrálásához sokkal erősebb népgazdasági, társadalmi érdek fűződik, mint amennyire ebben a közös gazdaságok érdekeltek. Maga az integrátor kevésbé érdekelt az integrációban. A termelőszövetkezet vagyoni társulás jellegének elszorvadása úgy tűnik nem pozitív, hanem negatív következményekkel járhat a jövőben. A közös gazdaság érdekelttségének hiánya - a társadalmi kényszer ellenére is - kétségesé teszi az integráció fejlődésének jövőjét.

Ma már senki sem vitatja, hogy a kisüzemek termelésére még viszonylag hosszú ideig szükség lesz. Jelentőségük visszaszorulását a nagyüzemek fejlődése határozza meg, - illetve akkor tekinthetjük mezőgazdaságunk fejlődését optimálisnak,

ha valóban így történik. Bizonyos negatív jelenségek /pl. parlagföldek növekedése/ viszont arra utal, hogy a generációváltás folyamatának előrehaladásával a családi termelésben való érdekeltség a tagok, az egyének oldaláról is mérseklődik. Az új generáció már nem pótlólagos egyéni munkával, hanem a törvényes munkaidő alatt, munkahelyén, a közössben kívánja egyre inkább megkeresni jövedelmét. Így az a helyes gazdaságpolitikai koncepció, amely egyfelől a nagyüzemek fejlesztésére, másfelől a kisüzemek tevékenysége csökkenésének lassítására alapozza a mezőgazdaság technikai-gazdasági átalakításának folyamatát, megkérdőjeleződhet az érdekviszonyok ellenkező irányú hatása következtében. A megoldás - véleményem szerint - nem a szövetkezeti jelleg elsorvadásának gyorsítása, hanem éppen ellenkezőleg erősítése: a tagok vagyoni hozzájárulása tehetné érdekeltté a közös gazdaságot a kisüzemek támogatásában és tevékenységének szervezésében, s ez utóbbi a kisüzemet e tevékenység fejlesztésében.

Ehhez persze szükséges lenne az is, hogy szabályozó rendszerünk - elsősorban a jövedelemelvonás vonatkozásában - is egységes egészként kezelje a szövetkezetet, úgy mint a közös és a háztáji szerves egységét, és ne külön, mint magángazdaságot kezelje /adóztassa stb./ a háztáji gazdaságot. Így a háztájiból származó személyes jövedelmek regulátora, a többletjövedelmek lecsapolásának eszköze a költségvetési formák helyett legalább részben a közös gazdaság fejlesztési alapját növelő vagyoni hozzájárulás lehetne. Egy ilyen konstrukció már csak azért is előnyös lenne - a gazdaságirányítás szempontjából -, mert általa elkerülhetők lennének a termeléspolitika és a jövedelempolitika ütközéseiből /az elmúlt időszakban nem egyszer/ adódó gazdaságpolitikai "cikk-cakk"-jai. /Az ellátás és a jövedelemszabályozás ellentétes céljaiból fakadó ösztönzés és korlátozás ellentétes hatásai./

Jegyzetek

1. A két tulajdonforma perspektívájának kérdésében rendkívül szélsőséges nézetek találhatók. Az egyik véglet az, amikor kiindulva az állami vállalatok elkülönültségéből, önállóságuk növelésének szükségességéből eljutnak addig, hogy csoporttulajdonná kívánják "fejleszteni" az állami tulajdont. A másik véglet az, amikor a csoporttulajdon társadalmasításán a szövetkezetek államosítását értik.
2. Lásd: Szabó Kálmán: A fejlett szocialista társadalom hazai építésének egyes közgazdasági kérdéseiről. Tájékoztató, 1978. 3. sz. 40-66. 1.

Dr. M.I. KOZÜR
professzor
Szovjet Tudományos Akadémia
Állam- és Jogtudományi Intézete
/Szovjetunió, Moszkva/

A KOLHOZON BELÜLI VISZONYOK JOGI SZABÁLYOZÁSA A SZOVJETUNIÓ-
BAN ÉS A SZABÁLYOZÁS TOVÁBBI TÖKÉLETESÍTÉSÉNEK
PROBLÉMÁI

1. Az SZKP modern agrárpolitikájának alkalmazása jelentős változásokat tett lehetővé a Szovjetunió szocialista mezőgazdasága fejlődésében, hozzájárult a földművelés és az állattenyésztés felemelkedéséhez. Ez az SZKP és a szovjet állam tevékenységének egyik legnagyobb gazdasági és politikai eredménye az utóbbi évek során.

Az SZKP XXV. Kongresszusa, majd az SZKP Központi Bizottsága 1978. évi júliusi plénuma meghatározta a Kommunista Pártnak a mezőgazdaság általános intenzifikálására, a kolhoz és a szovhoz termelés hatékonyságának növelésére, a tudományos-műszaki haladás és az élenjáró tapasztalatok eredményeinek széleskörű gyakorlati átültetésére irányuló vonalát. Ezt az irányvonalat rögzíti a Szovjetunió 1977. évi Alkotmánya, amely arra kötelezi a szovjet államot, hogy segítse elő a kolhoz-szövetkezeti tulajdon fejlesztését és az össznépi tulajdonhoz való közeledését, valamint azt, hogy elmosódjanak a falu és a város közötti jelentős különbségek /12. és 19. cikkely/. Ezen az alapon a szovjet mezőgazdaság dinamikusan fejlődik és aktívan áll át a modern ipari bázisra. Változik és tökéletesedik a mezőgazdaság struktúrája, széleskörűen fejlődnek a mezőgazdasági termelés új szervezeti formái - a gazdaságok közötti és agráripari vállalatok és egyesülések - melyek száma 1979. elején több mint 8000 volt.¹

2. A Szovjetunió szocialista mezőgazdaság fejlődésé-

ben elért pozitív eredményekhez jelentős mértékben járultak hozzá a kolhozok: a szovjet parasztok szövetkezeti szervezetei, melyeket önkéntesen alakítottak abból a célból, hogy közösen folytassanak nagyüzemi szocialista mezőgazdasági termelést a társadalmi tulajdonban lévő termelőeszközök és a kollektív munka alapján.

A modern kolhozok nagyüzemi szocialista mezőgazdasági vállalatok. 1977 végén a Szovjetunióban 26,7 ezer kolhoz volt /a halászati kolhozokat nem számítva/, melyekben a kolhozudvarok száma 13,1 milliót tett ki. Átlagosan egy kolhozra 491 udvar jutott, továbbá 6,6 ezer hektár mezőgazdasági hasznos terület, amiből a szántóföldek aránya 3,8 ezek hektár volt. Átlagosan 1977-ben egy kolhozra 3,7 millió rubel értékű álló- és forgóalapokból álló oszthatatlan alap jutott.²

1978-ban a kolhozok bruttó jövedelme 24,6 milliárd rubelt tett ki.

3. A kolhozok és az általuk létrehozott kolhozközi /gazdaságok közti/ vállalatok, szervezetek és egyesülések kialakulásában, megerősödésében és további fejlődésében a tudomány és a technika eredményeinek következetes alkalmazása és felhasználása, a gazdasági, politikai és szervezeti intézkedések végrehajtása mellett jelentős helyet foglalt el a kolhoztermelés fejlesztését előmozdító jogi eszközök szerepének növelése, a szovjet jog egésze, de különösen annak egyik fontos ága: a kolhozjog.

A szovjet kolhozjog szabályozásának tárgya a vagyoni, munkaügyi és szervezeti-igazgatási viszonyoknak egymással szorosan és elszakíthatatlanul összefüggő szerves komplexuma. Ezek a viszonyok a kolhoztagságon nyugszanak, mint olyan tartós konstituáló kolhozviszonyon, mely az összes többi kolhozviszony létrejöttének jogi előfeltételét képezi.

A kolhozjogi jogviszonyokat jogi természetüknél fogva két csoportra osztjuk: a kolhozon belüli és a külső kolhoz-

viszonyok csoportjaira. Ezek a csoportok a kolhoztagsággal való kapcsolatuk mértékében térnek el.

A jelen előadásban csak a kolhozon belüli viszonyok jogi szabályozásának elemzésével foglalkoztunk.

4. A kolhozon belüli viszonyok jogi szabályozására jellemző az állami és a kolhozon belüli szabályozás összekapcsolódása. A Szovjetunióban ezt az összekapcsolódást mindenek előtt az által érik el, hogy megvan a kolhozok minta alapszabályzata, melynek alapján mindegyik kolhoz saját maga dolgozza ki a maga saját alapszabályzatát.

A kolhozok érvényben lévő minta alapszabályzata sajátos jellegű normatív dokumentum. Ezt a dokumentumot a Kolhoztagok Harmadik Összövetségi Kongresszusa vitatta meg és fogadta el, majd 1969. november 28-án a Szovjetunió Minisztertanácsa és az SZKP Központi Bizottsága határozattal erősítette meg és ilymódon az egyidejűleg pártutasítás és kormányrendelet erejű is.³

Az 1969. évi minta alapszabályzatban összefoglalták mindannak a legjavát, amit a kolhozépítés gyakorlata gyűjtött össze az eltelt években. Az alapszabályzat a kolhozépítés lenini elvein nyugszik, ezeket az elveket rögzíti jogilag, aminek következtében ezek az elvek egyidejűleg jogi elvekké is válnak. A kolhozok minta alapszabályzata tartalmában kifejezi a kolhozparaszság sokoldalu tevékenységének egységét, valamennyi kolhoz céljának közösségét. Az alapszabályzat konkrétan figyelembe veszi a kolhoz sajátosságait, a kolhoz életének és tevékenységének sajátos jellegét, a kolhoztagok specifikumát. A minta alapszabályzat képezi alapját a kolhozok társadalmi viszonyait közvetlenül szabályozó jogi normák egész rendszerének és ebben az értelemben a kolhozzog alapvető forrása.

A kolhozok 1969. évi minta alapszabályzata teljes mér-

tékben tükrözi azokat a nagy szociális-gazdasági átalakulásokat, amelyek a szovjet faluban mentek végbe és azokat a jelentős változásokat, amelyek a kolhozok jogi helyzetében, föld-, vagyoni-, munkaügyi- és igazgatási viszonylataik fejlődésében mentek végbe a mezőgazdasági termelőszövetkezetek 1935. évi minta alapszabályzata elfogadása óta eltelt időben.

A kolhozok minta alapszabályzatában világosan kifejezésre jutnak a szovjetunióbeli kolhozépítés további fejlesztésének alapvető irányai. Ezek a kolhoztulajdon megerősítése és fejlesztése, valamint kolhozok gazdasági önállósága alapján történt kibővítése, a kolhoztagok társadalmi jogainak és kötelezettségeinek kiszélesítése, a jogok garanciáinak lefektetése, a kolhozbeli demokrácia fejlesztése, a kolhoztagok széles tömegeinek a kolhoz termelés irányításába való bevonása.

5. A minta alapszabályzat és az egyes kolhozok alapszabályzatai elsősorban a kolhozon belüli viszonyokat rendezik, de rendeznek bizonyos külső kolhozviszonyokat is, bár nem teljeskörűen, hanem csak alapjában véve. Részletesen a kolhozon belüli élet sok vonatkozását a konkrét viszonyok és minden egyes kolhoz sajátosságai figyelembe vételével a belső szabályzat szabályai, a munkabérre vonatkozó rendelkezések, a kolhozon belüli elszámolásra vonatkozó rendelkezések, stb. szabályozzák. Kidolgozásukat a kolhozok minta alapszabályzata irta elő. Ilymódon a kolhozok szövetségi tanácsának 1970. március 4-én kelt határozata jóváhagyta "A kolhozok belső szabályzatának minta szabályait", amelyek szabályozzák a termelés megszervezésének a kérdéseit, a munkaügyi kérdéseket, meghatározzák a munkanap időtartamát és beosztását, a szabadnapok és az évi szabadságok kiadásának rendjét, a munkaképes kolhoztagok közös gazdaságokban végzett munka minimumát, az ösztönző intézkedések és a fegyelmi

intézkedések alkalmazását, előírják a munkavédelmi intézkedéseket, és a kolhoztagok személyes szükségleteinek ki-elégítését.

Az 1969. évi minta alapszabályzat a korábbinál teljesebb körben szabályozza a kolhoz termelési és kulturális-nevelő tevékenységének különböző oldalait, szabatosan és részletesen határozza meg a kolhoz céljait és feladatait, a kolhozba való belépés és a kolhozból való kilépés rendjét az önkéntesség elve alapján, kiszólesíti a kolhoztagok jogait és kötelezettségeit. A minta alapszabályzat jelentős mértékben kibővítette a kolhozjog hatáskörét, azaz a meghatározott módon szabályzandó társadalmi kolhozviszonyok szélesebb körére terjed ki. Ez az alapszabályzat szabatosan és szélesebb körben határozta meg a kolhoznak mint gazdasági alanynak a jogképességét és alapszabályzatban kifejezett célok és feladatok megvalósítását célzó külső vagyoni és egyéb jogviszonyokba való képes vonatkozásában. A minta alapszabályzat fontos új eleme az 1935. évi minta alapszabályzathoz képest az, hogy jogot ad a kolhozoknak arra, hogy önkéntesen vegyenek részt a kolhozközi és állami- kolhoz vállalatok és szervezetek tevékenységében, egyesülésekbe és szövetségekbe lépjenek.

6. A kolhozok 1969. évi minta alapszabályzatának elfogadása jelentős mértékben megújított igen sok kolhozjogi normát és intézményt.

Az alapszabályzat egy sor kolhozviszony jogi szabályozásában kitöltötte a fehér foltokat, részletesebben határozta meg a kolhoz joghelyzetét.

A kolhozok 1969. évi minta alapszabályzata egy sor kolhozjogi intézményt összhangba hozott a kolhozrendszer fejlődése modern szakaszának követelményeivel, új tartalommal töltötte meg őket. Ilyen intézmény a kolhoztagság intézménye, a kolhoztulajdon jogintézménye, a termelési,

gazdasági és pénzügyi tevékenység jogi szabályozásának intézménye, a kolhozok bruttó termelése és jövedelme felosztása jogi szabályozásának intézménye, a munkaszervezés és a munkabér jogintézménye, a kolhozügyek irányításának jogintézménye és egy sor más jogintézmény. Ezzel együtt az alapszabályzat új intézményeket vezetett be. Ilyenek a kolhoztagok társadalombiztosítási joga, az anyagi és az erkölcsi ösztönzéshez való jog, a kiváló termelési eredmények és a kolhozzal szembeni más érdekek vonatkozásában, ideértve olyan új elemet mint amilyen az "Érdemes kolhoztag" és a "Tiszteletbeli kolhoztag" cím odaítélése, a kolhoztag anyagi felelőssége a munkaköri köteleességek teljesítése során általuk a kolhozvagyonban okozott kárért, stb. Ugyanakkor az alapszabályzat kihagyott elavult normákat és intézményeket. Ilyenek voltak azok, amelyek meghatározták a kolhozba belépő egyéni parasztok vagyonának köztulajdonbavételi rendjét, e vagyon beszámítását az oszthatatlan alapba, továbbá a részesedési hozzájárulást; a kolhoztermelés felülről történő tervezésének elavult rendjét; a jövedelmek munkaegységek szerint történő elosztását és ennek az elosztásnak a jellegét; a pénzbüntetést mint a fegyelmi ráhatás eszközét.

A kolhoz minta alapszabályzata és a kolhoztagok harmadik összfűvetségi kongresszusának más határozatai jelentős mértékben fejlesztették és gazdagították a kolhozzogot, új tartalmat adva annak és új horizontokat nyitottak meg a kolhozzog tudományának fejlesztésében.

A kolhozzviszonyoknak az 1969. évi minta alapszabályzat alapján történő szabályozása terén szerzett 10 éves tapasztalat meggyőzően tanuskodik arról, hogy ez a fontos politikai és jogi okmány aktívan segíti elő az SZKP lenini agrárpolitikájának a Szovjetunió mezőgazdasága kolhozztermelési szektorában történő megvalósítását. Ez a politika, melyet az SZKP Központi Bizottsága több plénumban a Párt

XXIII., XXIV. és XXV. Kongresszusai is rögzítette, hosszú távu programját képezi azokban a gazdasági, anyagi-műszaki, szervezeti, jogi és szociális intézkedéseknek, amelyek a szocialista mezőgazdaság sokoldalu felemelkedését biztosítják. E politikát mély tudományosság, komplexitás és rendszerszerűség jellemzi.

7. Az 1969. évi minta alapszabályzatot áthatja a kolhoztulajdon általános megerősítésének és fejlesztésének gondolata. A kolhoztulajdon a kolhoz által használt föld állami tulajdonával együtt a kolhoz gazdasági alapja. Az alapszabályzat megteremti a szervezeti jogi előfeltételeket a mezőgazdaság társadalmassitottsági szintjének további növelésére, a termelés koncentrációjára és specializációjára, a kolhoztulajdon és az össznépi tulajdon további egymáshoz való közelítésére. Ennek figyelembevételével az alapszabályzat meghatározta a kolhozvagyon jogrendjét, megállapította a kolhoztulajdon jogi objektumainak hozzávetőleges körét, szabatosan szétválasztotta a kolhozok vagyonát termelési álló- és forgóalapokra, gazdasági ösztönzési és társadalmi rendeltetési alapokra /kulturális-jóléti alap, szociális ellátási alap, a kolhoztagoknak nyújtandó anyagi segítség alapja, a kolhoztagok és a szakemberek anyagi ösztönzésének alapja, tartalékalap/, ami lehetővé teszi, hogy teljesebbkörűen határozzák meg azok jogrendjét.

Az alapszabályzat szabályozta valamennyi alap eredeti keletkezésének, későbbi megújításának vagy feltöltésének és növelésének rendjét, meghatározta - céljainak megfelelően - a különböző alapok birtoklásával, felhasználásával és kezelésével kapcsolatos rendet.

A termelői állóalapok és az anyagi forgóeszközök, melyek a kolhozok tulajdonában voltak /a halászati kolhozokat számításon kívül hagyva/ 1976. végén a mérlegösszeg alapján 104814 millió rubelt tettek ki, amiből a mezőgazda-

sági termelési állóalapot összege 72872 millió rubel volt.⁴

A minta alapszabályzat a kolhoz társadalmi alapjai strukturájának meghatározásánál, azok jogrendjének leszögezésénél, abból indul ki, hogy biztosítani kell a kolhozokban a bővített szocialista ujratermelést és a kolhoztagok anyagi és kulturális szükségleteinek maximális kielégítését. Kimondja, hogy a kolhoz vagyonával és pénzeszközeivel való rendelkezés csak magát a kolhozot illet meg és a kolhoz ezzel a jogával különböző szervein keresztül él.

Ugyanakkor a kolhozot az alapszabályzat arra kötelezi, hogy ne engedje meg az eszközök elvonását tevékenységével össze nem függő célokra. Kötelezi a kolhoztagokat, hogy őrizték, védjék és erősítsék az állami és a kolhoztulajdont, ne engedjék meg a gazdaságtalanságból eredő pazarlást és a társadalmi javakkal szembeni hanyag magatartást. Fontos új eleme az alapszabályzatnak, hogy megállapítja milyen rendben kell megtéríteni a kolhoztagoknak azt az anyagi kárt, melyet saját hibájukból okoztak a kolhoz társadalmi tulajdonában.

Nagy jelentőséggel bír a kolhozok jövedelemelosztásának elvileg új rendje, melynek bevezetésével biztosítani kell a felhalmozás és a fogyasztás helyes összekapcsolódását, a termelési, a biztosítási és a kulturális-jóléti társadalmi alapok állandó növelését, a kolhoztagok életszínvonalának emelését.

8. Az alapszabályzat tükrözi a kolhozok gazdasági önállóságának kibővülését, a termelő tevékenység tervezési és szervezési kérdéseit, a gazdaság szakosodását, a társadalmi alapok céljának és rendeltetésének meghatározását jellegük és felhasználási rendjük vonatkozásában.

Az 1935. évi minta alapszabályzattól eltérően, amely a kolhoztermelés felülről való tervezését írta elő, az 1969. évi alapszabályzat abból indul ki, hogy a mezőgazdasági termelés fejlesztési terveit maguknak a kolhozoknak kell elfogadniuk és jóváhagyniuk.

A tervek kidolgozásánál a kolhoz abból indul ki, hogy biztosítani kell a bővített ujratermelést, a mezőgazdasági termékek állami felvásárlásaira vonatkozó szerződések teljesítését, a gabona és az államnak szükséges más termékek terven felüli eladását, a kolhoztagok anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítését.

Az SZKP XXV. Kongresszusa szükségesnek tartotta, hogy megőrizték a mezőgazdasági termékek felvásárlásainak rögzített terveit, valamint a gazdaságokat terven felüli eladásra felemelt árakkal történő ösztönzésre készítsék. Mindazonáltal - ahogy azt L.I. Brezsnyev elvtárs az SZKP Központi Bizottsága 1978. évi júliusi plénümán tartott beszámolójában kiemelte - az utóbbi időben a felvásárlások rögzített tervei mellett ún. általános felvásárlási volume-
neket, különböző pótlólagos feladatokat kezdenek megállapítani. Lényegében a tervekben egyfajta sokféleség kezd mutatkozni. Itt-ott ujja született a tervek gyakori és megalapozatlan változtatásainak gyakorlata. Ez csökkenti a terv mozgósító erejét, negatívan tükröződik a termelés és a gazdasági tevékenység megszervezésében, lanyhán ösztönöz csak a termelés növekedéséért vívott harcban.

Az SZKP Központi Bizottságának plénuma határozatában rámutatott arra, hogy a mezőgazdasági termékek felvásárlása tervezésének területén fel kell számolni a tervek sokféleségét és a tizenegyedik ötéves tervtől kezdve, a köztársaságok, a határvidékek, a területek, a körzetek, a kolhozok és a szovhozok számára egységes, feszített, de reális tervet kell készíteni a mezőgazdasági termékek ötéves fel-

vásárlására évenkénti bontásban.

A plénum követelte, hogy biztosítsák a magas termelési és eladási mutatókat elérni kívánó gazdaságok ösztönzési rendszerének további javítását.⁵

Mindez hozzájárul majd a kolhoztermelés tervezési stabilitása elvének megerősítéséhez, valamint a kolhozoknak a termelés és a mezőgazdasági termékek állami eladása növekedésében anyagi érdekeltsége növeléséhez.

Mindez megindokolja annak szükségességét, hogy intenzívebben vizsgáljuk a kolhoztermelés anyagi ösztönzése, tervezése és jogi szabályozása továbbfejlesztésének elméleti kérdéseit.

9. Az alapszabályzat kimondja, hogy a termelés és a munkaügyi megszervezésének formáit a kolhoz rögzíti le és alkalmazza a gazdaság konkrét viszonyaitól, a gépesítés színvonalától, a termelés specializációjától és technológiájától függően. Az alapszabályzat a kolhozoknak széles jogokat biztosít arra, hogy fejlesszék kisegítő vállalatokat és iparágakat. Ezek létrehozása fontos eszköz, a mezőgazdasági termelés szezonális jellege káros következményeinek felszámolásában, hozzájárul a kolhozok gazdaságának megerősítéséhez, növeli a társadalmi termelés, valamint a kolhoztagok munkával szerzett jövedelmeinek szerepét.

A kolhozokban elsősorban azokat a melléküzemágakat kell fejleszteni, melyek a mezőgazdasági termékek feldolgozásával és tárolásával, építőanyagok termelésével foglalkoznak vagy helyi anyagokból állítanak elő közfogyasztási cikkeket.

10. A fejlett szocializmus társadalmainak hatalmas eredménye, hogy figyelembe veszi azt a közeledési folyamatot, amely a munkások, az alkalmazottak és a kolhoztagok

termelési-, munka-, szociális ellátási-, kulturális- és életviszonyaiban zajlott le a szocialista tulajdon kolhozszövetkezeti formája és az állami tulajdon közötti közeledés elért szintje alapján. Ennek eredményeképpen a Szovjetunió 1977. évi Alkotmánya /39-69. cikkely/ egyforma jogokat és kötelezettségeket állapít meg a munkások, az alkalmazottak és a kolhoztagok számára. Csupán a munkaidő hosszának megállapítását és a szabadság idejének megállapítását utalja a Szovjetunió Alkotmányának 41. cikkelye maguknak a kolhozoknak az illetékességi körébe. Ennek kapcsán figyelembe kell venni, hogy a kolhozok gazdasági fejlődésének modern színvonala - épp úgy, mint az ország sok kolhozának gyakorlata - lehetővé teszi, hogy a kolhozokban mindenütt - épp úgy ahogy ez a szovhozokban is van - bevezessék a 41 órás munkahetet és ugyanazt az időtartamu évi szabadságot, amelyet már a szovjet munkaügyi törvényalkotás a szovhozok dolgozói részére megállapított. Konkrétan a kolhozok életének ezeket a kérdéseit minden egyes kolhoz alapszabályzata és belső szervezési szabályai rendezik a termelői-gazdasági tevékenység kialakult körülményei figyelembevételével. Külön hangsúlyoznunk kell, hogy jelentősen bővült a szovjet állampolgárok - köztük a kolhoztagok - olyan alkotmányos joga, mint a munkához való jog. Az alkotmány 40. cikkelyének értelmében a munkához való jog nemcsak azt a jogot foglalja magában, hogy az állampolgár garantáltan munkát kapjon és ezért a munkáért megkapja a munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazást, amely nem lehet alacsonyabb mint az állam által megállapított minimum, de magában foglalja a foglalkozás megválasztásához, a hivatással, a képességekkel, a szakmai előképzettséggel, a végzettséggel összhangban lévő hivatás és foglalkozás megválasztásához való jogot és társadalmi szükségletek figyelembevételével. A mezőgazdasági dolgozónál e jog reális megvalósulása - a mezőgazdasági termelés szezonális jellegének figyelembevételével - abban fejeződik ki, hogy a dolgozó számára biztosítják az alapvető

/mezőgazdasági/ és a kiegészítő munkafunkciót /ez utóbbit abban az időszakban, amikor az alapvető munkafunkcióval összefüggésben nincsen munka/. A Szovjetunió alkotmányának cikkelyeivel összhangban kell majd hozni a kolhozok minta alapszabályzatának és az egyes kolhozok konkrét szabályzatainak megfelelő pontjait.

11. A kolhoztagok jövedelmeinek alapvető forrása a kolhoz társadalmi gazdasága. Éppen ebben tükröződik első-sorban a kolhozokban a társadalmi és egyéni érdekek teljes összekapcsolódásának elve.

A kolhozokban a munkabér összhangban van annak a munkának a mennyiségével és minőségével, amelyet minden-egy kolhoztag végez a társadalmi gazdaságban. Ennek az az elv az alapja, hogy a jó munkáért, a jobb eredményekért magasabb díjazás jár.

Az SZKP Központi Bizottsága 1965. évi márciusi plénuma óta a kolhoztagok munkáért történő díjazása kétszerezésére nőtt.⁶ Az SZKP XXV. Kongresszusa kötelezővé tette, hogy tökéletesítsék a kolhoztagok munkadíjazásának megszervezését annak az alapján, hogy következetesen hozzák közelebb a munkadíjak színvonalát a kolhozok és az állami mezőgazdasági vállalatok között olyan mértékben, amilyen mértékben kiegyenlítődik közöttük a munkatermelékenység színvonala és amilyen mértékben kiegyenlítődnek a munkafeltételek; erősebben függjön a munkáért járó díjazás mértéke a munkavégző eredményeitől; nagyobb legyen az egység az egyforma bonyolultságu, egyforma nehézségű és egyforma intenzitású munkák díjazásában.⁷

A termelés és a munkatermelékenység növekedésének alapján a X. öt éves tervben előirányozták, hogy átlagosan 24-25 %-kal növekszik a kolhoztagoknak a társadalmi gazdaságokból származó jövedelme.

A kolhoz tagjainak munkadíja a munkatermelékenység előzetes növekedése alapján emelkedjék. A minta alapszabályzat 36. pontjának értelmében a kolhoz a munkabéralapot a megszerzett bruttó jövedelemből képezi. Ennek során a termékek értékesítéséből és a más forrásokból származó pénzeszközöket a kolhoz elsősorban arra használja fel, hogy a kolhoztagokkal, azok végzett munkája alapján elszámol.

Miután bevezették a kolhoztagok garantált munkaidéjét a munka díjazására fordított bruttó jövedelem-hányad átlagosan 60-63 %-ot tesz ki.⁸

Az a feladat, hogy a társadalmi gazdaság fejlesztéséből, a mezőgazdasági termelés növekedéséből, a munkatermelékenységének növeléséből növeljék a gazdaságilag gyenge kolhozokban a munkadíjat a garantált munkadíj színvonalára.

Abból a célból, hogy kielégítsék a kolhoztagok mezőgazdasági termékek iránti igényeit a kolhozokban naturális alapot hoznak létre, amelybe a gabona és más termékek, valamint a takarmányok bruttó termelésének meghatározott részét viszik be. Ezeket a termékeket és takarmányokat vagy beleszámítják a munkadíjakba vagy pedig eladják a kolhoztagoknak olyan mennyiségben és olyan rend szerint, ahogy azt a kolhoz tagjainak közgyűlése meghatározza. /Lásd a kolhozok minta alapszabályzata 29. pontját./

Azokban az esetekben, amikor a munkabéralap a kolhozban kizárólag pénzbeni, a naturális termékeket a munkabérbe számítva adják el a kolhoztagoknak. A kolhoztagok kívánsága esetén a naturális termékeket pénzzel lehet helyettesíteni úgy, hogy azokat állami felvásárlási árakon értékelik.

Abból a célból, hogy növekedjék a kolhoztagok érdekeltsége a mezőgazdasági termelés fokozásában, a mezőgazdasági termékek minőségének javításában és a mezőgazdasági

termelés önköltségének csökkentésében, az alapmunkabéren kívül még pótlólagos munkabért is fizetnek és az anyagi ösztönzés más fajtáit is alkalmazzák.

Az SZKP Központi Bizottsága 1978. évi júliusi plénuma szükségesnek mondotta ki pótlólagos intézkedések kidolgozását abból a célból, hogy erősödjék a kapcsolat a kolhoztagok anyagi ösztönzése, valamint munkaeredményeik, továbbá a termelői alapok és az anyagi tartalékok hatékony felhasználása között. A plénum azt is követelte, hogy javítsák a gazdaságok vezetőinek és szakembereinek premizálási rendszerét.

12. Az 1969. évi kolhoz minta alapszabályzat és az azt továbbfejlesztő törvénykezés alapján jelentős mértékben javították a kolhoztagok társadalombiztosítását, szociális ellátását, valamint a nekik nyújtott kulturális és jóléti szolgáltatásokat.

Az 1978. július 6-i "A kolhoztagok nyugdíjellátása további javításáról" szóló törvénnyel⁹ összhangban 1980. január 1-től havi 28 rubelre emelkedik a kolhoztagok minimális öregségi nyugdíjának összege, nyugdíjat állapítanak meg azoknak a kolhozból kiváló kolhoztagoknak a részére, akiknek a kolhozokban, az állami vállalatoknál, szervezeteknél és intézményeknél megvan az ehhez szükséges munkában letöltött idejük. Pótlékokkal növelik majd a rokkantak első csoportjához tartozó kolhoztagok és az őket gondozó személyek nyugdíját.

Ilymódon a kolhoztagok, a munkások és az alkalmazottak szociális ellátása és társadalombiztosítása már annyira közel került egymáshoz, hogy véleményünk szerint minden alap megvan arra, hogy felvessük a valamennyi szovjet állampolgár számára egységes szociális ellátási és társadalombiztosítási rendszer létrehozásának kérdését az ebből származó valamennyi jogi következménnyel együtt.

13. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy távlatilag a kolhozokban érvényes munkaviszonyok jogi szabályozásában új lépést kell tenni annak érdekében, hogy továbbbővítsük a kolhoztagoknak biztosított munkával kapcsolatos garanciákat és munkájuk szabályozását közelebb hozzuk a munkások és alkalmazottak munkájának szabályozásához. Ezzel kapcsolatban célszerűnek látszik, hogy a kolhozok számára olyan normákat és szabályokat dolgozzunk ki, amelyeket jelenleg a munkások és az alkalmazottak vonatkozásában használunk. Ilyenek a heti 41 órás munkaidő, a minimális 15 napos fizetett szabadság, a minimális munkabér és a minimális nyugdíjak összegének a kolhoztagokra való kiterjesztése, a kolhozban való munkában eltöltött időnek az állami nyugdíjakhoz szükséges munkában eltöltött időbe való becsapítása.

Szabatos jogi szabályozást igényelnek az olyan kérdések, mint a kolhoztagok ideiglenesen más munkára történő áthelyezése; a kolhoztagok tuloráztatása; a 12-16 éves serdülőkorúak munkába való bevonása; a kolhozokban ledolgozott munkaidő összesített számbavétele; a kolhoztagok szolgálati kiküldetésének díjazása; a kényszerű munkaszünetek díjazása, valamint a kolhoztagok anyagi felelőssége az általuk a kolhozvagyonban munkafunkciójuk teljesítése közben okozott kárért.¹⁰

Tovább kell szélesíteni a kolhoztagokat megillető munkajog jogi garanciáit is, valamint e jogok védelmének bírósági rendjét.

Mindez megindokolja, miért kell kibővítenünk és elmélyítenünk a kolhoztagok munkájával és anyagi ösztönzésével kapcsolatos jogi szabályozás körét és az erre a kérdésre vonatkozó tudományos kutatásokat.

14. Az 1969. évi kolhoz minta alapszabályzat még nagyobb teret nyit a kolhoztagoknak a társadalmi termelés

irányításában való részvétele előtt, mivel bevezeti a kolhoztagok brigád- és más üzemegység gyűléseit. Az alapszabályzat lehetőséget ad arra, hogy a nagy kolhozokban legfelső irányítási szervként összehívják a meghatalmazottak gyűléseit, kimondja, hogy a kolhozokban hozzanak létre különböző társadalmi- kisegítő szervezeteket. Ez a minta alapszabályzat az 1935. évi alapszabályzatnál szélesebb körűen határozza meg a kolhozok irányító szerveinek és tisztségviselőinek feladatait, funkcióit és illetékes-ségét. Kimondja azt is, hogy a kolhoz irányítása és a kolhoz elnöke, valamint a revíziós bizottság a közgyűlés belátása szerint titkos vagy nyílt szavazással kerüljön megválasztásra.

Kétségtelenül fontos új lépés a kolhozdemokrácia és általában a szocialista demokrácia fejlődésében a kolhozok tanácsainak megalakulása. Ezek a választott kolhozszervek a körzetekben, a területeken, a határvidékeken, a köztársaságokban és a központokban arra hivatottak, hogy jelentős mértékben járuljanak hozzá a kolhozok vezetésének demokratizálásához az által, hogy kollektíven tárgyalják meg a kolhozok életének és tevékenységének legfontosabb kérdéseit, összefoglalják a termelés megszervezésének tapasztalatait és ajánlásokat dolgoznak ki a társadalmi gazdaság növekedési tartalékainak legteljesebb felhasználására. Állandó figyelmet kell fordítani e szervek jogi természetének kutatására, tevékenységük általánosítására, a kolhozokkal fenntartott kölcsönös kapcsolataikra.

15. A fentiek azt mutatják, hogy az 1979. évi kolhoz minta alapszabályzat olyan alapvető normatív dokumentum, amely a kolhozépitkezés területén a fejlett szocializmus időszakában szabályozza a társadalmi viszonyokat és ezzel egyidejűleg aktívan fejezi ki és jogilag rögzíti pártunknak a Szovjetunió mezőgazdasága kolhoz-termelési szektorában folytatott lenini agrárpolitikáját. Ugyanakkor az

1969. évi kolhoz minta alapszabályzat alkalmazásának 10 éves tapasztalatai arról tanuszkodnak, hogy a kolhozok életében és tevékenységében - a mezőgazdasági termelésnek a gazdaságok közötti kooperáció és az agráripari integráció alapján történő széleskörű specializációja és koncentrációja viszonyai közepette - egy sor olyan új kérdés merült fel, melyet szervezeti szabályzatilag kell rendezni. Ezek a kérdések többek között azzal függenek össze, hogy a kolhozokban a termelést és az irányítást műhelyszerűen szervezik, hogy a kolhoztagok belépnek a szakszervezet soraiba, hogy tovább szélesednek a kolhoztagok társadalmi-gazdasági jogai, hogy bővülnek e jogok megvalósításának törvényes garanciái, hogy szabatosabban rögzíti a kolhozok szakszervezeti bizottságainak jogait és kötelezettségeit, hogy fejlődik a kolhozok társadalmi alapjainak strukturája, és jogrendszere, hogy bővül a kolhozok szerződéses viszonyainak köre és újfajta szerződések jelennek meg /pl. a gazdaságok közötti kooperációról szóló szerződések/, hogy a kolhozok részt vesznek a mezőgazdasági termelési egyesülések tevékenységében és ezzel kapcsolatban gyakran megváltozik ezeknek a kolhozoknak a jogállása, hogy növekszik a kolhozok tanácsainak szerepe a kolhozokban folyó termelés és a kolhozdemokrácia fejlődési folyamatainak irányításában.

A legközelebbi jövőben lényegében ezekben az irányokban fejlődik majd tovább a jogi szabályozás mind a kolhozon belüli, mind pedig a kolhozok külső kapcsolatai tekintetében. A jogi szabályozás történhet úgy, hogy olyan új normatív dokumentumokat fogadnak el, melyet a kolhozviszonyok különböző fajtáinak jogi rendezését vannak hivatva tökéletesíteni és úgy is, hogy megfelelő változtatásokat és kiegészítéseket eszközölnek a jelenleg érvénybenlévő kolhoz alapszabályzatban, amihez a kolhoztagok új kongresszusának összehívására van szükség. Mind a két út lehetséges.

Jegyzetek

1. Lásd a Pravda 1979. január 20. számát
2. Lásd a "Szovjetunió népgazdaság 1977-ben. Statisztikai évkönyv". Moszkva "Statisztika" 1978.271-272.o./oroszul/
3. SZP SZSZSZR. 1969. 26. sz. 160. oldal
4. Lásd "A Szovjetunió népgazdaság 60 év alatt. Jubileumi statisztikai évkönyv", "Statisztika" 1977. 291. o. /oroszul/
5. Lásd az SZKP KB plénumának 1978. július 4-én elfogadott határozata "A Szovjetunió mezőgazdaságának további fejlesztéséről". "KOLOSZ" Kiadó, Moszkva, 1978. 60. o.
6. Lásd a Pravda 1978. július 5. számát
7. "Az SZKP XXV. Kongresszusának anyagai" Politizdat, 1976. 217. old. /oroszul/
8. Lásd "Számvitel és pénzügyek a kolhozokban és a szovhozokban", 1973. 1. szám 2-3. o. /oroszul/
9. "Izvesztija", 1978. július 8.
10. Részletesebben erről: M.I. KOZÜR; Munkaviszonyok a kolhozban és azok jogi szabályozása /"A szocialista jog és a műszaki tudományos forradalom" c. könyvben/ Nauka Kiadó, 1979. 232-244. o. /oroszul/

Dr. Ernest LUPÁN
professzor
Babes-Bolyai Egyetem Jogi Kar
/Románia, Cluj-Napoca/

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEKEN BELÜLI VAGYONI
VISZONYOK SZABÁLYOZÁSA ROMÁNIA SZOCIALISTA
KÖZTÁRSASÁGBAN

A mezőgazdasági termelőszövetkezet /mtsz/ és tagja között, a tagsági minőség keletkezésétől annak megszűnéséig, számtalan vagyoni természetű viszony keletkezik, módosul és szűnik meg. Ezen viszonyok jogi szabályozása a szövetkezeti jog normái által valósul meg. Jelenleg az mtsz-en belüli vagyoni viszonyokat egységesen az 1977-ben megtartott az mtsz-ek Nemzeti Szövetsége III. kongresszusa által elfogadott és az Államtanács 1977. évi 346-os számú törvényerejű rendeletével jóváhagyott alapszabály szabályozza. Az alapszabályban foglalt elvi szabályozás némelyikét bizonyos vonatkozásban speciális törvényhozás egészíti ki. Ezek közül a legjelentősebb a munka szerinti javadalmazásról szóló 1976. évi 27-es számú, a jövedelemelosztásról szóló 1978. évi 29-es számú, a nyugdíj és egyéb társadalombiztosításról szóló 1977. évi 4-es számú törvények stb.

A következőkben röviden összefoglaljuk a legfontosabb belső vagyoni viszonyok legjellemzőbb vonásait.

a/ A belső vagyoni viszonyok bizonyos fajtái szükségszerűen már a tagsági minőség keletkezésének időpontjában létrejönnek; a szövetkezetbe lépő természetes személy és a vele egy háztartásban élő családtagjai birtokában lévő alapvető termelőeszközök /a föld, az igásállatok, a mezőgazdasági gépek stb./ társadalmasítás /szövetkezetesítés/ alá esnek,

amelynek következtében az azokra vonatkozó magántulajdon megszűnik és létrejön a szövetkezeti tulajdon.

Ebben a vonatkozásban különösen jelentősek a föld társadalomasítására vonatkozó rendelkezések, amelyek értelmében a földbeviteli kötelezettség az említett személyek összes földjeire kiterjed, kivéve a lakóház, a gazdasági épületek és az udvar által elfoglalt telket, amelynek nagysága azonban nem haladhatja meg a 250 m²-t. Ez a föld az mtsz tag /vagy családtagja/ személyes tulajdonában marad. Ha a lakóház, a gazdasági épületek és az udvar által elfoglalt telek nagysága meghaladja az említett felső határt, az azon felüli részt beleszámítják a tag használatába adandó háztáji földbe.

A társadalmasított termelőeszközök értékének 25-50 %-t az oszthatatlan, a fennmaradó 50-75 %-t pedig a társulási alap javára írják. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a belépő személynek nincs társadalmasítandó termelőeszköze, neki nem lesz társulási része sem. Ilyen helyzetben található a jelenleg mtsz taggá váló személyek jelentős része, akik vagy az mtsz tagok gyermekei s szüleik már társadalmasították az adott vagyontárgyakat vagy más személyek, akik nem rendelkeznek ilyen javakkal.

A társulási rész hiányának kiküszöbölése érdekében, valamint más a szövetkezet érdekeit szem előtt tartó gazdasági megfontolásokból, a román törvényhozó a jövedelem létrehozásáról, tervezéséről, rendeltetéséről és folyósításáról szóló 1978. december 27-i 29-es számú törvény által, 1980. január 1-től egy új, eddig ismeretlen jogintézményt honosított meg az mtsz-ben. Ennek lényege, hogy minden mtsz tagnak joga - attól függetlenül, hogy rendelkezik-e vagy sem a belépéskor társadalmasított termelőeszközei értékéből javára írt társulási résszel -, ugyancsak társulási rész címén, évente egy bizonyos, általa meghatározott nagyságú pénzüsszeget, egy legkevesebb öt éves időszakra, a szövetkezet fejlesztés-

tési alapja javára befizetni. Az így letett összegek után a szövetkezet évente tervteljesítés esetén hat százalékot, tervtúlteljesítés esetén 6-8 %-ot, terv nemteljesítés esetén pedig 5 %-ot fizet. Az mtsz tag ezen társulási részét nyugdíjazása után is megtarthatja; az öröklés tárgya is lehet. Az ide vonatkozó gyakorlat hiányában csak a megfelelő törvényes rendelkezésekre tudunk hivatkozni. Az elkövetkezendő évek gyakorlata bizonyítja majd be ezen jogintézmény életképességét annál is inkább, mivel a törvény előírásai szerint a befizetett összeg visszafizetését csak öt év lejártja után lehet eredményesen kérni és akkor is, az összeg nagyságától és az mtsz pénzügyi lehetőségeitől függően, a szövetkezet kettőtől öt évig terjedő részletfizetést állapíthat meg.

Más a helyzet a társadalmiasított javak értékéből létrehozott társulási rész értékének visszafizetése esetében; ezt a pénzösszeget csak kilépés /beleértve az átlépést is/ vagy kizárás esetén fizetik vissza a volt mtsz tagnak. A tag halála esetén ez a pénzösszeg nem képezi öröklés tárgyát.

b/ Az mtsz-en belüli vagyoni viszonyok jelentős csoportja /a szövetkezeti munkaviszonyok keretén belül/ a tagok munka szerinti javadalmazásával kapcsolatos. Miután az mtsz-ek a javadalmazás számtalan változatát kísérletezték ki, a jelenleg érvényben lévő szabályozás értelmében, amelyet részleteiben az 1976. december 29-i 27-és számú törvény foglal magába, a tagok végzett munkájuk mennyisége, minősége és társadalmi fontossága, valamint a termelési és pénzügyi terv teljesítése terén elért eredmény szerint történik. A szövetkezet tevékenységének eredményessége az az elem, amely ma még szövetkezetenként egyenlőtlennek teszi a tagok javadalmazását és megkülönbözteti azt a munkaszerződés alapján dolgozók javadalmazásától. Az mtsz tagok munka szerinti javadalmazásának rendszere azonban azonos, s a törvény minden szövetkezetre nézve előírja annak elemeit. Ezek: az alapjavadal-

mazás, amit a tag a számára meghatározott vagy a termelési és pénzügyi tervből fakadó termés megvalósítása, a munkálatok vagy az egyéni munkafeladatok teljesítése esetén kap; a kiegészítő javadalmazás, amit a tag tervtelteljesítés esetén kap.

A javadalmazás alapvető formája a globális akord, amely lehet: termékegységre vagy a megvalósított termelés, ill. teljesített szolgáltatás 1.000 lej értékére megállapított állandó díjszabás; a termékegységre vagy a megvalósított termelés 1.000 lej értékére megállapított díjszabás, de csak a tervezett termelés szintjéig, a tervtelteljesítésért pedig kiegészítő javadalmazás biztosítása. Ezen kívül még alkalmazhatók a munka szerinti javadalmazás következő formái: a közvetlen akord, a munkanorma szerinti díjszabás, az idő szerinti javadalmazás, egyes növényfajtáknál a termés vagy értékének egy bizonyos százaléka.

A javadalmazás történhetik pénzben vagy pénzben és természetben.

A tagok a jóváhagyott pénzbeni javadalmazásból előleget kapnak, amely a növénytermelésben 80 %, az állattenyésztésben 90 % lehet. Évközben, a termés betakarítása után a természetben járó javadalmazásból 50 %-t lehet előlegként nyújtani.

A törvény szentesíti a garantált javadalmazást. A havi garantált javadalmazás az állattenyésztésben és az öntözőformációkban dolgozó tagok esetén 1.500 lej, a zöldség-, szőlő- és gyümölcstermesztésben dolgozók esetében 1.200 lej. A szálas, kapás, technikai és takarmány növények, a talajjavítás, a növényvédelem, a szállítás stb. területén dolgozó mtsz tagok esetében napi 40 lej. Ez a garantált javadalmazás az 1976-1980-as ötéves tervidőszakban 24-28 %-kal, a következő /1981-1985-ös/ ötéves tervidőszakban pedig újabb 20-25 %-kal növekedik. A havi garantált javadalmazás összegét 25 munkanapra számolják s azt az egy hónapban efektíven ledolgozott napok arányában fize-

tik ki azzal a feltétellel, hogy az illető tag a meghatározott munkamennyiséget elvégezze és a vállalt terméseredményt megvalósítsa.

c/ Az mtsz tagok nyugdíjazása és egyéb társadalombiztosítása ugyancsak hosszabb /1966-tól kezdődő/ fejlődés eredménye. A társadalombiztosítás a jelenlegi szabályozás értelmében átfogó /1966-1971 között az mtsz tag csak nyugdíjban s esetenként a szövetkezet belső alapjából segélyben részesültek, 1971-től a társadalombiztosítás kiterjed a legkülönbözőbb orvosi kezelésre, gyógyszerellátásra s anyagi segélyekre is/.

Az 1977. július 8-i 4-es számú törvény a következő nyugdíjfajtaikat ismeri: a korhatár és a végzett munka után járó; a munkaképesség teljes vagy jelentős mértékű elvesztése esetén járó; az utódlási; és a kiegészítő nyugdíjhoz való jogot.

A nyugdíj összege 350 és 1.000 lej között mozog a következők figyelembe vételével: az mtsz-ben töltött szolgálati idő /a teljes nyugdíjhoz a férfiaknak 30, a nőknek 25 év szükséges s egy év pedig, ebből a szempontból, egyenlő legkevesebb 200 ledolgozott naptári nappal; a szövetkezettől kapott jövedelem nagysága /például az állattenyésztésben legkevesebb 10 éves szolgálati idővel rendelkező 15.000 lej évi átlagjövedelmet megvalósított tag a korhatár elérése esetén 650 lejt kaphat/; a munkahely és a betöltött funkció /ha legkevesebb 10 évig brigádfőnök volt és az átlagjövedelme meghaladja a 15.000 lejt nyugdíjként 725 lejt kap, ha pedig ugyancsak 10 évig farm- vagy szektorfőnök volt ugyanolyan évi átlagjövedelemmel 10 %-kal nagyobb nyugdíjat kap/; a rokkantság foka és annak oka; a kiegészítő nyugdíjalaphoz történt személyes hozzájárulás ideje és összege.

A nyugdíjkorhatár a férfiak esetében 65 év, a nők esetében 60 év.

A nyugdíj összege kiszámításának alapjául szolgáló évi

átlagjövedelem az utolsó 10 évben egymásután következő 5 év átlagjövedelme, amit a tag választ ki. Ha az utolsó 10 évben nem dolgozott egymás után következő 5 évet, akkor az mtsz-ben ledolgozott utolsó 5 év átlagjövedelméből indulnak ki. A 30, ill. 25 éves szolgálati időn túl ledolgozott minden év után a nyugdíj alapjául szolgáló évi átlagjövedelem 0,5 %-t írják a tag javára.

Ha a tag elérte a nyugdíjkorhatárt, de nincs meg a szükséges szolgálati ideje, nyugdíjjogosulttá válhat, ha legalább 10 éves szolgálati ideje van az mtsz-ben. Ez esetben a nyugdíj összegét a szolgálati évek arányában számítják ki.

A munkaképtelenség esetére biztosított nyugdíjban az I. vagy II. foku rokkant szövetkezeti tagok részesülnek. Ha az I. foku rokkantság munkabaleset következménye a nyugdíj nagysága a szolgálati időtől függően a végzett munka és a korhatár után járó nyugdíjnak 50-90 % között változik, Amikor az I. foku rokkantság betegség vagy nem munkabaleset következménye, a tag csak abban az esetben részesül nyugdíjban, ha legalább 10 éves szolgálati ideje van és a végzett munka és korhatár után járó nyugdíjnak 35-75 % közötti értékét kaphatja. A II. foku rokkantság esetében a nyugdíj összege az I. foku rokkantság után járó nyugdíj összegének 85 %-ával egyenlő.

Utódlási nyugdíjban részesül az egy vagy mindkét volt szövetkezeti tag szülő után árva gyermek 16 éves korig, vagy ha tanulmányait folytatja annak befejezéséig, de legkésőbb 25 éves korig. Ezen nyugdíjban az az árva gyermek részesül, akinek elhalt szülője /szülei/ nyugdíjas vagy nyugdíjra jogosult volt /voltak/. Az egy szülő utáni árvaság esetén a nyugdíj összege 120 lej, a mindkét szülő utáni árvaság esetén pedig 180 lej.

Kiegészítő nyugdíjban részesül minden olyan mtsz tag, aki legalább 5 évig havi 10, 15 vagy 20 lejjel járult hozzá

a nyugdíjalaphoz. Minden ötéves hozzájárulási időszak után havi 10, 15 vagy 20 lejt kap kiegészítő nyugdíjként.

Az mtsz tagoknak a társadalombiztosítás keretében nyújtott anyagi segélyek a következő formákat ölthetik: ingyenes kórházi kezelés és gyógyszerellátás, ideiglenes munkaképtelenség esetére nyújtott segélyek /ha a tag előzőleg teljesítette termelési feladatait/, 60 napos fizetett szülési szabadság, gyermekpénz stb.

A társadalombiztosítási viszonyokat szabályozó 1977. évi 4-es számú törvény 1978. január 1-én lépett életbe s ezzel egyidőben megszűnt az mtsz tagok nyugdíj és társadalombiztosítási pénztára; a társadalombiztosítási műveletek és a pénzalapok kezelését a Munkaügyi Minisztérium végzi a megyei igazgatóságai és ezek irodái útján. A szükséges alapokat az mtsz-ek az össztermelés 8 %-nak, a szövetkezetközi gazdasági társulások össztermelése 3,5 %-nak, a tagok által a kiegészítő nyugdíjra havi 10, 15 vagy 20 lejes befizetéseiből és az állami juttatásokból tevődik össze. Az állam az mtsz által a terv keretében az állami alapokba leszállított termékek értékének 2 %-ával járul hozzá a társadalombiztosítási alaphoz. Ezen kívül az állam a tagok által az állami alapba leszállított termékek értékének 2 %-t szintén befizeti a nyugdíjalapba.

d/ A háztáji gazdasággal kapcsolatosan ugyancsak számtalan vagyoni viszony jön létre a tag és a szövetkezet között. Az Alkotmány 9. sz. elvi szabályozást tartalmaz, mely szerint az mtsz tag, családtagjaival együtt, az alapszabályban előírt tulajdonnal rendelkezhet. Az alapszabály 5. sz. pedig előírja, hogy a tag személyes tulajdonát képezi a lakóház és a melléképületek, az ezek által elfoglalt telek, amely - amint arra már a földbeviteli kötelezettséggel kapcsolatosan rámutattunk - nem haladhatja meg a 250 m²-t, az ezen felüli részt /ha ilyen létezik/ beleszámolják a háztáji földbe, valamint a haszonállatok /családonként legfeljebb

3 szarvasmarha, 15 juh vagy kecske, korlátlan számú disznó, szárnyas, házinyul és méhcsalád/ és a leltári tárgyak. Ugyancsak a személyi tulajdonjog tárgya a munkával szerzett jövedelem és a megtakarítások, valamint a háztáji földön megvalósított termés.

Az összes állampolgárokra vonatkozó jogi szabályozás szerint /az 1973. március 31-i 4-es számú törvény/, egy természetes személy, a vele egy háztartásban élő családtagjaival együtt, csak egy lakóházat tarthat tulajdonában. Ezen szabály természetesen az mtsz tagokra is vonatkozik. Amennyiben a tag /vagy a vele egy háztartásban élő családtag/ egy második házra tulajdonjogot szerez, úgy köteles az egyik házat, a törvény előírásainak megfelelően, vagyis egy éven belül, elidegeníteni. Amennyiben az egyéves határidőt nem tartja be az egyik lakóház, kártalanítás ellenében, átszáll az államra és átmegegy a néptanács kezelésébe.

Amennyiben az mtsz tag az alapszabály előírásait meghaladó haszonállattal vagy leltári tárggyal rendelkezik /vásárlás, öröklés stb. eredményeként/, azt köteles a közgyűlés által meghatározott határidőn belül elidegeníteni. Ezen határidő lejártá után az ilyen javakat a szövetkezet a tulajdonos számlájára értékesíti.

Az mtsz tag által öröklés útján szerzett, 250 m²-t meghaladó minden földterület a szövetkezet tulajdonába megy át. Az 1974-ig érvényben lévő rendelkezések szerint az mtsz tag az öröklés /vagy bármely más módon/ szerzett földet köteles volt a közgyűlés által meghatározott határidőn belül elidegeníteni. Mivel azonban az 1974. év végén életbelépett 58-as és 59-es számú törvények rendelkezései szerint a föld nem képezheti a természetes személy által kötött semmilyen jogügylet tárgyát, az mtsz tag az ezen törvények életbelépése után örökölt földjét nem tudná elidegeníteni, szükségszerűvé vált az említett alapszabályi rendelkezés, miszerint ezen

föld átszáll a szövetkezetre.

A lakóház építésére szolgáló telek megszerzése az mtsz tag által ugyancsak az említett két törvény általános előírásainak megfelelően nyert szabályozást. Ha az mtsz tag nem rendelkezik ilyen telekkel, úgy az alapszabály 6. sz. lehetőséget ad arra, hogy ilyen telket a szövetkezettől vásároljon. Természetesen, amennyiben az adott község vagy falu határán belül a szövetkezet tulajdonában található az.

Az mtsz tag és a szövetkezet közötti vagyoni viszonyok egy jelentős csoportja a háztáji földdel kapcsolatos. Az Alkotmány 9. sz. kimondja, hogy az mtsz tag használatában lévő háztáji föld a szövetkezet tulajdona. Az alapszabály 4. sz. pedig előírja, hogy a szövetkezet tulajdonában lévő mezőgazdasági rendeltetésű földből a közgyűlés évente minden tagnak háztáji földet juttathat, legfeljebb 15 árnyi /hegyvidéken ennél több/ szántó földet. Ennek feltétele, hogy az illető mtsz tag az előző naptári évben megfelelő időben és a termelés szükségleteinek megfelelően teljesítse a közgyűlés által meghatározott munkamennyiséget. Háztáji földet kaphat az a szövetkezeti tag is, aki a közgyűlés jóváhagyásával a szövetkezetközi gazdasági társulásban vagy a mezőgazdasági állami vállalatnál dolgozik közvetlenül a termelésben. Kivételes esetekben a közgyűlés a tag használatában hagyhatja vagy használatába juttathatja a háztáji földet annak ellenére, hogy az előző naptári évben /sajút hibáján kívül - betegség, sokgyerekes anya stb./ nem teljesítette a meghatározott munkamennyiséget. A nyugdíjba menő mtsz tag ugyancsak megtartja háztáji földjét. A háztáji föld mezőgazdasági rendeltetését a tag nem változtathatja meg, a használati jog elvesztése nélkül. A háztáji földet a tag, egyedül vagy családtagjai segítségével művelheti meg. A háztáji földet a tag semmilyen körülmények között sem ruházhatja át más személyre.

A jelenleg érvényben lévő jogszabályozás szerint a ház-

táji földet nem családonként /mint 1972 előtt/, hanem tagonként juttatják használatba. Míg az előző jogszabályozás szerint, bizonyos feltételek mellett családonként legfeljebb 30 árnyi háztáji földet használhattak, addig ma egy család annyiszor legfeljebb 15 árnyi háztáji földet használhat, ahány családtag teljesíti az mtsz-ben a földhasználati jog elnyeréséhez szükséges feltételeket. Más szóval, ma családonként a felsőhatár nincs megszabva, ami jelentős anyagi ösztönző lehet a munkában való részvételre és a kötelességek teljesítésére.

e/ A belső vagyoni viszonyok egy sajátos csoportja a jövedelemelosztással, vagyis a szövetkezetnek, mint a tulajdonjog alanyának az egy esztendőben megvalósított jövedelme feletti rendelkezési jogosítványának a megvalósításával kapcsolatos.

Az 1977-es alapszabály idevonatkozó rendelkezéseit az 1978. évi 29-es számú törvény módosította. Az új jogszabályozásnak megfelelően, az 1980-as évtől kezdődően a globális termelés értékét és az egyéb forrásokból származó jövedelmet - amely az mtsz összjövedelmét képezi - a következő alapvető vázlatnak megfelelően kell elosztani: az összjövedelemből levonják az anyagi termelési költségeket /mint a vetőmag és a palánták, a műtrágya, a természetes trágya, a növényvédőszer, az öntözés, az állati gyógyszerek, a takarmány, a gépesítési állomásnak járó és más költségek értéke/; az ezután fennmaradó rész a netto termelés, amelyet a következő célokra osztanak fel: a munka szerinti javadalmazásra, a társadalombiztosítási hozzájárulásra, a földadóra, a javadalmazási alap utáni adóra, az ipari tevékenységből származó jövedelem utáni adóra, a javak biztosítására, segélyalapokra, a kéderképzésre és a termelési gyakorlatra, a pénzbeni hozzájárulásra, a közérdekű munkálatok céljára, a fel nem róható veszteségekre és más a törvényben előírt célokra. Az ezután fennmaradó rész a tiszta jövedelem, amit a következő célokra

osztanak el: a fejlesztési alapra, a forgó eszközök alapjára, a szociális-kulturális és sport alapra, a termelési és javadalmazási tartalékalapra, a kölcsönös segélynyújtási és megerősítési szövetkezetközi alapra, a tagok befizetései utáni jövedelemrészesezési alapra, a jövedelemrészesezési alapra.

A régebbi jövedelemelosztási eljárással szemben, az új szabályozásnak megfelelően különös helyet és szerepet kap a javadalmazási alap, amelyet fontossági sorrendben közvetlenül az anyagi termelési költségek fedezése után kell létrehozni. Ennek jelentős kihatása lesz /a garantált havi javadalmazás útján/ a szükséges munkaerő időbeni és megfelelő színvonalu biztosítására. Természetesen, a javadalmazási alap helyének megváltoztatása a jövedelemelosztás rendszerében egymagában még nem jelenti a garantált havi minimális javadalmazáshoz szükséges pénzüsszegek biztosítását. A törvény csak a szükséges keretet teremti meg erre, ami természetesen jelentős és előnyös feltételeket biztosít arra, hogy a szövetkezetek kiküszöböljék azokat a nehézségeket, amelyek eddig felmerültek a garantált javadalmazáshoz szükséges pénzeszközök előteremtése terén, de ez nem elegendő. A továbbiakban is a javadalmazás célját szolgáló pénzeszközöket a szövetkezeti tagok és a mezőgépeszek, a vezetőség és a szakemberek kell előteremtsék minden egyes mtsz-ben. Éppen ezért, az 1978. márciusától elhatározott és a nemzetgazdaságban fokozatosan bevezetett s a továbbiakban az mtsz-ekben is 1980. január 1-től érvénybe lépő új gazdasági-pénzügyi mechanizmus, az önálló ügyvezetés és az öngazdálkodás szükségyszerűen megköveteli olyan energikus intézkedések foganatosítását, amelyek biztosítják a szövetkezetekben létező összes belső tartalékok mozgósítását, olyan felelősségteljes tevékenység megvalósítását, amely a termelés növelését eredményezi, a gazdasági hatékonysághoz vezet minden egyes munkahelyen és mindezek eredményeként a szövetkezetek egyre nagyobb jövedelmet valósítanak meg.

f/ Az mtsz-en belüli vagyoni viszonyok némelyikének rövid, vázlatos bemutatását a velük kapcsolatosan keletkező jogviták megoldására hivatott szervek és azok hatáskörének leírásával szeretném befejezni.

Az mtsz és tagja között döntő módon három csoportra osztható vagyoni vita keletkezhet: 1/ a munka szerinti javadalmazással; 2/ a károkozással vagy alaptalan előnyök igénybevételeivel; 3/ a társadalombiztosítással kapcsolatos viták.

1/ A munka szerinti javadalmazással kapcsolatos viták megoldását a törvény /az 1976. évi 27-es számú törvény 77. sz. és az alapszabály 14. sz./ négy különböző szerv hatáskörébe utalja.

a/ Az mtsz közgyűlése az alapjavadalmazás'csökkentésével és a kiegészítő javadalmazás megállapításával kapcsolatos viták megoldására illetékes.

b/ Az mtsz-ek megyei szövetsége a megyei mezőgazdasági és élelmiszeripari főigazgatósággal /mint államigazgatási szervvel/ közösen ugyanazon viták megoldására illetékes, amennyiben a panaszos egy vezető tisztséget betöltő személy.

c/ Az mtsz-ben működő ítélkező bizottság a munka szerinti javadalmazással kapcsolatos egyéb viták megoldására illetékes, amennyiben a vitatott összeg nem haladja meg az 5.000 lejt.

d/ A bíróság ugyancsak az "egyéb" viták megoldására illetékes, ha a vitatott összeg meghaladja az 5.000 lejt.

2/ A károkozással vagy az alaptalan előnyök igénybevételeivel kapcsolatosan keletkező jogviták megoldását az 1968. évi 59-es számú törvény és az alapszabály 14. sz. a következő két szerv hatáskörébe utalja:

a/ Az ítélkezőbizottság illetékes az 5.000 lej értékhatárt meg nem haladó viták megoldására, amennyiben a kár megtérítésére kötelező határozatot a vezetőtanács fogadta el;

b/ A bíróság akkor illetékes az ilyen vagyoni viták megoldására, ha a vitatott összeg meghaladja az 5.000 lejt, vagy ha a kár megtérítésére kötelező határozatot a közgyűlés fogadta el.

3/ A társadalombiztosítással kapcsolatosan keletkező jogviták megoldása csak a nyugdíjazás tekintetében nyert szabályozást speciális törvényben. Az 1977. évi 4-es számú törvény 37. sz. értelmében, az mtsz tag nyugdíjazásával kapcsolatosan keletkező vita megoldására a Munkaügyi Minisztérium megyei igazgatóságán belül működő megyei nyugdíjbizottság illetékes, amely az mtsz-en belül működő nyugdíj és társadalombiztosítási bizottság vagy a munkaképességet megállapító szakbizottság határozata ellen előterjesztett panaszokat oldja meg. A megyei nyugdíjbizottság döntése ellen a Munkaügyi Minisztériumon belül működő Központi Nyugdíjbizottsághoz lehet fordulni.

. Az egyéb társadalombiztosítási viták megoldása, a kifejezett speciális jogszabályozás hiányában, az általános szabályok szerint illetékes szervek, vagyis a bíróságok hatáskörébe tartozik. Természetesen arról az esetről van szó, amikor a jogszerint megállapított társadalombiztosítási segély kifizetését utasítják vissza.

x

Az mtsz-en belüli vagyoni viszonyok a változásnak leginkább kitett területe a szövetkezeti jogviszonyoknak. Az ezen viszonyokra vonatkozó jogszabályozás valamilyen formában vagy tekintetben jóformán évente módosul, tökéletesedik. A gazdasági viszonyok állandó fejlődése így szükségszerűen maga után vonja a szövetkezeti jognak az állandó fejlődését, tökéletesedését.

Dr. habil. Günther ROHDE
professzor
Humboldt Egyetem Jogtudományi Szekció
/Német Demokratikus Köztársaság, Berlin/

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS SZAKOSÍTÁSA ÉS A SZÖVETKEZETI FÖLDHASZNÁLATI JOG MEGVALÓSÍTÁSA

1. A bevitt illetve átadott földek szövetkezeti hasznosítása a szövetkezetek gazdasági bázisának lényeges részét képezik. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek szövetkezeti szocialista vagyona és a szövetkezet által használt népi vagyon együttesen alkotja a gazdasági alapot. Ezek a gazdasági viszonyok a jövő számára is biztosítják a fejlődési lehetőségeket a mezőgazdaság szocialista átalakításához. De az iparszerű termelésre történő tervszerű átmenethez, továbbá a mezőgazdasági termelés tervszerű szocialista intenzivizálásának és az ezzel kapcsolatos koncentrációnak és specializálódásnak is nélkülözhetetlen tényezői ezek a gazdasági feltételek. Mindezek csakugy mint azelőtt hatalmas fejlődési potenciált és széles teret biztosítanak a szövetkezeti parasztok osztályának az iparszerű termelésbe történő átmenetéhez.

2. A mezőgazdasági termelés szakosítása az NDK-ban alapvető változásokkal járt a növénytermesztő és állattenyésztő mezőgazdasági szövetkezetek földhasználatában. Ez a szövetkezetek beállítottságát és felelősségét is megváltoztatta a gazdaságos földhasználattal kapcsolatban.

A növénytermesztő mezőgazdasági szövetkezet a földet elsőrendű termelőeszközként hasznosítja. Felelősségét ebben az esetben a helyi érték határozza meg, amely a föld gazdaságos hasznosítását a természeti erőforrások egyik

legfontosabbjának tekinti. Az összes erőt és eszközt elsősorban a növénytermelés intenzívebbé tételére koncentrálják. A mezőgazdasági termelés gyors növelése érdekében, a föld effektív hasznosítása képezi az első számú feladatot. A mezőgazdasági termelés szakosításától elválaszthatatlan volt annak koncentrációja is.

Tetemesen megnövekedett a földhasznosítás társadalmasításának foka is. Jelenleg a növénytermesztő mezőgazdaságok szektorában már csupán 936 szövetkezet működik; 62 állami gazdaság, 161 kooperatív részleg a növénytermesztés köréből /ezek rövidesen felveszik a növénytermesztő MTSZ-ek státusát/, végül 217 gyümölcsstermelő szövetkezet. A növénytermesztő szövetkezetek általában 5000 hektáron gazdálkodnak.

Az állattenyésztő mezőgazdasági szövetkezetek földjüket elsősorban termelőegységeik és létesítményeik céljaira hasznosítják. Ezenkívül adott esetben mód van a mezőgazdasági avagy kertészeti hasznosításra a szövetkezet keretében. Ez elsősorban a legelők és rétek, továbbá az önellátást szolgáló megművelt földekre vonatkozik. Az NDK-ban jelenleg 2887 állattenyésztő szövetkezet, 33 állami gazdaság, 318 közös szövetkezeti ill. közös üzemi szervezet és 32 állami kombinát működik.

3. Ez a mélyreható változás, szakosítás nem csupán a földhasznosítás és értékesítés területén járt változásokkal.

A szövetkezeti parasztság munka- és életkörülményeiben is döntő módon megváltozott sokmindenféle. Így például oly szövetkezeti parasztoknak, akik gazdaságukat annak idején bevitték a mezőgazdasági szövetkezetbe, és jelenleg az állattenyésztés területén dolgoznak, ma már nincsen vagy alig van kapcsolatuk a föld hasznosítással. Ezáltal szá-

mos új probléma merült fel a szövetkezeti használati jog kialakítása és megvalósításával kapcsolatban, de ama jogok megvalósításával kapcsolatban is, amelyek a földtulajdonból adódnak. Ilyen problémák az alábbiak:

- van-e minden szövetkezetnek mindenre kiterjedő szövetkezeti használati joga? Eltérőnek kell-e lennie a jognak a szakosított gazdálkodási tevékenység következtében ?

- Miként szabályozzák a növénytermelő és állattenyésztő mezőgazdasági szövetkezetek között a földhasználat tekintetében? Milyen szerepe van az együttműködésnek a szövetkezetek között a földhasználati feltételek kialakításában ?

- Milyen követelményeket támaszt a mezőgazdaság és a környezetvédelem a földhasználattal szemben ?

- Hogyan fejlesztendők a személyes földhasználat formái ? Hogyan érvényesülnek a földtulajdonból származó jogok? A jelenlegi szabályozás ebből a szempontból az alábbi alapvető előírásokat vagy tájékoztatásokat tartalmazza.

4. A szocialista állam részletesen és pontosan meghatározza a mezőgazdasági szövetkezetek felelősségét a földhasználattal kapcsolatban. Megindokolja a szövetkezetek jogi kötelezettségét, hogy a földet, mint legdrágább természeti kincset termelőeszközként használják hatékonyan a mezőgazdaságban, továbbá a beruházások színhelyeként. Az ebből eredő jogi kötelezettségeket a mezőgazdasági szövetkezetek mintaalapszabályai széleskörűen és differenciáltan tartalmazzák a szövetkezetek növénytermesztő vagy állattenyésztő tevékenységi köre szerint. Ezáltal az állam közvetlen befolyást fejt ki a racionális földhasznosítás és annak megvalósítását célzó követelmények meghatározására.

5. Kiindulva ebből a felelősségből mind a növénytermesztő, mind az állattenyésztő szövetkezeteknek széleskörű földhasználati jogot biztosítanak a használt területükön. Ez a szövetkezeti földvagyon gazdaságos használatának igen fontos jogi eszköze. Ez feljogosítja, de kötelezi is a mezőgazdasági termelőszövetkezetet, hogy földterületét függetlenül a velük kapcsolatos tulajdonjogoktól, a legújabb tudományos ismeretek szerint és az iparszerű növény- vagy állattermelő módszereknek megfelelően hasznosítsa. A jogi kialakítása alapján véve egységes. Az egyes jogok jelentősége és ezek megvalósítása azonban a növény- ill. állattermelés követelményeinek megfelelően különböző.

6. A mezőgazdasági termelés profilizálásával a mezőgazdasági szövetkezetek közötti együttműködés még nagyobb jelentőségre tesz szert. Ez vonatkozik a növénytermelő és állattenyésztő szövetkezetek közötti területi viszonyaira is. A növénytermelő és állattenyésztő szövetkezetek együttműködési tanácsában különösen fontos a partnerek egyetértése, ha jövőbeni beruházások helyének meghatározásáról van szó. A növénytermelő szövetkezet által az állattenyésztő szövetkezetnek rendelkezésére bocsátott építési terület is kihat a mezőgazdasági termelésre. Ezeket a hatásokat közös igyekezettel kell áthidalni vagy amennyire ez csak lehetséges, csökkenteni. A kooperáció ehhez is nyújt kedvező lehetőségeket. Hogy milyen intézkedések segítségével lehet a művelési struktúrát megváltoztatni, az állattenyésztő telepek melléktermékeit jobban hasznosítani, az aratási veszteségeket csökkenteni, megművelendő földek átadás-átvételét, végül a közös beruházásokat lebonyolítani, stb. csakis jó együttműködés által valósítható meg. ◦

7. A mezőgazdasági szövetkezetek földviszonyainak

fejlesztése szempontjából a szerződéses kapcsolatok jellemzők. A növénytermelő szövetkezetek által megművelt föld más üzemágak számára csupán funkcionális területet jelent. Ebből adódik a szövetkezetek ama felelőssége, hogy más üzemeknek beruházásaik céljaira földterületeket bocsásson rendelkezésre. A növénytermelő szövetkezeteknek az állattenyésztő üzemek számára termelő létesítmények és telepek, kulturális és szociális létesítmények, valamint lakásépítés céljaira földterületeket kell rendelkezésre bocsátaniuk. A területek átadásáról szerződéseket kell kötni. A szerződéskötési kötelezettség mindkét fél számára fennáll. A szükséges területet a szükséges időpontban és kellő nagyságban kell rendelkezésre bocsátani. Mindezt a szövetkezeti szerveknek és a kooperációs tanácsnak kell biztosítani. Amennyiben ez kivételes esetben nem sikerülne, úgy az állami döntőbiróság illetékes az eljárásra, hogy az üzemeket a szerződés megkötésére kötelezze.

8. A mezőgazdasági szövetkezetek és a szerződéskötések közötti szoros kapcsolat oly szempontból is döntően fontos, hogy az állattenyésztő szövetkezetekben keletkező szerves anyagokat a föld termőképességének fokozására és a földművelés céljaira felhasználni lehessen. A mintaalap-szabályok itt is az állattenyésztő szövetkezetek és partnereik közötti szerződések megkötését szorgalmazza, amelyekben főleg a határidőket és az árakat kell szerződésileg megállapítani.

9. A mezőgazdasági termelés profilizálásával együtt kibővült a személyes földhasználat is. Kibővült a mezőgazdasági szövetkezet által művelt földek személyes hasznosításának lehetősége is. Ez a következőképpen történik:

1. a földterület személyes hasznosítása és az ezzel kapcsolatos állattartás által. A szemé-

lyes földhasználat és állattartás ama alapvető jogok, amelyeket a szövetkezeti parasztnak és munkásoknak a szövetkezetekben biztosítottak. Ezuton is támogatják a szövetkezeti parasztnak és munkások ösztönzését a mezőgazdasági termelés növelésére. Mindennemű gátoló tényezőt ki kell küszöbölni.

2. Támogatásban részesül a szövetkezetek által használt földnek lakásépítés céljára történő átengedése, a személyes földhasználat és a személyes tulajdon is. A mintaalapszabályok kötelezik a mezőgazdasági szövetkezeteket, hogy az egyéni lakásépítés megszervezésében közreműködjenek és azt támogassák. A szövetkezeti parasztnak és munkások jogot nyertek arra, hogy a szövetkezet támogassa őket és hogy megfelelő megállapodást kössenek. Saját otthon építéséhez nemcsak a mezőgazdaság, erdőgazdaság és állattenyésztésben dolgozó szövetkezeti tagok és munkások kaphatnak a mezőgazdasági szövetkezetektől földterületet, hanem a vidéken lakó más állampolgárok is. Ezáltal lényegesen kibővül a használatra jogosultak köre. Továbbá mód van arra is, hogy a mezőgazdaság, erdőgazdaság és élelmiszergazdaságok kooperatív szervei a mezőgazdasági szervezetekkel egyetértésben megkezdhetik saját otthonok építését anélkül, hogy leendő tulajdonosai ismertek volnának. Ezeket a saját otthonokat az építés folyamán vagy annak befejeztével a szövetkezetek vagy üzemek dolgozóinak kell eladni. Ezzel összefüggésben a használati jogot a földhasználathoz a szövetkezet elnöke utalja ki.

10. A növénytermesztő és állattenyésztő szövetkezetek alapításával, a szövetkezeti parasztok jogainak és kötelezettségeinek megvalósítása során, a földtulajdonból eredő különleges problémák merülnek fel. A szövetkezetbe bevitt földek tulnyomó részét a növénytermelő szövetkezetek használják. Viszont sok földtulajdonos állattenyésztő szövetkezetben dolgozik. A mintaalapszabályok szerint a keletkező problémákat mindkét szövetkezetnek együttesen kell megoldaniuk. Mindkét mezőgazdasági szövetkezet együttesen biztosítja a szövetkezeti parasztok földtulajdonból származó jogait és kötelezségeit. A bevitt és nyilvántartott földdel kapcsolatos jogokat és kötelezségeket az állattenyésztő szövetkezet tagjai számára együttesen szabályozza a növénytermelő szövetkezettel együttesen. A földjuttatást illető döntések felett a közgyűlés határoz.

Összefoglalva megállapítható:

- A specializálódás és a koncentráció törvényszerűen a mezőgazdasági földhasználat magasabbrendű társadalmasításához vezet. Jellemzi ezt a folyamatot a földhasználat állami irányításának kialakítása, főleg a gazdaságos földhasználatot illető követelmények pontos meghatározása a növény- és állattermelés differenciált feltételeinek megfelelően, végül ezek kialakítása mint a mezőgazdasági szövetkezet jogi kötelezségei.

- Jellemzi továbbá a mezőgazdasági szövetkezet fokozott felelőssége a földhasználat vonatkozásában, ami a szövetkezet földhasználati jogainak kialakításában jut kifejezésre;

- továbbá a szocialista mezőgazdasági üzemeinek növekvő együttműködése a földhasználat kialakításában és a megfelelő kooperációs és szövetkezeti vezetési formák kialakítása.

Jellemzi a szerződéses társulási viszonyok kiépítésének lehetősége.

- Jellemzi a szövetkezet által megművelt földek személyi használatának kiterjesztése és
- a földtulajdonból származó jogok további biztosítása.

1. sz. melléklet

Az MDK szocialista mezőgazdaságának szerkezete

/G. Grüneberg, Einheit, Berlin, 1979. 9-10 szám/

936 növénytermelő mezőgazdasági szövetkezet

62 növénytermelő állami gazdaság

161 kooperatív növénytermelő részleg

217 kertészeti termelő szövetkezet

2887 állattenyésztő mezőgazdasági szövetkezet

33 állattenyésztő állami gazdaság

318 vegyes szövetkezet, ill. közös állattenyésztő
egyesülés

32 állami iparszerű hizlaldai kombinát

Idetartoznak még a körzeti gépállomások, agrotechnikai építőüzemek, agrokémiai központok, talajjavító üzemek, szárító- és pelletázóberendezések.

Dr. Krystyna STEFANSKA
adjunktus
Lódz-i Egyetem
/Lengyelország, Lódz/

A MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETEK TULAJDONÁNAK
JOGRENDSZERE AZ LNK-BAN

1. A tulajdon jogi értelmezése a gazdasági értelemben vett tulajdoni viszonyoknak a jogi felépítményben való tükröződése és ezzel egyidejűleg a jogi felépítmény alapvető intézménye. Az adott társadalomban kötelező törvénykezés rendszere annak a meghatározott tulajdon fejtnak a védelmezésére és megerősítésére törekszik, amely a meglévő társadalmi-gazdasági rend alapját képezi.

A gazdasági értelemben vett tulajdonviszonyok és a belőlük következő társadalmi-gazdasági rendszer a tulajdon új jogi fogalmainak kialakulását mozdították elő. A tulajdon keretein belül kiváltak a tulajdonfajták és a tulajdonformák és ezenkívül megváltozott a tulajdon tartalma és megvalósulása. A tulajdonfajtákat és a tulajdonformákat Lengyelországban csak az 1952. július 22-i Alkotmányban normalizálták /Hivatalos Lap, 1976. évi 7. szám, 36. old./.

Hasonló normákat az 1946. évi Dekrétum nem tartalmazott.

°- Dologi jog.

Az Alkotmány két tulajdonfajtát különböztet meg: a társadalmi tulajdont és az egyéni tulajdont. Ezenkívül az alkotmány normáiban megnevezi a személyi tulajdont, amely azonban nem képez önálló tulajdonformát. A személyi tulajdon csupán a fogyasztási cikkek tulajdona és nem a termelőeszközöké. Meg kell jegyeznünk, hogy az Alkotmány nem korlátozódik a különböző tulajdonfajták létezésének alkot-

mányára. Az Alkotmány megmutatta az egyes tulajdonfajták szerepét és meghatározta fejlődésük dinamikáját is /Z.Nowakowski, Dologi jog, Varsó, 1969. 23. cikkely/. A példa alapján utalhatunk a következő normákra: 12. cikkely "Az össznépi tulajdon ... az állam és valamennyi állampolgár különleges gondoskodásának tárgya kell hogy legyen"; 15. cikkely, 3. pont: az LNK gondoskodik a nép élelmezéséről és ezért különös figyelemmel veszi körül a dolgozó földművelők egyéni gazdaságait, segítséget nyújt nekik termelésük növelésében és a mezőgazdaság műszaki színvonalának emelésében, támogatja a mezőgazdasági öngazdátás fejlesztését, különösképpen a földművelői körök és azok szövetkezetei vonatkozásában, támogatja a termelés kooperációjának és specializációjának fejlesztését, bőviti az egyéni gazdaságok és a szocialista népgazdaság közötti kapcsolatokat.

A tulajdonfajták keretében az Alkotmány kiemeli az egyes tulajdonformákat. A társadalmi tulajdon vonatkozásában az Alkotmány világosan megnevezi annak formáit: az össznépi /állami/ tulajdont és a szövetkezeti tulajdont.

Ahogy azt helyesen jegyezte meg az Irodalom, a tulajdon alkotmányos fogalmának köre elvileg a gazdasági értelemben vett tulajdon fogalmának a jogi felépítményben való tükröződése. E fogalom köre nem korlátozódik csupán azokra a jogi formákra, melyek a magánjog szempontjából a dologi jogok kategóriáját képezik. E fogalom köre átfogja azokat a jogokat is, melyek a nem anyagi javakra vonatkoznak /pl: az irodalmi alkotásokra/, valamint azokat a jogokat, amelyek a kötelmi viszonyok területéhez tartoznak /eladósodottság/, /E. Wasilkowski, Tulajdonjog az LNK-ban, Varsó, 1969. 14. cikkely/. A tulajdonra vonatkozó alkotmányos normákat a Polgári Törvénykönyv fejtette ki /1964. április 23-i rendelet - Hivatalos Lap, 16. sz. 93. cikkely; módosítás: Hivatalos Lap, 1971. 17.sz. 252. cikkely/. A kódex normáiban széleskörűen fejti ki a tulajdonfajtákat és a tulajdonformákat.

A tulajdon tárgyi köre polgári jogi értelmezésében sokkal szűkebb, mint alkotmányjogi értelemben. A Polgári

Törvénykönyv értelmezésében a tulajdon elvben csak azokra a dolgokra vonatkozik, melyek anyagi tárgyak /a Polgári Törvénykönyv 141. és 45. cikkelye/. Az alkotmányjogi értelemben vett tulajdon-fogalom köre és a kötelező polgári jog értelmezésében használt tulajdonfogalom köre közötti különbség azzal az általános különbséggel magyarázható, amely az alaptörvényt képező Alkotmány normáinak jellege és a közönséges törvénykezés egyik ágát képező polgári jog normáinak jellege között fennáll. A Polgári Törvénykönyv normái szoros kapcsolatban maradnak az Alkotmány rendelkezéseivel. A Polgári Törvénykönyv 44. cikkelye világosan tanuskodik a tulajdon alkotmányos fogalmával való kapcsolatáról. Hangsúlyozni kell, hogy az alanyi jogok egyes kategóriái, melyek a polgári jogban lépnek fel, a tulajdon alkotmányos fogalmának pontosítását képezik.

2. A tulajdonformák megkülönböztető sajátosságai olyan következményekkel járnak, amelyek többek között a tulajdon tartalmát és megvalósulását is érintik. Érintik továbbá a tulajdon tárgyát, a tulajdon megszerzésének és elvesztésének módjait, stb. A lengyel polgári jogban a tulajdon tartalmát a Polgári Törvénykönyv 140. cikkelye szabályozza, amelynek rendelkezéseiből a tulajdon alábbi vonásai következnek:

- 1/ A tulajdon olyan jog, amelynek tárgyát dolgok képezik.
- 2/ A tulajdon abszolút jog, ez annyit jelent, hogy elvileg mindenkire érvényes /a tulajdon negatív tartalma/.
- 3/ A tulajdon jogának tartalma mindenkinek előtt a dolog birtoklásának, a dolog használatának, a dologgal való rendelkezésnek a lehetőségéből áll /a tulajdon pozitív tartalma/.
- 4/ A tulajdonjognak mind a negatív, mind a pozitív tartalma olyan határok között van, amelyek meghatározzák az egész kötelező törvényalkotást és amelyeket rögzít az LNK társadalmi rendje, továbbá a tulajdon konkrét jogának tár-

sadalmi-gazdasági rendeltetése. Nem lehet azt állítani - különösképpen ma nem -, hogy a tulajdonjogot semmi sem korlátozza. Emellett egyreinkább nyilvánvaló, hogy a társadalmi viszonyok bizonyos fajtainál, különösképpen pedig a mezőgazdaságban ez a jog többé válik, mint egyszerűen az, hogy lehetőséget adjon a dolog használatára, a dologból való hasznoszerzésre és a dologgal való rendelkezésre. A tulajdonjog társadalmi kötelezettséggé válik mindenütt, ahol a jog teljesítésének hatásai össznépi jelentőségűek. Ezért a mezőgazdasági tulajdon alapján kialakul a tulajdonjog új tartalma. A tulajdonjog belső átalakulása a mezőgazdaságban - amelyről az tanuszkodik, hogy szükségessé vált a tulajdonos-termelő kötelezettségeinek meghatározása -, noha új minőséget jelent a jog konstrukciójának szférájában, mégsem állítható szembe azzal a tulajdonjoggal, amelyet a lengyel földművelő tradicionális értelemben használ /M.Koziczka, A mezőgazdasági tulajdon védelme, Varsó, 1979. 4. cikk/.

A mezőgazdasági tulajdon átalakítása szempontjából különösképpen fontos a földek használata jelentőségének növekedése. Azzal összefüggésben, hogy növekszik a földek használatának jelentősége, egyidejűleg nőnek a földek felhasználási módjai iránti követelmények. Éppen a földeknek mint társadalmi javaknak a használata került elismerésre egyik alkotmányos elvként. A szántóföldek, amelyek a jogi kategóriák szerint egyéni tulajdont képeznek, a társadalmi kategóriák szerint össznépi javak. Ezzel függ össze, hogy a szántóföldek tulajdonát nemcsak mint a törvények rendszerét, hanem mint a kötelezettségek rendszerét is vizsgálunk kell. A mezőgazdasági tulajdon tartalmi meghatározásának alapjait a Polgári Törvénykönyv tartalmazza /140. cikkely/. A szántóföld társadalmi-gazdasági rendeltetése mezőgazdasági használatát kell hogy jelentse. Mindazonáltal a mező-

gazdasági tulajdon tárgya különleges jelentőségével kapcsolatban a törvényalkotó a tulajdon esetében nem érte be csupán az általános törvénykönyvi megközelítéssel, Speciális jogi dokumentumokat adtak ki, amelyek szankciókat irányoztak elő arra az esetre, ha a mezőgazdasági termelés nem megfelelő /lásd. pld: az 1961. június 15-i rendeletet, Hivatalos Lap, 32. szám, 31. cikkely/, továbbá a Minisztortanács is rendeletet adott ki 1961. augusztus 5-én az elhagyott földek kérdéséről /Hivatalos Lap, 39. szám, 198. cikkely/; továbbá idetartozik az 1968. január 24-i kötetű rendelkezés a gazdaságokhoz tartozó ingatlanok kötelező kiváltásáról /Hivatalos Lap, 3. szám, 14. cikkely; és ennek módosítása: Hivatalos Lap 1971. évi 27. szám, 251. cikkely/. Függetlenül a rendelkezésektől a továbbiakban is kísérletok törtónnek arra, hogy a mezőgazdasági tulajdonnal kapcsolatban ne csak a törvénykönyvi megközelítést alkalmazzák. Ennek jogi kifejezése lehet az: 1971. október 26-án kelt "A szántóföldek és az erdőterületek védelméről és a földek művelésbe vételéről" szóló rendelet 16. cikkelyének normája /Hivatalos Lap, 27. szám, 249. cikkely, módosítás: Hivatalos Lap, 1974. 38. szám, 230. cikkely/, amely arra kötelezi a szántóföld tulajdonosait, hogy a szántóföldek mezőgazdasági célokra használják, az adminisztratív szerveket pedig arra kötelezi, hogy ellenőrizték ennek a kötelezettségnek a teljesítését. A Stelmachowski felhívta a figyelmet arra, hogy a 16. cikkely idézett normája új elemet visz a tulajdonjog tartalmába és ez az új elem a kötelezettség. A rendelet arra kötelezi a tulajdonost, hogy aktív legyen és olyan ténykedést folytasson, amely jogának pozitív teljesítését fojezi ki. Ezen kívül bizonyos szankciókat vezetnek be arra az esetre, ha a tulajdonos nem teljesíti a ráruházott kötelezettségeket. De ezek már kizárólag adminisztratív szankciók. Az adminisztrá-

tív szervek megfelelő határozatokat hozhatnak. Végző esetben pedig a tulajdonost meg lehet fosztani tulajdonától /A. Stelmachowski "Válságba jutott-e a polgári jog?" Jogi, közgazdasági és szociológiai mozgalom, 1974, 3. füzet; V. Panko, Földtulajdon a térbeni tervgazdaságban, Katowice, 1978./.

Levonva a következtetéseket, meg kell állapítanunk, hogy a mezőgazdasági tulajdon a tulajdon olyan külön kategóriájaként válik ki, amelynek tartalmában exponálódnak az adminisztratív szankciók terhe mellett végzendő kötelezettségek. Helyes A. Stelmachowskiénak az a megjegyzése, hogy a mezőgazdasági tulajdon funkcionális különállóságát a mezőgazdasági termelés sajátos vonásai okozzák és ez mindig is így volt. Ugyanakkor azonban amikor ehhez még társadalmi-politikai elemek is hozzájárultak, a jogi normalizálás különállása olyan mértékűvé növekedett, hogy néhón a mezőgazdasági tulajdont másnak tekinteni, mint világosan kirajzolódott tulajdonfajtlának /A. Stelmachowski, Bevezetés a polgárjog elméletébe, Varsó, 1969. 220. cikkely/.

3./ A mezőgazdasági tulajdon átalakulására vonatkozó megjegyzések elsősorban az egyéni tulajdonra vonatkoznak. A mezőgazdasági szövetkezetek tulajdonának problematikájával kapcsolatosan az egyes kérdések rövid jelzése a lengyel mezőgazdaság sajátos vonásaival összefüggésben vált szükségessé, minthogy a lengyel mezőgazdaságban az egyéni gazdaságok szektora a domináló. Meg kell jegyezni azt is, hogy az egyéni mezőgazdasági tulajdonban végbemenő átalakulásoknak jelentőségük van azoknak a mezőgazdasági szövetkezeteknek a szempontjából is, melyek szélesebb körben működnek együtt az egyéni földművelőkkel, elsősorban kooperációs szerződések révén. A jogi alapot elsősorban a Minisztérium 1978. augusztus 4-én kelt rendeletének nor-

mái képezik, melyek az egyéni gazdaságok és a földművelők szövetkezeti szakosítását, valamint a mezőgazdasági kooperáció kérdését szabályozzák /Monitor Polski, 30. szám, 108. cikkely/.

A mezőgazdasági szövetkezetek jogi problematikája a szövetkezeti jog általánosabb problematikájának része. Ez abból adódik, hogy valamennyi szövetkezet tevékenységének egységes jogi alapjai vannak, melyeket a szövetkezetekről és a szövetkezetek szövetségeiről szóló 1961. február 17-én kelt rendelet tartalmaz /Hivatalos Lap, 12. szám, 61. cikkely, módosítás: Hivatalos Lap, 1974. 47. szám, 281. cikkely/. A részletesebb vizsgálódások előtt emlékeztetünk kell néhány olyan általános problémára, amelyek általában érintik a szövetkezeti tulajdont. A szövetkezeti tulajdon a dolgozók más társadalmi szervezetei tulajdona mellett /melyről a Polgári Törvénykönyv 44. és 126. cikkelyei tesznek említést/ a társadalmi tulajdon egyik formája. Az állami tulajdontól eltérően /a Polgári Törvénykönyv 128. cikkelye/ a szövetkezeti tulajdon nem egyedüli és nem oszthatatlan. Közgazdasági szempontból a szövetkezetek vagyona a szövetkezetek tagjai tulajdonában van. Jogi szempontból e tulajdon alanyát nem a szövetkezet tagjai képezik, hanem a szövetkezet mint jogi személy.

Az össznépi szocialista tulajdonnal /az állami tulajdonnal/ összehasonlítva, a szövetkezeti tulajdon a tulajdon ahésonyabb formája. A szövetkezeti tulajdon nem döntő tényező a társadalmi-gazdasági viszonyok átformálásában, hanem, csupán olyan tényező, mely kiegészíti azokat a közgazdasági folyamatokat, amelyek az állami tulajdon alapján mennek végbe. Ezt a tulajdont mint csoportos társadalmi tulajdont az össznépi tulajdonnal szemben a köztulajdon a-

lacsonyabb foka jellemzi. A társadalmasítottságnak ez az alacsonyabb foka nemcsak a szövetkezeti szervekhez tartozó termelőeszközök tulajdonának csoportos jellegében fejlődik ki, hanem a megtermelt termékek csoportos jellegében is. A tulajdonnak ezt a két formáját nem lehet egymással szembeállítani, mivel ugyanahhoz a tulajdonfajta-hoz tartoznak és a társadalmi tulajdon formáit képezik.

Az LNK Alkotmánya nem határozza meg a szövetkezeti tulajdon tárgyát. Nincsen a szövetkezeti tulajdonnak általános meghatározása sem a Polgári Törvénykönyvben, sem pedig a szövetkezetekről és a szövetkezetek szövetségeiről szóló rendeletokban sem. I. Vasilkowski megjegyezte, hogy törvénykezésünk egységségének talaján megfogalmazható az a tézis, hogy a szövetkezeti szervezet tulajdonát képezhetik mindazok a vagyontárgyak, amelyek a szervezet feladatainak teljesítéséhez szükségesek. A szövetkezet tulajdonának tárgyát képezik még termékei is. Ez a megfogalmazás a szövetkezeti szervezet vonatkozásában pontosítja a jogi személyek speciális jogképességének a szocialista törvény-re jellemző elvét. /A Polgári Törvénykönyv 36. cikkelye/ E jogképesség köre jelentős mértékben függ a szövetkezeti szervezet fajtájától. Például: lakásépítői szövetkezet nem lehet gazdaság tulajdonosa, mezőgazdasági szövetkezet azonban lehet tulajdonosa mezőgazdasági ingatlanoknak, mivel jogképessége magába foglalja a tulajdonának tárgyával összefüggő jogot és kötelezettségeket. A lengyel tudományban vitás volt az a kérdés, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek lehetnek-e földtulajdonosok. Ezt a kérdést pozitívan oldotta meg az 1957. július 13-i rendelet /Hivatalos Lap, 9. szám, 172. cikkely/, amely második szakaszának 6. cikkelyében világosan kimondja, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek, a földművelő körök és a szövetkezeti mezőgazdasági szervezetek adás-vételi és csere-szerződések

utján mezőgazdasági ingatlan tulajdonához jutnak.

A szövetkezetekről és a szövetkezeti szervekről szóló 1961. évi rendelet a bevitt földek mezőgazdasági szövetkezetek általi felhasználását tipikus jogi formának tekintve, nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy a bevitt föld a szövetkezet tulajdonává váljék /100. cikkely, 1.§./ és arra az esetre, ha a szövetkezet tagja elvesztette/a szövetkezetek használatába adott/ bevitt földjét, meghatározza a kiváltási előjog előzetes feltételeit /102. cikkely/. Osztanunk kell I. Wasilkowski nézetét, aki azon a véleményen van, hogy a mezőgazdasági szövetkezeteknek nem szabad nagymértékben élniük a földtulajdon megszerzésének lehetőségeivel, különösen ha pénzért való megszerzésről van szó, mivel szem előtt kell tartani, hogy a földvásárlásra a termelő által adott pénzösszeg nem képez mezőgazdasági beruházást, hanem - éppen ellenkezőleg - összegével csökkenti a mezőgazdasági termelésre szánt pénzösszeget. Ha a termelő szántóföldet vásárol, az minden esetben a mezőgazdasági termelés intenzív jellegének csökkentésével jár /I. Wasilkowski, Tulajdonjog az LNK-ban, 60. oldal/.

Helyesnek tűnik, ha itt felhívjuk a figyelmet a földművelők nyugdíjellátása új rendezésének jelentőségére. Ezt a nyugdíjellátásról, valamint a földművelőknek és családjuknak járó egyéb juttatásokról szóló 1977. október 27-i dekrétum tartalmazza /Hivatalos Lap, 32. szám, 140. cikkely/, amely lehetővé teszi a gazdaság átadását az örökösnek termelési fennakadások nélkül, éppen úgy, ahogy ez a korábban falun kötött életfogytig tartó szerződések esetében gyakran történt.

Szem előtt tartva korábbi fejtegetéseinket, meg kell jegyezni, hogy nem a tulajdon, hanem a használat képezi a formáját a bevitt földek mezőgazdasági szövetke-

zetek általi kezelésének. Az 1961. évi rendelet a földboviteli kötelezettséget a mezőgazdasági szövetkezet szorvozeti olvévő totte. Ennek a rendeletnek a 97. cikkelyo a következőképpen hangzik: "A mezőgazdasági szövetkezet alapszabályának elő kell irányoznia, hogy a földdel rendelkező tagnak földjét be kell vinnie a szövetkezetbe". Ez a kötelezettség a tag, a föld vagy a föld meghatározott részének egész jövőjére kihatással lehet. Ennek következtében csupán a földboviteli kötelezettség köre lehet a tőteles rendezés tárgya, maga az elv nem. Az a mezőgazdasági szövetkezet, melynek alapszabályzata nem irányozná elő ilyen kötelezettséget, nem volna bojogyezhető. Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy Lengyelországban a mezőgazdasági szövetkezetek egyik különleges vonása, hogy bennük a földdel nem rendelkező tagok aránya nagy: a szövetkezeti tagok családjainak kb 60 %-a nem vitt be a szövetkezetbe sem részföldet, sem földet, sem ieltári tárgyat. Ezen kívül a mezőgazdasági szövetkezetekben a termelési folyamatok specializációjának, gépesítésének és iparosításának egyre magasabb színvonala megköveteli, hogy tagként vegyenek fel olyan fiatal földművelőket, akiknek sem saját földjük, sem ieltári tárgyaik nincsenek.

A bovitt földok mezőgazdasági szövetkezetek általi használatára vonatkoznak a Polgári Törvénykönyv normái /271-282. cikkely/, melyek azt a használat alapvotó fajlaként szabályozzák. Ezeknek a normáknak az értelmében:

- 1/ a bovitt földok használatának létesítéséhez nincs szükség közjoggyői okiratra /277. cikkely, 2.§./;
- 2/ a szövetkezet a bovitt föld ténylogos átvétoléről szóló okirat alapján válik a föld használojává /a Polgári Törvénykönyv 277. cikkelyének 1.§-a, és a szövetkezetekről szóló 1961. évi rendelet 100. cikkelyének 1. §-a/;
- 3/ amikor ezt a mezőgazdasági szövetkezet foladatainak meg-

felöl teljesítése megköveteli, a mezőgazdasági szövetkezet megváltoztathatja az általa használt földek rendeltetését /a Polgári Törvénykönyv 278. cikkelye/;

- 4/ abban az esetben, ha a földet a mezőgazdasági szövetkezetek tagjai használják, akkor nem alkalmazható a földtulajdon és az épületek, valamint az egyéb állandó tárgyak tulajdona összekapcsolásának elve, mivel a szövetkezet tulajdonába jut azoknak az építményeknek, melyek a tag bevitt földjén vannak és a szövetkezet tulajdonát képezik a fák és a növények is.

Az 1961. évi szövetkezetekről szóló rendelet kiadása előtt nem volt egyértelműen tisztázott a szövetkezeti tag által bevitt földeken lévő építmények és más létesítmények tulajdoni kérdése /a korábban kötelező 1946. évi dekretum szerint/. /A dologi jog 5. cikkelyében kimondja, hogy a földdel tartósan összefüggő építmények és létesítmények annak alkotórészt képezik és - a 72. cikkely értelmében - a föld tulajdonosának tulajdonát alkotják éppúgy, ahogy a fák és egyéb növények is. Ez annyit jelent, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek alapszabályaikban kifejtett igényei és a dologi jog normái között különbség keletkezett./ Jelenleg a szövetkezetekről szóló 1961. évi rendelet világosan kimondja, hogy az épületek és egyéb létesítmények, melyeket a szövetkezet a tagok bevitt földjén épít, a szövetkezet tulajdonát képezik /ugyanazt mondja ki a Polgári Törvénykönyv 279. cikkelye is/.

5./ A szövetkezet általi használat olyan jog, mely időben szigorúan meghatározott. Ez a jog addig illeti meg a mezőgazdasági szövetkezetet, ameddig a tagsági viszony tart, a tagsági viszony megszűnése után pedig addig, amíg a bevitt

földöt nem veszik vissza. A mezőgazdasági szövetkezet tagja saját bevitt földjét nem veheti vissza a tagsági viszony fennállása alatt /az 1961. évi szövetkezetekről szóló rendelet 104. cikkelyének 1. §-a/. Ugyanakkor azonban rendelkezhetik a földdel /átruházhatja annak tulajdonát/ az 1961. évi rendelet 102. cikkelye/; abban az esetben, ha megszűnik a földhasználat olyan föld esetében, amelyen a mezőgazdasági szövetkezet tulajdonát képező épületek vannak, a tag tulajdonába veheti a beépített területet és kifizetheti annak a használat megszűnése időpontjában értékét. A fák és a növények azonban a szövetkezet általi használat megszűnésének időpontjában a szántóföld tulajdonosának tulajdonává válnak /a Polgári Törvénykönyv 279. cikkelyének 9. §-a/.

A bevitt leltári tárgyak vonatkozásában az 1961. évi szövetkezetekről szóló rendelet 109. cikkelyének 1. §-ban kimondja, hogy a szövetkezetek alapszabálya szerint vagy a taggal történő megállapodás alapján a bevitt élő és holt leltári tárgyak a szövetkezetek tulajdonába mehetnek át meghatározott ár kifizetése után /megfizetett, bevitt tárgyak/ vagy pedig azt meghatározott elvek szerint vissza kell majd adni /visszatérítendő bevitt tárgyak/. Az első esetben a mezőgazdasági szövetkezet megszerzi a tárgyak tulajdonát, ami világos képet ad jogképességéről. A második esetben lehetséges olyan rendezés, amely elismeri a mezőgazdasági szövetkezetek tulajdonát úgy, hogy kötelezettségüként állapítja meg a tárgyak természetbeni vagy készpénzben történő megfizetését, vagy pedig elfogadja azt az elvet, hogy a szövetkezet megszerzi a bevitt tárgyak használati jogát. A gyakorlatban általánosan elfogadott az az elv, hogy a mezőgazdasági szövetkezet a leltári tárgyakkal rendelkezhetik, ami lehetőséget ad neki arra, hogy az elavult leltári tárgyakat felújítsa.

Meg kell jegyeznünk, hogy a bevitt földek mezőgazdasági szövetkezetek általi örökösdése külön elvek alapján történik, melyek előnyben részesítik a mezőgazdasági szövetkezetek tagjait és dolgozóit. Ebben az esetben a gazdaságok általi örökösdés normáit alkalmazzák a Polgári Törvénykönyv 1086. és 1087. cikkelyeiből adódó módosításokkal.

xx   xx   xx

Összefoglalva az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági termelő szervezetek e formájának - a mezőgazdasági szövetkezeteknek - a fejlődése és tökéletesítése az állam különös gondoskodásának tárgyát képezik. Az Alkotmány 16. cikkelye kimondja, hogy az LNK támogatja a szövetkezeti mozgalom különböző formáinak fejlődését városban és falun és sokoldalú segítséget nyújt a szövetkezeti mozgalom feladatai teljesítésében, a társadalmi tulajdon képező szövetkezeti tulajdon pedig különös gondoskodással veszi körül és védi. Az Alkotmány rendelkezései kiegészítik a közönséges törvényhozás körét. A legutóbbi években olyan jogi dokumentumok születtek mint: a Minisztortanács 1976. január 16-i határozata a mezőgazdasági szövetkezeti gazdaságok fejlesztéséről /Monitor Polski, 5. szám, 22. cikkely/, valamint a mezőgazdasági- és pénzügyminiszterek 1976. március 3-án kelt rendelete a mezőgazdasági szövetkezeteknek nyújtandó állami segítség elvei és feltételei kérdéséről /Monitor Polski, 14. szám, 66. cikkely/. A mezőgazdasági szövetkezetekre vonatkozó törvénykezés fejlesztése, valamint a lengyel mezőgazdaságban végbemenő változások: a falusi lakosság öregszik, a gazdaságokban nincs elég örökös, kiigyenlítődik a városi és a falusi életszínvonal, a mezőgazdaságban a termelőszövetkezetek különböző formái jelennek meg - arra kényszerít bennünket, hogy mélyebben elemezzük a mezőgazdasági szövetkezeti tulajdon kérdéseit, mert a tulajdon jelentősége egyre növekszik.

II. R É S Z

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK BELSŐ SZERVEZETI ÉS VEZETÉSI VISZONYAI

Dr. MOLNÁR Imre
c. egyetemi tanár
a Központi Népi Ellenőrző Bizottság
elnökhelyettese
/Magyarország, Budapest/

A SZÖVETKEZETI VEZETÉS ALAPKÉRDÉSEI
/vitaindító előadás/

1. A tudomány és a társadalmi gyakorlat élénk érdeklődést tanusít a szövetkezeti vezetés kérdései iránt. Az érdeklődés érthető, minthogy a szövetkezeti vezetés témakörében közvetlenül érdekeltek a különböző társadalomtudományok művelői éppugy, mint a társadalmi, politikai, állami élet képviselői, nemkülönben a szövetkezetek vezetői és tagjai. A széleskörű érdeklődést az váltja ki, hogy egyrészt: a szövetkezetek jelentős szerepet töltenek be a szocializmus viszonyai között; másrészt: a szövetkezeti vezetés összetett, interdiszciplinális kategória, s végül: a szövetkezetek vezetésének színvonala szerves része a szocialista fejlődés aktuális folyamatainak.

A szövetkezeti vezetés kérdései iránti érdeklődés korábban nem volt és napjainkban sem mindig egyenletes. Mindaddig, amíg a szövetkezetek perspektívája több-kevesebb egyértelműséggel nem tisztázódott, a szövetkezeti kérdések kutatása meglehetősen szűkkörű volt. A gazdaságirányítás reformja és az azt követő időszak ezen a területen is fellendülést hozott. Újabb és újabb tudományágak kapcsolódtak be a szövetkezetek - ezen belül a vezetés - elméleti kérdéseinek tisztázásába, és a közélet is nagyobb figyelmet fordított a szövetkezetekre.

A tudományos munka és közérdeklődés fellendülésének volt egy még ma is érvényesülő, s remélhetőleg a jövőre is kiható igen fontos vonása. Mégpedig az, hogy az érdeklődés fokozódá-

sát nem annyira a szövetkezeti vezetés specifikuma motiválta, hanem inkább az az általánosabb gondolat, hogy a szocialista fejlődés adott viszonyai között a társadalom intézményeinek irányítását és vezetését miként lehet úgy korszerűsíteni, hogy a társadalom egészének fejlődése meggyorsuljon. Ebben végső soron a kétszektoru szocialista gazdaság harmonikus fejlesztése szükségességének felismerése tükröződött.

Ezzel a felismeréssel egyenértékű annak elismerése, hogy a szövetkezeti vezetés nem valamiféle különálló egyedi kategória, hanem integráns része a gazdaság irányításának és a szocialista demokráciának. Mint ahogyan a szocialista társadalmi tulajdonnak az állami és a szövetkezeti tulajdon egytipusu két válfaja, ugyanugy a szövetkezet és annak vezetése is a szocialista társadalmi berendezkedés egyik megjelenési formája.

Ezek a kérdések, illetőleg megközelítésük szemléletmódjai alapvető jelentőségűek a szövetkezeti vezetés strukturájának, helyzetének és fejlesztésének megítélése szempontjából.

2. A szövetkezeti vezetés többé-kevésbé kikristályosodott fogalmának a megalkotása a társadalomtudományok - elsősorban a jogtudomány - jelentős eredménye. A különböző tudományok a maguk látószögének megfelelően építgették a szövetkezeti vezetés koncepciójának különböző aspektusait, elemeit.

Mondhatni, polgárjogot nyert, s ezt szövetkezeti törvényünk is megfogalmazza: a szövetkezet demokratikus önkormányzat alapján működik, s ennek keretében a szövetkezet minden alapvető kérdésében a tagság dönt.

A szövetkezeti demokratikus önkormányzat tükrözi a szövetkezet gazdasági és szervezeti önállóságát, valamint a szövetkezetnek és tagságának az önállóságból fakadó közvetlen - üzemi és személyi - érdekelttségét. Az önállóság és az érdekelttség tehát az a két, egymást feltételező fundamentális tényező, amely a szövetkezeti vezetés fogalmának tartalmát, szervezeti formáját és működési rendjét meghatározza.

A szövetkezeti vezetés természetesen változó tartalmu kategória, mind az elméleti megítélés, mind a gyakorlati alkalmazás tekintetében. A mai helyzetet tekintve olyan általános kategóriának minősíthető, amelynek különösen három eleme érdemel itt figyelmet:

- az egyik: alapelveiben és céljában azonos a más gazdálkodó egységek vezetésével;
- a másik: rendszerében érvényes a hazánkban működő valamennyi szövetkezetre, függetlenül annak ágazatától, típusától és formájától;
- a harmadik: eszközeiben, szervezetében és mechanizmusában különbözik a gazdasági szféra állami vállalatainak vezetésétől, de egyuttal különbségek vannak a szövetkezeti szektoron belül is, különösen a termelői és fogyasztói típusu szövetkezetek vezetése között.

A felsorolt kritériumok részben ténymegállapításokat és következtetéseket, részben követelményeket tartalmaznak. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a szocializmus körülményei között az állami vállalat és a szövetkezet ugyanennek a gazdaságnak azonos típusu két társadalmi szektorát képviseli, s így vezetésük alapelvei és céljai sem lehetnek egymással ellentétesek. Az állami vállalat és a szövetkezet között - a tulajdoni, az elosztási és a szervezeti viszonyok terén - persze jelentős különbségek is vannak s ezek az irányítás és a vezetés eszközeit, szervezeti megoldásait és működését illeti. Ugyanakkor a szövetkezeti szektor a nagy általánosság szintjén egységes, ezáltal a szövetkezeti vezetés rendszere ezen az egységen alapszik. A szövetkezeti típusok, ágazatok és formák között azonban lényegesek a különbségek. A különbségek egy része a szövetkezetek által folytatott tevékenységek jellegéből, más részük a történelmi fejlődés menetéből adódnak, de a különbségek kialakulásában és fennmaradásában konkrét és praktikus igények is szerepet játszanak. Természetes, hogy ezek a kü-

lönbségek a szövetkezeti vezetési rendszer egyes elemeinél és a konkrét megjelenésükben módosulásokat idéznek elő.

A szövetkezeti vezetés fogalmának tartalma tehát egyfelől homogén, másfelől differenciált. A homogenitás és a differenciáltság azonban a szövetkezeti vezetés koncepciójának lényegében csak a kereteire, a megközelítés és a megítélés módjára utal. Együttal alkalmas lehet annak bizonyítására is, hogy a szövetkezeti vezetés nem valamiféle különálló és extrém kategória, hanem szerves része irányítási és vezetési rendszerünknek, de bizonyos sajátosságokat is mutat.

Ha pedig a sajátosságok oldaláról közelítünk, akkor a szövetkezeti vezetést a következőképpen jellemezhetjük: a szövetkezeti demokráciának a hatalmi viszonyokban, tehát a vezetés viszonyaiban való érvényesülését döntően

- a tagsági vezetés elvének,
- a vezetés és a tagság közötti kölcsönös függőség viszonyainak,
- a testületi és az egyszemélyi vezetés összhangjának,
- a döntési jogkör és a felelősség összehangolásának következetes alkalmazása biztosítja.

A felsorolt elvek voltaképpen a szövetkezeti vezetés alkotó elemei, meghatározzák a vezetés szövetkezeti változatának strukturáját. Az ilyen elveken nyugvó vezetési struktúra - szervezeti és működési viszonyaival együtt - megfelel az általános irányítási-vezetési igényeknek és a szövetkezetek gazdasági-társadalmi természetének. Lehetővé teszi ugyanis egyrészt az állami-társadalmi igények kielégítését, másrészt a szövetkezeti tagság vezetési jogainak, valamint a szövetkezetek által folytatott tevékenység belső irányítási /döntési, szervezési, végrehajtási, ellenőrzési/ követelményeinek együttes érvényesítését.

A jellemzett vezetési koncepció, valamint a hozzá kap-

csolt követelmények és lehetőségek lényegében elvi kereteit adják a szövetkezeti vezetés strukturájának. Az elvi keret és a gyakorlat azonban nem teljesen fedi egymást. Egyfelől a felvázolt elvi koncepció nem tekinthető egységesen elfogadottnak, másfelől a szövetkezetek gyakorlata sem mindenben követi a szövetkezeti vezetés strukturájának vázolt értelmezését.

A szövetkezeti vezetés témakörében szinte permanens a vita, s ez - érthetően - nem szűkül le a szakirodalomra. A felszínen a vita nem annyira koncepcionális kérdésekben, hanem jórészt a szövetkezeti vezetés egyes elemeinek megítélése, a megoldás módja körül folyik. Ezek az u.n. részviták azonban nem függetlenek az elvi koncepciótól, sőt céljuk érzékelhetően valamely elfogadott, vagy elképzelt koncepció formálása, erősítése vagy gyengítése. Ez pedig arra mutat, hogy lényegében még nem jutottunk túl a koncepcionális vitákon.

3. Mint minden társadalomtudományi kategória, a szövetkezeti vezetés is viszonylag gyors változásoknak van kitéve. Nem elsősorban önfejlődésének eredményeként, hanem döntően azért, mert változnak az e vezetési rendszer alapjául szolgáló szövetkezeti társadalmi-gazdasági viszonyok.

Köztudomásu, s ezért ismertetést nem igényel az a nagy fejlődés és változás, ami a szövetkezetekben - különösen a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben - az utóbbi években végbement. Ezeknek a változásoknak a súlypontjai a technika térhódításában, a nagymértékű koncentrációban, az iparszerű termelésre való áttérésben, a kooperáció bővülésében, a szövetkezetek társadalmi tartalmának átalakulásában, a munka- és életfeltételek megváltozásában összegezhetők.

Ugyanezen időszakban - főként az utóbbi években - jelentősen változtak a gazdálkodási, az érdekeltségi és a tagsági

viszonyok. Átalakult pl. a szövetkezetek gazdasági szabályozó rendszere, megváltozott a munkadijazás, módosultak a munkavégzés szabályai stb.

A termelés feltételeinek, a gazdálkodás és a munkavégzés szabályainak megváltozása érintette a szövetkezeti vezetés szabályait is. Ennek keretében pl. szűkült a közgyűlés hatásköre, intézményessé váltak a munkahelyi tanácskozások, meghatározott taglétszámon felül kötelező lett a küldöttgyűlés, szerephez jutott a szakszervezet stb.

4. Ezek a gazdálkodási és működési változások lényegében permanens viták közepette mentek végbe. Kissé leegyszerűsítve, a viták középpontjában az a kérdés áll, hogy azok a gazdasági-társadalmi változások, amelyek az általános fejlődés keretében a szövetkezetekben is bekövetkeztek, illetőleg kibontakozóban vannak, milyen módon és mértékben érintik a szövetkezeti sajátosságokat. Közelebbről szólva, a szövetkezeti vezetéssel szemben milyen újabb igényeket támasztanak.

Abban nyilvánvalóan nem volt és nem lehet vita, hogy a szövetkezeti vezetés rendszerének is követnie kell a társadalmi-gazdasági viszonyok változásait. A ma is aktuális kérdés csak az, hogy a szövetkezeti vezetés miként alkalmazkodjék a már bekövetkezett és az ennek talaján kibontakozó további változási folyamatokhoz: különös tekintettel arra, hogy mindenféle változásnak vannak pozitív és negatív vonásai és következményei. Tapasztalatból tudjuk viszont, hogy az irányítás és a vezetés által mindkét vonás erőteljesen befolyásolható. Ez a momentum azért érdemel kiemelést, mert gondolkodásunk hajlamos minden változást fejlődésnek, tehát támogató folyamatnak tekinteni.

A szövetkezeti vezetés strukturáját a termelési viszonyok említett fejlődése mellett alapvetően két további

tényező formálta. Az egyik a szövetkezetek vállalati jellegének erősödése, a másik az állami vállalatok és a szövetkezetek közötti integráció igénye.

A szövetkezet szocialista vállalati jellegének, vállalati gazdálkodásának elismerése elvi jelentőségű fejlemény volt, mert vele - ha kissé elkésve is - voltaképpen az nyert gazdaságpolitikai elismerést, hogy a szövetkezet a társadalmi tulajdonon alapuló szocialista gazdaság szerves része.

Ezzel jó időre tisztázódott a szövetkezetek perspektívája is.

A szövetkezet vállalat volta körüli viták már jóval korábban lezárultak. Felidézése tehát nem aktualitása miatt szükséges, hanem mert "a szövetkezet mint vállalat" premisszájához kedvezőtlen tendenciák is kapcsolódtak. Ezt a tételt ugyanis sokan szó szerint értelmezik még ma is, anélkül, hogy magának a vállalatnak a fogalma kellően tisztázott lenne. Minden tudományos igényt kielégítő és egyöntetűen elfogadott általános vállalat-fogalom hiányában a szocialista gazdaság vállalat-fogalmai sem alakultak ki egyértelműen. Miután a szocialista gazdaság általános gazdaság-szervezeti formája az állami vállalat, minden más vállalati forma is eléggé általánosan ezzel a fogalommal asszociálódik.

A szövetkezet vállalati jellegének elismerését követve az állami vállalat és a szövetkezet közötti integráció követelménye, illetőleg a két vállalat-kategória közötti integráció sürgetése. Első lépésként ez is természetes és szükséges volt mindaddig, amíg a két vállalat-kategória progresszív közös vonásainak erősítését szolgálta. Minthogy azonban az abszolút modell az állami vállalat volt és maradt, az integráció - a gondolkodásban és a gyakorlatban egyaránt - megrekedt féluton, egyirányúvá vált. Az integ-

ráció kölcsönössége-más szóval a kölcsönös közeledés - ma már elméleti argumentációként is egyre ritkábban hangzik el. Az egyirányú integráció keretében került sor a gazdasági szabályozórendszer, a gazdálkodási, az érdekeltségi, munkadijazási és munkavégzési szabályok lényegi egységesítésére. Az egységességre való törekvés jegyében ezekben a kérdésekben a szövetkezeti vonások eléggé elhalványodtak.

5. Az egyirányú integráció lényeges faktora volt és maradt a szövetkezeti vezetés szabályainak - azonos gondolati töről fakadó és azonos irányban történő - módosítása. Jó néhány módosításra valóban szükség volt a szövetkezeti vezetés rendszerének korszerűsítése, fejlesztése érdekében. A vezetési szisztéma fejlesztését a demokratizmus szélesítésének és erősítésének társadalmi /és szövetkezeti/ körülményei sürgették.

Itt is bekövetkezett azonban az a folyamat, hogy a vezetés állami vállalati vonásai előtérbe nyomultak, s a szövetkezeti vezetés jó néhány eleme formálissá vált. A vezetésben viszont nem lehet figyelmen kívül hagyni bizonyos szövetkezeti specialitásokat. Ezek ebben a körben döntően a szövetkezetek gazdasági és társadalmi szerepében, valamint szervezeti strukturájában mutatkoznak meg.

A sajátos társadalmi-gazdasági szerepkör és szervezet dilemmát is jelent. A dilemmából kivezető egyik út az az egyre általánosabb megítélés, hogy a szövetkezeti vezetés önkormányzati vezetésből és vállalati vezetésből áll. Ebben a felfogásban a szövetkezet társadalmi szervezeti szerepének az önkormányzat, vállalati jellegének pedig a vállalatvezetési szisztéma felel meg. Az önkormányzat tehát voltaképpen leszűkül a szövetkezet testületi szerveinek működésére, míg a vállalati vezetés körébe tartozik mindaz a vezetői tevékenység, ami a szövetkezetnek mint vállalatnak a gazdálkodásával és működésével kapcsolatos.

Ez a sematikus és a testületi vezetést lényegében a társadalmi szervezeti tevékenységre leszűkítő felfogás persze nem kizárólagos. Nagyon sokféle állásfoglalást összegez. Az álláspontok ugyancsak sokféle árnyaltsággal fogalmazódnak meg. A nézőpontok különbözősége a hangsúlyt a szövetkezeti vezetési rendszer más-más elemeire helyezi. Az összkép mégis az, hogy tudományos életünkben jelen van egy olyan nézetrendszer, amely a szövetkezet kettős természetéből fakadó követelményeket a gazdasági és a társadalmi oldal, valamint - ennek megfelelően - az egyszemélyi és a testületi vezetés funkcionális és szervezeti különválasztásával kíséri meg érvényesíteni.

Közvetlen következménye e nézeteknek a szövetkezeti vezetés demokratizmusának szűkülése, gyengülése, illetőleg olyan szituáció kialakulása, amelyben a szövetkezeti demokrácia fejlődésének nincsenek meg a kellő feltételei. A tényhelyzet ugyanis a következő. Amennyiben a szövetkezet gazdasági természetét, pusztán vállalat-mivolta fejezi ki és a vállalatot az állami vállalati szisztéma szerint képzeljük el, akkor a szövetkezetet ennek a vállalatnak megfelelően kell vezetni. Ez a felszínen logikusnak tűnik. A problémát azonban ezen a logikai alapon nem lehet megoldani.

Ha ugyanis nem feledkezünk meg arról, hogy a szövetkezet gazdái - tulajdonosai és dolgozói - maguk a tagok, akkor törvényszerű, hogy a szövetkezet vezetését is maguknak a tagoknak kell ellátniok. Ehhez pedig e célnak elárrendelt és jól működő vezetési intézményrendszerre van szükség. Ha viszont a tagság testületi fórumai részére lényegében csak társadalmi szervezeti funkciókat szánunk, ezzel elvonjuk a tagságtól a szövetkezet alapvető kérdéseiben való döntés jogát. Való igaz, hogy a tagság testületi szervei olyan demokratikus fórumok, amelyek jól és eredményesen szolgálhatják a vezetők és a tagság kölcsönös informálódását és a döntések tagság részéről történő befolyásolását, de ez nem

azonos magával a döntéssel.

A fő kérdés voltaképpen nem az, hogy az alapvető döntéseket a tagság mely testületi szervei hozzák, mert ez a célszerű munkamegosztás és a testületi hatáskörrendezés kérdése. Az elvi kérdés abban van, hogy hol huzódjék a határ a testületi és az egyszemélyi hatáskörök között. Ha azt az álláspontot tesszük magunkévá, hogy a tagság szélesebb testületeinek hatáskörébe csak néhány személyi és jóváhagyási aktus tartozik, akkor az érdemi döntéseket részben a szűk testületekhez, nagyobb részben az egyszemélyi vezetőkhez, vagyis az apparátusra telepítjük.

És itt van a probléma tulajdonképpeni lényege. A szövetkezetekben is kiépültek a vezetői és az ügyviteli apparátusok. Az apparátus viszont helyzeténél fogva - tehát nem személyi képességekről van szó - nem lehet alkalmas arra, hogy a tagság vezetési jogait gyakorolja, s a döntések kockázatát és felelősségét önmaga viselje. Ugyanis, egyrészt: az apparátus dolgozóinak jelentékeny része - az apparátus élén álló elnök, a függetlenített elnökhelyettes és esetleg néhány más vezető kivételével - nem szövetkezeti tag, hanem munkaviszonyban álló alkalmazott. Másrészt, az apparátus szintjeinek feladata, hatásköre, felelőssége munkakörileg behatárolt, illetőleg pontosan elhatároltnak kell lennie. Harmadrészt: az apparátus tevékenységét, viselkedését, mozgását a maga öntörvényei határozzák meg, s ennek lényege az apparátuson belüli egyirányú, "hivatali izü" hierarchia.

Az apparátusnak ez a természetrajza bizonyos különállást teremt a tagságtól és a tagság testületi szerveitől. A munkakörökre tagolt funkciók összességükben is külön pályára terelik az apparátus tevékenységét. A tagság érdekei és igényei iránti érzékenysége korlátozott. Az apparátus tevékenysége nélkülözhetetlen a döntések előkészítésében, a gazdálkodás és működés szakkérdéseinek eldöntésében, a tagsági és a vezetői döntések végrehajtásában, a termelési, gazdálkodási, mun-

kafolyamatok stb. megszervezésében. A szövetkezet alapvető kérdéseiben a döntéseket viszont a tagság testületi szerveinek kell meghozniok, mert sorsuk, munkájuk, jólétük függ ezektől a döntésektől. Jogot ehhez a tulajdon, a munka, a szövetkezeti demokrácia ad.

6. A tagsági vezetés elvének kimunkálása és követése tulajdonképpen a szövetkezeti vezetés másik koncepciója. Ennek a koncepciónak is vannak hivei, követői, szakirodalmi termékei. Itt is érvényesülnek különböző álláspontok, eltérő nézetek. Az összetartó elem mégis a tagsági vezetés elvének elfogadása, érvényesítésének szorgalmazása.

Nem problémamentes természetesen a tagsági vezetés koncepciója sem. Számat kell vetni elsősorban a vezetés hatékonyságát meghatározó - sok tekintetben jogon kívüli - tényezőkkel. Valóságos gond pl. a nagylétszámú testületek működésének nehézkessége, formalizmusának veszélye. Egy helyesnek tartott koncepciót azonban nem szabad feladni praktikus, de elhárítható akadályokra hivatkozással. Az e téren releváns akadályok ugyanis elháríthatók. A megoldásnak két módja kínálkozik.

Az egyik: a hatásköri és a szervezeti viszonyok megfelelő rendezése. Annak tisztázása, hogy egyrészt melyek a testületi döntést és melyek az egyszemélyi vezetői döntést igénylő kérdések, és másrészt a döntési jogköröket a testületi és az egyszemélyi vezetés hierarchiájának mely fokán helyezzük el. E kérdések tisztázásához nem kell ismeretlen utakat feltárni. A szocialista szövetkezeti mozgalom több évtizedes tapasztalata megbízható iránytűül szolgál. Sőt, a szövetkezetet illető hatáskörök - az adott időszak követelményei szerint - kialakultak, a jogszabályokban és a belső szabályzatokban meg is vannak fogalmazva.

A hatáskörök gyakorlásának szervezeti, személyi és

működési feltételei szintén megteremthetők, alapjában véve rendelkezésre is állnak. Csak bátrabban kellene élni a lehetőségekkel és igényesebbnek kellene lenni az újabb szervezeti formák kialakításában.

Ma már nem kétséges pl., hogy a közgyűlés operatív döntésekre képtelen. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a közgyűlést kiiktassuk, a szövetkezeti vezetés rendszeréből. A tagság alapvető érdekeit érintő kérdésekben csak a tagság közgyűlési fóruma dönthet, mert ezt kívánja meg a tagság és a társadalom érdeke. A még testületi döntést igénylő további kérdésekben a döntési hatáskört el lehet helyezni a munkahelyi kollektívánál, a küldöttgyűlésnél, a bizottságoknál, a vezetőségnél stb. Nem kevesebb körültekintést igényel az üzemvezetés körébe tartozó hatáskörök megosztása és elhelyezése az egyszemélyi vezetők körében. Annak azonban nem szabad teret engedni, hogy egyrészt a döntési jogköröket tartalmuk szerint különböztessük meg és attól függően helyezzük el a testületi és az egyszemélyi vezetés különböző szintjein, hogy a döntés társadalmi vagy gazdasági természetű-e, minthogy minden döntés társadalmi és gazdasági tartalmu. A hatáskörök rendezésének alapja csak a döntések súly szerinti differenciálása lehet. Az sem járható másrészt, hogy a testületi és az egyszemélyi vezetést elkülönítsük és bármilyen módon szembeállítsuk egymással. A szövetkezeti vezetést egységes rendszernek, azonos folyamatnak kell tekinteni. Nemcsak az azonos cél ötvözi egybe a vezetés különböző formáit, de össze is köti a kölcsönös függőség. Ez a kölcsönös függőségi viszony, a szövetkezeti vezetés specifikuma. Gyakorlati elhalványulása reális veszély, holott inkább erősíteni kellene, minthogy hatásos ellenszere - ha nem egyenesen biztosítéka - a tagság és a vezetés elkülönülésének, a kölcsönös felelősség elmosódásának, az egységes kollektiva megbomlásának.

A tagsági vezetés akadályai elhárításának másik módja:

a tagság vezetésben való érdekeltségének fokozása. Itt a jogi eszközök csak részben ígérnek megoldást. A tagság vezetési jogai, a vezetés szervezeti és hatásköri feltételei - főként a testületi vezetés körében - csak kereteket jelenthetnek. A szövetkezeti mozgalom egész története bizonyítja, hogy a szövetkezeti tagság "vezetési aktivitását" pusztán morális és politikai ráhatással nem lehet kiváltani, de legalábbis tartóssá tenni. Az aktivitás akkor és ott volt erőteljes, amikor és ahol a tagságnak személyes és anyagi érdeke fűződött a döntésben való részvételhez és magához a döntéshez, illetőleg annak következményeihez.

A tagság szövetkezethez fűződő érdekeltsége persze tulmegy a "vezetési aktivitáson", de végső soron abban gyökerezik. Ezt az általánosabb érdekkört a vezetési rendszer gyakorlati funkcionálása befolyásolhatja, és magának is vannak öntörvényei.

Az első kérdés az, hogy a szövetkezet milyen kérdésekben dönthet. Ezt a gazdaságirányítás adott rendszere és az állami felügyelet lényegében megszabja. A második kérdés: a szövetkezet döntései milyen hatással vannak a tagságra, vagyis a döntések mennyire hatnak közvetlenül a tagok helyzetére, munkájára, jövedelmére, életfeltételeire. Ha a hatás érzékelhető, a tagság nyomban érdekelt lesz a döntésben. Végül a harmadik kérdés: a szövetkezet hatáskörébe tartozó döntést ténylegesen ki hozza meg: a testület-e, amelyre tartozik, vagy valaki más /a szövetkezetben vagy azon kívül/. Ez a leggyakorlatiasabb probléma. Legtöbb alkalmat adott és adhat a tagság durva vagy kifinomult manipulálására, kijátzására, a testületi döntés formálissá tételére.

A kérdés csak az, hogy a manipulálást úgy lehet-e kivédeni, ha a döntési hatáskört a testülettől elvonjuk, vagy úgy, hogy megteremtjük az érdemi testületi döntés feltételeit. Bármennyire is nehéz, csak ez az út járható, minthogy

a hatáskör elvonás alapvető tagsági jogot sért, s ezzel együtt a döntés tagsági ellenőrzését csaknem lehetetlenné teszi, holott a döntés kockázatát akkor is a tagság viseli, ha nem maga hozta.

7. A szövetkezeti vezetés tehát élő elméleti és gyakorlati problémákkal küszködik. Intenzív munkálkodásra, nagy erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy a szövetkezetek vezetése kielégítse a társadalmi igényeket éppugy, mint a vezetés hatékonyságának követelményeit. A megoldás keresése nem lehet egysíku. Komolytalan minden olyan próbálkozás, amely akár a testületi, akár az egyszemélyi vezetést tekintené egyedül üdvöztőnek.

Egy dolog azonban nem lehet kétséges: a szövetkezeti vezetés demokratizmusának erősödnie, fejlődnie kell. Nem igaz, hogy a szövetkezetek fejlődése meghaladottá tette a demokratikus vezetést. Még a legdemokratikusabb vezetés is persze hordoz magában formális elemeket. Két irányban halmozódhatnak fel a formális elemek. Egy felől, ha kollektíve el nem dönthető kérdéseket utalunk a testületi szervek hatáskörébe, másfelől, ha a testületi szerveket pusztán információs tanácskozási fórumoknak tekintjük.

Illúziókat egyik irányban sem kergethetünk. Mégis úgy vélem, az alap csak a demokratizmus lehet. Ezen az alapon még rengeteg ki nem használt, sőt fel nem tárt lehetőség van. Sok lehetőséget kínál még a vezetési munkamegosztás finomítása, a változó körülményekhez való folyamatos igazítása. A vezetés hatékonyságát nagy mértékben növelheti továbbá a vezetési szervezet, az üzemi és munkaszervezés fejlesztése. A szövetkezeti belső mechanizmus korszerűsítése szintén a vezetés fejlesztését segíti elő. Olyan további elemi feltételeket is figyelembe kell venni, mint pl. a szakképzettség növelése, a tudatosság fejlesztése, a tagság társadalmi szerveztségének fokozása stb. Nem utolsó sorban nagy tartalé-

kokkal rendelkezünk még a szövetkezetek érdekképviselői szervei tevékenységének és a szövetkezetek állami irányításának és felügyeletének fejlesztésében.

x

Mindent egybevetve tehát úgy tűnik, hogy a szövetkezeti vezetés elméletileg is olyan jelentős témakör, amely továbbra is megérdemli a figyelmet. Talán még az eddigiek-nél is fontosabbá válik. A szövetkezetek ugyanis a gazdasági fejlődés magas szintjét érték el. A gazdasági fejlettségnek ebből a szintjéből adódó lehetőségek kihasználása és a továbbfejlődés feltételeinek megteremtése sokkal inkább mulik a szövetkezeti vezetésen, mint a korábbi időszakokban, amikor a vezetés gyengeségeit a külső szervek mainál intenzívebb tevékenysége - legalábbis részben - ellensúlyozni tudta.

Az örökzöld téma tehát élénkebb színekben áll előttünk.

Dr. BENKŐ András
egyetemi adjunktus
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
/Magyarország, Pécs/

A TERMELŐSZÖVETKEZETI ALAPSZABÁLY, MINT AZ ÁLLAMI IRÁNYÍTÁS ESZKÖZE

I.

1. Közismert, hogy a szocialista szervezetek általában nemcsak a közvetlen vezetésnek alárendelten végzik működésüket, hanem ezenfelül irányítás alatt is állanak. Ez a leegyszerűsített tudományos tétel alapvetően érvényes a szövetkezetekre, mint gazdasági-társadalmi szervezetekre, valamint a szocialista állam és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek viszonyára egyaránt. Ez utóbbi relációban fontos szerepe van a mezőgazdasági termelőszövetkezeti alapszabálynak, amely egyfelől az állami irányítás sajátos eszköze, másfelől a termelőszövetkezeti önkormányzat jelentős megnyilvánulása. Hozzászólásom ilyen vonatkozásban kapcsolódik Molnár Imre egyetemi tanár tartalmas, gondolatébresztő előadásához.

Ami a témaválasztást illeti, azért kívánok ezzel a problémakörrel ehelyen és ezuttal foglalkozni, mert - ismereteim szerint - e téren a magyar mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog fejlődése némiképpen sajátos arculatu a többi európai szocialista ország hasonló jogintézményének alakulásához képest. Ezt a megállapítást - úgy vélem - alátámasztják az alábbi tények.

2.1. A mezőgazdaság szocialista átszervezésének első tíz évében /1948-tól 1958-ig/ a termelőszövetkezet szervezeti, működésének, valamint gazdálkodásának legfontosabb alapokmánya a mintaszabályzat, majd később mintaalapszabály

elnevezéssel, kormányrendelet, illetve kormányhatározat jogforrási formában látott napvilágot. A mintaalapszabály kogens jellegű volt: szabályaitól helyileg eltérni nem lehetett, érvényességéhez - minden konkrét esetben - egyedi államigazgatási aktusra /miniszteri jóváhagyásra/ volt szükség. Nem kétséges, hogy a mintaalapszabály fontos szerepet töltött be a mezőgazdasági termelészövetkezetek nagyüzemi arculatának kialakításában éppenugy, mint szervezeti életük megszilárdításában. A későbbiek során azonban a mintaalapszabály már egyre inkább nehézségeket támasztott a mezőgazdasági termelészövetkezetek helyi kezdeményezései elé, főként merev szabályozása folytán.

2.2. A fejlődés következő időszakában /1959-től 1968-ig/ - amely közismerten magába foglalja a mezőgazdaság szocialista átszervezése befejezésének, valamint a termelészövetkezeti gazdálkodás megszilárdításának korszakát - az alapszabály intézményének olyan irányban kellett továbbfejlődnie, amely a működés és gazdálkodás alapokmánya kialakításában egyaránt megfelelő teret biztosít a társadalom egészének érdekeit, igényeit tükröző, általánosítható szempontoknak, mint az egyes termelészövetkezet helyi sajátosságai érvényesülésének. Ennek a rendeltetésnek az elnevezésében és jellegében is megváltozott alapszabályminta kívánt megfelelni. Jóllehet ezt az alapszabálymintát a földművelésügyi miniszter - a Termelészövetkezeti Tanáccsal egyetértésben - jogszabályi uton adta ki, azonban a mintát a mezőgazdasági termelészövetkezetek jogosultak voltak helyileg kiegészíteni. Arra is lehetőség volt, hogy az alapszabályminta rendelkezéseit - amelyek nem alapultak jogszabályokon -, az egyes termelészövetkezetek helyileg meg is változtathassák. Más kérdés, hogy a mezőgazdasági termelészövetkezetek többsége ebben az időszakban ténylegesen az alapszabálymintát minden kiegészítés nélkül fogadta el.

2.3. A legjelentősebb változtatást e téren a gazdaság-

irányítási rendszer reformjával egyidejűleg, 1968. január 1-én hatályba lépő termelőszövetkezeti törvény és végrehajtási rendeletei /a továbbiakban: a törvény "Tv", a minisztertanácsi rendelet "R", a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter rendelete "Vhr"/ hoztak. Lényegük a következőkben foglalható össze. Mellőzték a kötelező jellegű minta jogszabályi uton történő kiadását, ahelyett a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsát hatalmazták fel az alapszabály és a többi belső szabályzat helyi elkészítésére iránymutatásul szolgáló minták kiadására. Maga a "Tv" az alapszabálynak csak a legfontosabb tartalmi ismérveit jelölte meg, egyidejűleg biztosítva azt a lehetőséget, hogy a termelőszövetkezet a saját szervezetére, működésére és gazdálkodására vonatkozóan minden olyan előírást az alapszabályába felvegyen, amit a helyi viszonyok és sajátosságok indokolnak. Ezzel tulajdonképpen megteremtődött a jogi lehetőség arra, hogy valamennyi mezőgazdasági termelőszövetkezet saját, önálló alapszabállyal rendelkezzen.

A szövetkezeti önkormányzat szerves részét képező belső szabályozási jogkör szélesedése is indokolta, hogy az állam átfogó garanciarendszert építsen ki abból a célból, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek egyfelől megfelelően élhessenek az önszabályozás lehetőségével, másfelől pedig törvényes alapszabály alapján működjenek. Ezek a biztosítékok három síkon is jelentkeznek:

- az állam már az alapszabály-alkotás előtt, a jogi normában kialakítja, meghatározza azokat a mozgáspályákat, amelyekben belül a termelőszövetkezeti alapszabály funkcionálhat. E vonatkozásban kiemelt figyelmet érdemelhet a jogi szabályozás módszere és tárgya;

- a jogszabályok az alapszabály megalkotásánál /módosításánál/, a többi termelőszövetkezeti normatív testületi aktyhoz képest különös, megszorító szabályok érvényesülését írják

elő, s

- végül a garanciarendszer harmadik eleme az utólagos állami jóváhagyás, amely egyben az alapszabály érvényességének is a feltétele.

Az említettek közül hozzászólásomban kizárólag az elsővel kívánok foglalkozni, nevezetesen az alapszabállyal kapcsolatos állami /külső/ szabályozás módszerével és tárgyával, mégpedig a belső szabályozási jogkör terjedelme aspektusából. Tételesjogi szempontból tehát azzal, hogy mit jelent közelebbről: a mezőgazdasági termelészövetkezet az alapszabályát a jogszabályok keretei között alkothatja meg.

II.

1. A jogi szabályozás módszeréről. E kérdéskör homlokterében az állami /külső/ és az alapszabályi /belső/ szabályozás viszonya áll; hozzászólásom szempontjából annak vizsgálata, hogy ebben a relációban milyen sajátosságokat mutat a hazai termelészövetkezeti jogfejlődés.

Ugy vélem, hogy a jogalkotással szembeni elvi kíváncsóság e téren az lehet, hogy változatos megoldási módokat dolgozzon ki és alkalmazzon attól függően, hogy adott esetben - a társadalmi érdek érvényesülése szempontjából - milyen mélységig indokolt külső szabályozással az államnak a termelészövetkezeti életviszonyokba beavatkoznia. A külső és a belső szabályozás közötti szoros kapcsolatból következik, hogy a jogi szabályozás alkalmazott módja egyben az önszabályozás mozgásterét is meghatározza.

A tételesjogi szabályok elemzése alapján nálunk a következő főbb szabályozási módokról lehet említést tenni.

2. A legszélesebb az önszabályozás mozgáspályája azokban a szabályozási kérdésekben, amelyeket a termelészövetkezet minden állami orientáció nélkül, a saját szervezetre,

működésre és gazdálkodásra nézve, a helyi viszonyokra és sajátosságokra tekintettel rendezhet alapszabályában. Ennek az "R" 3. § /1/ bekezdés rendelkezésén nyugvó felhatalmazásnak egyetlen objektív korlátja a törvényesség feltételének az érvényesülése.

3. Ugyancsak elterjedt módozat, hogy a külső norma csupán az önszabályozás tárgykörére utal, a helyi megoldáshoz azonban semmiféle további direktívát nem nyújt. Ebben a megoldásban tulajdonképpen az jut kifejezésre, hogy az állam indokoltnak tartja az adott téma szabályozását, viszont elegendőnek itéli annak helyi, - központi mérlegelési szempontok meghatározása nélküli - rendezését. Talán megfelelően szemlélteti ezt a módozatot a háztáji gazdaságban tartható állatállomány szabályozásának a "Tv" 71. § /2/ bekezdésén alapuló alapszabályi rendezésre történő utalása.

4. Szűkebb az önszabályozás terjedelme viszont már azokban az esetekben, amikor a jogi normák ugyancsak az alapszabályra bizzák a konkrét téma szabályozását, azonban a döntés kialakításához már kötelezően mérlegelendő szempontokat is megjelölnek a helyi szabályozás számára. Tipikus példája lehet ennek a variációnak a munkahelyi közösségekkel kapcsolatos szabályozás. A tételesjog értelmében a munkahelyi közösségek rendszerét a termelőszövetkezet a helyi viszonyok alapulvételével állapíthatja meg alapszabályában, viszont a döntésnél köteles figyelembe venni az egyes munkaszervezeti egységeket. Adott esetben itt az a jogalkotói akarat jut kifejezésre, hogy a termelőszövetkezet a saját munkahelyi közösségeit ne a meglévő munkaszervezeti egységektől függetlenül, hanem arra épülve szabályozza alapszabályában.

5.1. Alkalmazott módozat az is, hogy a külső norma a belső szabályozást ugynevezett törvényi minimum előírásával határolja be, egyéb direktíva megjelölése nélkül. Ilyen a termelőszövetkezet működésének normalizálása körében az a

törvényi szabályozás, miszerint az évenként tartandó közgyűlések száma küldöttgyűlés esetén évi egynél, annak hiányában kettőnél kevesebb nem lehet. Ennél a módozatnál a követelmény a termelőszövetkezet számára a "minimum" megtartása, attól felfelé minden kötöttség nélkül az alapszabályban eltérhet.

5.2. Ehhez hasonló az a megoldás, amikor a jogi norma szintén csupán a minimumot rögzíti, azonban az attól felfelé történő eltérés mellőzhetetlen szempontjait is megjelöli a belső szabályozás számára. Példa erre a vezetőségi tagok számával kapcsolatos rendelkezés, miszerint a termelőszövetkezet az operatív vezető testületébe minimálisan öt tagot köteles alapszabályában megállapítani, azonban e testület taglétszámának meghatározásakor figyelembe kell vennie a közös gazdaság nagyságát, valamint egyéb adottságait. Ez a jogalkalmazás számára azt is jelentheti, hogy például egy tízezer hektáros nagyüzem jogszerűen nem állapíthat meg alapszabályában csupán 5-7 fős vezetőségi létszámot, mert ez nem venné kellően figyelembe az üzemnagyságot.

6. Az előző megoldáshoz képest már szigorubb az állami szabályozás azokban az esetekben, amikor a külső jogi norma a belső szabályozás számára nemcsak a minimumot, hanem a maximumot is előírja. Ennél a módozatnál is kétféle részletmegoldással lehet találkozni a tételesjogi szabályok elemzése alapján.

6.1. Egyfelől gyakran alkalmazott módszer, hogy az állam a jogi normában csak a minimum - maximum kereteket határozza meg, az azon belüli mérlegelés szempontjait a helyi normaalkotásra bizza. Így például az álló- és forgóalaphoz csatolandó értékhányad nagyságát a termelőszövetkezet szabadon jogosult alapszabályában meghatározni, a jogszabályban megjelölt 20-25 %-os határok, mint keretek között.

6.2. Másfelől találkozni lehet olyan változattal, amikor a jogi norma a %-os határok, mint keretek mellett, más módon, például abszolút számokban is meghatározza a kötelezően érvényesítendő minimumot - maximumot. Így például a küldöttek száma a termelőszövetkezetekben a taglétszám 5-10 %-a között mozoghat az alapszabály döntésétől függően. Azonban ezen belül sem lehet kevesebb 25, illetve több 150 küldöttnél. Ennél a változatnál az előzőhöz képest már némileg szűkebb az önszabályozás mozgástere, miután egyidejűleg kétféle behatárolásra kell a belső normaalkotásnak tekintettel lennie.

6.3. A termelőszövetkezeti belső szabályozás további, erőteljesebb korlátozását mutatja az a többször alkalmazott jogi módszer, miszerint a jogalkotó nemcsak a minimum-maximum keretet állapítja meg, hanem az ezen belüli mérlegelés közlebbi szempontjait is meghatározza. Így például a kilépés bejelentésének határidejét az alapszabály 30 naptól 6 hónapig terjedő intervallum bármelyikében megjelölheti, azonban ezt az egyes munkakörök alapulvételével kell megtennie. Nyilvánvaló ebben a konkrét esetben a jogalkotó elvárása az alapszabállyal szemben: egyrészt a kilépési határidő megállapítása az egyes tagi csoportokra differenciált legyen, másrészt a differenciálás szempontjával a termelőszövetkezeten belüli különböző munkakörök jöhetnek számításba.

7. Gyakran alkalmazott módozat, hogy a külső jogi norma az alapszabály számára alternatívákat nyújt ezekből választ a termelőszövetkezet. Ennek a módszernek is két alfaját alakította ki a tételesjog.

7.1. Ide sorolható egyrészt az, a jogszabály által felkínált alternatívák csupán orientáló jellegűek, a termelőszövetkezet a lehetőséggel nem köteles élni. Ilyen például a termelőszövetkezet és a tag vagyoni kapcsolatában a termelési és fejlesztési hozzájárulás, vagy a tagsági pótlék szabályozása.

7.2. A másik esetben a jogszabály által felkínált alternatívák kötelezőek a termelőszövetkezet számára, kizárólag belőlük választhat, egyéb megoldást azonban nem alkalmazhat. Ennek megfelelően például az alapszabályban dönt a termelőszövetkezet afelől, hogy a tagjainak a háztáji gazdálkodás céljára földet, vagy termést biztosít.

8. Találkozni lehet olyan megoldással is, amikor a tételesjogi szabály felhatalmazást ad arra, hogy az alapszabály a jogszabálytól részben, vagy teljes mértékben eltérjen. Az eltérést megengedő szabályok kivétel nélkül olyan kérdésekre vonatkoznak, melyek alapszabályi rendezését a jogalkotó a termelőszövetkezetre bizza. Ezt a módozatot alkalmazza az állam a termelőszövetkezeti részközgyűlés megengedésével, a nem folyamatosan dolgozók részére a fizetett szabadság biztosításával -, vagy az újabb szabályok közül a nyugdíj előtt állók kedvezményes jubileumi jutalmával kapcsolatos szabályozásnál.

9. A sokszínű megoldások közül végezetül említés tehető arról is, hogy igen gyakran a külső jogi norma felhatalmazást ad az alapszabály alkotója számára a jogtétel önszabályozás útján történő bővítésére, kiegészítésére. Itt is kétféle kombinációval lehet találkozni.

9.1. Az egyik esetben a jogtétel önszabályozási bővítésénél, kiegészítésénél bővebb az autonómiai jogköre akkor, amikor a külső norma kiegészítését a termelőszövetkezet minden további kötöttség nélkül megteheti. Így például a küldöttgyűlés jogkörének helyi - alapszabály útján történő - bővítése teljes mértékben a termelőszövetkezet elhatározásán alapulhat.

9.2. A másik megoldás lényege az, hogy az állam a felhatalmazás megadását önmagában kevésnek itéli, szükségesnek tartja a döntés mellőzhetetlen szempontjait is tételesjogilag körülhatárolni. Így például a termelőszövetkezet a köz-

gyűlés kizárólagos jogkörét - a törvényi szabályozást kiegészítőleg - helyileg is bővítheti, azonban oda kizárólag olyan témákat utalhat, melyek a működés és gazdálkodás érdekeit, a tagok jogállását és a vezetés rendjét alapvetően érintik.
/"R" 17. §./

E résztéma zárásaként összefoglalásképpen megállapítható, hogy a fejlődés során a termelőszövetkezeti alapszabállyal közvetlenül érintkező jogi normák különféle változatai alakultak ki, s a bemutatott kép nyilvánvalóan nem teljes és semmiképpen sem végleges. Az általános jogfejlődésből következően várható ezek bővülése, mert tény, hogy - megfelelő garanciák mellett - egyre több téma kerül át az állami szabályozásból a termelőszövetkezeti belső szabályozás szférájába, mindenekelőtt alapszabályi rendezésre. Ez a megállapítás azonban már átvezet egy másik téma, nevezetesen az alapszabályi szabályozás tárgya vizsgálatához.

III.

A szabályozás tárgya. Ugy vélem, hogy további fontos következtetések levonását teszi lehetővé az alapszabályi szabályozás tárgykörének vizsgálata. Közelebbről annak elemzése, hogy az állam mely termelőszövetkezeti életviszonyok tekintetében teszi lehetővé az alapszabályi szabályozást. Másként fogalmazva: miként alakultak fejlődésükben azok a témák, amelyeket a termelőszövetkezet köteles, illetőleg jogosult volt alapokmányában rendezni. Az értékelésnél ezuttal az 1968-at követő szabályozást veszem vizsgálat tárgyává.

A jelenlegi és az 1968. január 1-én hatályba lépett szabályozást egybevetve általában megállapítható, hogy vannak a termelőszövetkezeti alapszabálynak olyan tárgykörői, melyek lényegében 1968 óta változatlanok /konstans elemek/, de inkább ezek változása, főként bővülése figyelhető meg /variábi-

lis elemek/. A fejlődésben a következő tendencia érvényesül.

1. Az alapszabályban szabályozásra kerülő témák 30-40 %-a a vizsgált időszakban nem változott. Ezen belül nagyjából azonos arányt képviselnek a szervezeti élettel /például a közgyűlés tartásának időpontja, a részközgyűlések elhatárolása, a vezetőségi tagok száma stb./, a vagyoni viszonyokkal /például a vagyonbevitel, az álló- és forgóalapnövelés, az alapképzés stb./, valamint a munka végzésével és díjazásával /például a munkavégzési kötelezettség alsó határa, a szülési és a betegségi segélyezés stb./ összefüggő szabályozások. Meg kell jegyezni, hogy ezek az ugynevezett konstans elemek csak szűkebb tárgykörüket tekintve minősülnek állandó jellegűnek, ami nem zárja ki, hogy az egyes témák szabályozási megoldási módjai ne fejlődtek volna.

2. Az alapszabályi tárgykörök változása általában bővülést, némely esetben szűkülést jelentett. A legnagyobb arányú gyarapodást a "Tv" 1977. évi novellája eredményezett: a korábbiakhoz képest hozzávetőleg egyharmadával egészült ki az alapszabályban rendezhető témák százalékos aránya.

3. Közelebbi vizsgálódást igényel a bővülés forrásainak a feltárása. E téren a következő főbb jelenségek figyelhetők meg:

- sok esetben a jogi norma a szabályozást igénylő termelőszövetkezeti életviszonyoknak csak a leglényegesebb elemét ragadja meg, a részletesebb szabályozást az önszabályozás körébe utalja. Ilyen megoldást tartalmaz a kilépés, a küldöttgyűlés funkcionálása, a munkahelyi közösségek, a tagsági pótlék stb. külső szabályozása;

- megfigyelhető, hogy némelykor maga a jogalkotó a megelőzően jogszabályi uton történt szabályozást a későbbiekben átengedi a termelőszövetkezeti belső normaalkotás számára. Például korábban a háztáji gazdaságban tartható állattálmányt kogens jogi norma állapította meg, jelenleg ez a kér-

dés teljes terjedelmében a termelőszövetkezeti önszabályozás tárgya;

- némely esetben a termelőszövetkezeti belső norma-rendszeren belüli jogkör átcsoportosítás is forrása lehet az alapszabályi témakörök gyarapodásának. Talán példa lehet erre a földjáradék mértékének helyi szabályozása, amelyet korábban általános érvényű közgyűlési határozat állapított meg, a hatályos jogszabály értelmében ennek normalizálása az alapszabályra tartozik.

4. Mint már előbb jeleztem, kisebb mértékben el is kerülnek az alapszabályból egyes helyi rendezést igénylő témák. Ebben a mozgásban elsősorban az alapszabály stabilitásának igénye játszik döntő szerepet. Mindez azzal a konzekvenciával jár együtt, hogy esetenként némely, korábban az alapszabályban rendezett téma helyi szabályozása a későbbiekben a termelőszövetkezet alacsonyabb szintű belső normájában kerül rendezésre. Így például a megelőző tételesjogi szabályozás szerint a főkönyvelőnek a beszerzés-értékesítés feladataival történő megbízása alapszabályi rendezést igényelt /régi "R" 34. § /2/ bek./, ma ez a szervezeti és működési szabályzatba tartozó szabályozási kérdés lehet.

Összefoglalásként megállapítható, hogy általános tendencia az alapszabályban rendezendő témák folyamatos esetei egyfelől a jogi normák alapszabályi normává történő átalakulása, másfelől pedig - különösen az újabban jelentkező szabályozási igények esetén - a részleteknek alapszabályi rendezésre történő utalása.

Befejezésül egy lényeges megállapítást szűrnék le a termelőszövetkezet alapokmányával kapcsolatban. Nevezetesen azt, hogy egyrészt az alapszabály a mezőgazdasági termelőszövetkezetek állami irányításának fontos eszköze, szoros összefüggésben a jogi szabályozással, másrészt, hogy az alapszabály a szövetkezeti autonómia sui generis megnyilvánulási formája és lényeges mutatója.

Dr. DOMÉ Mária
docens
Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
/Magyarország, Budapest/

A SZÖVETKEZET KETTŐS JELLEGÉNEK HATÁSA A VEZETÉSI FUNKCIÓKRA

A magyar szövetkezeti irodalomban általánosan elfogadottá vált, hogy a szövetkezet sajátos gazdasági és társadalmi alakulat; másképpen kifejezve, a vállalat és a társadalmi szervezet sajátos ötvözete. Szokás úgy is mondani, hogy a szövetkezetnek két oldala, vagy kettős természete van, mert egyidejűleg gazdálkodik és old meg társadalmi szervezeti funkciókat. Nincs azonban egységes álláspont a tekintetben, hogy mit takar a vállalati, illetőleg a társadalmi, vagy társadalmi szervezeti oldal. Az egységes álláspont kialakítását minden valószínűség szerint az késlelteti, hogy más más megközelítésben tárgyaljuk a kérdést, ennél fogva majdnem szükségszerű, hogy a levont következtetéseink is eltérőek lesznek.

Megítélésem szerint a szövetkezet kettős jellegét elsődlegesen a szövetkezeti vezetéssel összefüggésben kell vizsgálni. Ha ugyanis ebből a szemszögből vizsgáljuk, rögtön láthatóvá válik, hogy alapjában a szövetkezet által megvalósítandó feladatok kétirányúságáról van szó. Méghozzá olyan kétirányúságról, amely más szervezetek esetében általában különváltan és nem egységben jelentkezik. Ha ugyanis a többi szocialista szervezetnél is megtalálhatók lennének a gazdálkodással és a társadalmi szervezeti tevékenységgel jelentkező elemek, akkor nem kellene ezeket szövetkezeti sa-

játossággként kiemelni. S most szándékosan használom "a társadalmi szervezeti" tevékenységgel összefüggő kifejezést, mert megítélésem szerint a kétirányúság ebben gyökeredzik. Bármilyen más kifejezés használata összemossa a jellegzetességeket, vagy legalább is összemoshatja az állami vállalattal. Igaza van az előadónak, hogy a kérdés vizsgálatánál az állami vállalat fogalomból indulunk ki. Ez azonban azért van, mert a népgazdaságban, azaz a termelés szférájában két alapintézmény van: az állami vállalat - és a szövetkezet. A legkézenfekvőbb összehasonlítás tehát közöttük lehetséges.

Az összehasonlítás eredményeként pedig kimutatható, hogy: a szövetkezet olyan sajátos intézmény, amelyben összeütközve jelennek meg a szocialista vállalat és társadalmi szervezet alapvető jellegzetességei. A szövetkezet megalakulásától, működésén keresztül egészen a megszűnésig a társadalmi szervezetek jellegzetességeit hordozza, mert: 1/ a szövetkezetet a tagok hozzák létre - míg az állami vállalat nem önkéntes társulás eredménye, 2/ a szövetkezet tagjai tagsági és nem alkalmazotti viszonyt létesítenek - és nemcsak munkaerejüket kapcsolják a szövetkezethez, hanem vagyontuk is egyesítik, 3/ a szövetkezet minden alapvető kérdésben a szövetkezeti tagság dönt - míg az alkalmazottak termelési tanácskozásai elsődlegesen véleményező, javaslattevő fórumként működnek, 4/ a szövetkezet vezetőit és vezető szerveit a tagság választja - a vállalati vezetőket kinevezik, 5/ a termelőszövetkezeti tagokat megilleti a szövetkezet egész tevékenysége feletti ellenőrzési jog - az alkalmazottaknak ilyen jogaik nincsenek, 6/ a termelőszövetkezeti tagok a termelőszövetkezetet megszüntethetik, más szövetkezettel egyesülhetnek, más formájú szövetkezetté alakulhatnak - az alkalmazottaknak ilyen kérdésekbe nincs beleszólási joguk.

A szövetkezetben tehát, hasonlóan a társadalmi szervezetekhez a tagsági vezetés dominál, amely a közgyűlés,

illetőleg a választott vezető szervek útján realizálódik.

A szövetkezetnek azonban a gazdálkodás az alapvető funkciója. Ennek folytán a gazdálkodás megszervezése, az üzemi szervezet kialakítása, a gazdasági alapok biztosítása, a pénzügyi gazdálkodás, a tervezés és irányítás, stb. vonatkozásában olyan közös vonások is kimutathatók, amelyek a társadalmi szervezetekre nem jellemzőek. Vagyis míg a társadalmi szervezeti jellegből következően a szövetkezeti demokrácia érvényesülése teljesen biztosított, addig a gazdálkodási szférában, vagyis az önkormányzati szervek által hozott döntések végrehajtásakor már a centralizmusnak kell érvényesülnie, mindenkinek alá kell magát vetni a központi akaratnak. A határozatok fegyelmezett végrehajtását ugyanis csak így lehet biztosítani.

Az elmondottakból következik tehát, hogy nem mindegy a szóhasználat, mert az eltérő tartalmat is magában hordoz. A társadalmi szervezeti jellegzetességekkel ugyanis csak a szövetkezetek rendelkeznek, míg társadalmi feladatokat minden szocialista gazdálkodó és nem gazdálkodó szervezet megold. Tagsági érdekvédelem és tagsági vezetés azonban csak a szövetkezetekre jellemző.

Az állami vállalatoknál, vagy más intézményeknél a dolgozói érdekvédelem különválik az intézményei vezetéstől. Az érdekvédelem funkcióját a szakszervezetek, vagyis elkülönült társadalmi szervezetek /nőszövetség, KISZ, stb./ gyakorolják. A szövetkezeten belül nincs a tagoknak elkülönült érdekvédelmi szervezete, mert a szövetkezet lényegéből fakad, hogy a tagsági érdekvédelem ellátása ugyanúgy a funkció közé tartozik, mint a gazdálkodás.

A kérdés azonban jogosan vetődik fel, hogy, ha a szövetkezet ilyen összetett funkciókat lát el, kialakultak-e a vezetés rendszerben az egyes funkciók ellátására alkalmas szervek - hiszen a nemzetközi munkamegosztásban is a

a specializáció került előtérbe; szükség van-e a vezetési rendszerben olyan fórumokra, amelyek csak érdekvédelemmel kapcsolatos funkciókat gyakorolnak, vagy csak gazdasági jellegű funkciókat látnak el? Ezekről a kérdésekről a vita mintegy tíz évre nyulik vissza anélkül, hogy egységes álláspont elfogadására került volna, nem beszélve arról, hogy a szocialista táboron belül is igen eltérő megoldások érvényesülnek.

Ami világosan kirajzolódik az az, hogy gazdálkodni, termelni kell és ez csak abban az esetben valósítható meg, ha az irányításban megfelelő szakemberek vesznek részt - a laikus vezetés a tudományos-technika forradalom korszakában elképzelhetetlen; nyilvánvaló, hogy ma még nem tartunk ott, hogy a szövetkezet csak szakképzett tagokból áll. Az is nyilvánvaló, hogy a tagság azért hoz létre szövetkezetet, mert egyfajta érdekeit akarja a társadalom egészével, illetőleg a kisebb közösséggel összhangba hozni, vagy azok útján érvényesíteni. Ezt az érdeket nem lehet figyelmen kívül hagyni; ezt az érdeket védeni kell, érdekek érvényesülése nélkül nincs szövetkezet. A feladatokhoz igazodó vezetési rendszerrel kapcsolatosan számtalan vélemény látott napvilágot. Szépséghibája azonban mindegyiknek volt. A vezetési rendszer továbbfejlesztése viszont megkívánja tőlünk, hogy a szövetkezeti vezetésnek erről a sajátosságairól is szójunk.

E kérdésnél azt kell világosan látni - s ha eddig láttuk is, de kellően nem mérlegeltük - hogy a szövetkezeti vezetés rendkívül összetett és nagyon bonyolult feladat. A vezetési szintek, - amelyeknek egyrészt a döntések meghozatala szempontjából kell szükségszerűn harmonizálni, más oldalról a meghozott határozatok végrehajtásakor - eltérőek. A döntési és a végrehajtási szinteket nem szabad azonosítani még akkor sem, ha nem egy esetben a döntés meghozata-

la és a végrehajtás megszervezése egyazon szervezet útján történik. Különbséget kell tenni az önkormányzati szervek és a termelés, a gazdálkodás szférájában meglévő, de önkormányzati szervnek nem minősülő szervek vonatkozásában is. Ez utóbbiaknak is van döntési joga. Ez a döntési jog azonban csak az önkormányzati szervek által elfogadott határozatok végrehajtásának megszervezését szolgálhatja. A centralizmus ez utóbbi szervezetekben, vagy egyszemélyi vezetők esetében érvényesül. Itt ugyanis a döntést kell végrehajtani és a végrehajtás nem lehet mérlegelés, vagy vita tárgya. A véleménynyilvánításnak a döntési mechanizmusban van szerepe, a véleményekben ebben a szakaszban kell ütközni, a végrehajtás szakaszában erre már nincs lehetőség.

Vagyis amikor a vezetési funkciókat vizsgáljuk, akkor egyértelműen láthatóvá válik, hogy az önkormányzati szervek mindegyike nemcsak gazdaságirányító, hanem tagi érdekvédelmet, érdekképviselőt ellátó jelleget is kap, hiszen a tagsági vezetés többek között éppen a tagsági érdekek kifejezésére épül. A végrehajtói jellegű vezetésben a szakvezetésnek kell meghatározni - ami ugyan szintén a tagság útján realizálódik, vagy realizálódhat - mégsem azonos az önkormányzati szervek munkájában érvényesülő tagsági vezetés tartalmával, még akkor sem, ha a vezetés lényegében a döntés, a végrehajtás és ellenőrzés elemeit foglalja magában. Ezek tartalma ugyanis aszerint változik, hogy milyen szintű, milyen hatáskörű szervekről van szó, és a vezetési elemek melyike van előtérben.

JUDr. Valér FÁBRY Dr.Sc.
professzor
Károly Egyetem Jogi Kara
/Csehszlovákia, Prága/

TERMELŐSZÖVETKEZETI JOGI AKTUSOK

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek belső viszonyainak kérdését különböző szempontból lehet megközelíteni. Meg lehet vizsgálni a szövetkezeti szervek szervezését, azok hatáskörét és illetékességét, azok kölcsönös viszonyát a tevékenységük kifejtésénél, meg lehet vizsgálni a szövetkezet szervezeti strukturáját és belső tagoltságát különböző szervezeti egységekre, meg lehet vizsgálni a termelőszövetkezeti jogviszony szövetkezeten belüli komponenseinek tartalmát, azaz a belső munkaügyi, vagyoni jogi, földjogi, tagsági és irányítási viszonyokat.

Lehetséges azonban más, általánosabb megközelítés is és analizálni lehet a szövetkezeti szervek ténykedésének jogi formáit. Ebben az utóbbi értelemben szeretném felvázolni a termelőszövetkezeti jogi aktusok bizonyos analizálását.

A mezőgazdasági termelőszövetkezet a funkcióját és feladatait a szervei ténykedése által tölti be, amely a szövetkezet jogilag releváns akaratnyilvánítása is lehet olyan értelemben, hogy általa keletkeznek, megváltoznak vagy megszűnnek a termelőszövetkezeti jogviszony alanyainak jogai és kötelezettségei.

I.

Különbséget kell tenni a szövetkezet jogilag releváns olyan jogügyletei között, amelyeknek a szövetkezeten belül

vannak joghatásai /mégpedig vagy a szövetkezet és a tagja közötti jogviszony tekintetében, például a tagnak a szövetkezetből való kizárása, vagy csak maga a szövetkezet szempontjából, például a terv elfogadása/, és másrészt azon jogügyletek között, amelyeknek jogi következményei kifelé irányulnak. A szövetkezetnek külső ügyeiben rendszerint szükség van más alany közreműködéséhez, mégpedig elsősorban szerződéses viszony alapján, melynek érvényességéhez néha a szövetkezet ezt megelőző belső aktusára van szükség /pl. a szövetkezetnek közös mezőgazdasági vállalatának alapításáról szóló határozata/, de keletkezhetnek egyoldalu aktus alapján is a szövetkezetek együttműködése keretében.

Ha azonban a szövetkezeten belüli jogügyleteket vizsgáljuk, akkor különbséget kell tenni a szövetkezet és a tag közötti kétoldalu jogügyletek /például a munka feltételeiről szóló megállapodás/ és a szövetkezet szervei által kibocsátott egyoldalu jogügyletek között, mely utóbbiak a szövetkezetet és tagjaikat egyoldaluan jogosítják vagy kötelezik.

A szövetkezet és hasonlóképpen más mezőgazdasági szövetkezeti szervezetek kollektív szerveinek ügyleteit, amelyek egyoldalúak, termelőszövetkezeti jogi aktusoknak nevezhetjük.

Ha valamely jogviszony keletkezése, megváltozása vagy megszűnése szempontjából az alanyok egyezsége szükséges, akkor egyoldalu aktusnak nincs helye, ha csak azt jogszabály kifejezetten nem engedélyezi. Ha például nem jön létre megállapodás a tagnak a munkába való beosztásáról, akkor a szövetkezet egyoldalu aktusa határozza ezt meg.

II.

A termelőszövetkezetek jogi aktusok további osztályozásának kritériuma az, hogy vajon olyan aktusokról van szó,

amelyek által

- 1/ a szövetkezet és tagja közötti jogviszony keletkezik, megváltozik vagy megszűnik,
- 2/ csak a szövetkezet egésze, léte, gazdasági szervezete stb. van érintve. Itt a szövetkezeti tagviszony csak közvetve jelentkezik, azaz az által, hogy a tagok maguk döntenek ezekről a kérdésekről,
- 3/ megteremtődik a kifelé irányuló jogilag releváns ügyletekhez szükséges előfeltétel. Például a szövetkezet csak akkor egyesülhet egy másikkal, ha azt engedélyezi a szövetkezet saját határozata.

Az első csoportban, azaz azon aktusok csoportjában, amelyek által a szövetkezet és a tagja közötti jogviszony jön létre, megkülönböztetünk termelőszövetkezeti normatív, egyedi /individuális/, tömeges egyedi és felülvizsgálati aktusokat.

a/ A termelőszövetkezeti normatív jogi aktusok a szövetkezettel szemben kötik vagy feljogosítják az összes tagokat vagy azok általános szempontok által meghatározott csoportját minden azonos esetben, mely a jövőben bizonyos jogi tények esetén előfordulhatnak.

Ezek a normatív aktusok rendszerint belső szövetkezeti előírások formájában vannak kiadva /például az alapszabály, munkarend stb./. De lehet más egyszerű határozati formájuk is.

A szövetkezet normatív aktusai a jogszabályok, a legfelsőbb párt és állami szervek ajánlásainak, és a minisztérium belső instrukciójának realizálására irányulnak, de tehetők a szövetkezet saját kezdeményezésére is. Ezek az aktusok ugyan nem jogszabályok, de jogilag relevánsak és kötelező viselkedési szabályokat tartalmaznak, melyek az állam által ki is kényszeríthetők.

A normatív aktusok megalkotása a legfelső szövetkezeti szervek hatáskörébe tartozik.

b/ Az egyedi aktusok által a jogszabály vagy pedig a szövetkezet normatív aktusa realizálódik és konkrét ügyre lesz alkalmazva. A szövetkezet kollektív végrehajtó szerve dönt róluk, esetleg felsőbb szerv is, ha azt jogszabály írja elő.

c/ A tömeges egyedi aktusok bizonyos ügyet egy alkalommal az összes tagokra vagy azok csoportjára nézve egyizben rendeznek /például a prémiumok szétosztása/.

d/ A felülvizsgálati aktusok a tag indítványára vagy pedig a szövetkezet saját kezdeményezésére megváltoztatják vagy hatályon kívül helyezik a végrehajtó szervek jogellenes vagy helytelen határozatát /az utóbbi esetben nem a tag érdeke ellen/.

Azon a termelőszövetkezeti jogi aktusokat, melyek a szövetkezet egészét és gazdálkodásának menetét illetik, mezőgazdasági termelőszövetkezeti irányító jogi aktusoknak nevezzük. Ezek az aktusok lehetnek:

a/ olyanok, amelyek a szövetkezet létének és szervezetének az alapját képezik. Ezek a szövetkezet belső előírásában fordulhatnak elő /például a szervek összetétele/, de lehetséges egyizbeni aktus is /például a fuzio/.

b/ választási aktusok,

c/ tervképző és gazdálkodási aktusok,

d/ együttműködési és integrációs aktusok,

e/ ellenőrző aktusok.

Az irányító aktusok egyizbeniek, és pedig még akkor is, ha tartósabb hatályuk van. Közöttük és a normatív és egyedi aktusok között nincsen azonban kiélezett határvonal. Például a funkcionárius megválasztása irányító aktus, de egyiedjűleg olyan is, mely közvetlenül érinti a szövetkezeti tagviszonyt.

Más kritériumok alapján a termelőszövetkezeti jogi ak-

tusokat így lehet osztályozni:

a/ alapszabály jellegű és más aktusok, aszerint, hogy az alapszabályba tartoznak-e vagy nem,

b/ perfekt aktusok és olyanok, melyek megkivánják az irányító-állami szervek utólagos együttműködését,

c/ jogokat és kötelezettségeket közvetlenül keletkeztető aktusok, vagy pedig csak a végrehajtó szervek részére szóló utasítást tartalmazó aktusok,

d/ aktusok, melyek a szövetkezet jogait és kötelezettségeit állapítják meg, és olyanok, melyek jogilag releváns formában csak a szövetkezet akaratát fejezik ki /például az egyesülésről szóló határozat/,

e/ eredeti, vagy pedig felülvizsgálati aktusok.

Dr. ORBÁN Sándor
docens
Agrártudományi Egyetem
/Magyarország, Debrecen/

A TERMELŐSZÖVETKEZETI DEMOKRÁCIA NÉHÁNY ÖSSZEFÜGGÉSE A TULAJDONI, VEZETÉSI VISZONYOKKAL

Hozzászólásomban Seres és Molnár professzorok előadásához kívánok néhány gondolattal kapcsolódni.

Seres professzor előadásának két lényeges állásfoglalása készletet szólásra. Egyik: azon megállapítása, amely szerint a tsz-ek belső és külső viszonyaiban a külső környezetnek van meghatározó szerepe, másik; hogy a tsz-nek milyen szerepet kell betöltenie a kisárutermelő gazdaságok termelésének segítésében.

Előre bocsátom, hogy mindkét megállapításával messze egyetértek, csak gondolatait kívánom továbbvinni.

- Ami a külső környezetnek a belső viszonyokra vonatkozó meghatározó szerepét illeti, ez elsősorban a szövetkezetek gazdasági működésére érvényes. Ez jelentkezik a belső szabályozásnak a gazdasági szabályozó rendszer általi körülhatároltságában és a gazdálkodás egész területén. Ez annak ellenére így van, hogy úgy tűnik, mintha a tsz-ek e téren jelentős önállósággal rendelkeznének. E látszat gazdaságirányítási rendszerünk indirekt voltából ered. Jelenlegi népgazdasági helyzetünkben azonban a gazdaságirányítást megvalósító jogszabályaink, az un. gazdasági szabályozó rendszere egyre határozottabban közvetíti népgazdaságunk igényeit. Ezt értethetővé teszi és indokoltságát is adja jogi szabályozásunknak. Mindemellett tény, hogy gazdasági szabályozó rendszerünk jog-

szabályainkban egyre több a kogens rendelkezés /pl. alapképzésre többnyire a minimális mértéket is meghatározva, jövedelem szabályozására és annak elvonására, stb./. Jelen-tős része a jogszabályoknak azonban még ma is diszpozitív, vagyis választást engedő rendelkezéseket tartalmaz. Ezekre az a jellemző, hogy alternatívák között lehet választani, fennáll azonban a tsz. választási kényszere, döntésért való felelőssége. Még egyszer hangsúlyozva, hogy e szabályozási tendencia indokoltsága nem vitatható és különösebb magyarázatra nem szorul, mégis felvetődik kérdésként, hogy e tendencia esetleges túlhajtása nem sodorja-e veszélybe a tsz-ek termelési kedvét, elért eredményeik dinamikus továbbfejlődését.

- A tsz-eknek a kisárutermelő gazdaságok vonatkozásában betöltött és betöltendő szerepét Seres professzor meggyőzően fejtette ki. Ehhez - alátámasztásul - két megjegyzést kívánok fűzni. Egyik: hogy e szerepük nemcsak gazdaságpolitikai szempontból indokolt és az igények kielégítésének kényszerű voltából ered, hanem jogszabályilag is megalapozott. Nevezetesen TszR. 63. § /1/ bekezdése, a tsz. alaptevékenységeként határozza meg a háztáji gazdálkodást és a működési területén levő kistermelők mezőgazdasági szükségleteit szolgáló anyagok, eszközök, berendezések beszerzését, előállítását, felújítását, karbantartását. Egyetértek Seres professzorral abban, hogy szükség van a kisgazdaságokra, mint a nagyüzemi mezőgazdaság integráns részére, hozzátéve, hogy a tsz-ek elkerülhetetlenül e gazdaságok integrálói is kell legyenek. A gyakorlatban egyre szélesebb körű ilyen irányú tevékenységük, tulterjed a jogszabályilag megalapozotton is. Így pl.: közismert és terjedő termelést szervező és ellátó ilyen tevékenységük, de tudott az is, hogy bizományosként - az arra hivatott vállalatok megbízásából - felvásárlást is végeznek. Mindez azt mutatja, hogy eddigi funkcióik mellett a háztáji és un. kisegítő, kister-

melő gazdaságok vonatkozásában egy gazdaságszervező funkciójuk van kialakulóban. E téren a továbblépés egyik feltételeként az érdekeltebbé tevésüket látom, lényegében a kistermelő gazdaságok és a nagyüzem közötti érdekösszhang biztosítására van szükség.

Molnár professzor előadásában jelentős teret szentelt azon szakirodalmat foglalkoztató kérdésnek, hogy a szövetkezeti vezetésben is tükröződő kettősség miként érvényesül: egységet alkot-e, avagy külön válik. Állásfoglalása szerint a kölcsönös függőségen alapuló testületi és egyszemélyi vezetést egységbe ötvöző vezetési szisztéma megfelel a szövetkezeti sajátosságoknak, a szocialista fejlődés viszonyainak és a demokratizmus követelményeinek.

Megállapításával egyetértve és ahhoz kapcsolódva, - a szövetkezeti vezetés alapkérdései köréből - egy ma még kellően nem tisztázott kérdéskomplexummal kívánok foglalkozni, nevezetesen a szövetkezeti demokrácia, üzemi demokrácia, munkahelyi demokrácia fogalmi és tartalmi kérdéseivel.

Az önkormányzati és vállalati, vagy leegyszerűsítve a testületi és személyi vezetés ötvöződéséhez és egységben való jelentkezéséhez hasonlóan jelentkezik a szövetkezetekben a szövetkezeti, üzemi, munkahelyi demokrácia ötvöződése, összekapcsolódása is. E fogalmakat jelenleg ki-ki izlése és saját értelmezése szerint használja. A fogalom-használatot jelentős mértékben befolyásolják: hogy az adott szövetkezet melyik ágazatba tartozik; milyen jellegű és koncentráltaságú tevékenysége; s végül, hogy a szövetkezet mely szerveit tekintik a demokrácia hordozóinak.

A tapasztalatok szerint a fogalmak többnyire összemosódnak, nem határolódnak el egymástól. Figyelmet érdemel az ágazatonként is eltérő fogalom-használat. A mezőgazdasági szövetkezetekben általában szövetkezeti demokráciáról beszélnek, a testületi szervezetek tekintve a demokrácia hordozója.

Az ipari szövetkezetekben a szövetkezeti és üzemi demokrácia fogalmát egyaránt használják, szövetkezetiről beszélve akkor, amikor az önkormányzati szervezetre és a tagságra gondolnak, üzemi demokráciáról az egyre koncentrálódó ipari tevékenységre utalva, s ez utóbbi hordozójának a szakszervezetet tekintik. A fogyasztási szövetkezetekben már kevésbé használatos az önkormányzatra utaló szövetkezeti demokrácia, előtérbe kerül a munkahelyi demokrácia fogalmának használata, tekintettel a szövetkezet egységeinek szétszórtságára és dolgozóinak többnyire kettős /tagi és alkalmazotti/ minőségére.

A fogalom-használatot illetően számos kérdésfeltevéssel és még több vélemény eltéréssel találkozunk. Egyesek kérdésként teszik fel, hogy hol a határ a szövetkezeti és munkahelyi demokrácia között. Van olyan álláspont, hogy a fogyasztási szövetkezetekben azért helyesebb a munkahelyi demokráciáról beszélni, mert általánosabb fogalom, mint az üzemi demokrácia és a szövetkezet, illetve annak egységei nem is tekinthetők üzemnek. Ez álláspont szerint az üzemi demokrácia az ipari tevékenységre jellemző és nehéz egy másik ágazatba átvinni. Van olyan nézet is, hogy az üzemi demokrácia csak alkalmazotti viszonyban álló üzemi dolgozókra vonatkozatható, vagyis hordozója csak a szakszervezet lehet. Ezzel szemben szakszervezeti tisztségviselők azt fejtegetik, hogy nem fogadható el az üzemi - mint alkalmazotti - demokráciának a szövetkezeti - tagsági - demokráciától való elválasztása a tulajdonosi minőség alapján.

Mindezekre csak azért utaltam, hogy feltárjam a fogalmak használatában mutatkozó zavarokat, eltérő álláspontokat és jelezzem ezek tisztázási igényét. Az elméleti, elvi igényen túl ez a gyakorlat számára is mielőbb szükséges, ha meg akarunk felelni a demokratizmus követelményeinek, ha a területi és személyi vezetés további ötvözését és a dolgozók

/tagok és alkalmazottak/ vezetésben való részvételének továbbfejlesztését tűzzük ki célul.

A téma kibontására és tisztázására természetesen - különösen itt és most - nem vállalkozom. Kibontásához legfeljebb néhány gondolattal való hozzájárulásra szoritkozom.

- Mindenekelőtt azt hangsúlyoznám, hogy nem a demokratizmus említett érvényesülési formáinak szétválasztására vagy elhatárolására, esetleg egyes szövetkezeti ágazatokra adaptálására van szükség, hanem a fogalmak tartalmi tisztázására és a demokrácia érvényesülése e formáinak összehangolt, tudatos és együttes érvényesítésére.

- Hangsúlyozni kell azt is, hogy a demokrácia különböző formáinál az azonos vonások a dominánsak, s ezért ezekből nem pedig az eltérő vonásokból kell kiindulni, még akkor sem, ha szükség van ezen eltérő vonások kimunkálására.

- Végül tényként kell elfogadnunk, hogy a demokrácia különböző formái szövetkezeti ágazatonként eltérő sullyal jelentkeznek, s ezért elemzésük ágazatonként célszerű.

A demokrácia különböző formáinak meghatározó azonossága, hogy célja alapvetően a dolgozóknak a vezetésbe, döntésekbe, érdekeltségbe, kockázatba és felelősségbe való bevonása. Valamennyi forma lényegében ezen alapvető cél elérésének eszköze. Eltérés abban van, hogy a dolgozók milyen szinten, minőségben /állampolgári, vagy dolgozói, utóbbin belül: tagi vagy alkalmazotti/ és ilyen módon /közvetlen, vagy képviseleti uton közvetve/ kerülnek bevonásra.

Gondolataimat csak a mezőgazdasági tsz-ekre vonatkozóan kívánom elmondani. A mezőgazdasági szövetkezetek vonatkozásában a szövetkezeti demokráciát, mint működési alapelveket tekintem átfogónak és meghatározónak és ennek részeként a munkahelyi demokráciát. Nem vitatom, hogy esetenként az üzemi demokrácia fogalom használatának is lehet létjogosultsága /pl.: egy viszonylag önállósult szakosított telep ese-

tében/ mégis e fogalom használatát a mezőgazdasági tsz-ekben mellőzhetőnek tekintem.

A szövetkezeti és ennek részét képező, ennek keretében érvényesülő munkahelyi demokrácia összevetése alapján ezek alanyi körében, tartalmában, irányában, működési mechanizmusában, szintjében és hordozóinak jogosultságában látok jelentős eltéréseket.

A szövetkezeti demokrácia hordozója, alanyi köre köztudomásúan a szövetkezet tagsága, a közgyűlés és az általa választott testületi vezető szervek útján gyakorolja demokratikus jogait. A munkahelyi demokrácia érvényesülési területei elsősorban a munkaszervezeti egységek, amelyek a dolgozók összességét átfogják.

Tartalmában a szövetkezeti demokrácia mint szélesebb tartalmi fogalom kiterjed a szövetkezet, mint gazdasági-társadalmi szervezet egész működésére, vagyis a tulajdonosi, szervezeti, dolgozói jogviszony valamennyi körére, míg a munkahelyi demokrácia a munkavégzéshez kötődik és döntően e körben érvényesül.

A demokrácia fórumrendszerének felépülését, ennek irányát tekintve a szövetkezeti demokrácia alulról fölfelé épül fel, pillérei, alapegységei a munkahelyi közösségek, csúcsa a közgyűlés, mindkettő a közvetlen demokrácia fóruma. A munkahelyi demokrácia a vállalati tevékenységhez kapcsolódóan, felülről irányítottan, ellenőrzötten és szűkebb körben érvényesül, megvalósítói jelentős mértékben az önkormányzati szervekkel függő viszonyban álló üzemi vezetők.

Működési mechanizmusát tekintve az önkormányzati szervek a felelős tisztségviselők kezdeményezésére önmagukat működtetik, míg a munkahelyi demokrácia érvényesülése döntően attól függ, hogy az önkormányzati szervek és választott vezetők ezt mennyiben igénylik, ösztönzik, vagy kény-

szerítik ki az üzemi vezetőktől. Lényegében attól függ, hogy igénylik-e a dolgozókkal való közvetlen tanácskozást, véleményük kikérését, eleget tesznek-e tájékoztatási és kérdéseik, észrevételeik megválaszolásával kapcsolatos kötelezettségüknek.

A szövetkezeti és ennek részét képező munkahelyi demokrácia szintjében való eltérés nyilvánvaló, magyarázatra nem szorul. Szerencsés találkozás a munkaszervezetre épülő és önkormányzati szervként működő munkahelyi közösségeknél, hogy az önkormányzati vagy szövetkezeti és a munkahelyi demokrácia együttesen jelentkezik és érvényesül. Ez kifejezésre jut a munkahelyi közösségeknek a Nagy László professzor által kifejtett kettős, azaz döntési és érdekképviselési funkciójában is.

A demokratikus fórumok jogosítványában mutatkozó eltérés a fórumrendszeren belül elfoglalt helyükből szükségképpen következik. Ma még rendkívül szűkkörű pl. a munkahelyi közösségek döntési hatásköre, jogosítványuk az ügyek többségében észrevételezésre, véleményezésre, javaslattevésre, kezdeményezésre korlátozódik. Remélhető azonban, hogy működési kiteljesedésével szerepük döntési joguk bővülésével mind a vezetésben, mind az érdekvédelem területén növekedni fog.

Az elmondottakból következik, hogy a mezőgazdasági szövetkezetekben a szövetkezeti demokrácia átfogja és feltételezi a munkahelyi demokráciát, utóbbi lényegében a szövetkezeti demokrácia megvalósulási formája. Alapvető feladat összehangolásuk, együttes érvényesítésük. Ez feltételül szolgál a testületi és személyi vezetés továbbfejlesztésének is, amelynek a változó igények szerinti korszerűsítése folyamatos feladat.

Dr. PRUGBERGER Tamás
tudományos munkatárs
Szövetkezeti Kutatóintézet
/Magyarország, Budapest/

HOZZÁSZÓLÁS MOLNÁR IMRE "A SZÖVETKEZETI VEZETÉS
ALAPKÉRDÉSEI" C. ELŐADÁSÁHOZ

Alapbázisul véve az előadás szétküldött téziseit, Molnár Imre elsősorban a szövetkezetelmélet és a szövetkezeti jogi szabályozás alapján vázolja fel a szövetkezeti vezetés és a belső szövetkezeti önkormányzat jellemző vonásait. Ennek során azonban utal arra, hogy "az utóbbi időben bekövetkezett változások hatására - a tételesjogba is átvezetve /e kiegészítés tőlem - P.T./ - átrendeződtek a hatáskörök, módosult a szervezet és a működési rend, amelynek rendje azonban nem mindenben pozitív, a szövetkezeti vonásokat gyengítő, jelenleg érvényesülő egyoldalu integráció miatt. E hozzászólás az előadó idevonatkozó megállapításait kívánja a jogszociológia oldaláról néhány ponton kiegészíteni.

Kezdve az integrációval és az állami gazdaságpolitikában érvényesült koncentrációs törekvésekkel, erőteljes nyomás jelentkezett a szövetkezetekre kívülről, hogy egyesüljenek. Több olyan esetet tudunk, ahol anyagilag stabil, jól működő tsz-eket bankhitelfolyósítás leállításával kényszerítettek egyesülésre, amihez a szűkebb vezetés külső szervek részéről történő presszionálása, valamint a kollektív testületi szervek /vezetőség, közgyűlés/ manipulálása járult. Az eredmény valamennyi szövetkezeti típusban és ágazatban olyan koncentráció nélküli centralizáció lett, amelyben a meghatározott egészséges méreteken túlnövés miatt hatékonyságromlás állt elő. Ezt a hatékonyságromlást az ÁFESZ-ekre nézve a Szövetkezeti Kutató Intézetben

Domokos József, az MgTSz-ekre vonatkozóan pedig egy MÉM elemzés mutatta ki, mely utóbbi utal a TSz-egyesülések gyakori kampányszerűségére és nem tudományos előkészítésére. E jelentés melléklete több olyan MgTSz-t felsorol, amely meghaladja a szovjet kolhozok átlagos méreteit a sokkal kisebb hazai ország- és közigazgatási egységhatárok ellenére.

Mindennek ma már látható eredménye a szövetkezeti önkormányzaton belül az egyszemélyi vezetés teljes előtérbe kerülése, ezzel párhuzamosan a kollektív vezető testületek hatáskörének szűkülése, érdemi munkájuk kiüresedése, a vezetésnek a tagságtól való elszakadása, a tagok passzivitásának eluralkodása és tulajdonosi érzületük kiapadása. Mindez kitűnik az MTA Állam- és Jogtudományi Intézet 1972. évi tsz-demokrácia vizsgálatából és a Szövetkezeti Kutató Intézet 1977. évi reprezentatív tsz.felméréséből, valamint az Intézetünk által valamennyi szövetkezeti típusra és ágazatra kiterjedően végzett állami felügyeleti kutatásainak részben már publikált eredményeiből.

Ezzel az integrációs centralizációs folyamattal együttjáró másik jelenség a szövetkezetek gazdaságirányításának ismét egyre direktebbé válása lett. Magyarországon ez az indirekt gazdaságirányítás formális fenntartása mellett, az u.n. "állami elvárásos rendszer" informális eszközeivel következett be.

A szövetkezeten kívüli és a szövetkezeten belüli valamennyi társadalmi, parciális kollektív és egyéni érdeket helyesen összhangba hozni nálunk egy olyan indirekt módszereket alkalmazó gazdaságirányítás tudja, amely stabilan biztosítja tartalmában és határaiban is egyaránt a valóságos szövetkezeti autonómián nyugvó belső szövetkezeti önkormányzatot, önzagzatást. Ennek hosszútávú jogi biztosítása megkívánná egy ilyen irányban is konkrét garanciákat

nyújtó gazdasági alkotmány megalkotását, amelyet már 1967-ben Kálmán György is felvetett.

A szövetkezeti önkormányzat és önigazgatás utóbbi években részben a jogalkotásban, részben pedig a gyakorlatban bekövetkezett megsértését a következőben lehetne összefoglalni:

Az informális uton lefutott "elvárások" direkt állami gazdaságirányítási tendenciáknak kedvezett az elnökcentrikus szemlélet, az elnök és tisztségviselő választás tételes-jogilag is biztosított befolyásolási lehetősége, a közgyűlési hatáskör jogszabályi szűkitése és az MgTSz küldöttgyűlés küldöttlétszámának hasonló korlátozása, az ellenőrző bizottság működésének visszaszorított státushelyzetéből is fakadó renyhesége, valamint a tagság közömbössége a szövetkezet ügyei iránt.

Ami az elnök helyzetét és az elnökválasztás módját illeti, anakronizmus és a szövetkezeti önkormányzatot erősen sérti a jogirodalomban elsőnek Bak József által kritizált az a hatályos jogi szabályozás, mely az elnöki tisztség betöltését nem csak büntetlen előéletet igazoló erkölcsi bizonyítvány kiállításához köti, hanem ezen kívül a megyei tanácselnök által megadható u.n. "hűség" igazoláshoz is. Bak József ennek fonákságait a legújabb jogirodalomban részletesen kifejti. Őt megismételve utalunk csak arra, hogy ezen keresztül az elnök személyének kiválasztásába külső szervek a szövetkezeti önkormányzat sérelmével közvetlenül beleszólhatnak, mert eme igazolás kritériumai teljesen megfoghatatlanok, így annak kiadása vagy ki nem adása teljesen a tanács diszkrecionális álláspontjától függ. Az elnökválasztás manipulálásának ezt a formáját egészíti ki Gyenes Antal és ugyancsak Bak József által vizsgált az a gyakorlati mód, hogy a szavazócédulán, illetve a jelöltlistán egy nevet, vagy több név esetén egyet kiemelten szerepeltetnek.

A szövetkezeti önkormányzatot helyreállító egyetlen megoldás az említett kutatók álláspontjával egyezően csakis a feddhetetlenségi igazolást előíró szaktárcarendeletek hatályon kívül helyezése, valamint a szavazócédulán alfabetikus sorrendben több jelölt szerepeltetése, vagyis az egyenlő esélyű több jelölt állítási rendszer bevezetése lehet csak.

Az egyesülésekkel létrejött nagyméretű szövetkezetekben a közgyűlés valóban nehézkes döntési fórummá vált, már csak azért is, mivel a tagság többsége nem látja át már a szövetkezeti élet és tevékenység egészét. Ez részben egy objektíven ható folyamat, amely szükségszerűen vonta maga után a közgyűlési hatáskör ex lege szűkítését, a küldöttgyűlés, valamint a munkahelyi közösségi /tanácskozási/ rendszer meghonosítását. Vannak olyan, nagyonis figyelemreméltó álláspontok, amelyek éppen ezért a közgyűlés szinte teljes negligálásával a legfőbb döntési fórummá a küldöttgyűlést tennék, ahol az összetagsági vélemény a munkahelyi közösségekben kialakuló álláspont szerint a munkahelyi közösség küldöttjén keresztül jutna érvényre. Ez az álláspont a közvetett szövetkezeti demokrácia rendszerét tenné kizárólagossá, elsősorban a részközgyűlési forma nehézsége és határozatai manipulálhatósága miatt /Bak, Gyenes/. E koncepció megítélésénél néhány körülményt azonban mérlegelni kell.

Először is azt, hogy az MgTSz-kódex hatályos rendelkezései a küldöttlétszámot a tagság 5-10 %-os keretére korlátozzák, ellentétben az Szvt-vel, mely szerint a küldöttek létszáma a tagság 10 %-ánál kevesebb nem lehet. E korlátozás miatt a küldöttgyűlés az MgTSz-ekben a részközgyűléshez hasonlóan manipulálható. Ugyanakkor viszont telefon- vagy gépkocsiosszeköttetéses diszpécser-szolgálat mellett a részközgyűlések azonos idejű megtartásával új napirendi pont is kitűzhető. Sikeresen alkalmazták ezt a megoldást az 1970-es évek

elején és közepén a Balaton déli partjának egyes ÁFÉSZ-ei. Az is probléma még, hogy - miként ezt konkrét felmérések mutatják - a munkahelyi közösségek nem mozognak maguktól, csak akkor működnek, ha felülről mozgatják, ami már ab ovo magában hordja e fórum manipulálási lehetőségét. E passzívítás okát a munkahelyi közösség döntési jogkörének tulzott jogszabályi leszűkítettségében, az abszolúttá tett nyílt szavazási rendszerében, valamint működésének ex lege fennálló tulajdonkezelési kötelezettségében látjuk. A munkahelyi közösségi működés hatékonyságának emelése ezért mindenek előtt a jogalkotástól egyes külföldi participációs törvényekhez hasonló tartalommal e fórum kizárólagos és együttes döntési jogkörének messzemenő növelését, a személyi kérdéseket illetően pedig a nyílt szavazási rendszernek titkos szavazással való kombinálását követelné meg. Ugyeszintén egyszerűsíteni kellene a működésnyilvántartási adminisztrációt is, elsősorban határozathozatalra és a hozott határozatok rögzítésére korlátozva.

Ezek megvalósulása esetén is azonban megfontolandó lenne a közgyűlési hatáskör teljes eliminálása. Szerintünk a szövetkezet státuskérdéseiben, valamint a tisztségválasztásnál mindenképpen fenn kellene tartani a közgyűlési hatáskört. A termelőszövetkezeti típusban ez a nagy, de egészséges nézetek között maradó szövetkezetekben megvalósítható. Ugyanis a tagok központba való beszállítással - miként az a korábbi tapasztalatok mutatták - részközgyűlés nélkül is lehetne közgyűlést tartani. A nem termelői típusú szövetkezetekben pedig a fent már említett diszpécshatszolgálati módszer megfelelő garancia a részközgyűlések manipulálástól távolálló gördülékeny lebonyolítására. A státus és a tisztségviselőválasztás kérdései ugyanis olyanok, amelyek az álltagság érdekeit közvetlenül befolyásolják, és e kérdéseket még a legegyszerűbb tag is tárgyilagosan meg tudja ítélni.

Ide kapcsolódik a "vállalati" és az "önkormányzati" vezetés egységének vagy különválasztásának problémája. E kérdésben Molnár és Gyenes között áll fenn elsősorban polémia, Molnár az előbbi mellett, Gyenes pedig a nem termelői típusokban az utóbbi mellett sikraszállva. Szerintünk a kérdésnek egy szűkebb és egy tágabb vetülete van. A szűkebb az elnök-problémát jelenti, ahol a termelőszövetkezeti típusban az elnöki posztot helyes egységben tartani, mivel itt a tag tulajdonosi és munkavállalói pozíciója egységet alkot. A nem termelői típusokban viszont a szövetkezeti tagsági és dolgozói viszony elkülönül egymástól. A tagsági és az alkalmazotti érdekegyensúlyt ezért mindenképpen az biztosítja, ha az elnöki státus egy társadalmi elnök és egy ügyvezető igazgató között oszlik meg. A probléma tágabb területe az ellenőrző-bizottság-felügyelőbizottság helyzete. E testület különösen a termelőszövetkezetekben működik gyengén. Nem csak azért nem képes átfogó ellenőrzésre, mert nem ért hozzá, hanem azért sem, mert tagjai, mint munkavállalók, függő helyzetben állnak a vezetőségtől. Miként erre korábban már Bak József és Nagy László a szakirodalomban rámutattak, a felügyelőbizottság problémája státusprobléma. E kiindulóalapot továbbépítve szerintünk a felügyelőbizottságot tagsági munkavégzéstől függetlenített, önkormányzati szervvé kellene tenni, nem az igazgatóság-vezetőség mellé rendelve, hanem a külföldi részvénytársaságok felügyelőbizottságaihoz hasonlóan az igazgatóság fölé helyezve. Ezt helyes volna a tételesjogi szabályozásban is kifejezésre juttatni az igazgatóság és a felügyelőbizottság szabályozási sorrendjének megfordításával.

Végezetül hozzászólásomat befejezve azzal, amivel kezdem, a szövetkezeti egyesítésekkel létrehozott túlzott méretek valamennyi szövetkezeti típusban és ágazatban olyan relatív jogi önállóságot és ezzel együtt járó kiskollektív valóságos szövetkezeti önkormányzatot is biztosító önálló szövetkezeti elszámoló egységek létrehozásával volnának orvosolhatók, ahol az adott egység altulajdonosa is lenne az általa kezelt

vagyonnak. Ez hasonló szervezet lenne, mint ahogyan a svájci konzumszövetkezetek osztódnak kisebb, majdnem teljesen önálló, valamennyi testületi és személyi szervvel rendelkező kisebb területi egységekre, amelyek határozatai a felsőbb egység szerveit is kötik. A nem termelő típusu szövetkezetekre vonatkozó ágazati jogi szabályozás hozzávetőlegesen ilyen. Az itt kialakított területi szervezeti intézményeket át kellene hozni a termelőszövetkezeti törvényekbe is, a nem termelői típusokban viszont ezeket az intézményeket már most is a jelenleginél jobban lehetne működtetni. Ha így a nagyméretű szövetkezetek hatékonyan fenntarthatók és vezetésük demokratizálható, maradjanak meg. Ha viszont nem, helyes az Szvt. 46. §-ával szétválásukat elősegíteni. A további indoklatlan egyesülések megakadályozása érdekében pedig helyes volna az MgtSz-ekhez hasonlóan valamennyi szövetkezeti típusban és ágazatban a szövetkezetek egyesülését ex lege az ágazatért felelős miniszter engedélyéhez kötni. A jelenlegi helyzetben ez nem a szövetkezeti önkormányzat sérelmét, hanem éppen annak védelmét jelentené.

Dr. sc. Erich SIEGERT
docens
Karl-Marx Egyetem Jogtudományi Szekció
/Német Demokratikus Köztársaság, Leipzig/

AKTUÁLIS JOGI KÉRDÉSEK A SZÖVETKEZETI VEZETÉS ÉS KÉPVISELETÉNEK KIALAKÍTÁSÁBAN A MEZŐGAZDASÁG IPARSZERŰ TERMELÉSI VISZONYAIRA VALÓ ÁTMENET FELTÉTELEI KÖZÖTT

Az NDK mezőgazdaságában az iparszerű termelésre történő átmenet során mennyiségileg először a növénytermesztés területén mutatkozott az együttműködés révén az utóbbi években lényeges változás az üzemi struktúra és az üzemi nagyságrendek tekintetében.

Az üzemek jelenlegi struktúrája a következőképpen jellemezhető: a növénytermesztés területén 936 mezőgazdasági termelőszövetkezet, 62 állami gazdaság és 161 kooperatív növénytermesztő egyesülés, végül 217 kertészeti szövetkezet működik. Az állattenyésztési szektorban 2887 állattenyésztő mezőgazdasági szövetkezet, 333 állami gazdaság és 318 szövetkezeti egyesülés ill. közös üzemek, végül 32 iparszerű állattenyésztő kombinát működik. Az említett növény- és állattermelő üzemek termelési feladataikat szoros együttműködésben a körzeti mezőgazdasági műszaki üzemekkel, az állami gazdaságok műszaki üze-meivel, az állami gazdaságok karbantartó üze-meivel, az agrokémiai központokkal, a meliorációs szövetkezetekkel és állami üze-meivel, szárító, pelletázó és egyéb szövetkezeti üze-mekkel karöltve végzik.

E folyamat eredményeképpen a növénytermesztésben átlagosan 5000 ha /mezőgazdasági hasznos terület/ és 450-500 dolgozót felölelő nagyságrend /szövetkezeti tagok, ill. munkások vagy alkalmazottak/ alakult ki.

Az állattenyésztés területén a koncentrációs folyamat még a kezdeténél tart; itt a nagyállatok átlagos koncentrációja üzemenként kb. 1500 darab szarvasmarha vagy ló, 1 db állatot 500 kg élősulllyal feltételezve, pl. egy fejőstehen. A szövetkezeti tagok átlagos létszáma 100 főt tesz ki.

A növénytermelőüzemekben már elért koncentráció feltételei mellett és amelyek - még ha hosszadalmasabb folyamat során is - az állattenyésztőüzemekben is ki fognak alakulni, a szövetkezeti vezetés jogi kialakítása tekintetében is ujszerű követelményeket támasztanak, habár ezeket a jövőben is a jelenlegi szövetkezeti tulajdonviszonyok alapján a szövetkezeti demokrácia jellegzetes vonásai határozzák meg és éppen ezért világosan különböznek az állami gazdaságok vezetési viszonyainak jogi formáitól.

A szövetkezeti termelés új, fejlettebb anyagi feltételei megkövetelik a szövetkezeti demokrácia lényegének, tartalmának és formáinak újabb meghatározását. Ezt veszik figyelembe az NDK-ban a mintaalapszabályok és üzemi mintarendtartások a növény- és állattermelő mezőgazdasági szövetkezeteknél az 1977. évi július 28-i /2/ rendelkezés többek között az alábbiak szerint.

1. A közgyűlés összetétele, illetékessége és munkamódja

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek közgyűléseinek összetételében és illetékességében jelentős fejlődés következett be.

A szövetkezeti üzemek és az állami gazdaságoknak a növénytermelésben folytatott együttműködése folytán, az ebből kifejlődött szövetkezeti növénytermesztésben ma nagyobb-számu munkást is foglalkoztatnak. Ezek a szövetkezetben munkajogi viszonyban állnak szövetkezeti tagsági viszony

helyett. Annak érdekében, hogy a szövetkezetben egyenjogu demokratikus közreműködésüket és ezzel a saját munka- és életkörülményeiket illető döntéseiket lehetővé tegyék, újból szabályozták a mezőgazdasági szövetkezetek közgyűlésének összetételét, mint a szövetkezet legfelsőbb szervét. Eszerint jelenleg mind a szövetkezeti tagok, mind a szövetkezettel munkajogi viszonyban álló dolgozók jogi helyzete azonos a szövetkezeti tagokéval. Ezt a jogi helyzetüket - eltérően a szövetkezeti tagokétól - nem a kollektív szövetkezeti tulajdon társadalomgazdasági hordozóiként, hanem a szövetkezettel fennálló munkajogi viszonyuknál fogva foglalják el. Itt az jut kifejezésre, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetben alapvetően mindazok vesznek részt a tanácskozásokban és a szövetkezetet érintő döntésekben, akik részt vesznek a termelő folyamatban. Ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági szövetkezet munkásai és alkalmazottjai, habár társadalomgazdasági szempontból osztálytársadalmi tulajdonosok, a szövetkezeti tulajdon termelési feltételeihez úgy viszonyulnak, mint a sajátjaikhoz. Ennek elméleti jogosultsága nem utolsó sorban abban rejlik, hogy a mezőgazdaságban a szövetkezeti szocialista tulajdonon kívül, fokozódó mértékben állami vagyont is használnak, mégpedig a termelőeszközök révén közvetlenül, a szocialista állam által nyújtott hitelek révén pedig közvetve.

A közgyűlés illetékességének körét, a kollektiva nagyságából és a szövetkezet vonzásterületéből kiindulva, amely a növénytermelő üzemeknél rendszerint, az állattenyésztőüzemeknél pedig részint több községre is kiterjed, - újból meg lett határozva. Erőteljesebb koncentráció következett be az alapkérdésekre nézve, úgy hogy a mezőgazdasági szövetkezet gazdálkodásának operatív végrehajtása tekintetében annak vezetőségét, mint a közgyűlés végrehajtó

szervét nagyobb önállósággal és egyuttal nagyobb felelősséggel is felruházták. A közgyűlés kizárólagos illetékesége a szövetkezet politikai-gazdasági fejlesztése és a szövetkezet gazdálkodása kérdéseiben változatlanul megmaradt. Továbbá a vezetőség döntései csakis a közgyűlés által elhatározott és a járási tanács által jóváhagyott üzemi terv keretében mozoghatnak.

Ezzel összefüggésben az évenkénti közgyűlések számának csökkentése iránti gyakorlati óhajnak is eleget lehetett tenni; amíg az előző alapszabályok szerint havi közgyűlést kellett megtartani, most már csupán legalább évente négyszer /azaz elvben negyedévenként/ kerül erre sor.

Végül a közgyűlés eljárásához is az új viszonyoknak megfelelő gyakorlati megoldásokat is kellett találni. Különösen figyelembe kellett venni, hogy az általános többműszakos munka feltételei mellett a közgyűlésnek, mint a mezőgazdasági szövetkezet működésének legfőbb szerve valamennyi szövetkezeti tagnak és dolgozónak hozzáférhető legyen. Ennek megfelelően gondoskodtak arról a lehetőségről, hogy a közgyűlést műszakgyűlések formájában is lehessen megtartani, úgy hogy ilyen esetekben a tanácskozás és határozathozatal egy egységes napirend alapján, nem egyidejűleg megtartott gyűlés keretében mehessen végbe. Arról a lehetőségről is történt gondoskodás, hogy oly kollektívák számára, amelyek egyéb okoknál fogva a közgyűlésen való részvételben akadályozva vannak, külön gyűlésen pótolhassák e kollektíva tanácskozását és határozathozatalát.

A szövetkezeti tagok és munkások nagy létszámával rendelkező mezőgazdasági szövetkezeteknek ama lehetőséget is biztosították, hogy a félévi közgyűlések közötti közgyűléseket és az éves teljes közgyűlés közötti gyűléseket küldöttközgyűlések formájában tartsák meg. Ugyanakkor kor-

látozták a küldöttgyűlések által hozandó döntések körét, a teljes közgyűlés kizárólagos hatásköréhez képest, azaz azokhoz a döntésekhez képest, amelyeket sem a szövetkezet vezetősége, sem egyéb szövetkezeti szerv nem hozhat. A küldöttközgyűlés eszerint semmiképpen nem változtathatja meg a szövetkezet alapszabályait vagy üzemi rendtartását, nem hozhat döntéseket a távlati fejlesztést érintő határozatok vagy a szövetkezet éves termelési tervével kapcsolatban; nem hívhatja vissza a vezetőség választott tagját, vagy az ellenőrző bizottság valamely tagját mandátuma lejártá előtt, a szövetkezet valamely tagját sem zárhatja ki.

2. A demokrácia szerepének erősítése a termelő kollektívákban

A közgyűlés kizárólagos illetékességére tartozó kérdések új meghatározásának, az alapkérdésekre történő fokozott koncentráció szellemében pendantként a demokrácia szerepének megerősödése a termelőkollektívákban.

Ez azt jelenti, hogy a problémák egész sorát, amelyek a múltban a közgyűlés keretében kerültek megtárgyalásra, az új viszonyok közepette átkerülnek a termelőkollektívákhoz. Ezáltal azonban növekszik a termelőkollektívák rendszeres tanácskozásainak jelentősége, ha csak a közgyűlésnek az alapkérdésekre történő erőteljesebb koncentrációja nem vezetne a szövetkezeti tagok és munkások aktív, alkotójellegű tevékenységnek a termelőkollektívában egy esetleges visszafejlődéséhez. Erről gondoskodik ama szabályozás, hogy a termelőkollektívákban brigád- vagy részlegszinten havi gyűléseket kell tartani, amelyeken a tervteljesítés fokáról és a szocialista munkaverseny helyzetéről informálják a gyűlést, továbbá a következő feladatokról, a szocialista munkafegyelem javítását célzó feladatokról és intézkedésekről, a rend és biztonság növeléséről, stb. kell tanácskozni.

Ennek a demokráciának a termelőkollektívákban történő erőteljesebb folytatását azok aktív magja által szolgálja a szovjet kolhoz-alapszabályok mintájára a brigádtanácsok megszervezése is. Ezek a brigádvezetőt tanácsadással segítik és motorként hatnak az általános tervteljesítésért folytatott munkaversennyel, a rend, a munkafegyelem, biztonság és törvényesség magas szintjének elérésével kapcsolatos kezdeményezések kibontakoztatásával kapcsolatban a mindenkori termelőkollektívákban belül. Jelenleg a termelőszövetkezetek körében a növénytermelési üzemek kb. 25 százalékában működnek ilyen brigádtanácsok.

3. A szövetkezeti vezetőség bizottságai mint a közreműködés egyéb formái

A termelőkollektívák szövetkezeti tagjainak és munkásainak a mezőgazdasági szövetkezet vezetőségében történő közreműködés egyik fontos formáját képezik a szövetkezet vezetőségén belül szervezett bizottságok. A mintaalapszabályok a közgyűlésen belül szereplő számvizsgáló bizottságon kívül 9 további bizottságot irányoznak elő a szövetkezet vezetőségében; a káderfejlesztési, ki- és továbbképzési bizottságot, a közgazdasági bizottságot, a munkaverseny bizottságot, az ujitó bizottságot, az egészség-, munka- és tűzvédelmi bizottságot, a kulturális és szociális bizottságot, a nőbizottságot és a szolidaritási bizottságot. A bizottságok mindegyikében 8 - 15 szövetkezeti tag és munkás vesz részt. Bevált módszer, hogy minden brigádból egy-egy tag vegyen részt a bizottság munkájában. Ily módon elérhető, hogy valamennyi kollektíva a bizottsági munkában képviselők révén részt vegyen a vezetőség munkájában, de a közgyűlés elé terjesztendő határozati javaslatok előkészítésének munkájában is.

4. A szövetkezeti és szakszervezeti demokrácia együttműködése

Habár a mezőgazdasági szövetkezetben dolgozó munkások és alkalmazottak a közgyűlés keretében, a részleggyűléseken és brigádértekezleteken, a vezetőségben és bizottságokban a szövetkezeti munka és a fejlesztést illető kérdésekben a tanácskozásokon és a határozathozatalban, egyenjoguan a szövetkezeti tagokkal, vesznek részt, a személyek e köre számára mégis teljes mértékben megmarad a szakszervezeti demokrácia specifikuma a szövetkezeti munka feltételei között is. Ez abból adódik, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben dolgozó munkások és alkalmazottak tekintetében elsődlegesen a munkatörvénykönyv rendelkezései érvényesek. Ezzel kapcsolatban kerülnek a szakszervezeti közreműködés formái a szövetkezetek vezetési folyamatában is alkalmazásra. E közreműködési formáknál főleg a következőkről van szó: az üzemi szakszervezeti vezetőség és az üzem közötti megállapodások; bizonyos normatív üzemi szabályozások érvényesülésének előfeltételeként az üzemi szakszervezeti vezetőség szükséges hozzájárulása; az üzemi szakszervezeti vezetőség joga, hogy az üzem vezetőségétől információkat és beszámolókat kérjen, előirányzott döntésekkel kapcsolatban állástfoglaljon és javaslatokat terjesszen elő, továbbá hogy ellenőrzést gyakoroljon a dolgozók jogainak tiszteletbentartása felett. Arról, hogy mindezt miként kell a mezőgazdasági termelőszövetkezetek konkrét feltételei mellett végrehajtani, a mezőgazdasági szövetkezetnek a dolgozó munkások és alkalmazottak üzemi szakszervezetének vezetőségével kell megállapodnia.

5. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek jogi képviselete

Ujabb követelmények is keletkeznek végül a mezőgazdasági szövetkezetek jogügyletek során szükséges képvisele-

tének jogalkotása tekintetében. Főleg ama ténnyel kell számolni, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek jogügyleteinek nagysága értékszerűen jelentősen növekszik. Ez legalábbis két irányban következményekkel jár: egyrészt szükség van arra, hogy jogügyleteknél az elnök felhatalmazása a mezőgazdasági szövetkezet egyszemélyi képviselőjére a jelenlegi 500 ezer márká felső határig terjedő jogügyleteknél, magasabb értékhatárig módosítandó, amikor is e felhatalmazás gyakorlását a jövőben is a mezőgazdasági termelőszövetkezet jóváhagyott üzemtervével kell kapcsolatba hozni. Másrészt szükség van a mezőgazdasági szövetkezet kollektív képviselőjének megtartása mellett /képviselő az elnök személye és egy vezetőségi tag által/ a szövetkezeti eszközök ill. állami hitelekkel kapcsolatos intézkedések külön ellenőrzésére is. Ennek felel meg a mintaalapszabályok ama rendelkezése, hogy a szövetkezet szerződéseit valamint minden egyéb megállapodást, amely a szövetkezet pénzügyi kötelezettségeivel jár, ellenőrzés céljából, a pénzügyi fegyelem érdekében a mezőgazdasági szövetkezet főkönyvelőjének ellenjegyeznie kell, továbbá mindennemű fizetési utalványt is alá kell írnia. Habár a főkönyvelő aláírása tartalma szerint nem is tartalmaz rendelkezést a szövetkezeti vagyont illetően - a főkönyvelő ilyen joggal nincs is felruházva - és az említett okmányok aláírásakor nem is jár el, mint a szövetkezet jogi képviselője, ez a rendelkezés a mezőgazdasági termelőszövetkezet szocialista szövetkezeti vagyonának jogvédelme szempontjából az új viszonyok között, mégis alapvető fontosságú.

- - - -

Ezzel csak néhány, de lényeges szempontot érintettünk a mezőgazdasági termelőszövetkezetek vezetési viszonyaira vonatkozó jogalkotását illetően kirajzolódó újszerű követelményekkel kapcsolatban, a mezőgazdaságban az iparszerű termelési módszerekre történő átmenet adott feltételei között.

Jegyzetek

1. Lásd G. Grüneberg: Die schöpferische Verwirklichung des Leninschen Genossenschaftsplans in der Landwirtschaft der DDR. "EINHEIT" Heft 9/10. - 1979. 944. o.
2. Lásd 1977. július 28-i határozat a növénytermesztő és állattenyésztő mezőgazdasági termelőszövetkezetek mintaalapszabályairól és mintautazási rendtartásokról /Közlöny I. sz. 26. 317. o./; mellékletek ehhez a határozathoz a Közlöny 937. sz. külön lenyomatában.

JUDr. Milan STEFANOVIC CSc.
professzor
J.A. Komenski Egyetem Jogi Kara
/Csehszlovákia, Bratislava/

A SZÖVETKEZETI DEMOKRÁCIA FEJLŐDÉSÉNEK ASPEKTUSAI

A szocialista demokrácia elmélyítése a szocialista viszonyok fejlődésének jellemző vonása valamennyi szocialista országban. Ezt hangsúlyozzák a kommunista és munkáspártok kongresszusain is. A demokrácia sajátos formája a szövetkezeti demokrácia, elsősorban a mezőgazdasági termelő szövetkezetek demokráciája.

A szövetkezeti demokrácia sajátos módon fejlődik. Alapvető jellemző vonásai változatlanul maradnak, mivel a szövetkezeti mozgalom a szövetkezeti demokráciát immanens jegyének tekinti. A szövetkezeti demokrácia azonban különféle formában jelenik meg. Ezek a szövetkezeti mozgalom fejlődésének körülményeitől és a szövetkezetek színvonalától függenek. A szövetkezeti demokrácia megjelenésének és megvalósulásának sajátos formái egyrészt a tudományos-műszaki forradalom folyamataiban lelik magyarázatukat, másrészt abban, hogy a szocialista demokrácia fejlődése változó osztályviszonyok közepette megy végbe, és ennek során kialakult a szövetkezeti parasztság osztálya, közeledik egymáshoz az ipari és a mezőgazdasági munka, a fizikai és szellemi munka, a város és a falu és eltűnik a különbség köztük.

A szövetkezeti demokrácia legjellemzőbb vonása a mezőgazdasági szövetkezeti termelésben hagyományos módon valósul meg, klasszikus módon garantálódik. A szövetkezet legfelsőbb szerve a tagok közgyűlése, melynek speciális és

általános illetékessége van. A szövetkezetekben éppugy, mint az egyéb mezőgazdasági termelőszövetkezetekben a tagok közgyűlése a legfőbb és legfelsőbb szerv. Fejlődésünk jelenlegi szakaszára vonatkozóan a demokrácia értelmét a CSKP XV. Kongresszusa határozta meg: "A szocialista demokrácia alapvető tartalma a dolgozók aktív részvétele az állam, a gazdaság vezetésében és irányításában, a társadalmi élet kérdéseinek eldöntésében" /lásd "A CSKP XV. Kongresszusa", Pozsony, 1976. 40. o./. A szövetkezeti demokrácia szempontjából ez annyit jelent, hogy a szövetkezeti tagok aktívabban vesznek részt a szövetkezet irányításában, annak mind gazdasági, mind egyéb tevékenységében, a kolhoz életét érintő kérdések eldöntésében. A XV. Kongresszuson hangsúlyozták azt is, hogy a demokrácia alkotó részét képezi nemcsak a jogok megvalósítása, hanem az állampolgári kötelességek öntudatos teljesítése is. Az 1975. évi Polgári Törvénykönyvnek a mezőgazdasági szövetkezetekről szóló 122. számú törvénye 5. §-ának értelmében a szövetkezeti demokrácia "széles lehetőségeket nyújt ahhoz, hogy a tagok növekvő aktivitással és kezdeményezően vegyenek részt a szövetkezet vezetésében és irányításában, a szövetkezeti ügyek intézésében".

Annak ellenére, hogy a jelenlegi gyakorlat az említett szabályokon és elveken alapul és azokból indul ki, a jelenkor szükségessé teszi, hogy új korszerű formákat keressünk a szövetkezeti demokrácia megvalósítására. Ez nem annyit jelent, hogy a szövetkezeti demokrácia válságot él át. Helyesnek tűnik annak megállapítása, hogy a szövetkezeti demokrácia előnyeit felhasználó szövetkezetek hallatlanul nagy sikereket érnek el fejlődésükben. Olyan vélemények is megfogalmazódnak, hogy a dolgozók munkaaktivitása és kezdeményezése ösztönzésére szolgáló szövetkezeti demokráciát megfelelő módon alkalmazni kell a társadalmi és gazdasági élet más területein is.

A szövetkezeti demokrácia elve megvalósulásának formái közvetlenül érintik az irányítás rendszerét, a mi esetünkben a mezőgazdaság irányítási rendszerét mind az állami /párt-/ vezetés, mind maguknak a szövetkezeteknek az irányítása szempontjából.

Az irányítás formáinak és módszereinek fejlesztését szükségessé teszi a műszaki-tudományos forradalom folyamata. A szövetkezeti demokrácia fejlődése az egyszerűtől a bonyolultig, valamint a nagyobb hatékonyság irányában megy végbe. Eredetileg az alapszabályzat is kiemelte, hogy /a kisebb szövetkezetekben/ a közgyűléseket havonta kell megtartani a szövetkezeti élet különféle kérdéseinek megoldása céljából. Később az egyesülések és összeolvadások következtében a szövetkezetek nagyobbakká váltak és nópes közösségük már nem képes közvetlenül megvitatni valamennyi aktuális problémát; a munkafolyamatok során a munkások szakosodnak és már nem ismerik a szövetkezeti problémák valamennyi oldalát és nem nyilatkozhatnak teljes felelősséggel sok szakkérdésről, de ugyanakkor sok kérdést nem is kell közgyűlésen megvitatni, és eldönteni. Ilyen kérdés például a speciális berendezések és gépek felhasználása, a vetésterv, stb. Jelenleg az a gyakorlat, hogy a szövetkezeti tagok a küldöttek /saját képviselőik/ gyűlésének formáját alkalmazzák a tagság közgyűléseit pedig ritkán tartják meg, egyszer-kétszer évente, abból a célból, hogy azokon megvitatassák a szövetkezet fejlődésének irányvonalait, elfogadják tervét és az éves beszámolókat, megválasszák a szövetkezeti szerveket és jóváhagyják az alapszabályzatot.

Ebben az értelemben a jelenlegi értelemben vett szövetkezeti demokráciát összhangba kell hozni az egyes ember, a szövetkezet és az egész társadalom érdekei egysége elvével, a mezőgazdaság állami irányításának elvével és azzal, hogy modern irányítási formákat kell bevezetni, szakmailag

kvalifikált apparátust kell alkalmazni a szervezeten belül.

Az irányítás a szövetkezeti demokrácia megvalósulása állandó hatása alatt van. A szövetkezetet a demokratikus úton választott szövetkezeti igazgatóság és az elnök vezeti, akiket az egyszerű szövetkezeti tagokból meghatározott időre választanak meg. Jelenleg az elnökök általában mérnökök, azonban nagyon jól beváltak a gyakorlatban azok a sokéves gyakorlattal rendelkező szövetkezeti tagok is, akik annak idején aktívan részt vettek a szövetkezet megszervezésében. A szövetkezeti szervek megválasztásának ez az elve tükröződik a szövetkezésről és a közös mezőgazdasági vállalatok létrehozásáról szóló új törvényben is. Mindazon által ez a törvény már kivételt is említ, mint-hogy kimondja, hogy az elnökkel együtt a szövetkezetekben igazgatót is ki kell nevezni és ilymódon a szövetkezeti vállalatot az elnök és az igazgató képviseli... Azon a véleményen vagyok, hogy a káderekkel kapcsolatosan nehézségeket már megoldottuk és könnyen lehet találni olyan embert, aki egyszemélyben képviselné az ilyen vállalatot éppugy, ahogy az a többi vállalatnál is van.

A szocialista társadalom fejlődésének eredményeképpen egyrészt megnőnek a követelmények a szakmai felkészültséggel szemben, másrészt fokozódnak az igények a szakmai szakosodottsággal szemben is. A szövetkezetekben szakképzett ifjuság megy dolgozni. A CSSZSZK-ban az oktatás új rendszerét vezették be: a szakmák középfoku szakiskolákban történő oktatását. Ez lehetővé teszi magas kvalifikációju dolgozók képzését, köztük magas kvalifikációju szövetkezeti tagok képzését is. Növekednek a követelmények a szakképzettséggel szemben magukban a szövetkezetekben is, aminek eredményeképpen megváltozik a szövetkezeti dolgozók általános strukturája. Jelenleg a szövetkezetekben a szakmunkások aránya 27,5 %, a Központi Bizottság tizenhar-

madik /1978. évi/ ülésének adatai szerint pedig ezt az arányt 1980-ig 50 %-ra, távlatilag pedig 1990-ig 70 %-ra kell emelni. A szövetkezetekben elsősorban a műszaki és gazdasági eszközökkel, elsősorban pedig a bérrendszerrel, valamint a jogi rendezéssel ne gátolnánk a mezőgazdasági munka iránti érdeklődés kialakulását, hanem éppen ellenkezőleg arra törekednénk, hogy a mezőgazdasági munkát vonzóvá tegyük, mert noha nem kívánjuk növelni a mezőgazdasági dolgozók számát, ugyanakkor azt sem akarjuk, hogy a fiatalok - elsősorban a 20-30 év közötti fiatalok száma csökkenjen.

A szövetkezeten belüli irányításban a képzettségi színvonal emelkedését segítik elő azok az 1976-ban hozott határozatok is, amelyek kisegítő szervként bevezették a szövetkezet elnöke mellett működő "gazdasági vezetés" intézményét. Ez operatív módon oldja meg a mindennapi kérdéseket és tagjai pedig az agronómus, az állattenyésztő, a közgazdász, a gépészek, stb. A szövetkezetekben jelenleg sok mérnök és középfoku képesítésű szakember dolgozik. Ez azzal van összefüggésben, hogy méreteiket tekintve nagy gazdasági közösségek alakultak, amelyekben a termelés szakosodása és koncentrációja nagymértékű. Ugyanakkor azonban felmerül az irányítás kérdése, a szövetkezeti vállalat felettes szerve részéről történő irányítás kérdése, amely a szövetkezeti demokrácia megvalósításával is összefügg. A körzeti mezőgazdasági igazgatóságok 1963. évi megalakításakor a CSSZSZK-ban éppugy, mint a Szovjetunióban - ahol ez a Központi Bizottság 1962. évi márciusi plénumának határozata alapján történt - instruktori hálózatot hoztak létre. Az instruktorok feladata az volt, hogy segítsenek a hozzájuk beosztott szövetkezeteknek abban, hogy általánosíthassák pozitív tapasztalataikat, a gyakorlatba ültethessék azokat át. A képzett szakemberek szövetkezeti munkábaállása azonban szükségessé tette az igazgatási struktúra meg-

változtatását. Amikor a szövetkezetben már 5-10 mérnök volt, a közösségnek nem volt többé szüksége körzeti instruktorra, minthogy szakképzetten és megfelelő színvonalon meg tudta oldani a problémákat. Az instruktorok rendszerét felszámolták.

Az állami irányítást jelenleg a körzeti és területi mezőgazdasági igazgatóságok gyakorolják. Nemrégiben azonban egyesítették a szövetkezeteket, aminek eredményeképpen átlagosan egy szövetkezetre 2373 hektár mezőgazdasági föld jut /1978. évi adat/; a szövetkezetek száma a legnagyobb 1959-ben volt: 12560. Az 1978. évi statisztika alapján a szövetkezetek összevonása után jelenleg mindössze 1813 szövetkezet működik. Ezért feltétlenül meg kell változtatni a körzeten belüli vezetést és irányítást.

Javasoljuk, hogy nagyobb mértékben alkalmazzák a gazdálkodás olyan szövetkezeti formáit, amelyek mellett a szövetkezeti vállalatoknál lehetőség lesz majd egész sor szövetkezeti szervezet létrehozása. Ezek irányító tevékenysége lehetővé teszi majd néhány, korábban a középső irányítási láncszem - a körzeti irányítás, elsősorban a körzeti mezőgazdasági igazgatóság - által végzett funkció átvételét. Az állami irányítás szintén elmélyült kutatás tárgya. Ez azonban a szocialista tulajdon két formájának - az állami és szövetkezeti tulajdonformáknak - a kérdését, továbbá a szövetkezeti demokrácia, másszóval a belső irányítás kérdését érinti. Megoldási lehetőségek vannak a gazdasági szférában is. A szövetkezetek viszonylag nagy gazdasági önállóságot élveznek. Teljes mértékben érthető, hogy a szocialista tulajdon állami és szövetkezeti formája között van bizonyos különbség, e különbség azonban nem jelent antagonosztikus ellentmondást. Összállami szempontból mind a szövetkezetek, mind az állami gazdaságok a társadalom részéről támasztott ugyanazon követelményeknek

kell hogy megfeleljenek: az egységes népgazdasági terv és a szocializmus egységes elvein nyugvó általános normák követelményeinek. A szövetkezeti forma egyáltalában nem gátolja a mezőgazdasági termelők fejlődését, sőt gyakran tapasztalható, hogy néha a szövetkezetek nagyobb sikereket érnek el, mint az állami gazdaságok.

A szövetkezetek különleges irányítási és önirányítási formákkal rendelkeznek, úgy használják fel a szövetkezeti tagok kezdeményezőképességének aktivitását, hogy azok hatékonyan befolyásolhassák a termelők fejlődését. A szövetkezet általános szervezete is lehetőséget ad az összszövetkezeti kezdeményezésekre. Az államnak azonban előnybe kell részesítenie a társadalmi munkamegosztás igényeit. A társadalmi munkamegosztásra viszont a tudományos-műszaki forradalom van hatással. Éppen ezért teljes mértékben jogos állami igény és kötelezettség az, hogy az állam gondoskodjék a szövetkezeti társadalmi viszonyok fejlesztéséről és olyan körülmények megteremtéséről, melyek elősegítik a szocialista tulajdon két formájának egymáshoz való közeledését, az irányítás és a vezetés módszereinek tökéletesítését, továbbá a munka és a munkaviszonyok fejlődését. Ezt emelték ki a CSKP Központi Bizottsága tizenharmadik plénümán: "A Pénzügyminisztériumnak és a Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztériumnak meg kell teremteniük az előfeltételeket az állami vállalatok önelszámolási rendszere megvalósításához és elmélyítéséhez és erre a célra gazdasági eszközöket kell igénybe venni". /Pravda, 1978. március 23./

A műszaki-tudományos forradalom szükségessége teszi, hogy az irányítás kérdéseit az ágazati rendszerrel összhangban oldják meg, amely a nagyobb foku specializációval magyarázható. Ez viszont - amint az NDK tapasztalatai is tanuskodnak róla - lehetőséget ad a kooperáció kibővíté-

sére és hatékonyabb irányítási módszerek alkalmazása. Az irányítás tökéletesítése a további sikerek előfeltétele a mezőgazdaságban is. A rendszerűen megközelítés módszere, a tudományos forradalom mezőgazdaságbeli megvalósítását biztosító előfeltételek megteremtése, a szakképzettség, a szakosodottság és az automatizáció növelése együttevén képezik a mezőgazdaság további fejlődésének útjait és ez az irányítási rendszere tökéletesítésében, a szövetkezeti demokrácia megvalósításában jut kifejezésre.

Dr. SZABÓ Lajos
osztályvezető
Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsa
/Magyarország, Budapest/

A SZÖVETKEZETI VEZETÉS KÉRDÉSEI A FOGYASZTÁSI
SZÖVETKEZETEK GYAKORLATÁBAN

Dr. Molnár Imre előadásához két gondolat felvetésével kívánok hozzászólni. Előre is elnézésüket kérem, ha hozzászólásom mondanivalójában elsősorban nem a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, hanem a fogyasztási szövetkezetek gyakorlatában kialakult tapasztalataimat használom fel. Meggyőződésem ugyanis, hogy a szövetkezeti vezetésben észlelt jelenségek a szövetkezet típusától és ágazatától függetlenül nagyjából azonosak, így joggal remélhetem, hogy a részemről - a fogyasztási szövetkezetek tapasztalatai alapján - levonandó következtetés a mezőgazdasági termelőszövetkezetekre is érvényes lehet.

Első kérdésként arról szólok, hogy a szövetkezet választott vezető testületi szervei /küldöttgyűlés, vezetőség/ hatáskörének bővülése milyen hatással van a szövetkezeti demokrácia érvényesülésére.

Az előadásból számomra az derült ki, mintha az előadó a vezetés operatív szerveinek a korábbiakhoz képesti hatáskör bővülését nem támogatná egyértelműen. Abban a kérdésben egyetérthetünk, hogy a hatáskörök átrendezésénél - a legszélesebb tagsági bázison alapuló szerv, a közgyűlés hatásköri szabályainak kialakításánál - feltétlen kell valamilyen szintbeli és mennyiségi korlátot felállítani. Nem lenne helyes ugyanis, ha a szövetkezet működésének legfontosabb kérdései kikerülnének a közgyűlés kizárólagos hatásköréből. A szövetkezeti demokrácia lényegét érinti, hogy ezekben a

kérdésekben a legszélesebb tagsági véleményt magában foglaló közvetlen fórum, a közgyűlés döntsön. De nem lényegtelen az sem, hogy milyen kérdéseket tartunk olyanoknak, amelyeket a szövetkezet működésének legfontosabb kérdései közé sorolhatunk. Ebben a vonatkozásban - álláspontom szerint - az ágazati sajátosságok nem hagyhatók figyelmen kívül. Ugy vélem azonban, hogy a következtetésben addig feltétlen el kell mennünk valamennyi szövetkezeti ágazatnál, ameddig az 1977-es szövetkezeti kodifikáció során a fogyasztási szövetkezetekre vonatkozó ágazati jogszabályok eljutottak.

Szeretném remélni, hogy az előadó által levont elvi következtetéssel nem ellentétes, sem a szövetkezeti demokráciát, sem szövetkezetpolitikai elveinket nem sérti, ha ezzel a kérdéssel kapcsolatban úgy fogalmazok, hogy a termelő típusu ágazatokban is indokolt lesz a közeljövőben továbblépni, a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozó kérdések körét újraszabályozni. Hozzáteszem mindjárt azt, hogy természetsszerűleg a fogyasztási ágazatban is látok lehetőséget a közgyűlés kizárólagos hatáskörének további szűkítésére. Arra azonban egyik ágazatban sem gondolok, hogy a szövetkezet létét és gazdálkodását érintő legfontosabb kérdésekben ne a közgyűlés döntsön. Ilyen kérdéseknek tartom az alakulás kérdését, az alapszabály elfogadását és módosítását, a középtávú terv meghatározását, valamint a szövetkezet egyesülésével, szétválásával, átalakulásával és megszűnésével kapcsolatos kérdéseket. Számomra úgy tűnik, hogy belátható időn belül valamennyi szövetkezeti ágazatban ezeknek a kérdéseknek az eldöntésére fog szűkülni a legszélesebb fórum, a közgyűlés kizárólagos hatásköre.

Ezek előrebocsátása után szeretném levonni azt a következtetést, hogy a fogyasztási szövetkezeti ágazatban az éves terv és mérleg elfogadásának küldöttgyűlési hatáskörbe adása - a rövid 3 éves tapasztalatunk szerint - több irányban is kedvező hatást eredményezett. Kedvező a tapasztalatunk, mert

a hatásköri szabályok módosítása javította az éves terv és mérlegkészítés szakszerűségét. Nem szűkítette, hanem szélesítette a tagok beleszólását e kérdések előkészítésébe, tehát javította a szövetkezeti demokráciát, ugyanakkor kiiktatott a közgyűlés hatásköri szabályai közül két olyan lényeges kérdést, amiben egyébként a sokirányú és számos állami rendelkezés érvényesítése mellett a közgyűlési döntés - legalábbis ágazatainkban - csaknem formálisnak volt tekinthető.

Bővebb magyarázat csak a szövetkezeti demokrácia szélesítéséhez kívánczok, hiszen a felületes szemlélő előtt ellentmondásnak tűnhet, hogy a közgyűlés hatásköréből küldöttgyűlési hatáskörbe kerülésnél a tagok véleménynyilvánítási lehetőségének bővüléséről szólnak. Hadd hivatkozzam ezzel a kérdéssel kapcsolatban arra, hogy a fogyasztási szövetkezeti ágazatokban, ahol az éves tervről és a mérlegről a küldöttgyűlés dönt, az előkészítés szakaszában tagértekezleteken részletes ismertetésre kerül úgy az éves terv, mint a várható mérlegeredmény. Ezeken a tagértekezleteken a szövetkezet tagjai elsősorban a saját területüket érintő kérdésekről nyilvánítanak véleményt, tesznek javaslatot fejlesztési kérdésekben, üzletpolitikai kérdésekben, az eredményelosztás elvéről, arányairól és összegéről, tehát valamennyi olyan kérdésről, amelynek eldöntése a tagság szempontjából lényeges lehet. Ezeket a véleményeket és javaslatokat a küldöttgyűlésen a vezetőség részletesen ismerteti, szükség esetén a küldöttek a saját területüket érintő javaslatok mellett érvelnek, azt közvetlenül meg is indokolják és csak mindezek birtokában születik meg a küldöttgyűlés határozata.

Biztos vagyok a végkövetkeztetés helyességében; véleménynyilvánítás, döntés előkészítés, határozathozatal és a határozat tagsági ellenőrzése a fogyasztási szövetkezeti ágazatban az eddigiekhez képest érdemibb, biztosabb, szélesebb tagsági bázisra került.

A másik kérdés, amit a vezetési munkával, a testületi vezetéssel kapcsolatban felvetek a szűkített vezetői testületek összetételével van kapcsolatban. Előttem sem kétséges, hogy gazdaságpolitikai célkitűzéseink maradéktalan megvalósítása, a szövetkezetekre háruló gazdasági feladatok megoldása a korábbiaknál is nagyobb követelményeket támaszt mind az egyszemélyi vezetőkkel, mind a vezető testületekkel szemben. A kérdés ebből adódik; szükséges-e, hogy a vezető testületek tagjai bármiféle szakmai képesítéssel /netán közgazdasági, számviteli, agrár, vagy a fogyasztási szövetkezeteket illetően áruforgalmi/ szakismeretekkel rendelkezzenek? Feltehetném a kérdést úgy is, hogy a szövetkezetek testületi munkájában azonos hatásfokkal tud-e részt venni a szakember, illetve a szakmai ismeretekkel fel nem vértezett testületi tag? A kérdést én egyértelműen igennel válaszolom meg.

A szövetkezet vezető testülete elé kerülő kérdések előkészítése általában a szakemberek által történik. Az előterjesztést szakmai indokokkal is alátámasztva úgy kell előkészíteni, hogy annak indoka, állami és politikai határozatokkal való összhangja egyértelmű legyen, a kérdés hátterét és szakmai összefüggéseit a nem szakember is megértse. Helyeselhető, ha az előkészítés során a szakemberek indokokkal alátámasztva, a szövetkezeti érdekeket is kifejtve több variációs döntési javaslatot készítenek és terjesztenek elő, azokat azonban úgy tálalják, hogy a több variáció közül ne csak a szakember, hanem a testület valamennyi tagja ki tudja választani a szövetkezet érdekeivel leginkább összhangban állót, a törvényes és szakszerű megoldást. Ilyen alapos előkészítés mellett nem kell félni attól, hogy a speciális szakismeretekkel nem rendelkező szövetkezeti tag a testület elé tárt kérdésben nem tud megfelelő elhatározásra jutni, nem tudja eldönteni, hogy a több lehetőség közül melyiket támogassa, a javaslatot megszavazza vagy ellenezze.

A kérdést ilyen formán megközelítve annak a következtetésnek a levonásához szeretnék eljutni, hogy egyik szövetkezeti ágazatban sem indokolt a vezető testület összetételét szakmai szempontok előtérbe helyezésével, szakismeretek fetisizálásával úgy befolyásolni, hogy a testület lehetőleg szakemberekből álljon. Álláspontom szerint nem hátrány, hanem kifejezett előny, ha a vezető testületek továbbra is a tagság területi megoszlásának és rétegérdekeinek érvényesítésre alkalmas összetételben kerülnek kialakításra. Nem szabad tehát teret engedni egyik ágazatban sem olyan törekvésnek, hogy a tagsági érdekek háttérbe szorításával technokrata szemléletű, szakértői testület alakuljon ki.

III. R É S Z

A TERMELŐSZÖVETKEZETI TAGSÁGI JOGVISZONY

Dr. VERES József
professzor
József Attila Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
/Magyarország, Szeged/

A TAGSÁGI JOGVISZONY ÚJ VONÁSAI A MEZŐGAZDASÁGI
TERMELŐSZÖVETKEZETEKBE
/vitaindító előadás/

A témaválasztás indítékai általában objektivek és szubjektívak. Jelen esetben az objektív elem az a tény, hogy a termelőszövetkezetek belső viszonyainak elemzése torz lenne a tagsági viszony mint alapviszony tárgyalása nélkül; a szubjektív elem pedig az a belső meggyőződés, hogy bármennyire is történelmi kategória a szocialista szövetkezeti tagsági viszony, annak elhalási szakasza - vagy szebben kifejezve - megőrizve megszüntetésének ideje nálunk még nem érkezett el. Így tehát a tagsági viszony új vonásainál az "új" jelzőt "más" jelzővel is be lehet helyettesíteni, hiszen a régiekhez képest az új vonások a termelési viszonyaink mai és jövőbeni másságában gyökereznek.

A szocialista termelési viszonyok fejlődése mind a vállalati, mind a szövetkezeti belső viszonyok alakulását determinálják. Amikor tehát a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagsági viszony mai kérdéseit tárgyaljuk, három, az élet által is bizonyított tételből kell kiindulnunk:

- "a termelőszövetkezeti parasztság társadalmi helyzetét, munkájának jellegét, szakképzettségét, életkörülményeit, szemléletét, anyagi és kulturális igényeit tekintve is közelebb kerül a munkásosztályhoz"

- "a szocialista demokráciának szerves része a szövet-

kezeti demokrácia. A szövetkezeti tagok önkormányzatuk keretében gyakorolják döntési, irányítási, ellenőrzési jogait"

- "... a szövetkezetek megalakulásával létrejött és fejlődik a szövetkezeti tulajdon".¹

Az elmondott tételek közismertek, mégis szükségesnek tartottam megismételni azokat, éspedig a termelőszövetkezetek jellegének, funkciójának egyértelmű és közérthető megfogalmazásához szükséges ismérvek felszínén tartása érdekében.

Ma már nincs vita a tekintetben, hogy a magyar mezőgazdasági termelőszövetkezetek 30 év alatt /1949 - 1979/ a termelőerők tervszerű fejlődése alapján a termelési viszonyok alakulásában milyen szerepet játszottak, s belső viszonyaik milyen fejlődési szakaszokon mentek keresztül. Ellenben ma is nézetbeli különbségek vannak a termelőszövetkezetek társadalmi jellegének megítélésével kapcsolatban, amelyek végül is a termelőszövetkezetek "szövetkezeti jellegének" vitájához is elvezet.² Mindezekhez hozzá kell tennem, hogy ezek a jelenségek nemcsak a jog szférájában jelentkeznek, hanem a szövetkezetelméleti kutatás területén is. Nem is olyan régen a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárhelyettese és a Szövetkezeti Kutató Intézet igazgatója sajnálattal állapították meg közösen, hogy "bár minden dokumentum hangsúlyozza politikánk állandóságát és következetességét, mégis bizonyos időszakokban a szövetkezetelméleti kutatás számára kedvezőtlen légkör alakult ki. Ujra és újra felmerült az állami vállalatok és a szövetkezetek egyenjogúságának nyílt vagy burkolt tagadása, s ezt a nézetet máig sem sikerült teljesen leküzdeni."³ Ugyanakkor a szövetkezetelméleti kutatásokban kitüntetett helyet kapott a fejlett szocializmus és a szövetkezeti mozgalom közötti összefüggések elméleti kérdéseinek témája, amelyből - nézetem szerint - a jogtudományi kutatás sem

maradhat ki.

1. Mindezek előrebocsátása után a tulajdonképpeni kérdésre kell választ adni, nevezetesen arra, hogy valóban vannak-e új vonásai a tagsági viszonyoknak, s ezeknek mi az alapja. A kérdés első részére azonban csak akkor lehet igennel válaszolni, ha a második részben jelzett meghatározó alapot pontosan meg tudjuk fogalmazni.

Abból az alaptételből indulok ki, amely szerint a termelőszövetkezeti tagsági viszony tartalmi elemei belső változásainak lépést kell tartaniok a termelőszövetkezetek termelési viszonyainak fejlődési ütemével; a vállalati és termelőszövetkezeti belső viszonyok - ahogyan az alapot képező tulajdoni formák is - nem egybeolvadással, hanem tartalmi bővüléssel küzdik le a meglévő fáziseltérést; a legmagasabb szintézist önmaguk megszűnésével és nem a másik bekebelezésével érik el.⁴

E bevezető fejtegetéseket lezárva - figyelemmel a korlátozott időtartamra is - azt is szeretném hangsúlyozni, hogy a tagsági viszony vitatott kérdéseivel kapcsolatosan csak a jogi megítélés szempontjából szeretnék foglalkozni.

2. A szövetkezeti jog, a munkajog és a "vállalati jog" egyik kulcskérdése: a vállalati /dolgozói/, illetőleg a szövetkezeti /tagsági/ kollektívák, és ezeken belül az egyén belső /vállalati és szövetkezeti/ viszonyainak progresszív szabályozása. A válaszra váró kérdésünk lényege tehát: a tagsági viszony és a munkaviszony - az objektív körülményeknek megfelelően - hogyan módosul; ezek egymásra milyen hatással vannak; mely területeken jelentkezik az integráció és hol nélkülözhetetlen a differenciáltság.

a/ Ami az első kérdést illeti, vagyis hogy a vállalati munkaviszony és a tagsági viszony - az objektív követelményeknek megfelelően - hogyan módosul, a kölcsönhatások tipikus megnyilvánulásának hogyanjára keresi a választ.

Az utóbbi időben a munkajog "klasszikussá" merevedett elméleti tételeit nem kimélte az idő, pontosabban a sürgető és kényszerítő valóság. Éppen - és ez nem véletlen - a polgári jog oldaláról jelentkeztek a megalapozott igények, amelyek jelezték, hogy pl.:

- a vállalatban belüli jogviszonyoknak csak az egyik oldalát szabályozza a munkajog és a vállalat szervezeti struktúrája, rendje, a belső önálló elszámolási viszonyok - joga "senki földje".⁵

- egy vállalati jog másodlagos jogágként képzelhető el, amely nem érinti a munkajog és a szövetkezeti jog létét.⁶

- a jelenlegi munkajog vállalati joggá is fejleszthető, amelyben helyet kapnának a kollektív jogok és kötelezettségek, valamint a munkajog kétszemélyes elemei.⁷ Most nem érintve a szövetkezeti jog és a vállalati jog egymás melletti vagy "egymáson keresztül fekvésének" elméleti és gyakorlati kérdéseit, a munkajog és a vállalati jog rész és egész viszonyával kapcsolatos, a vállalati joggal és a munkajoggal összefüggő kifejezési vitákat /hogymelyiknek van nagyobb történelmi, politikai hagyománya stb./, tény "hogymelyiknek, mint a vállalati kollektív tagjának kialakult egy bizonyos, a jogszabály által meghatározott "státusa"; a vállalattal fennálló viszonya három lényeges elemből áll, éspedig munkavégzési, elosztási és szervezeti, vagyis a vállalati tevékenység igazgatásában való részvételi viszonyból."⁸

A vállalati belső viszonyok, a kollektív munkaviszonyok és a kétszemélyes munkaviszonyok kapcsolatáról, rangsorolásáról az elméleti vita máig sem fejeződött be, sőt az kihatással van a szövetkezeti viszonyok megítélésére is.

A termelőszövetkezeti társadalmi, termelési viszonyokat megjelenítő tulajdoni, elosztási, személyi és szerveze-

ti /s ezek bővithetők is/ viszonyokat a szövetkezeti jogviszonyok tükrözik. Ma már mind több szakember szakít az-
zal a tagolással, amely bár leegyszerűsítve, "de mégis
abban jut kifejezésre, hogy a termelőszövetkezeti jogvi-
szony alanya egyfelől mindig a szövetkezet, másfelől a
tag, illetve családtag." Ez a szemléletmód - írja Nagy
László - "nemcsak hogy leszűkíti a szövetkezeti jogviszony
fogalmát a tagsági jogviszony fogalmára, hanem akaratlanul
is magánjogi fogalmakban gondolkodik: vannak természetes
személyek és van a jogi személy." Tételének megfelelően a
szövetkezeti jogviszonyokat horizontálisan három csoport-
ba sorolja. Léteznek tehát:

- kollektív működési jogviszonyok,
- a relatív önállóságu egységek szövetkezeti jogvi-
szonyai,
- és kétszemélyes tagsági jogviszonyok.⁹

Ha most a vállalati jog nyelvére fordítom le e csoport-
tosítást, megkapjuk a szövetkezeti belső viszonyok, a kol-
lektív jogviszonyok, és a kétszemélyes jogviszonyok kategó-
riáit. És ez természetes is, csak hogy a szövetkezeti jog-
ban - és itt térnék el a hivatkozott koncepciótól - nehezen
lehet elképzelni a vállalati viszony és a munkaviszony re-
lációját. Éppen ezért - hivatkozva Weltner-Eörsi tartalmi
kérdéseket is jelző terminológiai, már tudniillik munkajog
vagy vállalati jog elnevezéssel kapcsolatos vitájára - az
adott koncepció alapján kifejezőbb lenne a tagsági jogvi-
szony hármas csoportjáról beszélni. A szövetkezeti, így a
termelőszövetkezeti jogviszonyokban ugyanis mindig ott van
a kollektíva, a kiskollektíva vagy a szövetkezeti tag:
tehát a tagság. Ettől a terminológiai kérdéstől eltekintve,
a tagsági jogviszony alapvetően új vonásának a jelzett hár-
mas - tartalmi jellegű - csoportok komplex, egymást felté-
telező egységét tartom; ugyanis így világos és áttekinthető

a szövetkezetek belső kapcsolatainak jogi vonatkozásai is.

b/ A második kérdésünk: a vállalati munkaviszony és a tagsági viszony egymásra milyen hatást gyakorolnak, s ezek a hatások színesítik-e a tagsági jogviszonyt? A termelőszövetkezeti tagsági jogviszony tartalmában - a fejlődés következtében - súlypont eltolódások jelentkeznek. A munkaviszony elem előtérbe kerül, a vagyoni viszonyok egyes csoportjai háttérbe szorulnak. Ugyanakkor a vállalati munkajogviszony tartalmának elosztási és igazgatási elemei gazdagodnak, illetve bővülnek.

Előljáróban szeretném leszögezni, hogy változatlanul - s talán konokul is - a mellett az álláspont mellett tartok ki, amely szerint a termelőszövetkezeti tag és a termelőszövetkezeti kollektívák /itt a termelőszövetkezetin van a hangsúly/ tagsági jogviszonyában tartalmi elemként szerepel a rendszeres munkavégzés jogosultsága és kötelezettsége, s csak elméletileg lehet tagsági munkaviszonyról beszélni.

Távol áll tőlem, hogy itt és most a tagsági jogviszony régóta eltemetett differenciálódásáról, illetőleg integrálásáról szóljak, de érdekesnek tűnik, hogy amíg a szövetkezeti jog hívei legfeljebb a relatív önállósággal bíró rész-jogviszonyokról beszélnek, az egységes tagsági jogviszonyon belül, addig a vállalati jog mellett érvelők éppen a szövetkezeti joggal bizonyítják a vállalati jog létjogosultságát mondván, hogy a "szövetkezeti jog is egyaránt szabályozza a tagsági és munkaviszonyokat; ezek együtt adják a kollektíva tulajdonosi, szervezeti, működési és munkaviszonyait."¹⁰ Nos, hogy én is vállalati jogi érveket hívjam segítségül: ahogyan az individuális munkaszerződés és megszüntetés csak be- és kikapcsolja a kollektívába és kollektívából a dolgozót, a tagsági jogviszony keletkezése és megszűnése be-, illetve kihelyezi a szövetkezeti tagot a tagsági jogviszonyok már korábban említett hármas csoportjába, illetőleg csoport-

jából. És ez a megállapítás annál is inkább helyesnek bizonyul, mert a tagsági munkamegállapodások kizárólagosan az általánosított jogokat és kötelezettségeket konkretizálják. A tagsági kifejezés éppen a különböző területek összefogását jelenti még akkor is, ha egyes tagsági jogviszonyokban valamelyik hiányzik /pl. a kereskedelmi szövetkezetek tagsági viszonyából hiányzik a rendszeres munkavégzés kötelezettsége/.

Kétségtelenül ismeretes olyan nézet is, amelyik a tagsági jogviszony függvényeként kezelt szövetkezeti munkajogviszony létezését szükségesnek és gyakorlatban alkalmazhatónak tartja, mégis a magyar fejlődés inkább a tagsági jogviszony munkajogi jogszabályi tartalma bővítésének útján halad.¹¹ Ez az út több szövetkezeti jogi és munkajogi problémát jelez. Ezeket a problémákat két nagy csoportba lehet sorolni. Az egyik: a tagsági jogviszonynak munkajogviszonnyá való átváltása; a másik: a munkajogi szabályrendszer behatolása a szövetkezeti jog rendszerébe. Az első csoportba tartozók még a jelzett kérdésünkhöz kapcsolódnak, a másodikban összefoglaltak tulajdonképpen a következő kérdés lényegét alkotják.

A termelőszövetkezeti tagsági viszonynak munkaviszonyként való felfogása mind az elmélet, mind a gyakorlat területén jelentkező nézetként nyilvánul meg. Aminek alapja vagy a szövetkezeti jog tagadása, vagy a tagsági viszony lényegének fel nem ismerése, illetőleg a leegyszerűsítő, praktikus szemlélet.

Más tőről fakad az a nézet, amely a tagsági jogviszonyt a teljesen munkaképes és teljes foglalkoztatású "aktív" tagság szemszögéből elemzi, s a tagsági viszony alapvető tartalmát az emberi munkaerőnek a társadalmi tulajdon adott /szövetkezeti/formájában levő termelőeszközökkel való összekapcsolódásában látja; a tagsági viszony középpontjába a

munkaviszonyt helyezi; a munkaviszonyt a tagsági viszony alapvető, meghatározó erejű tartalmi elemévé, céljává és lényegévé teszi.¹²

Ennek az elméletnek összefoglalt kritikai elemzés még nem történt meg, erre most itt sincs lehetőség, de miután ez a nézet a tagsági viszonyt "belülről" szűkíti le, mégis röviden szólni kell a tétel kiindulópontjáról. És azt kell mondanunk, hogy a ma már klasszikusnak mondott kétszemélyes munkaviszony alapvető tartalmát sem csak és kizárólag az emberi munkaerőnek a társadalmi tulajdon adott formájában levő termelőeszközökkel való összekapcsolása határozza meg. Különben is a munkaerők és a termelőeszközök összekapcsolásának számtalan formája él, s ennek az összefüggésnek hangsúlyozottan nemcsak objektív, de szubjektív eleme is van. Továbbmenve, az összekapcsolás csak feltétel és nem tartalom, és a hogyan, mi célból kérdések nemcsak a munkaerővel, de annak hordozójával, az emberrel is összefüggnek.

Visszatérve a feltejt kérdésre - az említett eltérő nézetektől eltekintve - azt kell válaszolni, hogy a tagsági viszony gyakorlatban ellenőrizhető belső fejlődésére is figyelemmel, a munkaviszony és a tagsági viszony tartalmi mozgásai jelentős kölcsönhatást gyakorolnak egymásra, és új vonásként könyvelhető el a tagsági viszony vonatkozásában a rugalmasság a termelési viszonyok fejlődéséhez való gyors igazodás. Igaz tehát az a marxi tétel, hogy ugyanazok az emberek, akik a társadalmi viszonyokat anyagi termelési tevékenységüknek megfelelően létrehozták, termelik társadalmi viszonyaiknak megfelelően az elveket, a kategóriákat is.¹³ A tagsági viszony tartalmi rugalmasságát még tovább lehetne fokozni a központi szabályrendszer visszafogásával, a belső szabályrendszer változást gyorsan regisztráló tulajdonságának felismerésével és hatóterülete bővülésének lehetővé tételével.

c/ Harmadik kérdésünk: a szövetkezeti jog és a munkajog

kapcsolatában mely területen jelentkezik az integráció és hol nélkülözhetetlen a differenciáltság?

A szakirodalomban ma már mindjobban hangot kap az a nézet, amely szerint: a kollektiva viszonyába ágyazottan kell szabályozni az egyén jogviszonyait; ugyanakkor pontosan meg kell határozni mind a kollektiva, mind az egyén jogviszonyának tartalmát jelentő jogokat és kötelezettségeket is.

Meggyőződésem, a termelőszövetkezeti tagsági jogviszony legjellemzőbb új vonása abban nyilvánul meg, hogy a termelőszövetkezet jellegét tükröző kollektiva viszonyai által determináltan mind több, végül egyenlő mértékű olyan egyéni jogokat és kötelezettségeket határoznak meg a szövetkezeti jogban, amelyek megegyeznek az állami gazdálkodó szervezetekben dolgozók munkavégzési jogaival és kötelezettségeivel.

Követelményként jelentkezik tehát az általam tagsági, mások által szövetkezeti jogviszonyoknak tekintett három belső csoport jogviszonytartalmának kidolgozása, és az egymásra gyakorolt hatásuk tendenciájának feltárása. Ugyanis nem elegendő ezeknek a tételeknek a hangoztatása, hanem sorba kell venni azokat a jogviszonytartalmakat is, amelyek ténylegesen léteznek. Erre jó példa a munkahelyi közösségek, mint termelőszövetkezeti kiskollektívák jogainak és kötelezettségeinek tételes jogi megfogalmazása, vagy a termelőszövetkezeti tagok egyéni érdekvédelmének rögzítése, s a példákat tovább is lehetne sorolni.

Sokkal nagyobb problémát jelez a kérdés alaptétele, a differenciált és integrált szabályozás viszonyának jelenlegi és jövőbeni szabályozása. Itt három elmélet - néha a valóságtól is elszakadva - küzd egymással.

Az első szerint a termelőszövetkezeti tagok munkavégzésére vonatkozó szabályok a szövetkezeti jogba tartoznak, de ezeknek a szabályoknak figyelembe kell venni a munkajogi

alapelveket, így a Munka Törvénykönyve elveit is. /Bár ma már itt törés mutatkozik, hiszen az ipari szövetkezetek tekintetében a szövetkezeti tagok munkavégzését a Munka Törvénykönyve rendelkezései és a tagsági viszonyból eredő sajátosságok figyelembevételével kell szabályozni.¹⁴

A második már tovább megy az elsőnél, s tulajdonképpen a kivételt teszi általánossá akkor, amikor olyan igényt jelez, hogy a termelőszövetkezetek /beleértve mindkét termelő típusú szövetkezetet/ tagjai munkavégzésével összefüggő kérdéseket ugyan a szövetkezeti jognak kell szabályozni a tagsági viszonyból eredő sajátosságok figyelembevételével, de a munkajogi rendelkezések szerint. Így a szövetkezeti jog a munkajoghoz viszonyítva csupán a kompillátor szerepét tölti be.

És végül ma ismét felszinen van /1950-es években már volt/ a társadalmi munkaviszonyok egységes szabályozásának gondolata, amely most abban a követelményben fejeződik ki, hogy ki kell alakítani egy egységes elvi alapon álló és egységes rendszerű, részleteiben is összefogott jogszabályanyagot a társadalom alapvető jelentőségű munkaviszonyai területén - természetesen beleértve a tagsági viszonyt is.¹⁵

A mai munkajogi kodifikáció a másodiknak említett fel fogása alapján áll. A jövőben így nálunk a termelőszövetkezeti tagok munkavégzését, vagyis a tagsági jogviszony alapvető tartalmát ugyan a szövetkezeti törvény és az ágazati jogszabályok rendezik, de a munkajogi szabályok szerint. A motiváló tényező: "a tagsági viszonyból eredő sajátosságok."

Arról most nem beszélek, hogy az említett kifejezés csak a maga hármasságában fogadható el, a differenciált szabályozásnak mégis ez a kitétel a biztosítéka. Pontosabban a külső biztosítéka, mivel a szövetkezeti típusok is differenciálási tényezők.

Csak hogy a munkajognak is egyik kulcskérdése a diffe-

renciaált szabályozás mikéntje /Weltner Andor/. A dilemmát ott érzem, hogy a munkajognak ma létezik egy olyan integrációs törekvése, amelyik valamennyi munkaviszony kategória be- és átfogásának igényében jelentkezik. Ennek szellemében tart igényt a termelőszövetkezeti tagsági jogviszony egyik tartalmi elemének szabályozására is. Az ilyen jellegű integrációs igénynek - nózetem szerint - van egy reális, elvileg is elfogadható magja, nevezetesen a dolgozó ember munkavégzésével kapcsolatos jogosultságok és kötelezettségek egységes elveken nyugvó szabályozásának szükségessége, a cselekvő, alkotó ember védelme. Tételes jogilag miben is nyilvánulhat meg ez a törekvés. Pl. a munkavégzés, a munkaidő és pihenőidő, az alapmunkadijazás, a jóléti és kulturális szolgáltatások, az egészség és testi épség védelme, a dolgozó nők és fiataalkoruk védelme generális szabályozásának egységesítésében. Az ilyen integrált szabályozási rendszer kétségtelesen maximálisan segíti és gyorsítja a termelési viszonyok pozitív mozgását.

Az elmondottakkal szemben, ha a munkajogot a vállalati joggal való kapcsolat alapján vizsgáljuk, akkor a munkajogi normarendszert a vállalati belső viszonyokat rendező normarendszer szempontjából kell először megvizsgálni. Ha a munkaviszonyt nemcsak kétszemélyes jogviszonynak, hanem a kollektiva viszonyának is tekintjük és az ilyen munkaviszonyt összekapcsoljuk a vállalat belső viszonyaival, akkor kézenfekvő az a tétel, hogy a munkaviszony szabályozása kettős arculatu, vagyis:

- a munkavégzésnek vannak alapvető közös szabályai
- és a belső viszonyok összességébe ágyazott speciális szabályai.

A dilemmát tehát csak úgy lehet feloldani, ha a munkával kapcsolatos társadalmi viszonyok általános /integrált/ szabályainak pontos megfogalmazása mellett a vállalati belső viszonyok rendszerében a vállalat belüli munkavégzés diffe-

renciált szabályozása, a szövetkezeti belső /tagsági/ viszonyok rendszerében pedig a szövetkezeten belüli munkavégzés differenciált szabályozása kristályosodik ki.

3. A korszerű termelőszövetkezeti gazdálkodási módszerek és kooperációs formák kihatnak a tagsági viszonyra is. Ez a hatás részben a jogviszony tartalmának változásában, részben a két jogviszony átváltásában jelentkezik. Pl. több termelőszövetkezet által létesített közös vállalat dolgozói nem tagsági, hanem munkaviszony alanyai. Sorba kell venni tehát azokat a gazdasági kooperációs formákat, amelyek a tagsági jogviszonyra kihatással vannak; végezetül meg kell vizsgálni azokat a körülményeket, amelyek a tagsági jogviszonyt munkajogviszonnyá alakítják át, illetőleg azokat, amelyek az átváltást szükségessé teszik.

Elfogadott tétel, hogy a különböző társulások a szövetkezeti tulajdon fejlődését, a munka és a termelés magasabb társadalmassitottsági fokának elérését szolgálják.¹⁶ Ismeretes, hogy az 1978-ban megjelent törvényerejű rendelet szerint állami vállalatok, szövetkezetek és más gazdálkodó szervezetek társulási szerződéssel jogi személyiséggel rendelkező és jogi személyiség nélküli gazdasági társulásokat hozhatnak létre.¹⁷ De az állami gazdaságok a gazdálkodásban kiemelkedő termelőszövetkezetekkel együtt kezdeményezték és kezdeményezik ma is az iparszerű nagyüzemi termelés elterjesztését. Ezek a termelési rendszerek elsősorban horizontális, azonos mezőgazdasági tevékenységet egyesítő kapcsolatok, amelyeknek célját a termelési rendszerekről szóló jogszabály is - lényegét tekintve - megfogalmazza.¹⁸ Végezetül a vertikális integrációt elősegítő agráripari egyesülések is jelentős színtípusai a magyar kooperációs rendszernek.¹⁹

A talán túlzottan is sokszínű kooperációs lehetőségeink számtalan, a jog területén is megjelenő problémát okoznak. Most azonban - ahogyan jeleztem is - csak egyetlen kérdéssel szeretnék foglalkozni két vonatkozásban.

a/ A kérdés első oldala, hogy melyek azok a kooperációs formák, amelyek a tagsági viszonyra kihatással vannak. Tulajdonképpen azt kellene válaszolni, hogy mindegyik kooperációs forma kihatással van a tagsági viszonyra, mégpedig annak vagyoni és szervezeti elemeire. Mégis különbséget kell tennünk a jogi személyiség nélküli, tehát a gazdasági társaság különböző formáit felölelő gazdasági társaságok, a külön szabályozott termelési rendszerek, az agrár-ipari egyesülések, illetőleg a jogi személyiséggel rendelkező, gazdasági társulás formájában megjelenő közös vállalatok, betéti társulások, egyesülések között.

Az első csoportba tartozó formák azzal bővítik a termelőszövetkezeti tagsági viszony tartalmát, hogy a termelőszövetkezet vállalásai szükségképpen kihatnak a kollektíva és annak tagjai jogaira és kötelezettségeire is.

A második csoportba tartozó formák már látszólag nincsenek kihatással a tagsági viszonyra, mivel azok általában a termelőszövetkezetek, állami gazdálkodó szervezetek által létrehozott olyan önálló jogi személyek, amelyek saját dolgozói állománnyal rendelkeznek. A korábbi szövetkezeti közös vállalkozásokban még a tag termelőszövetkezet dolgozói is végezhettek munkát a tagsági viszonyuk alapján. Ma már a gazdasági társulásoknál a termelőszövetkezeti tag csak az ideiglenes munkavállalásra vonatkozó rendelkezések megtartásával foglalkoztatható, s csak az ipari szövetkezeti tag rendelhető ki munkavégzésre.²⁰ Különben a gazdasági társulások dolgozóinak jogaira és kötelezettségeire a Munka Törvénykönyve és a végrehajtásáról szóló jogszabályok rendelkezései vonatkoznak.

Nem vitás azonban, hogy a tagsági viszony tartalma nyilvánul:

- a gazdasági társulás alapításához való hozzájárulásban
- a már meglévő gazdasági társulásba való belépés elhatározásában

- a kilépéssel, a megszüntetéssel és a társulásra vonatkozó, a szövetkezet vagyonát jelentősen érintő döntések meghozatalában.

A hatás pedig lemérhető a tulajdon, az elosztás, az igazgatás területén. A valóságtól el nem szakadva, a tények ismeretében azonban azt is látnunk kell, hogy a gazdasági társulások nem állami vállalatok és nem termelőszövetkezetek. Ezek a gazdálkodó szervezetek egyfelől az állami és a szövetkezeti tulajdont a jogi személyiséggel rendelkező társulás útján egyesítik, másfelől - hogy ismét kölcsönkért és már említett megfogalmazással éljek - az emberi munkaerőt a társadalmi tulajdon nem egy, hanem két formájában levő termelőeszközökkel kapcsolja össze, amely társulási tulajdonként jelenik meg.

b/ A kérdés másik oldala, a tagsági jogviszony átváltásának lehetősége. Az elmondottakból következik, hogy a gazdasági társulás belső viszonyaira nem csak a szövetkezeti, vagy csak a vállalati jog nyomja rá bélyegét. Így ki kell alakítani a gazdasági társulások belső viszonyait helyesen tükröző jogviszonyrendszert, amelyben helyet kér a társulási munkaviszony is: figyelemmel a társulási viszonyból eredő sajátosságokra.

Ahogy ki lehet dolgozni az állami vállalatok és termelőszövetkezetek személyi állományának jogállását, úgy a gazdasági társulások személyi állományának - tehát kollektívájának a kiskollektíváinak - jogait és kötelezettségeit, az üzemi demokrácia megnyilvánulásait is pontosan meg lehet fogalmazni. Annál is inkább, mivel a tételcs jogi szabályozás ma még jelzésszerű, s csak azt az igényt fejezi ki, hogy az adott gazdasági társulás szervezeti és működési szabályzatában meg kell határozni az üzemi demokrácia fórumait, a fórumok megalakításának rendjét, hatáskörét és működésének legalapvetőbb szabályait.

4. Előttünk áll tehát az állami vállalati, a termelőszövetkezeti, a gazdasági társulási belső viszonyok önálló, mégis egymásra ható rendszere. E rendszer részét alkotják a vállalati, társulási dolgozók, termelőszövetkezeti tagok munka-, illetve tagsági viszonyai.

A termelési viszonyok fejlődése következtében szükségképpen új vonások jelentkeznek mindhárom társadalmi- és jogviszonycsoportnál. Ezek az új vonások nemcsak az általam kiemelt munkavégzés, de más területen is megjelennek, hatnak egymásra. A ma termelőszövetkezeti tagsági viszonya nem azonos a 20 évvel ezelőttivel. A holnap tagsági viszonya pedig biztos, hogy tartalmasabb lesz a mainál; s ez igaz a vállalati munkaviszonyra is. A termelőszövetkezeti tagsági viszony - ha nem is új, de más - vonásainak tulleponálásával éppen az objektív társadalmi, termelési folyamatok meghatározó - nem uniformizáló, beolvasztó, hanem tartalmat bővítő - jellegére igyekeztem rámutatni.

Jegyzetek

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. Kongresszusa
A Magyar Szocialista Munkáspárt programnyilatkozata
200-203. o.
2. L.: részletesen Dr. Tóth Lajos: "A mezőgazdasági termelő-
szövetkezetek társadalmi jellege". A szerző a különböző
nézeteket két csoportba sorolja és megállapítja: "Az egyik
csoportba azok a nézetek sorolhatók, amelyek szerint a
szövetkezeten, illetve az állami vállalaton belüli viszo-
nyok közötti különbségek ma már a jog szempontjából irre-
levánsak; a másik csoportba viszont azok tartoznak, ame-
lyek szerint a különbségek lényegesek, ezek összemosása
a szövetkezetek további dinamikus fejlődését is gátolja".
Jogtudományi Közlöny, 1979. 9. sz. 568-569. o.
3. Gyenes Antal - Köpeczi Béla: "Szövetkezeti kutatás és ok-
tatás: számvetés".
Közgazdasági Szemle, 1979. 6. sz. 668. o.
4. Veres József: "Tagsági munkaviszony a magyar mezőgazdasá-
gi termelőszövetkezetekben". Szeged, 1967.
/Kandidátusi disszertáció/ 26. o.
5. Eörsi Gyula: "Összehasonlító polgári jog".
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 95. o.
6. Sárközy Tamás: "A szocialista vállalatelmélet jogtudományi
alapjaihoz." Doktori értekezés tézisei. Budapest, 1978. 6. o.
7. Eörsi Gyula: "Jog-gazdaság-jogrendszer-tagozódás."
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 132-134. o.
8. Weltner Andor: "A munkajog és a vállalati törvény." Jogtu-
dományi Közlöny 1978. 8. sz. 453-460. o.
"Az üzemi demokrácia kapcsolata a társadalmi tulajdonnal,
a vállalat szervezetével, a kollektív jogviszonnyal".
Gazdaság és Jogtudomány, VIII. K. 3-4. sz. 1974. 390-391. o.

9. Nagy László: "A szövetkezeti jog alapkérdései."
Akadémiai Kiadó, Budapest 1977. 149-152. o.
10. Eörsi: i.m. 125-130. o.
11. Erdei Ferenc: "A szövetkezetek elméleti kérdései."
Társadalmi Szemle 1967. 2. sz. 36. o.
12. Hegedüs István: "A mezőgazdasági termelőszövetkezeti
tagsági viszony társadalmi tartalmának és jogi szabály-
rendszerének összhangjáról."
Jogtudományi Közlöny 1976. 9. sz. 493-501. o.
13. MÉM 4. köt. 125. o. /1959-es kiadás/
14. Munka Törvénykönyve 7. § 1-2.
15. Hegedüs István: "Tézisek a Munka Törvénykönyve módosítá-
sával összefüggő kodifikációs előterjesztéshez".
Budapest, 1979. /Kézirat/
16. Gyenis János: "Lenin szövetkezeti elveinek érvényesülése
a szocialista szövetkezeti mozgalomban".
Közgazdasági Szemle 1978. 2. sz. 138. o.
17. 1978. évi 4. sz. tvr. a gazdasági társulásokról.
18. 29/1979. /VI. 15./ MÉM sz.r. a termelési rendszerekről.
19. 2011/1976. /IV. 22./ MT sz.rendelet, 14/1976. /VI. 19./
PM-MÜM sz. rendelet az agráripari egyesülés jövedelemsza-
bályozásáról és munkaügyi szabályairól.
20. 12/1978. /IX. 5./ MÜM sz. rendelet a gazdasági társulások
munkaügyi kérdéseiről.

Dr. sc. Richard HAHNERT
professzor
Karl-Marx Egyetem
Jogtudományi Szekció
/Német Demokratikus Köztársaság, Leipzig/

A SZÖVETKEZETI TAGSÁG JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK PROBLÉMÁI AZ
NDK MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETI JOGÁBAN

Őszinte szükségét érzem annak, hogy vendéglátóinknak, a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszékének, a Magyar Jogász Szövetség Szövetkezeti Jogász Tagozatának és a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa Elnökségének köszönetemet fejezzem ki e jelentős nemzetközi konferenciára történt meghívásért. Összejövetelünk és baráti vitánk folytatása egy az országaink között fennálló tradíciónak, amely alapvető közös érdekeinken, a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogot és kapcsolatos területeit érintő érdeklődésünkön a jogi problémák iránt alapszik. Történik ez mind országaink akadémiáin, mind egyetemein és főiskoláin. E konferenciák értékes ösztönzéseket nyújtottak a kutatás, a publikációk és az ifjúság oktatása-képzése számára; biztos vagyok abban is, hogy ennek a konferenciának is hasonlóan értékesek lesznek kihatásai.

Vitáinkon közös célkitűzésekből indulunk ki, amelyeket országainkban a mezőgazdaság számára állítottak fel, nevezetesen az, hogy a mezőgazdasági termelés kívánt fellendülését az üzemek együttműködésének, továbbá a mezőgazdaság és az ipar integrációjának segítségével intenzívebbé tegyék. A mezőgazdaság iparszerű módszerekre történő áttérése a szövetkezeti jog többféle megváltoztatását kíván-

ja, különösképpen a tagság alapvető jogviszonyai tekintetében. Csatlakozva a Veres dékán elvtárs fejtegetéseéhez, arról kívánok szólni, hogy miképpen szabályozták a tagság jogait és szövetkezeti jogalkotásban legujabban, a mezőgazdasági termelés fejlesztésének feltételei között. Itt pedig a következő előzményekből indulok ki:

1. Amíg a szövetkezeti tulajdon és a szövetkezeti parasztság osztálya létezik, fennáll szükségszerűen a tagság intézményes joga; ez a szövetkezeti parasztságnak a szövetkezetiileg szervezett mezőgazdaságban betöltött jogi helyzetének kifejezője és felöleli különösen a tagságnak egymás közötti, továbbá a szövetkezethez és az üzemek közötti kooperatív szervezetekhez való kapcsolatoknak.

2. Mivel a tagság a szövetkezeti termelési mód kifejezője, megváltozik a tagság jogi tartalma is megfelelően a szövetkezeti termelési mód változásai folytán megváltozott követelményeknek. Az intenzívebb mezőgazdasági termelés és az ezzel kapcsolatos üzemek közötti együttműködés megszünteti a tagságnak az egyes szövetkezetekre történő korlátozódását. Az iparszerű termelési módszerek bevezetésével végbemegy egy közeledés a szövetkezeti parasztság és a munkásosztály között, aminek az a következménye, hogy a munkások jogai és kötelességei is beolvadnak a tagsági jogok szabályozásába.

3. A tagság elemei mint komplex jogviszony - munka-, vezetési- és vagyoni viszonyok - hatásukban olymértékben változnak, amilyen mértékben a mezőgazdasági termelőszövetkezet fokozatosan áttér az iparszerű termelési módszerekre. Az NDK viszonyaira az jellemző, hogy a parasztság magántulajdonának társadalmasítása folytán keletkezett vagyoni viszonyok háttérbe szorulnak, anélkül azonban, hogy jelentőségüket teljesen elvesztették volna. Egyéb vagyoni kapcsolatok, főleg a személyi háztartással kap-

csolatosak ezzel szemben nagyobb jelentőségre tesznek szert.

Az NDK-ban a növénytermesztő és állattenyésztő mezőgazdasági termelőszövetkezetek 1977 évben jogerőre emelkedett mintaalapszabályai abból az ismert jogalapról indulnak ki, hogy a tagság tartós, alapvetően az egész életre szóló jogviszony. A felvételtől csakugy mint eddig, kizárólag a közgyűlés dönt. A tagság megszüntetésére nézve az NDK mintaalapszabályai abból a megfontolásból indulnak ki, hogy a tagság megszüntetése általában csakis a szövetkezeti parasztok és a vezetőség közötti kölcsönös megállapodás útján lehetséges. Az NDK új mintaalapszabályaiban a következő új tényálladékok szerepelnek: ha valamely szövetkezeti paraszt a mezőgazdaság, erdőgazdaság vagy élelmiszergazdaság más üzemében kíván dolgozni, ez a vezetőséggel történő megállapodás alapján lehetséges. Ha az új munkahely is mezőgazdasági termelőszövetkezet, úgy a két szövetkezet és a tag megegyezése alapján a tagsági viszonyt a közgyűlés határozata szerint átruházzák az új szövetkezetre. Az NDK mintaalapszabályai így esetben - eltérően az új felvételektől - a "tagság folytatásáról" beszélnek. Ha egy szövetkezeti paraszt szándéka, hogy a mező-, erdő- vagy élelmiszergazdaságon kívül végezzen hivatásszerű tevékenységet, akkor a tagsági viszony a vezetőség és tag kétoldalu megegyezése alapján megszüntethető. A közgyűlés az ilyen megegyezést nem érvénytelenítheti. A gyakorlatból kitűnik, hogy a tagságnak ilyen megegyezéssel történő megszüntetése - amely nyilvánvalóan egy szerződéses munkajogi viszony megszüntetésére támaszkodik - alkalmas arra, hogy a szövetkezetből való kilépésből keletkező mindenféle problémát tisztázni lehessen. A tagsági viszony megszüntetése az esetek zömében ilyen megállapodások alapján történik. Amennyiben a szövetkezeti vezetőséggel nem sikerül a tagnak megegyeznie, joga van a tagnak, hogy kilépési szándék-

kát a közgyűlés elé terjessze, amelynek 4 hónapon belül döntenie kell.

Az is együtt jár az együttműködési kapcsolatok elmélyítésével, hogy a szövetkezeti parasztok állandóan vagy átmenetileg más mezőgazdasági üzemekben, vagy akár a népgazdaság más ágazatiban dolgozzanak. Az NDK-ban a növénytermesztő és állattenyésztő üzemek munkamegosztáson alapuló együttműködésének feltételei között szükséges pl., hogy a növénytermesztő mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjai a téli hónapokban dolgozzanak. Erre a célra és egyéb esetekre nézve is kifejlesztették és meghatározták a mintaalapszabályok a kiküldetési rendszert. Meghatározzák az alapszabályok, hogy más szövetkezetekbe vagy állami gazdaságokba, egyéb intézményekhez stb. kiküldött szövetkezeti parasztok e tevékenységük kifejtésével a saját szövetkezetükkel szemben fennálló kötelelességüket teljesítik. A kiküldetés a szövetkezet vezetősége, a szövetkezeti parasztok és egyéb üzemek közötti írásbeli megállapodás alapján jön létre. A kiküldöttek saját szövetkezetükkel szemben megtartják a személyes használatu föld, a háztáji állattartás és a haszonrészesedés iránti igényjogosultságukat a közgyűlés határozatai alapján.

A Veres kartárs által előadásában említett tézis, mely szerint a munkások jogai és kötelelességei fokozatosan beleolvadnak a mezőgazdasági szövetkezeti jogba, - az NDK szövetkezeti jogszabályai szempontjából tökéletesen beigazolódik. Ez a beolvadás pl. a munkaviszonyok és szociális viszonyok alakulásában is megmutatkozik. A jogszabály úgy határoz, hogy a szövetkezeti parasztok teljesítménybérezése és premizálása tekintetében a közgyűlés a munkásoknak hasonló teljesítményekért nyújtott javadalmazása, a társadalmilag indokolt relációk figyelembevételével dönt.

Amennyiben valamely szövetkezeti paraszt a mezőgazdasági termelőszövetkezetnek vétkesen kárt okoz, a munkásokra vonatkozó jogszabályokat kell a kártérítési kötelezettség vonatkozásában a szövetkezeti parasztokra nézve is alkalmazni.

Meglehetősen gyakran - különösen szociálpolitikai vonatkozásban - a szövetkezeti parasztokra is ugyanazok a jogok érvényesek, mint a munkásoknál. Példák erre az egészségvédelmi, munkavédelmi és tűzvédelmi előírások, a betegség, baleset vagy vesztettség alá helyezés miatti munkaképtelenség folytán a társadalombiztosítás, valamint a többműszakos dolgozók és a két-háromgyermekes dolgozó anyák munkaidejének a szabályozása. Egyéb esetekben köteles a mezőgazdasági termelőszövetkezet a szükséges előfeltételek megteremtése után a munkásokra vonatkozó jogszabályokra támaszkodva, meghozni a megfelelő határozatokat. Vonatkozik ez például a különböző fizetett szabadságokra vagy az éjszakai munkapótlékokra.

A munkajog előírásainak a mezőgazdasági szövetkezeti jog által történt átvétele a szövetkezeti tulajdon további társadalmasításán alapszik és megfelel ama ténynek, hogy a népi tulajdon és a szövetkezeti tulajdon minőségileg egységes szocialista jelleggel bír. Ugyanakkor viszont ki kell hangsúlyozni, hogy e jogoknak és köteleességeknek a szövetkezeti jogba történő átvételét nem szabad önkényesen siettetni és hogy a szövetkezeti tulajdon által keletkezett specifikus jellegzetességeknek a szövetkezeti parasztság jogállásában továbbra is fenn kell maradniuk.

JUDr. Juraj KOLESAR CSc.
egyetemi docens
I.A. Komenski Egyetem Jogi Kara
/Csehszlovákia, Bratislava/

AZ EGYSEGES MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETEK TAGJAINAK
MUNKAVISZONYAI

I. Az egységes mezőgazdasági szövetkezetekkel lé-
tesült munkaviszonyok keletkezése

1. Az egységes mezőgazdasági szövetkezet /EMSZ/ a
dolgozó parasztoknak és más dolgozóknak a nagyüzemi szo-
cialista mezőgazdasági termelés közös folytatására léte-
sült önkéntes egyesülése. Az EMSZ népi szövetkezet és ön-
kéntes társadalmi szervezet.

A kapitalista társadalom szövetkezeteitől eltérően
a népi szövetkezetek egyik jellemző vonása az, hogy a ta-
gok személyesen vesznek részt munkájukkal a szövetkezetek
társadalmi gazdaságában. Ezért az EMSZ tagjai alapvető
jogai és ugyanakkor alapvető kötelezettségei közé tarto-
zik a szövetkezet társadalmi gazdaságában való személyes
munkarésztétel. A mezőgazdasági-szövetkezeti jog normái
hangsúlyozzák, az EMSZ tagjainak a szövetkezetben való
személyes munkarésztételét, mivel ezt a mozzanatot egy-
részt tagsági jognak, másrészt a tag kötelességének is
tekintik. A normák tükrözik, hogy a szövetkezet tagjai ré-
szére garantálják a szövetkezetbeni munkához való jogot
és a munkadíjhoz való jogot. A szövetkezetben a munkadíj-
nak meg kell felelnie a munka mennyiségének, minőségének
és társadalmi jelentőségének, továbbá függnie kell a szö-
vetkezet gazdasági eredményeitől. Ugyanakkor a tag köte-

lezettségévé teszik, hogy erejéhez, tudásához és képzettségéhez mérten személyesen munkálkodjék a szövetkezetben, addig és amennyire ezt nem gátolja meg egészségi állapota, kora, vagy más méltánylandó ok. Az EMSZ-ben végzett munkája során a tagnak teljesítenie kell felettesei utasításait, be kell tartania az általa végzett munkára vonatkozó előírásokat és szem előtt kell tartania az elvtársi együttműködés elveit.

A mezőgazdasági-szövetkezeti jog tételeiből adódik, hogy a szövetkezetbeni munkához való jog és a személyes munkakötelezettségek az EMSZ-ben való tagság elszakíthatatlan alkotó részét képezik.

2. A mezőgazdasági-szövetkezeti jog elmélete és az EMSZ gyakorlati tevékenysége abból a tényből indul ki, hogy az EMSZ-ben való tagság komplex jogviszonyt képez, melynek alkotó részei: a vagyoni viszonyok, a földviszonyok, az EMSZ igazgatásában, vezetésében való részvétele, és /jellemleg/ elsősorban a munkaviszonyok.

Az EMSZ-ben való tagság a legfontosabb jogi tény az EMSZ-el való jogviszonyok létesítése szempontjából. Az EMSZ tagjainak munkaviszonyai képezik a tagsági viszonyok legfontosabb alkotó részét. Az EMSZ tagjai munkaviszonyainak létesítése nem azon alapul, hogy az EMSZ-tag valamilyen külön megállapodást köt /mint ahogy ez a munkaviszonyban lévő személyek esetében történik/, hanem az EMSZ tagsági viszonyából az EMSZ-tag jogaiból és kötelezettségeiből. Az ezzel ellentétes felfogás, mely szerint az EMSZ-ben a szövetkezet és tagjai között alapvető társadalmi viszonyokként olyan munkaviszonyok létesülnek, amelyekből később maga az EMSZ-ben való tagság következik, helytelen volna. Ebben a tekintetben semmiféle jelentőséggel nem bír az a tény sem, hogy a mezőgazdasági szövetkezetről szóló törvény az EMSZ tagjai számára előíránnyozza azokat

a munkafeltételekről szóló megállapodásokat, amelyet majd később tárgyalunk.

Az EMSZ tagja saját szövetkezete vonatkozásában nincs munkaviszonyban, nem "dolgozója" saját szövetkezetének, hanem ez utóbbi társgazdája. Az egységes mezőgazdasági szövetkezet az alapvető termelőeszközök szocialista tulajdonán alapul /a földterületek kivételt képeznek, mivel általában az EMSZ tagjainak tulajdonában vannak/, a közös munka pedig az EMSZ-ben olyan szocialista termelési viszonyokon alapul, melyek kizárják a munka folyamában a kizsákmányolás lehetőségét. A termelési viszonyok jogi szabályozása lényegében a mezőgazdasági törvénykezés szférájába tartozik.

A munkával kapcsolatos normatív dokumentumoknak az EMSZ-beni munkaviszonyokra történő alkalmazásánál a Munkaügyi Kódex 3. §-a /2/ bekezdésének tételéből kell kiindulni. Ebben erről a kérdésről a következő áll: "Az egységes mezőgazdasági szövetkezetek tagjainak és azon állampolgároknak a munkaviszonyait, akik a szövetkezetekben a szövetkezet szerveitől kapott munkamegbízás alapján dolgoznak, de nem tagjai a szövetkezeteknek és azzal munkaviszonyban nincsenek, a Munkaügyi Kódex csak annyiban szabályozza, amennyiben ezt maga a Munkaügyi Kódex vagy speciális normatív dokumentumok vagy alapszabályzatok ezt közvetlenül előírányozzák vagy meghatározzák."

A Munkaügyi Kódex fentebb idézett tételeiből egyértelműen következik, hogy az EMSZ tagjai munkaviszonyaik jogi szabályozását alapjában véve a mezőgazdasági szövetkezeti jog és nem pedig a munkajog normái tartalmazzák. Erről tanuskodik elsősorban a mezőgazdasági szövetkezéssről szóló törvény 45. §-ának /2/ bekezdése. A Munkaügyi Kódex tételei csak azokban az esetekben terjednek ki az EMSZ tagjaira, ha ezt a Kódex közvetlenül kimondja vagy speciális előírások vagy az egyes szövet-

kezetek alapszabályai írják ezt elő.

Magából a Munkaügyi Kódexből közvetlenül az EMSZ tagjai viszonyainak jogi szabályozására csak azok a tételek terjesztendők ki, melyek EMSZ-beni megvalósításában szocialista társadalmunk is érdekelt. Ezek a Munkaügyi Kódex munkavédelmi és munkaegészségügyi kérdéseket érintő előírásai, továbbá a nők és a fiatalok munkafeltételeire, a kéderképzésre vonatkozó előírások, valamint a munkahelyi balesetek és a szakmai megbetegedések okozta kár, illetőleg ártalom kérdései.

Ami a Munkaügyi Kódex egyéb tételei érvényességének az EMSZ-beni tagsági munkaviszonyokra való további kiterjesztését illeti, ezeknek a tételeknek a szabályozását a mezőgazdasági-szövetkezeti jog speciális normái tartalmazzák. A Munkaügyi Kódex többi tételének az EMSZ tagjai munkaviszonyaira való kiterjesztése lényegében kettős jellegű. A speciális normák vagy a Munkaügyi Kódex megfelelő tételeire utalnak /ez fordul elő a gyakorlatban gyakrabban/, vagy pedig a mezőgazdasági-szövetkezeti jog megfelelő normái megismétlik azt a törvényes szabályozást, amelyet a Munkaügyi Kódex tartalmaz, oly módon hogy figyelembe veszik az EMSZ-beni viszonyokat. A Munkaügyi Kódex más tételeinek az EMSZ tagjai munkaviszonyaira való kiterjesztésük céljából történő megismétlése azonban megbontja a mezőgazdasági szövetkezeti jog belső harmóniáját. Ezért a Munkaügyi Kódex tételeinek betű szerinti megismétlése nem megengedett; csupán a Munkaügyi Kódexben rögzített szabályok szellemének átvételéről van szó és ennek során figyelembe kell venni a mezőgazdasági-szövetkezeti jog alapvető elveit.

II. Az EMSZ-szel létesített tagsági munkaviszonyok tartalma

1. Az EMSZ-beni tagság létesítésével a szövetkezet tagjai széleskörű tagsági jogokat kapnak és széleskörű kötelezettségeket vállalnak, amelyek közül a munkajogokat és a belőlük adódó kötelezettségeket fogjuk tárgyalni.

Mikor egy személy a szövetkezet tagja lesz, kötelezi magát, hogy erejéhez, tudásához és képességeihez mérten személyes munkájával vesz részt a szövetkezetben. A tagnak erről a kötelezettségéről tételesen szólnak a mezőgazdasági-szövetkezeti jog normái, amikor a CSSZSZK Alkotmányában garantált munkához való jog megvalósulására utalnak. Az EMSZ-ben végzett személyes munka a szocialista típusú termelőszövetkezet egyik jellemző vonása. Az EMSZ szocialista típusú termelőszövetkezet és ezért a mi egységes mezőgazdasági szövetkezeteinkben nincs ugynevezett tiszteletbeli tagság, mely esetében az EMSZ tagjának nincsenek munkakötelezettségei.

Az EMSZ tagjai által a munka feltételekről szóló megállapodás értelmében végzendő munka kérdését a szövetkezet igazgatósága dönti el. A szövetkezet tagjait az egyes termelési és szervezeti egységekbe, a kisegítő üzemi munkákra, az építőbrigádokhoz, stb. osztják be. Az igazgatóság a munkára való beosztás, valamint a társadalmi gazdaságban végzett munka mennyisége kérdéséről döntve, figyelembe veszi a szövetkezet igényeit és lehetőségeit, továbbá a tag egészségi állapotát és képességeit. Az igazgatóság a lehetőségekhez mérten figyelembe veszi a szövetkezeti tag termelői kvalifikációját is. Az igazgatóságnak az EMSZ-tag munkára való beosztásával kapcsolatos határozatát a taggal írásban közlik, de a beosztás kérdéseit a tagnak a szövetkezetbe való belépésekor előzetesen vele megtárgyalják.

2. Ha összehasonlítjuk a munkaviszonyban álló dolgozók helyzetét és munkaszerződésükből adódó a Munkaügyi Kódex által biztosított jogait az EMSZ tagjai helyzetével és az EMSZ-ben való munkájuk során élvezett jogaikkal, rá kell mutatnunk arra, hogy a mezőgazdasági szövetkezésről szóló törvény elfogadása előtt ezen a területen voltak bizonyos különbségek. Míg a munkaviszonyban álló dolgozók munkaszerződése a munkaügyi törvényhozásnak megfelelően viszonylag pontosan tartalmazza a kötelezettségek meghatározott körét és a munkabérezés rendjét, a szövetkezeti parasztnak a munkafolyamatbani helyzetét bizonyos következetlenség jellemezte. A szövetkezeti feladatok teljesítésének biztosítása érdekében a szövetkezeti igazgatóság a szövetkezeti tagokat kinevezhette és áthelyezhette olyan munkára is, melyekkel kapcsolatban velük a szövetkezetbe való belépésük előtt nem állapodott meg.

Ennek a helyzetnek az oka az EMSZ történelmi fejlődésében és gazdasági viszonyaiban keresendő. Amilyen mértékben erősödtek a szövetkezetek gazdaságilag a fejlett szocialista társadalom körülményei között, olyan mértékben vált szükségessé, hogy biztosítsák törvényes uton az EMSZ tagjai számára is azt a munkafolyamatbani helyzetet, amellyel a munkaviszonyban álló dolgozók rendelkeznek a normatív munkaügyi dokumentumok alapján. A mezőgazdasági szövetkezésről szóló törvény elfogadásával ezen a területen jelentős változások történtek.

3. Abból a célból, hogy jelentős mértékben felszámolják az EMSZ tagjai és a munkaviszonyban álló dolgozók között fent említett különbségeket, a mezőgazdasági szövetkezésről szóló törvény az EMSZ tagjai számára bevezette a munkafeltételekről szóló megállapodásokat. Ezek a megállapodások azonban nem munkaszerződések. Céljuk az volt, hogy az EMSZ tagjait felemeljék arra a színvonalra,

amelyen a népgazdaság más ágazatiban dolgozók állnak. A megállapodásoknak olyan jogi alapul kell szolgálniuk, melyek a szövetkezeti tagoknak nem csupán a szövetkezet szükségleteitől függően biztosítják a munkát, hanem képességeik és termelői kvalifikációjuk figyelembevételével. A mezőgazdaság gépesítésével, a mezőgazdasági termelés szakosításával és az EMSZ-tagok termelői kvalifikációjának növelésével összhangban már most szükségessé válik, hogy minden egyes EMSZ-tagra vonatkozóan meghatározzuk EMSZ-beni munkajogainak és munkakötelezettségeinek körét. Ezek a körülmények a munkafeltételekről szóló megállapodásokban kell hogy tükröződjenek. A munkafeltételekről szóló megállapodásról a törvény szószerint kimondja, hogy azt abból a célból kötik, hogy részletesebben meghatározzák azokat a jogokat és kötelezettségeket, amelyek a szövetkezetre és a szövetkezeti tagra vonatkozóan adódnak a szövetkezeti tag munkához való jogából és abból a kötelezettségből, hogy a szövetkezetben dolgozzék /a mezőgazdasági szövetkezetekről szóló törvény 48. §-ának /1/ bekezdése/.

A munkafeltételekről szóló megállapodásnak utalást kell tartalmaznia a következőkről:

a/ a szövetkezeti tag által végzendő munka fajtájáról /beosztás/;

b/ a munkavégzés helyéről /település, gazdaság, termelési egység, vagy más módon megjelölt hely/;

c/ a munkába állás napjáról.

Abban az esetben, ha a szövetkezet nem képes biztosítani tagjai számára az egész évbeni munkát vagy nem képes biztosítani számára azt a lehetőséget, hogy teljes munkaidőben dolgozzék, akkor a munkafeltételekről szóló megállapodásnak le kell rögzítenie a tag vonatkozásában a naptári év során végzendő munka mértékét. Továbbá, a megállapodásban fel lehet tüntetni más olyan feltételeket

is, amelyekben a szövetkezet vagy a szövetkezet tagja érdekeltek. Ilyen feltételek általában a munkadijazással kapcsolatos pontosítások. A munkafeltételekről szóló megállapodást írásban kell rögzíteni, mert ellenkező esetben nem érvényes. Az írásbeli megállapodás egyik példányát a szövetkezet a szövetkezeti tagnak adja át. Ami az írásbeli megállapodás érvényességi idejét illeti, az a szabály, hogy amennyiben ezzel a kérdéssel kapcsolatban más utalás nincs, a megállapodást meghatározatlan idejűre szólónak kell tekinteni.

A munkafeltételekről szóló írásbeli megállapodásnak megfelelően, a szövetkezetnek biztosítani kell a szövetkezet tagja számára a szóbanforgó megállapodás által rögzített mértékű munkát. A szövetkezet köteles biztosítani a szövetkezeti tag számára minimálisan olyan mértékű munkát, amely elégséges ahhoz, hogy a társadalombiztosítás céljaira azt naptári évként számolják el. Abban az esetben, ha a szövetkezet nem tud biztosítani a szövetkezeti tag számára megfelelő munkát az egész év során, akkor a szövetkezetnek a szövetkezeti tag számára lehetőséget kell adnia ahhoz, hogy másutt, más szervezetnél végezheszen ideiglenesen munkát, és ebben az esetben hatékony segítséget kell nyújtania neki munkába állásához.

A munkafeltételekről megkötött megállapodásban változtatásokat a szövetkezet tagja vagy a szövetkezet kezdeményezésére lehet eszközölni. A szövetkezeti tag kérheti a megállapodás módosítását, egészségi állapota miatt vagy más móltánylandó okból. A szövetkezet részéről a megállapodás megváltoztatása történhet az EHSZ-ben végbement műszaki vagy szervezeti változtatások miatt vagy abban az esetben, ha a szövetkezeti tag egészségi állapotánál fogva nem képes ellátni a megállapodásban lerögzített munkakört vagy pedig saját hibája következtében rendszeresen nem kielégítő munkateljesítményt produkál.

A munkafeltételekről szóló írásbeli megállapodás érvényességének megszűnése elsősorban akkor következik be, ha megszűnnek az EMSZ-beni tagsági viszonyok /miután megszűnik maga az EMSZ/. Továbbá lehetséges ez abban az esetben is, ha lejár az az idő, amelyre a megállapodást kötötték, valamint akkor is, ha a szövetkezet tagja és a szövetkezet ebben megállapodnak. Abban az esetben, ha a szövetkezeti tag nyugdíjjogosulttá válik, a munkafeltételekről szóló szerződés nem veszíti érvényét, hacsak a nyugdíjas szövetkezeti tag ezt nem kéri.

A munkafeltételekről szóló szerződések megváltoztatásának és érvényességük megszűnésének részletes feltételeit a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Kormánya 138/1975. számú határozata tartalmazza.

III. Az EMSZ-szel létesült tagsági munkaviszonyok megszűnése

A mezőgazdasági szövetkezésről szóló törvény értelmében az EMSZ-beni tagság a következő alapokon szűnik meg: a/ megállapodás, b/ kiválás, c/ rövid időre szóló kiválás, d/ kizárás, e/ a szövetkezeti tag halála, f/ a létező szövetkezet megszűnése azzal kapcsolatban, hogy állami mezőgazdasági szervezetté válik, vagy pedig véglegesen elveszti földalapját. /19. §/

Az EMSZ-beni tagság megszűnésével kapcsolatban megszűnnek azok a tagsági jogok és kötelezettségek is, amelyek a tagsági viszonyból adódnak. Az EMSZ-beni tagság megszűnésével megszűnnek a tag jogai és kötelezettségei.

x x x

1. Végül az egységes mezőgazdasági szövetkezetbeni tagsági munkaviszony kérdésével kapcsolatban meg kell je-

gyezni, hogy a szövetkezetekben az EMSZ-tagokon kívül dolgozhatnak még a szövetkezettel munkaviszonyban álló személyek.

Következésképpen, a Munkaügyi Kódex teljes egészében meghatározza azoknak a dolgozóknak a munkaügyi jogviszonyait, akikkel az EMSZ munkaszerződést köthet. Az EMSZ-nek joga van ahhoz, hogy a dolgozókkal ideiglenes vagy állandó munkaviszonyt létesítsen. Az EMSZ-szel létesült /ideiglenes és állandó/ munkaviszony jogi alapja a munkaszerződés, amelynek kellékeit a Munkaügyi Kódex és más munkaügyi normatív dokumentumok írják elő.

2. Az EMSZ tagjai tagsági és munkaügyi viszonyai jogi szabályozásának kérdése lezárásaként meg kell állapítani, hogy az EMSZ tagjainak a szövetkezettel kapcsolatos jogi helyzetét komplexen szabályozzák a mezőgazdasági szövetkezeti jog normái. Ez vonatkozik az EMSZ tagsági viszonyai jogi szabályozására is. Ebben a törvényes szabályozásban a szocialista társadalomban való munkavégzés általános elvei érvényesülnek. Ez mindenekelőtt a kizsákmányolást kizáró munkához való jog, az üdüléshez való jog, a dolgozók társadalmi ellátása, stb.

Ezeket az elveket még az CSSZSZK 1960. évi Alkotmánya rögzítette. Következésképpen ezek olyan alkotmányos elvek, amelyek a később - hasonlóképpen ahhoz, ahogy ezek a normatív munkaügyi dokumentumokban kidolgozásra kerültek - részletesebben kidolgozták a mezőgazdasági-szövetkezeti jog normáiban is. Annak ellenére, hogy vannak különbségek az EMSZ-tagok munkaviszonyainak a mezőgazdasági-szövetkezeti jog normáiban lefektetett törvényes szabályozása és a normatív munkaügyi dokumentumokban rögzített munkaügyi jogviszonyok törvényes szabályozása között, e viszonyok lényege ugyanaz. E lényeg a fent említett alkotmányos elvekből adódik, továbbá abból a tényből, hogy ezek az elvek az

állami és a szövetkezeti szervezetek szocialista termelési módján alapulnak.

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy az EMSZ tagsági munkaügyi viszonyait azonossá kell tenni a munkaviszonyban álló személyek helyzetével - ami távlatilag véleményünk szerint helyes -, meg kell jegyeznünk, hogy ez nemcsak jogi, hanem elsősorban közgazdasági kérdés. Ugyanakkor ismét hangsúlyoznunk kell, hogy a tagsági munkaviszonyok a tagsági viszonynak csupán egyik elemét képezik. A tagsági viszony később - hasonlóképpen ahhoz, ahogy ezek a normatív munkaügyi dokumentumokban kidolgozásra kerültek - részletesebben kidolgoztak az általános szabály szerint az EMSZ-beni tagság keletkezésével és megszűnésével egy időben létesül, illetőleg szűnik meg. Emiatt kívánatos, hogy az EMSZ-beni tagság, valamint a tagsági munkajogok és kötelezettségek kérdéseit a mezőgazdasági-szövetkezeti jog egységes, komplex normatív dokumentuma szabályozza. Jelenleg ilyen normatív dokumentum a mezőgazdasági szövetkezésről szóló törvény.

3. Abból a rövid fejtegetésből, amelynek során áttekintettük az EMSZ-tagok munkaviszonyai jogi szabályozását és azt összevetettük a munkaügyi törvénykezésbeni munkaviszony-szabályozással, egyértelműen következik az, hogy az EMSZ tagok helyzetének jogi szabályozása közötti különbség - minthogy mind a két kategória szocialista társadalmunkban végez munkát - elavult. Ez a helyes irányvonal az ipari és a mezőgazdasági munkák, a városi és a falusi élet közötti jelentős különbségek felszámolásáról szóló marxista-leninista tanításból következik. Csehszlovákia Kommunista Pártja hangsúlyozza ezt a tényt és teljes mértékben támaszkodik rá. Így például a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága az 1975. évi plénumán, melyen a mezőgazdaság kérdéseivel foglalkoztak.

A CSKP XV. Kongresszusára való előkészületekkel kapcsolatosan, a CSKP Központi Bizottsága Elnökségének a mezőgazdaság és az élelmiszeripar további fejlesztéséről szóló beszámolójában ezzel kapcsolatosan többek között a következő áll: "A XIV. Kongresszus határozatai megvalósításából adódó harmadik alapvető következtetésként külön ki kell emelni, hogy a termelőerők fejlődése megteremtette az anyagi bázist szocialista mezőgazdaságunk dinamikus társadalmi fejlődéséhez, szocialista jellegének elmélyítéséhez, ahhoz, hogy további hatalmas lépést tegyünk előre az ipari és a mezőgazdasági munkafeltételek, a város és a falusi életfeltételek közelítése területén."

A CSKP fent említett plénumán megvitatták és elfogadták a mezőgazdasági szövetkezésről szóló új törvény elveit, valamint az EMSZ minta alapszabályzatát, melyet a CSSZSZK Szövetségi Gyűlése 1975. végén hagyott jóvá szövetkezeti mezőgazdaságunk alapvető normatív dokumentumaként. Szocialista társadalmunk további gazdasági fejlődését kell elősegítenie progresszív normatív dokumentumainak is. Ez utóbbiak közvetlenül adódnak a Csehszlovák Kommunista Párt mezőgazdasági politikájából és kidolgozásukban széleskörűen felhasználták a többi szocialista ország, elsősorban a Szovjetunió tapasztalatait. Ezekből az alapelvekből kiindulva tükrözi új mezőgazdasági-szövetkezeti jogi szabályozásunk az EMSZ tagsági munkaviszonyoknak azokat a kérdéseit, melyekkel ebben a cikkben foglalkoztunk.

JUDr. Zdeno KORDIK CSc.
egyetemi docens
P.I. Safarik Egyetem Jogi Kara
/Csehszlovákia, Kosice/

MUNKAVÉGZÉS A SZÖVETKEZETEK GAZDASÁGI TÁRSULÁSAIBAN

A mezőgazdasági szövetkezés jogi szabályozásának célját a mezőgazdasági szövetkezésről szóló 122/1975. számú törvény bevezetője foglalja össze. Ez a törvény mind tartalmilag, mind formailag elsősorban a szövetkezetekben belüli kérdéseket szabályozza és lehetőségeket ad a mezőgazdasági vállalatok további együttműködéséhez, de lehetővé teszi - kooperáció és integráció útján - a más termelő vállalatokkal való ilyen együttműködést is. Az Egységes Mezőgazdasági Szövetkezetekkel kapcsolatos együttműködést ezen a törvényen kívül a Mezőgazdasági és Élelmezési Minisztérium 159/1975. számú, a mezőgazdasági együttműködésről szóló rendelete is meghatározza. A CSSZSZSZK-ban a jogszabályok lehetőséget adnak arra is, hogy a szocialista mezőgazdasági vállalatok együttműködésének formái a Gazdasági Kódex előírásainak megfelelően fejlődjenek. Ezeket a jogi szabályozásokat főképpen azért említjük meg, mert a Csehszlovák Kommunista Párt XV. Kongresszusa és az Egységes Mezőgazdasági Szövetkezetek II. Kongresszusa határozatainak szellemében hatékonyabban kell felhasználni a jogszabályok valamennyi funkcióját olyan mértékben és abból a célból, hogy azok társadalmunk fejlődése során teljes mértékben biztosítsák a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság valamennyi előnyét.

A párt- és a kormányzervek - a nagyüzemi szocialista mezőgazdasági termelés megerősítésének igényét hangoztatva - nem tagadják a mezőgazdaság szövetkezeti formáját. Az a cé-

lunk, hogy elmélyültebben alkalmazzuk az Egységes Mezőgazdasági Szövetkezetek megalakulása időszakában szerzett tapasztalatokat, elsősorban a belső szövetkezeti demokráciára irányuló saját kezdeményezéseink megvalósításánál. A belső szövetkezeti demokrácia a szocialista demokrácia fontos eleme. A szocialista demokrácia kiszélesítése és elmélyítése hatással van a szocialista törvényesség és jogrend megerősítésére. Mezőgazdaságunk szocialista szövetkezése a szocialista szövetkezeti társadalmi tulajdon alapján fejlődött és dialektikusan kapcsolódott a szocialista társadalom új osztályának - a szövetkezeti parasztok osztályának - kialakulásához.

Jelenleg ez a folyamat a termelőerők és a szocialista termelési viszonyok további fejlődése, a gazdálkodás állami és szövetkezeti formáinak kialakulása közepette zajlik. A gazdálkodás e formáinak keretében történik meg a szövetkezeti és az állami szocialista tulajdon közeledése is.

A nagyüzemi szocialista mezőgazdasági termelés a mezőgazdasági szövetkezet fejlődésnek 30 éve során állandó segítséget kapott a szocialista államtól. Ez abban is kifejeződött, hogy az állam a nagyüzemi szocialista termelést aktív jogi eszközökkel segítette elő. A mezőgazdasági gazdálkodás szocialista formája szocialista társadalmunk szilárd termelési és gazdasági alapjává vált. A mezőgazdasági termelés fejlődését érintő fenti objektív tényező hatására, valamint a tudományos-műszaki forradalom fejlődésének alapján lépett be mezőgazdaságunk abba a szakaszba, melyet a termelés koncentrációja és specializációja, továbbá az jellemez, hogy a mezőgazdaságban az iparosodás sok eleme jelent meg. A társadalom gazdasági fejlődésének ezek az objektív törvényszerűségei megkövetelik, hogy megfelelő jogviszonyokat alakítsunk ki a mezőgazdasági terme-

lésre vonatkozóan általában, de különösképpen a szövetkezeti mezőgazdasági termelésre vonatkozóan.

A szövetkezeti jog ezeket az új viszonyokat különösen az együttműködés területét szabályozza.

Mezőgazdaságunkban az együttműködés két formában valósul meg:

a/ A szövetkezeti társulás keretében, mely esetben nem alakul új formájú szervezet;

b/ közös mezőgazdasági vállalatok létrehozása útján, melyek esetében önálló jogi alany jön létre.

A mezőgazdasági együttműködés megállapodásos-szerződéses viszonyok alapján jön létre.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy noha a mezőgazdasági termelés keretében az együttműködésnek több formája létezik, az egységes mezőgazdasági szövetkezetek kooperációra lépve, elvileg a mezőgazdasági szövetkezésről és a mezőgazdasági együttműködés és annak formáiról szóló törvény alapján járnak el. A törvény által előírt együttműködés eredményeképpen az egységes mezőgazdasági szövetkezetek egymás között működhetnek együtt, vagy pedig az egységes mezőgazdasági szövetkezetek és más állami mezőgazdasági szervezetek között lehet együttműködés. Az állami szervek más gazdasági és szolgáltató ágazatokban működő állami szervek is lehetnek.

A mezőgazdasági termelés keretében folytatott együttműködés egyre érdekesebbé válik az egységes mezőgazdasági szövetkezetek számára, elsősorban azért, mert nem igényli a beavatkozást a mezőgazdasági vállalatok strukturájába, lehetőséget ad olyan széleskörű munkamegosztásra, amely mellett megmarad termelési, gazdasági és jogi önállóságuk és emellett az anyagi, pénzügyi és munkatartalékok közös felhasználása által új minőségi változásokat tesz lehetővé,

különösen a termelés koncentrációja területén.

A szövetkezeti jog jelenleg érvényben lévő szabályozása széleskörű lehetőségeket ad az együttműködésre, de sok esetben nem eléggé árnyalt és nem fejezi ki azokat a lehetőségeket, amelyek segítségével bizonyos bonyolultabb termelési, anyagi és pénzügyi, valamint munkaügyi viszonyokat rendezni lehet. Ezeket a hiányosságokat a jogi szabályozás módosításaival kívánjuk felszámolni.

E rövid felszólalásban nem lehetséges több bonyolult probléma vizsgálata. Megpróbáljuk röviden tisztázni azokat a jogviszonyokat, amelyek nálunk a meglévő közös mezőgazdasági vállalatoknál merülnek fel a munkaügyi problémák kapcsán. Azért hangsúlyozzuk, hogy közös mezőgazdasági vállalatokról van szó, mert a szövetkezeti egyesülések esetében a tagokkal kapcsolatban új jogi problémák nem merülnek fel. A közös mezőgazdasági vállalatok léte azonban bizonyos olyan változásokkal jár együtt, melyek hatással vannak a belső szövetkezeti viszonyokra.

A szabályozás jogi jellege attól függően különböző, hogy a szövetkezet tagja-e mezőgazdasági vállalatnak, vagy sem.

A mezőgazdasági szövetkezésről szóló 122/1975. évi törvény, továbbá a Szövetségi Mezőgazdasági Minisztériumnak a mezőgazdasági együttműködésről és annak formáiról szóló 159/1975. számú rendelete alapján a közös mezőgazdasági vállalatoknál elsősorban az őket alkotó egységes mezőgazdasági szövetkezetek tagjai, vagy legalábbis dolgozói és a többi tagszervezet dolgozói végzik munkát. A közös mezőgazdasági vállalat tagszervezeteinek tagjainál a szövetkezeti viszony érintetlenül marad ebben az esetben. Ez annyit jelent, hogy az a szövetkezeti tag, aki annál a közös mezőgazdasági vállalatnál dolgozik, amelynek a szövetkezet tagszervezete, a szövetkezeti jog alapján tagsági vi-

szonyban áll munkáját pedig a munkajog feltételei mellett végzi. Mindaddig, amíg a szövetkezet tagja a közös mezőgazdasági vállalatnál végez munkát, a szövetkezeti szervek - bár szövetkezeti tag - nem bocsáthatják el a közös mezőgazdasági vállalatnál végzett munkájából. A szövetkezeti tag munkaviszonya csupán a Munka Törvénykönyvében lerögzített feltételek mellett szüntethető meg. Ebben az esetben a szövetkezeti tagnak nem lehet utasítást adni arra, hogy a szövetkezetben dolgozzék, még akkor sem, ha a szövetkezetben erre igen nagy szükség van. Nem zárható ki azonban annak lehetősége, hogy a közös mezőgazdasági vállalatnál végzett munka mellett a szövetkezeti tag bizonyos munkát végezzen a szövetkezet számára is. Ez abban az esetben fordul elő, ha az egész év során nem dolgozik a közös szövetkezeti vállalatnál. A jogi szabályozás szempontjaiból a feladatok végrehajtását a munkafeltételekről szóló megállapodásban rögzítik.

Azok a kötelezettségek és jogok, amelyek a közös szövetkezeti vállalatnál dolgozó szövetkezeti tagot illetik meg, a tagsági viszornak a munkaügyi szabályozáson kívüli részeiből következnek /a vagyoni és földviszonyok, az egységes mezőgazdasági szövetkezetbeni - mint a szövetkezeti tagok társadalmi szervezetébeni - tagságából adódó jogok és kötelezettségek/ változatlanok maradnak. Ebből következik, hogy a közös szövetkezeti vállalatnál dolgozó szövetkezeti tagnak joga van ahhoz, hogy az érvényes szabályok szerint eladja a szövetkezet által megtermelt mezőgazdasági termékeket.

Másrészt érvényben van az a szabály, hogy annak a szövetkezetnek a tagja, amely a közös mezőgazdasági vállalatnak nem tagszervezete, nem vehető fel munkára ehhez a vállalatához, csak miután szövetkezeti tagsága megszűnt. Ugyanakkor azonban a szövetkezeti tagság megszűnése nélkül is felvehető munkára a közös mezőgazdasági vállalatához az

ilyen dolgozó másodállásba a Munka Törvénykönyvében meghatározott feltételek mellett.

Kétfajta szabályozás van érvényben tehát a közös mezőgazdasági vállalatnál létesült munkaviszonyokra vonatkozóan. Az egyik a közös mezőgazdasági vállalat tagszerveként működő szövetkezet tagjaira vonatkozóan, a másik azokra a dolgozókra vonatkozóan, akik olyan szövetkezet tagjai, mely nem tagszervezete a közös mezőgazdasági vállalatnak. A szövetkezeti tagnak a közös mezőgazdasági vállalatnál létesült munkaviszony a Munka Törvénykönyvében lerögzített feltételek mellett szüntethető meg. Ha szövetkezeti tagnak a közös mezőgazdasági vállalatnál létesült munkaviszonya megszűnik, a szövetkezet kötelezettsége, hogy a szövetkezeti tagot a szövetkezetben munkába állítsa. Az újbóli munkába állítás szempontjából döntő jelentőségű, hogy a szövetkezeti tag munkaviszonya közös mezőgazdasági vállalatnál rövid lejáratu vagy hosszulejáratu volt. Ha a szövetkezeti tagot a szövetkezet hosszú ideig tartó munkaviszony céljából engedte át a közös mezőgazdasági vállalatnak, úgy a szövetkezeti tagnak a szövetkezetben nincs joga korábbi munkájához vagy munkahelyéhez. A munkafeltételekről szóló szerződése megszűnik. A szövetkezet javaslatot tesz neki, hogy a munkafeltételekről szóló korábbi szerződésének figyelembe vételével vagy más feltételekkel új szerződést köt vele. Abban az esetben, ha az új szerződés megkötésére nem kerül sor, a kérdést a szövetkezet igazgatósága dönti el. Ha szövetkezeti tagot rövid időre engedték át a közös mezőgazdasági vállalatnak, akkor a tagnak a munkafeltételekről szóló megállapodása nem szűnik meg. Miután a közös mezőgazdasági vállalatnál munkaviszonya megszűnt, a szövetkezeti tagnak joga van ahhoz, hogy a szövetkezetben korábbi funkcióját elláthassa. Ezek az előírások nem vonatkoznak arra a dolgozóra, aki tagsági viszonyát azért szüntette meg, mert szövetkezete nem volt tag-

szervezete a közös mezőgazdasági vállalatnak. A dolgozó újra szövetkezeti taggá válhat, ha ezt újra kéri.

Észrevételeinkben elsősorban Veres József professzor elvált beszámolójának téziseihez kapcsolódtunk: azok negyedik részéhez, melyben a tagsági és a munkaviszonyokról van szó, továbbá azok kilencedik részéhez, mely azzal foglalkozik, milyen módon gyakorolhatnak hatást a Magyar Népköztársaságban a tagsági viszonyok a szövetkezeti formákra.

Dr. sc. Erich KRAUS
professzor
Mezőgazdasági Termelőszövetkezeti Főiskola
/Német Demokratikus Köztársaság, Meissen/

A SZÖVETKEZETI PARASZTOK MUNKAVISZONYÁNAK JOGI KIALAKITÁ-
SÁVAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK AZ NDK MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐ-
SZÖVETKEZETEIBEN

A szövetkezeti tagok szövetkezeti munkájának és ezzel együtt munkaviszonyainak jogi kialakítása a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben központi problémát képez az NDK mezőgazdasági és mezőgazdasági szövetkezeti jogalkotásában, mivel a munkaviszony alapvető komponense a szövetkezeti jog-
nak az NDK-ban. A szövetkezeti munkaviszonyok lényegükben kifejezésre juttatják a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagsági viszonyait, ezeket viszont teljes terjedelmükben az elért termelőerők és termelési viszonyok szintje fejezi ki az NDK szocialista mezőgazdaságában.

A Német Szocialista Egységpárt IX. Pártkongresszusának határozatai szerint a mezőgazdasági termelést az NDK-ban tervszerűen fejlesztik mind intenzívebbé és alkalmaznak iparszerű termelési módszereket. A növényi és állati termékek termelését lépésről-lépésre fejlesztik és az iparszerű termelési módszerekre történő tervszerű átmenetet az osztársadalom legnagyobb hasznára hajtják végre. E folyamatban az NDK-ban megalakultak a növénytermesztésre specializált és az állattenyésztésre specializált mezőgazdasági szövetkezetek, amelyek egymás között igen szorosan együttműködnek. A mezőgazdasági fejlődés jelenlegi helyzetében az NDK-ban arról van szó, hogy a termelés központosításának és specializálódásának előnyeit teljesen kihasználják. Ennek igen nagy jelentősége van a szövetkezeti munka-

viszonyok jogi alakulásában a szövetkezeteken belül.

A mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek vagy a növénytermesztésre, vagy az állattenyésztésre történt specializálódásának jelenlegi helyzete lehetővé teszi, hogy a szövetkezeti tagokat a multhoz képest céltudatosabban bizzanak meg bizonyos tevékenységekkel, azok tartós ellátásával, továbbá, hogy a szövetkezeti tagok hivatásbeli képességeit és készségeiket, valamint személyes hajlamait és érdekeiket a szövetkezeti munkákkal történő megbíztatás során jobban lehet figyelembe venni. Több lehetőség nyílik meg a szövetkezeti tagoknak a munkahelyükre vonatkozó minősítésére. A növénytermesztésre vagy állattenyésztésre specializált mezőgazdasági szövetkezetek eme előnyei mind a szövetkezeti termelés, mind az osztársadalom javát szolgálják ugyanugy, mint a szövetkezeti tagság minden egyes tagjának, aki szövetkezeti munkáját magas képesítéssel végzi.

A növénytermesztő és állattenyésztő mezőgazdasági szövetkezetek 1977 évben elhatározott új mintaalapszabályai elősegítik ezt a fejlődést, amennyiben a szövetkezeti munkának a tagságra vonatkozó munkaviszonyainak bevált megtartása mellett, azokat a fokozódó iparszerű termelés követelményeinek megfelelően jogilag továbbfejlesztik. Az ezzel kapcsolatos kérdéseket érintő vita során a konferencia más résztvevői az NDK-ból is fognak még nyilatkozni. Ezért a következőkben egy lényeges szempontra szeretnénk szorítkozni.

Az NDK mezőgazdasági szövetkezeti mintaalapszabályai úgy határoznak, hogy a mezőgazdasági szövetkezet vezetősége minden egyes szövetkezeti taggal írásban köt munkaszerződést /14. pont/. Ennek a munkaszerződésnek minden egyes szövetkezeti paraszt munkaviszonyát és szövetkezeti tagsági viszonyát kell kifejeznie. A szövetkezeti tag ennek kö-

vetkeztében jobban alkalmazkodhat a tőle megkívánt munkájához a szövetkezeten belül és ennek megfelelően alakíthatja ki politikai és szakmai továbbképzését. A megkötött munkaszerződések egyúttal a szövetkezeti szervek vezetési tevékenységével szemben is fokozott követelményekkel járnak különösen a mezőgazdasági szövetkezetek vezetőségeivel szemben. A mezőgazdasági szövetkezetek vezetőségének pontosan ki kell számítania az egyes munkaterületek és időnyomok szövetkezeti munkaerőszükségletét, azt össze kell egyeztetnie a szövetkezet meglévő munkaerőivel és ezen az alapon kell minden taggal munkamegállapodást kötnie.

A mezőgazdasági szövetkezetek és az egyes szövetkezeti tagok közti munkamegállapodások megkötését az NDK-ban elsősorban az 1977. évi szövetkezeti mintaalapszabályok irányozták elő. Az NDK mezőgazdasági termelőszövetkezeteinek mindezülig alig álltak gyakorlati tapasztalatok rendelkezésre. Viszont lehetett más szocialista országok ebbeli tapasztalataiból meríteni, különösen a Magyar Népköztársaság 1967. III. t.c. 61. §-ából a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről és a CSSR 1975. XI. 13-i 122. sz. törvényének 47. §-ból a mezőgazdasági szövetkezetekről.

Időközben már beszereztek tapasztalatokat a munkamegállapodásokkal dolgozó mezőgazdasági termelőszövetkezetekről. Ezekben a megállapodásokban elsősorban az alábbi pontokra nézve konkretizálták a szövetkezeti tagoknak a munkaviszonyból eredő jogait és kötelességeit:

Először is pontosan meghatározzák a szövetkezeti tag által teljesítendő pontos munkafeladatokat. Ez az állattenyésztő szövetkezetekben többnyire egyetlen feladatból áll, mivel az állattenyésztésben egész éven át folyamatos munka folyik.

A növénytermelő mezőgazdasági termelőszövetkezetekben

a tagok nagyobb számánál gyakran többféle munkafeladatban állapodnak meg, mivel itt a növénytermesztés szezonális jellege miatt a kisebb munkaigényű időszakokban az elsődleges munkafeladat helyébe valamilyen más tevékenység lép /például egy szövetkezeti gépkezelő a téli hónapokban egy járási gépállomás műhelyében dolgozik/.

Másodszor rendszerint adatok szerepelnek a munkamegállapodásban az illető szövetkezeti tag munkahelyét illetően. Munkahelynek tekinthető a mezőgazdasági termelőszövetkezet teljes területe is. De pontosabban is behatárolható a munkahely /pl. idősebb tagoknál vagy asszonyoknál, akik kisgyermekeket gondoznak/, pl. egy község területére vagy /az állattenyésztésben/ egy bizonyos istállótelepre./ Más esetekben munkahelyként a munkamegállapodásban a szövetkezeten kívüli más mezőgazdasági szövetkezet, vagy szomszédos szocialista mezőgazdasági üzem, esetleg több ilyen üzem is szerepelhet. Ez főleg a növénytermesztő szövetkezetekben játszik fontos szerepet, amelyek más növénytermesztő szövetkezetekkel együttműködnek a szántóföldi művelésben.

A munkamegállapodás e két meghatározásával jelentősen konkretizálódik a szövetkezeti tagok jogi munkaviszonya. Kényszerítő szövetkezeti követelmények azonban szükségessé tehetik, hogy valamelyik tag átmenetileg a megállapított tevékenységtől eltérő munkát végezzen, vagy a munkát más munkahelyen végezze, mint amelyikben megállapodtak. A fenti meghatározások nem zárhatják ki az ilyjellegű lehetőséget. A munkamegállapodásokban ezért szerepel rendszerint egy pont, amely szerint szükség esetében más munkával is megbízható, vagy más munkahely jelölhető meg. Ilyenkor rendszerint rögzítik a megállapodásban, hogy a szövetkezet ilyen egyoldalú utasítása időbelileg korlátozott /évente 4 hétben, vagy 3 hónapban/. Az előírányzott időn túlmenő szükséges módosításnál kell az illető szövetkezeti tag egyetértése.

Harmadszor utmutatásokat tartalmaznak a munkamegállapodások a szövetkezeti parasztok teljesítményeinek bérezésére és premizálására vonatkozólag. Ez pedig mindig a mezőgazdasági termelőszövetkezet közgyűlési határozatai alapján történik a meghatározott bérezési és premizálási rendszerre való hivatkozással, mert hiszen e jövedelmek pontos meghatározására aligha van eleve mód.

Negyedszer pedig megállapítják a munkamegállapodásban a tagok fizetett szabadságra való igényjogosultságát. Ennek alapját képezik az üzemi rendtartás rendelkezései és az 1978. szeptember 28-i rendelet a fizetett szabadságokról. E két jogszabály képezi a szövetkezeti tagok alap- és pótszabadság mértékének megállapításához az alapot.

A szövetkezeti tagnak valamely együttműködő üzembe, vagy más üzemnek nyújtott szocialista megsegítése alkalmával a kiküldetés időtartamának megállapítása céljából külön kiküldetési megállapodást kötnek. Ez egy háromoldalu szerződés a szövetkezeti tag, a szövetkezet vezetősége és a másik üzem között, ahol a munkát teljesítik. A kiküldetési megállapodás meghatározásai kiegészítik azután a munkamegállapodásban szereplő szabályozásokat.

Egyes szövetkezeti tagok munkamegállapodásaiba kiegészítőket is vesznek be, pl. nőknél részleges foglalkoztatás gyermekgondozás miatt, vagy nyugdíjkorhatár elérésénél. De tervezett továbbképzések és a tag egyéb személyes problémáinak megoldása céljából is köthetők megállapodások, amelyek mindkét fél számára konkrétan felsorolják a jogokat és köteleességeket.

A munkamegállapodások végül a megállapodás megszűnésére vonatkozó pontot is tartalmaznak. A munkamegállapodások általában határozatlan időre szólnak és lejárnak a szövetkezeti tagnak a korhatár elérésekor, munkaképtelensége vagy a

mezőgazdasági termelőszövetkezetből való kilépése folytán. Más esetekben a munkamegállapodás tartalmának módosítására a szövetkezet vezetősége és a szövetkezeti tag kölcsönös megegyezése van előírányozva.

A munkamegállapodás tartalma hasonlít a munkaszerződések tartalmára, ahogyan azt az NDK Munka Törvénykönyve a munkások és alkalmazottak számára előírja. Ez egészen természetese, minthogy egyrészt a szövetkezeti tagok munkaviszonyai és másrészt a munkások és alkalmazottaké lényegük és jellegük szerint egységesek, nevezetesen szocialista munkaviszonyok. De semmiképpen sem azonosak. A munkamegállapodás a mezőgazdasági szövetkezeti jognak oly intézménye, amely a szövetkezeti tagság és a szövetkezeti tag tagsági és munkaviszonyból származó kötelességeit konkretizálja. A szövetkezeti tagnak a szövetkezeti munkában való részvételi joga és a munkához való joga akkor is fennáll, ha a munkamegállapodás még nem jött létre, a munkások és alkalmazottak munkajogi viszonya viszont csak a munkaszerződés megkötése után kezdődik.

Ugyanez a helyzet a munkamegállapodás megszüntetésénél vagy felfüggesztésénél is: nem szünteti meg automatikusan a szövetkezeti munkaviszonyt vagy a tagsági viszonyt.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek mintaalapszabályainak ama követelménye, hogy minden szövetkezeti taggal munkamegállapodást kell kötni, az NDK mezőgazdasági szövetkezetei munkaviszonyainak tökéletesítésére irányulnak, ahogyan ez az NDK szocialista mezőgazdaságának jelenlegi fejlettsége alapján szükséges. Az NDK mezőgazdasági jogtudósai most ama feladattal állanak szemben, hogy a munkának szövetkezeti gyakorlatában szerzett tapasztalatokat behatóan tanulmányozzák és általánosítsák.

Dr. sc. Rosemarie TRAUTMANN
professzor
Martin-Luther Egyetem
Jogtudományi Szekció
/Német Demokratikus Köztársaság, Halle/

NEMŰANYI GONDOLAT A SZÖVETKEZETI PARASZTSÁG TAGSÁGI VISZONYAI-
VAL ÉS A MUNKÁSOK MUNKAJOGI VISZONYAIVAL KAPCSOLATBAN, AZ
NDK MEZŐGAZDASÁGI TERUELŐSZÖVETKEZETEIBEN

A Német Demokratikus Köztársaság Minisztertanácsa által 1977. évben a növénytermesztő és állattenyésztő mezőgazdasági szövetkezetek számára alkotott mintaalapszabályok a jogviszonyok tartalmi kialakításának számos új szempontját tartalmazzák, amelyek objektív szükségessége a megváltozott társadalmi viszonyokból ered.

Ezek az új társadalmi viszonyok a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és állami gazdaságok együttműködési kapcsolataiból alakultak ki. Az együttműködés keretében egyes kollektívák alakultak szövetkezeti parasztokból és munkásokból. A szövetkezeti parasztok és a munkások különböző üzemekkel álltak jogviszonyban, de a mindennapi munkában, kooperatív brigádokban és csoportokban azonos feladatokat teljesítettek. E feladatoknak a munkafolyamatban történő közös megoldása tette lehetővé zárt kollektívák keletkezését.

A jogi újjáalakítás logikus következménye volt ezeknek az új társadalmi kapcsolatoknak. Az új szabályoknak ezeknek meg kellett felelniük és azt elősegíteni. Abból kellett kiindulni, hogy az NGTSz-ekben a növénytermesztéssel és az állattenyésztéssel mind szövetkezeti parasztok, mind munkások foglalkoznak.

Ezért indulnak ki a mintaalapszabályok a szövetkezeti pa-

rasztok és a munkások alapvetően azonos jogaiból és kötelelességeiből a mezőgazdasági termelőszövetkezetekkel szemben. Az azonos jogok és kötelelességek sorából meg kell említeni a munkához való jogot és kötelelességet, továbbá a TSz vezetésében való részvétel jogát és köteleességét is. Ez megegyezik a Dr. Veres professzor előadásának 4. tézisével, amelyben megállapítja, hogy a tagsági viszonyok keretében a munkaviszony az előtérbe nyomul és a vezetés viszonyait ezzel gazdagítja és bővíti.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek vezetési viszonyainak bővítése és gazdagításának forrása részint a szövetkezeti parasztok tagsági viszonyaiban, részint pedig a dolgozók munkajogi viszonyaiban rejlik.

Ama munkás, aki a mezőgazdasági szövetkezettel munkaviszonyt létesített, tehát nemcsak a szövetkezeti termelési feladatok teljesítéséhez járul hozzá, továbbá a szövetkezeti jövedelmek növeléséhez, hanem egyenjogosultan részt vesz valamennyi szövetkezeti problémát illető döntésekben is. Megválaszthatja a vezetési szerveket, maga is megválasztható, részt vehet a szövetkezet bizottságainak munkájában, részt vehet a közgyűlés határozatainak meghozatalában és a hozott határozatok teljesítésének ellenőrzésében is.

A szövetkezeti munkaviszonyok és a munkajogi viszonyok alakítása tekintetében ez a közelítés bizonyos terjedelmében ugyancsak a mintaalapszabályokban lett szentesítve. Ezek szerint a mintaalapszabályok a munkához, a teljesítmény szerinti javadalmazáshoz, a minősítéshez avagy szabadsághoz való egyenlő jogból indulnak ki. E jogok és kötelelességek konkretizálása azonban különböző jogalapok szerint történik. A szövetkezeti parasztok számára a szövetkezeti törvény, az alapszabályok és az üzemi rendtartás alapján közöttük és a vezetőség között munkamegállapodás jön létre, amelyben a mindenkori feladatok, a munkahely és esetleges

különleges szabályozások tekintetében állapodnak meg. Tulmenően ezen fel kellene venni a munkaszerződésbe a szabadság időtartamát is.

Mégha a munkamegállapodás tartalma azt hasonlóvá is teszi a munkaszerződéshez, mégis rá kell mutatni a leglényegesebb különbségekre. A munkamegállapodás - eltérően a munkaszerződéstől - nem hoz létre jogviszonyt, csupán formát ad a megalapozott tagsági viszonynak, azt konkretizálja.

A munkással a munkaszerződés alapozza meg a munkajogi viszonyt. Ha munkajogi viszonyát egy mezőgazdasági szövetkezetben alapozza meg, úgy számára nemcsak a munkajogi szabályok és az állam és szakszervezet között létrejött kollektív keretszerződések szabályai érvényesek. A mintaalapszabályok meghatározzák, hogy a munkás jogai és kötelességei a mezőgazdasági szövetkezet alapszabályaiból és üzemi rendtartásából is adódnak, amennyiben ezek nem mondanak ellent a munkajogi szabályokban foglaltaknak.

Ezek a példák világosan jelzik, hogy a jogi szabályozások arra törekednek, hogy jogi szabályozásokkal ne idézzenek elő akadályokat a két társadalmi osztály közeledésének társadalmilag megérett formáinak érvényre jutása elé. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a közeledést maga a jog hajthatja végre. Az osztályok közeledése a társadalmi fejlődés hosszadalmas folyamata, amely végeredményében a szocialista bázis fejlődésében zajlik le. A munkásosztály és a szövetkezeti parasztság osztálya között még léteznek különbségek és ezek a szövetkezeti parasztok és a munkások különböző jogjaiban és kötelességeiben a mezőgazdasági szövetkezeteken belül tükröződnek is. Így például fennállhatnak különbségek a javadalmazás és a szabadság tartamában mindaddig, amíg a köngyülés nem hoz egy - a munkajogi szabályok-

nak megfelelő - határozatot. Ez a különbség az eltérő tulajdonviszonyokból ered és az abból származó szövetkezeti elosztási elvből. Csak az osztható fel, amit megtermeltek. Ez újfent jelzi az elosztás és a munka szoros összefüggését a szövetkezetekben, azonban arra is rámutat, miként növekszik a munkajogi viszonyok szerepe a mezőgazdasági szövetkezetekben.

A tagsági viszonyok tökéletesítését és fejlesztését a mezőgazdasági szövetkezetekben elsősorban a munkaviszonyok és a vezetési viszonyokban tükröződő szövetkezeti demokrácia kialakításával lehet elérni. A komplex tagsági viszonyok e két oldala képezi azokat a döntő tartományokat, amelyek fejlesztésével a dr. Veres professzor által a 6. tételben említett, jogok és kötelességek közötti kiegyenlítődést el lehet érni.

IV. R É S Z

ÉRDEKVÉDELMI VISZONYOK A TERMELŐSZÖVETKEZETEK BEN

Dr. NAGY László
professzor
Agrártudományi Egyetem
/Magyarország, Gödöllő/

A SZÖVETKEZETI TAGOK ÉRDEKVÉDELME A TERMELŐ TIPUSU
SZÖVETKEZETEK BEN
/vitaindító előadás/

1. A szövetkezeti érdekvédelem és érdekképviselés a szövetkezeti mozgalom, az egyes szövetkezetek és a szövetkezeti tagság objektíve létező és körülhatárolható érdekvizonyaiból fakad. A szocialista érdekvizonyokkal foglalkozó szakirodalom ma már egyértelműen elismeri a szocialista érdekszerkezet tagozódását egyéni, kollektív és társadalmi érdekekre és többé-kevésbé kidolgozta az érdeksomópontok dialektikáját: az érdekegyeztetés folyamatát és az érdekösszhang szükségességét. A szakirodalmi állásfoglalások egyértelműen aláhúzzák az érdek objektív voltát is. A szakírók egyetértenek abban, hogy az érdek nem más, mint viszony, az egyén és környezete közötti olyan viszony, amely a mindenkori szükségletek kielégítésére irányul és amely közvetítőrendszereken keresztül, azok érdekinTEGRÁCIÓS funkcióinak érvényesülésével az egyént a társadalomhoz kapcsolják.

Ami a szövetkezeti érdekvizonyokat illeti, a szövetkezeti jogi szakirodalomra - de főleg a jogalkotásra - a fokozatos felismerés és megoldás a jellemző. Az 1967 és 1971 évi jogalkotás során döntően a vállalatok szerveződött szövetkezet gazdasági és társadalmi érdekképviselője volt a szabályozás középpontjában. A jogalkotás ezen belül is a szövetkezet gazdasági érdekképviselőjére helyezte a hangsúlyt, bár meg kell említeni, hogy határozott rangot vívott ki magának a kodifikációs és a személyzeti érdekképviselő is. Ehhez a

tartalmi kérdéshez igazodott az érdekképviselői szervezeti megoldása is: a TOT és a területi szövetségek a jogi személyiséggé önállósult szervezeteknek voltak a képviselői.

A dolog lényege tehát abban foglalható össze, hogy az 1967-ben kialakult "TOT modell" nem annyira a tagság érdekképviselői ellátó társadalmi szervezet modelljét, hanem inkább a gazdasági egység érdekképviselői ellátó gazdasági kamara modelljét testesítette meg. /Természetesen a transzmisszió és a szolgáltató funkciót is ellátva./ Ha a kérdést úgy tesszük fel, hogy ez a fajta képviselői élvezetesség-e prioritást a tagsági képviselői képezt, a válasz csak egyértelműen igen lehet. Egyrészt az 1968. évi gazdasági mechanizmus biztosította gazdasági önállóság folytán, másrészt, főleg az élelmiszeripar területén működő partnervállalatok centralizált /ezért nem egyszer monopolhelyzetben lévő/ szisztémája következtében szükséges volt ennek az érdekvédelemnek és képviselői képzésnek a rendezése. E körülményt elég világosan megfogalmazta az 1967. évi III. tv. indokolása is: "Csak a jól kiépített társadalmi érdekképviselői szervezet biztosíthatja a termelőszervezetek számára, hogy élni tudjanak gazdasági önállóságukkal és ne legyenek elszigeteltek". Azonban azt is aláhúzzuk, hogy a szervezetek tulajdonviszonyainak következtében ezt a fajta érdekvédelmet és érdekképviselői képzést sem lehetett teljesen függetlennek tekinteni a tagság érdekeitől, mert ez egyben a tagság érdekeit is szolgálta. Tagsági oldalról ezt a képviselői kollektív-közvetített képviselői képzést lehet nevezni. A termelőszervezeti mozgalom azonban egy későbbi időpontban kitermelte az érdekvédelem új formáját is: a tagság egészének és azok egyedi ügyeinek képviselői képzését. Ennek jogi alapját tulajdonképpen az 1971. évi III. sz. tv. teremtette meg: "A szervezetben tagsági viszony alapján végzett munka egyenrangú a társadalmi tulajdon más formája keretében végzett munkával. A munkában töltött idő alapján járó jogok /kiemelés

tőlem/ a szövetkezeti tagként és a munkaviszonyban végzett munka egy tekintet alá esik." Ennek az elvnek konkretizálása az 1971. évi szövetkezeti törvény után már csak idő kérdése volt. Ez a fajta - és már közvetlennek nevezhető - érdekvédelmet analóg módon le lehetne ferenda az alkalmazottak tekintetében a szakszervezet által gyakorolt funkciókkal lehet összemérni. A szakszervezeti érdekvédelem és a szövetkezeti tagsági érdekvédelem természetesen nem teljesen azonos, mert a szövetkezeti tagsági érdekvédelme bizonyos értelemben szűkebb, ugyanakkor bizonyos értelemben tágabb. A lényegben azonban nincs eltérés: nem a jogi személlyé szervezett gazdálkodó egység, hanem az abban dolgozó ember közvetlen érdekvédelméről van szó. Ennek az érdekvédelemnek tartalmára is áll a szakszervezeti érdekvédelem funkciója: "Biztosítani a munkások anyagi, szociális és kulturális igényeinek a kielégítését, védelmezni a dolgozók törvényekben, rendeletekben biztosított jogait." /Az MSZMP Politikai Bizottságának 1976. évi határozata./ Ám a termelőszövetkezeti tagok olyan mélységű egyéni érdekvédelméről és képviseléstől, mint amelyet a szakszervezet biztosít a munkavállalóknak ma még sem a szabályozásban, sem a gyakorlatban nem beszélhetünk. Az érdekvédelem vonatkozásában az 1971. évi III. tv. idézett rendelkezése tehát még végrehajtásra vár. A jelenlegi helyzet derivátuma a régi helyzetnek: a termelőszövetkezeti tagság egyéni érdekvédelme gyakorlatilag kimerült a szövetkezeti döntőbizottság létrehívásában és működtetésében, amely újabban a jogsegélyszolgálattal gyarapodott. Jóllehet mindkettő hatékony biztosíték, mégis időfázisba helyezve az érdekvédelemnek eddigi jogositványrendszerét, azt mondhatjuk, hogy a tag érvényesítheti érdekeit a döntés folyamata előtt /jogsegélyszolgálat/ és a döntés folyamata után /jogvita/. Hiányzik - vagy legalább is nem teljes - a közbülső láncszem, amelyet a szakszervezet által gyakorolt jogositványrendszerben javaslattevési, egyetértési, ellenőrzési és vétőjog testesít meg. A közbülső láncszem pótlására irányuló elméleti ki-

sérletezéseket korábban rendszerint azzal háritották el, hogy erre nincs is szükség és nincs is lehetőség, hiszen a tag tulajdonos és ebből fakadó rendelkezési jogát a szövetkezet vezetési fórumrendszerében tagsági joga alapján gyakorolhatja. Ez azonban csak részben igaz, mert a szövetkezeti tag egyben munkavállaló is. S ebben az egységben rendszerint megfelelkezünk az egység két pólusában meglévő különbségekről. Először: a tag kollektív tulajdonos, tehát nem valószínű, hogy egyénileg sok vitája lehet a vezetéssel, de mint munkavállaló feladatának teljesítése közben egyénileg kerülhet konfliktushelyzetbe. Másodszor: a tag munkavállaló minőségben szubordinációs helyet foglal el a szövetkezet munkaszervezeti hierarchiájában, mint tulajdonos viszont minden tag egyforma beosztásától függetlenül. Ha tehát a kollektív érdekvédelem köréből az egyéni érdekvédelem területére lépünk, le kell vonni annak szervezeti és jogi konzekvenciáit. Harmadszor: alig hiszem, hogy a megnövekedett szövetkezetek viszonyai között a közgyűlés alkalmas fórum e kérdések rendezésére.

2. A termelőszövetkezeti tagok közvetlen - egyéni és kollektív - érdekvédelmének kialakítása szempontjából jelentős lépés a szövetkezeti jogszabályok 1977. évi módosítása. Egyrészt azért, mert e módosítás tételesen is elismerte a tagság egyéni és kollektív érdekvédelmének létezését, azaz elismerte a tagsági érdekvédelem relatív önállóságát a szövetkezet önállósult érdekeihez, illetve érdekvédelméhez képest, és jelentős azért, mert megtette a kezdő lépéseket az érdekvédelem jogositványrendszere és az érdekképviselő szervezetek kiépítésében. /Mellesleg megjegyezzük, hogy az érdekvédelem és az érdekképviselő nem szinonim fogalmak, a kettő a tartalom és a forma viszonyában áll egymással./ Bár a szabályt kissé foghíjasnak kell tekintenünk: elismeri az érdekvédelem létezését, hiszen a területi szövetség "ellátja a

termelőszövetkezeti tagság egészét érintő érdekvédelmet, segíti és szervezi a tagok egyéni érdekvédelmét, jogvédelmét" ám magáról a tagsági érdekvédelemről az ipari szövetkezetekben lévő un. szövetkezeti bizottságok érdekvédelmi szervvé nevesítésével szemben a mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvény a munkahelyi közösségeknél csak ráutalásszerűen szabályoz. Ennek ellenére mondhatjuk, hogy a tagsági érdekvédelem és érdekképviselő intézményének meg-
alapozása - miközben a szövetkezeti jogot is gazdagítja -
tulnyúl annak határain, államjogi jellegét is ölt, hiszen az jelentős lépés a termelőszövetkezeti tagság állampolgári jogainak teljesebbé tételében.

Milyen alapról és milyen irányban kell tehát a szövetkezeti tagság egyéni érdekvédelmének jogi rendszerét kialakítani?

Mint ahogyan a szocialista érdekszerkezetnek is három csomópontja van /egyéni, kollektív és társadalmi érdek/, úgy a szövetkezeti érdekvédelemnek is három szintjét kell megkülönböztetnünk. A társadalmi /adott esetben osztály, vagy réteg/ szintet, amely a termelőszövetkezeti tagság egészének érdekvédelmét, a csoportszintet, amely egy-egy szövetkezet tagságának az egészét jelenti, míg az egyéni érdekvédelem a szövetkezet tagjának érdekképviselőt jelenti. Ez a három csomópont az alapvető, ami azonban nem zárja ki, hogy a három csomópont között ne lennének viszonylagos önállósággal bíró - vagy önállóságra törő - mezoérdekkategóriák. Ezeknek az önállóságát az határozza meg, hogy mennyiben rendelkeznek a csomópontok önállóságát biztosító szervezeti formával /pl. üzemi érdek/, illetőleg érdekesülési mozgásformával /pl. üzemi önálló elszámolás/. A szövetkezetek jelenlegi fejlődési szakaszában pedig úgy tűnik, hogy a tagsági érdekvédelem leginkább a mezoérdek csomópontján oldható meg. Végezetül az érdekcsoportok tekintetében nem vonatkoztathatunk el a szociológiai irodalom által többiz-

ben feszegtetett és a termelőszövetkezeti tagság átrétegződéséből eredő foglalkozási csoportok valóságos érdekviszonyaitól sem.

A tagsági érdekvédelem kérdésénél arra a körülményre is tekintettel kell lenni, hogy az érdekkörök alanyi hordozói saját szervezeti mozgásformájukon belül - kollektív és egyéni módon egyaránt - az érdekeltség rendszere által - törekednek igényeik kielégítésére. E vonatkozásban három körülményre hívnánk fel a figyelmet:

a/ Az érdekviszonyok nem maradnak egyszer s mindenkor változatlanok, a szükségletek kielégítésére irányuló törekvések a technikai gazdasági és társadalmi változásokkal együtt alakulnak a szövetkezeten belül is. Ebben az értelemben a szükségletek köre igen széles, döntő ugyan abban az anyagi szükséglet, de az életkörülmények változásával, javulásával egyre nagyobb szerepet kap benne a nem anyagi természetű szükségletek köre.

b/ Ebben az állandóan változó folyamatban az egyéni érdekek csak a legitimizált szükségletek keretei között érvényesíthetők, s az egyéni érdek kielégítésének legitimizálását meghatározó kollektíva, illetve társadalmi célokat mindig azon a horizonton kell szabályozni, ameddig a tagsági viszony pozíciójából el lehet látni, s ameddig maguk a tagok képesek tapasztalni, s ellenőrizni tevékenységük érvényességét és hatékonyságát. Különben a cél az egyén számára elvont és általános lesz.

c/ Az érdekviszony mint az emberek szükségletének kielégítésére irányuló viszony mindig függ másoktól és ez a társadalmi munkamegosztás és szervezettség következménye, ám ez a társadalmi szervezettség szövetkezeten belül jelentős mértékben függ az egyéni érdek hordozójától, a szövetkezeti tagtól. Magyarán mondva szükségletünk kielégítése mások szuverenitásának függvénye, ám a szuverenitás kerete ismét függ az érdek hordozójától. És ennél a kérdésnél le-

het jelentős, hogy a szövetkezeti struktúra kialakítását - saját érdekeit szem előtt tartva - melyik réteg szabja meg.

3. A tagsági érdekvédelemnek a szocialista érdeksztruktúrának megfelelően több szintje van.

Az érdekvédelem társadalmi szintjét illetően az egyes szövetkezeti ágazatok által tömörített tagság általánosított érdekvédelme és érdekképvisellete az Országos Tanácsok feladatai. Ennek a funkciónak lényege nem más, mint a tagság egészét érintő, az általánosítás szintjére megért, tehát legitimizálható - vagy ha úgy tetszik kodifikálható - kérdésekben a kollektív képviselet a párt és az állam döntésre jogosult országos fórumain. Ez esetben egy osztály, vagy egy társadalmi réteg /a szövetkezeti munkásság, mint a munkásosztály egy sajátos rétege/ egészének képviseletéről van szó. Ezért ezt nevezhetjük osztály, réteg vagy szövetkezetpolitikai képviseletnek. Ezen a szinten a tagsági érdekvédelem kérdései jórészt a MSZMP Szövetkezetpolitikai Munkaközösségének közvetítésével, illetve a kodifikációs egyetértési és kezdeményezési jogkör biztosításával fokozatosan megoldódnak. Nem kötelező udvariasság annak rögzítése, hogy a "TOT-modell" és annak alapján a másik két Országos Tanács 1968. évi funkcióváltozása objektív szükségszerűség volt, s hogy mindhárom Országos Tanács az esetek túlnyomó többségében adekvát módon általánosította és oldotta meg a tagsági érdekelttség egy-egy kérdését, s megfelelő ajánlásokkal tudatosították a szövetkezetekben adódó érdekvédelmi feladatokat. /V.ö. pl. a TOT 1979. januárjában e tárgyban kibocsátott ajánlásával./ És az is igaz, hogy nem minden kedvező lehetőséget aknáztak ki. Gondolunk itt elsősorban az alulról feltörő és a tudomány által támogatott közvetlen tulajdonosi érdekelttség formáinak kialakítására irányuló kísérletekre. E sorok írója - és mások is - többször aláhúzták, hogy a szövetkezet lévén a tag személyes és vagyoni közreműködésén alapuló közösség, a tag

személyi tulajdonának termelési célokra való, a jelenleginél lényegesebben kedvezőbb feltételek közötti mobilizálási lehetősége, nemcsak a tag egyéni érdeke, hanem jól szolgálja a szövetkezeti és a társadalmi érdeket is. Az a fel fogás ugyanis, amely a termelő típusu szövetkezetekben a tag és a szövetkezet közötti vagyoni kapcsolatot ellentétesnek tartja a - szövetkezetek szocialista vonásainak erősítésével a már oly sokszor joggal bíralt fogyasztói szemléletmódot erősíti. De térjünk vissza az érdekszuktura szintjeire.

Többé-kevésbé megoldott egy-egy szövetkezet tagságának kollektív - tehát csoport - érdekvédelme is. Ennek biztositéka és fórumrendszere a szövetkezet törvényes működésében és vezetésében van. A szövetkezeti vezetés kettőssége ugyanis nemcsak a testületi és egyszemélyi vezetés ötvözetét juttatja kifejezésre, hanem a gazdaságvezetés és az érdekképvisel feladatainak egységét is. A gazdaságvezetési funkció lényegében azt jelenti, hogy az általános gazdaságirányítás legalsó láncszemeként a vezetés az ügyeket kénytelen a gazdaságirányítás értékrendjére alapozva eldönteni, s az érdekvédelmet is ennek keretében látni és megoldani. Sajnos az utóbbi funkció, s még inkább a kettő dialektikája, nem vált eléggé hangsúlyossá sem az irodalomban, sem a gyakorlatban. E kérdéskörnél azonban nem elég annak konstatálása, hogy a vezetőszervek jogszabályszerűen működnek-e vagy sem, hanem lényeges a döntési jogkörök jogszabályi és belső megszabása is. Az érdekvédelem az adott szervnél, vagy személynél nemcsak a látásmódot megváltoztató szemüvegcserét igényel, hanem annak valós érvényesítése a vezetőszervek felépítésének és hatáskörének megváltoztatását is igényli. Az érdekvédelmet mozdítaná elő, ha megszabadulnánk attól az immár harmincéves tehertől, amely a szociális, oktatási és művelődési ügyeket annyira egyneműnek tekintti, hogy csak egy bizottságban képzei el annak ügyintézését. Még hatékonyabb lenne az érdekképviseleti tevékenység, ha az említett bizottságok köz-

gyűlési szintűek és kötelezőek lennének. Ami pedig a területi szövetség ezirányú hatáskörét illeti, az a törvényi tétel, hogy "ellátja a termelőszövetkezeti tagság egészét érintő érdekvédelmet" kettős hatáskört biztosít a területi szövetségnek: a/ megyei szinten minden szerv előtt képviselője a tsz. tagságnak és b/ elvileg jogosult a szövetkezet vezetésével szemben is fellépni a tagság kollektív érdekeinek megsértése esetén. De fel kell tennünk a kérdést, milyen jogositványrendszerrel bír a tagsági érdekvédelem körében a területi szövetség, milyen irányuk és mélységűek lehetnének kötelezettségeik? Ám ezzel összefüggésben csak annyit mondhatunk, hogy a feltétlenül helyeselhető jogszabályi célok, a központi ajánlásokban foglalt elvárások és a tételes jogositványrendszer között némi ellentmondás van. A területi szövetség hatásköre jobbára instruktív és szervező jellegű. /.. segíti és szervezi a tagok egyéni érdekvédelmét, jogvédelmét. Tsz.tv. 104. § /1/ bek./ Némileg tetelesebb a szövetség feladatának meghatározása a jogsegélyszolgálat megszervezésében. /1/1979. sz. TOT irányelv a mezőgazdasági szövetkezeti jogsegélyszolgálatról./ Ezért a kollektív /csoport/ és a tagsági egyéni érdekvédelem kapcsán hasznos gyakorlattá válna, ha a területi szövetségek tanulmányoznák a megyei szakszervezeti szervek tevékenységét és hatáskörét és időnként napirendre tűznék a tagsági érdekvédelemmel kapcsolatos helyzetelemzést, a követendő gyakorlat kialakítását, tökéletesítését, valamint a konkrét jogositványrendszer és az érdekvérvényesítés mechanizmusának szükségzerű fejlesztését. A területi szövetség e feladata deriválható a szövetségi hálózat transzmissziós és érdekvédelmi feladatát megszabó általános rendelkezésekből.

Az érdekvédelem körében még utalnunk kell arra, hogy számos területi szövetség közreműködik a szövetkezet vezetése és a tagok között keletkező időleges viták elsimitásában. Hogy e feltétlenül helyes törekvést szervezeti formában is le-

legalizáljuk perspektivikusan el tudnám képzelni, hogy a tagsági jogviták megszürése, illetőleg a szövetkezet vezetése és a tagok között keletkezett esetleges viták szövetkezeti feloldásaként a területi szövetségek keretében olyan békéltető bizottságok működjenek, amelyek a szövetkezeti döntőbizottsági eljárás és a másodfoku bírói eljárás között - fakultatív alapon igénybevehető - békéltetői tevékenységet végeznének. Ez jelentősen csökkentené a tagsági jogvitákból eredő bírósági ügyek számát és növelné a területi szövetségek tekintélyét.

4. Ami a tagok egyéni érdekvédelmének szövetkezeten belüli helyzetét illeti, három kérdés vár megválaszolásra: a tartalom körvonalazása, a szervezet meghatározása és a jogérvényesítés mechanizmusának kidolgozása.

Az érdekvédelem tartalmi kereteit két tényező szabja meg: a/ a tagsági jogviszony részjogosítványai /közreműködési, vagyoni és szervezeti részjogosítványok/ és b/ az adott szövetkezet alapszabályszerű intézményei, ezzel összefüggésben gazdasági lehetőségei. Mindjárt a tartalom kérdésénél kell megemlítenünk, hogy a tagsági érdekvédelem és a jogsegélyszolgálat nem azonos fogalmak, a jogsegélyszolgálat az érdekvédelemnek egyik sikkja, amely az érdekvédelem mechanizmusában elősegítheti az érdekvédelem tartalmi kérdéseinek megoldását. Nos, ami az érdekvédelem tartalmi kérdéseinek további kibontását illeti, abból az alapvető törvényi tételből kell kiindulnunk, hogy:

a/ a szövetkezetben végzett munka egyenrangú a társadalmi tulajdon más formájában végzett munkával, ennél fogva a termelőszövetkezeti tag munkavállalói érdekvédelme jellegében és jogosítványrendszerében nem különbözhet az állami vállalat dolgozójának érdekvédelmétől;

b/ a szövetkezeti tagsági viszony kettős természetű, ezért az sajátos vonásokkal gazdagíthatja, színezheti a szövetkezeti érdekvédelmet, hiszen a tagnak van közvetett és közvetlen

tulajdonosi érdekeltsége /még ha az utóbbinál a - szövetkezetenként eltérő - szabályozásban elmaradás is van/;

c/ ilyen értelemben a tagság érdekvédelme nem más, mint a szövetkezet működése személyi feltételeinek a valós érdeket kifejező legitimizált - vagy az önszabályozás keretében potenciálisan legitimizálható - igényeivel, vagy azok ki nem elégítésével, esetleg megsértésével való folyamatos, intézményes - tehát szervezett - és jogilag is érvényesíthető, alátámasztott folyamat. Ennek a feladatnak az ellátása és megoldása biztosítja a harmóniát az egyéni, kollektív és a társadalmi érdek kötelező összhangjában. Időrendiségét tekintve van megelőző érdekvédelem /pl. a foglalkoztatás biztosítása/ feltételeket biztosító érdekvédelem /segélyezés, a munkadíjazás korszerűsítése/ és utólagos, konfliktusokat feloldó érdekvédelem /döntőbizottság/.

A tagsági érdekvédelem tartalmi tagozódása tekintetében állampolgári és tagsági érdekképviselőt kell megkülönböztetnünk. A tagsági érdekvédelem ismét kettős: tulajdonosi és munkavállalói érdekvédelem. Ám a gyakorlatban inkább a megelőző és a feltételeket megteremtő a gyakoribb, s ritkább a konfliktusokat feloldó tulajdonosi érdekvédelem, hiszen a tag kollektív tulajdonos, viszont mint egyéni munkavállalót az érdekvédelem és a képviselő tekintetében mindazon jogok megilletik, amelyekben - az állami vállalatokban - a szakszervezeti szerveknek javaslattevői, egyetértési, ellenőrzési, képviselői és vétőjoguk van az alkalmazottak élet és munkakörülményeivel kapcsolatban. Ez a kör annál is inkább aktuális, mert a szövetkezetekben meglévő szakszervezetek e jogokat az alkalmazottak tekintetében gyakorolják. Állampolgári sikon pedig két nagy terület kínál védelmet és lehetőséget az áruforgalom területe és a hatósági jogosítványok széles köre. Ilyen értelemben a tagsági érdekvédelem tulajdonképpen szövetkezeti jogi, polgári jogi és államigazgatási jogi ügyekben ölthet testet.

5. Az érdekvédelem meghatározott szervezetet tételez fel. Amikor az érdekvédelem működésbe lép, akkor találkozunk az érdekképviselő szervezetével. Ezt illetően látnunk kell, hogy az érdekkielégítés folyamatában az egyénektől elkülönülő társadalmi közvetítőszervek léteznek, amelyek valamilyen érintkezési forma működtetésével eszközként iktatják be önmagukat a szükségletei kielégítésére törő egyén, mások szükségletei és a javak közé, ez uton lehetővé téve az érdekek öntegratív - az objektív lehetőségeket és a legális korlátokat is szem előtt tartó - érvényesülését. Persze az nem közömbös, hogy e folyamat - nevezzük ezt érdekegyeztetően megvalósuló szükségletkielégítésnek - az érdekelt egyének egyeztetésével, közreműködésével vagy anélkül játszódik le. Viszont objektív folyamat, hogy minél messzebb van a szerv a tagtól, annál inkább az általánosított érdek, s minél közelebb van, annál inkább a konkretizált különös érdek pólusán helyezkedik el. Következésképp az egyéni érdek érvényesítésének elsődleges szervezeti feltétele, hogy az minél közelebb essék a taghoz. Nos ami a magyar szövetkezeti megoldásokat illeti, pillanatnyilag három alternatívával állunk szemben:

a/ Az egyik alternatíva a szakszervezeti tagság kiterjesztése a szövetkezeti tagságra is. Mint tudjuk az 5-25 főt meghaladó alkalmazottak esetében a szakszervezeti csoportok, illetőleg az alapszervezetek megalakultak, s emellett több termelőszövetkezeti tag is rendelkezik szakszervezeti tagsággal. Ez óhatatlanul a tagok és az alkalmazottak politikai szervezettségének részét képező érdekképviselői integrációját valósítaná meg. Nem vitatható, hogy a jelenlegi helyzetben a szakszervezet léte bizonyos pozitívirányú feszültség szülője, hiszen az alkalmazottak felé biztosított jogosítványrendszere rendezettebb és tágabb, mint a szövetkezeti szerveké, ám mégis az a véleményünk, hogy a termelőszövetkezeti tagság szakszervezeti tagságának realitása csak akkor

válhat mindennapi feladattá, ha a tag tulajdonosi-munkavállalói pozíciójában az utóbbi válik kizárólagossá. Ezt bizonyos elméleti felfogások az utóbbi években tulhajtották, de az objektív viszonyok a kettősség tartósságát bizonyítják.

b/ A másik alternatíva a szövetkezeten belüli szövetkezeti jellegű, de külön érdekképviselői szervet lát célravezetőnek. Ez a megoldás az ipari szövetkezetek ún. szövetkezeti bizottsága, amely a szövetkezeten belüli társadalmi tevékenység irányítója és egyben ellátja a tagok érdekképviselői feladatát is. Léte szorosan tapad a munkahelyi társaszkodáshoz. A szövetkezeti bizottság tagjait a munkahelyi közösségek választják meg, mentik fel és hívják vissza, a bizottság elnökét pedig a küldöttgyűlés választja, menti fel és hívja vissza. E szabályok a bizottságnak megfelelő rangot és védelmet biztosítanak, mert a bizottsági tagok tisztségviselők.

c/ A harmadik alternatíva a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben van kialakulóban, de annak jogi helyzete nem egyértelműen tisztázott. A harmadik alternatíva abból indul ki, hogy a szövetkezeten belüli döntési fórumok /közgyűlés, küldöttgyűlés stb./ láncolatában kell az érdekvédelmet és képviselői feladatokat megoldani, hiszen azok egyben a szövetkezeti tagok érdekképviselői intézményei is. Ezt osztott érdekképviselői feladatnak lehet nevezni, amelynek legalsó szintjén a munkahelyi közösség helyezkedik el. Ilyen értelemben a munkahelyi közösség potenciálisan kettős funkciójú szervezetté válik: a testületi vezetés legalsó lépcsőfokán önjogusággal - tehát döntési joggal - is bíró vezető szervezet és egyben tagjainak egyéni érdekképviselői szerve. Ha ez így van, akkor célszerű volna a jelenleginél pontosabban nevesíteni érdekvédelmi feladatait: lényegében azt az utat kialakítani, amely szerint a munkahelyi közösséget és annak vezetőjét mindazon jogok gyakorlása és munkajogi védelem megilleti.

se, amelyet az állami vállalatnál a szakszervezeti bizalmi gyakorol, illetve élvez. /V.ö. SZÖT elnökségének 1976. V. 31. irányelvével, illetve a 12/1976. /V.27./ Mt. sz. rendelettel./

d/ Mellőzve e jogkör részletes felsorolását - ha érdeemben közeledni akarunk a szakszervezeti jogosultságokhoz - akkor a munkahelyi közösség, illetve annak képviselőjében annak vezetője a következő jogköröket gyakorolhatná:

- Véleményezési, javaslattevési jog kell megillessen a termelőszövetkezeti dolgozók /tagok és alkalmazottak/ élet- és munkakörülményeit érintő kérdésekben, különösen a munkarend kialakításában, a munkahelyi termelési programok kialakításában, a teljesítménykövetelmények rendezésében, továbbtanulásra kiválasztott személyek megítélésében, a szövetkezeti tagsági vagyoni kapcsolat különböző formáinak kialakításában stb. Egészében véve azonban legfontosabb a munkahelyi közösség mögött álló ágazat, vagy szervezet relatív önállóságának véleményezése.

- Ellenőrzési jogot gyakorolhatnak a szövetkezeti belső szabályok betartását illetően a munkahelyi közösség szervezetén belül.

- A munkahelyi közösség vezetője képviseli a munkahelyi közösség tagjait, a szövetkezet gazdasági vezetése előtt a tagsági viszonyt érintő kérdésekben.

- Kifogásolási jog is megillettehetné, ha az adott ágazat gazdaság vezetője olyan intézkedéseket tervez, vagy olyan vezetési módszert gyakorol, amely a munkaközösség tagjait hátrányosan érinti, s e kérdést a gazdaságvezetővel közvetlenül nem tudja rendezni.

A kodifikátor feladata tehát kettős. Precizen ki kell dolgozni e jogositványrendszert, ezen belül pedig eldönteni, melyeket kell kollektíven gyakorolni /tehát amely a munkahelyi közösséget illeti meg/, s melyek amelyekben a munkahelyi közösség vezetője önjoguan is eljárhat. Mindez azonban

feltételezi, hogy a munkahelyi közösség vezetőjének jelenlegi ad hoc státusát át kell minősíteni és a munkahelyi közösség vezetőjét a szövetkezet tisztségviselőjének kell tekinteni.

Nagy kérdése a szövetkezeti tagság érdekvédelmének, hogy az maradjon-e munkahelyi közösség szintjén, vagy pedig megérett-e az idő az általánosított érdekvédelem szervezeti lépéseinek megtételére. Meggyőződésem, hogy ma már a munkahelyi közösségek vezetőiből lehetne kialakítani azt az érdekvédelmi kollektívát, amely a szövetkezet egész tagságára általánosítható kérdésekben partnere lehet a vezetőségnek és lényegében azt a jogot élvezné, mint az állami vállalatban a szakszervezeti bizottság, bizalmik tanácskozása. Mindahhoz, hogy a munkahelyi közösség ezt a funkciót betöltse intenciókra van szükség, s a nem egy helyen jogszabályi elképzeléssel szemben gyakorlat visszaszorításáról. Így pl. több helyen az ágazatvezető a munkahelyi közösség vezetője. Ez jogilag kizárja az érdekképviselőt érvényesítését. Sajnos ellentmondó és bizonytalan e tekintetben az idevonatkozó TOT ajánlás is. Egyik bekezdésben javasolja, hogy a szövetkezetekben rendszeresen elemezzék, hogy a munkahelyi közösségek kezdeményezési, véleményezési, javaslattételi és döntési jogkörének terjedelme megfelelően szolgálja-e a tagok egyéni és kollektív érdekvédelmét, másik oldalon ajánlja a szociális kulturális bizottság feladatainak kiegészítését, munkai, munkavédelmi teendőkkel is.

Ha végigtekintjük a szövetkezeti tag érdekvédelmének és érdekképviselőtének szervezeti konstrukcióját, akkor két következtetést vonhatunk le: a/ a jelen fejlődési periódusban az érdekvédelem szervezete a szövetkezeti vezetési szervezetének kettős természetére az is jellemző, hogy minél magasabb a vezetői szervezet, annál erősebb az irányítói és haloványabb az érdekvédelmi tevékenység, s minél közelebb áll a taghoz az adott szervezet, annál konkrétabb az érdek-

védelmi és kisebb az irányító tevékenység. Ám történelmi távlatban azzal is szembe kell néznünk, hogy tartható-e az a szervezéstudományi szemlélet, hogy az irányítási és az érdekvédelmi funkciónak egy szervezete legyen. Hiszen ez a kettős funkció más szervezetnél is megtalálható. Így pl. az egyetemi tanácsok az 1969. évi reform óta nemcsak az egyetem legfőbb irányító szervei, hanem egyben a különböző egyetemi rétegek érdekképviselői szervei is. Ennek a kérdésnek eldöntése azonban még további kutatásokat igényel.

e/ A tagsági érdekképviselő működési mechanizmusa kérdésében más a helyzet az ipari és más a mezőgazdasági szövetkezetben. Az ipari szövetkezet szövetkezeti bizottságának működési szabályai sok tekintetben rokonvonást mutatnak az ellenőrző bizottság működésére vonatkozó szabályokkal és észrevételeivel a küldöttgyűlésig is eljuthat. Ám jogosítványainak köre megmarad a vélemény-nyilvánítási és javaslattevési jog körében. Minthogy a mezőgazdasági szövetkezetben nincs szövetkezeti bizottság, célszerű volna az érdekvédelem működési mechanizmusát úgy rendezni, hogy a munkahelyi közösség vezetője a szakszervezeti bizalmival analóg módon járasson el. Fellépésének eredménytelensége esetén - vagy a munkahelyi közösség vezetőiből álló kollektívánál, vagy közvetlenül a vezetőségnél, esetleg a küldöttgyűlésnél kereshetne jogorvoslatot. Célszerű lenne egyik elnökhelyettes feladatává tenni a jogorvoslatokkal való foglalkozást. Ugy vélem, hogy az érdekvédelemmel foglalkozó Országos Tanácsi ajánlásoknak az érdekvédelem mechanizmusával többlet kellene foglalkozniuk, mert a jó mechanizmus a hatékonyság előfeltétele. Ennek keretében arra is választ kellene kapni, hogy a konkrét jogérvényesítés mechanizmusában milyen szervezeti kapcsolat köti össze a szövetkezetben belüli érdekvédelmi szervet a területi szövetséggel.

6. Végül a tagsági érdekvédelemnek szerves része a tagok jogi képviselete is. E kérdés azért jelentős, mert jóllehet a problémátikus ügyek egyrésze a jogsegélyszolgálat keretében rendeződik a tanácsadás vagy az illetékes vezetővel való konzultálás síkján, az ügyek másrésze azonban döntőbizottsági, bírósági vagy államigazgatási eljárás keretében dől el. A különböző felmérések azt mutatják, hogy a jogsegélyszolgálat keretében terítékre kerülő ügyek jelentős része képviseletre szorul. Ezt huzza alá az ügyek fajta szerinti tagolása is: Bár e tekintetben területenként és a szövetkezetenként nagy a szóródás, mégis megállapítható, hogy az ügyek 15-40 %-a a tagsági viszonnal kapcsolatos. Mindezek igénylik, hogy megnyugtatóan rendezzük a jogi képviseletet is.

A Ptk. 219. §-a szerint "Más személy /képviselő/ útján is lehet szerződést kötni, vagy más jognyilatkozatot tenni, kivéve, ha jogszabály szerint a jognyilatkozat csak személyesen tehető meg" illetve a 222. §-a szerint "Képviseleti jogot - a törvényen, hatósági rendelkezésen és az alapszabályon alapuló képviseleten felül - a képviselőhöz, a másik félhez, vagy az érdekelt hatósághoz intézett nyilatkozattal /meghatalmazás/ lehet létesíteni. Végül idézzük a Mt. 15. §. /1/ bekezdését, amely szerint a szakszervezet "... a munkahelyt érintő kérdésekben a dolgozó érdekében -nevében és helyette - külön meghatalmazás nélkül is eljárhat, illetve PP /polgári perrendtartás/ 67. §. /1/ bekezdését, amelynek értelmében a perben a szakszervezet eljárhat saját tagjainak perében.

Eme általános rendelkezéseket figyelembe véve a termelőszövetkezeti tag érdekvédelmével kapcsolatos jogi képviselet fő szabályait az alábbiakban lehetne körvonalazni:

a/ A szövetkezettel tagsági viszonyban vagy munkaviszonyban álló jogtanácsos - megbízás alapján - minden olyan ügyben - és minden szinten - képviseleti jogot gyakorolhat, amelyben nincs érdekösszeütközés a termelőszövetkezet és a tag között.

b/ A tagsági viszonyt érintő kérdésekben pedig - ahol tehát érdekösszelütközés van a tag és a szövetkezet között - az Mt. 15. §-ban idézett szakszervezeti jogosultságot kellene a területi szövetségnek biztosítani. Egyebekben érdekességként megemlíthető, hogy az eljárásjogi szakirodalom ezt a fajta tevékenységet nem vonja a képviselőlet fogalmi körébe /de ott tárgyalja/, mert szakszervezetek, bár az anyagi jog jogosultjának érdekében, de mégis saját nevükben járnak el, a képviselőlet pedig más nevében való ténykedés. Álláspontunk szerint itt a klasszikus értelemben felfogott jogi képviselőlet és az érdekvédelmi szervek önjogi hatásköre simul egybe. Ez a körülmény pedig feljogosít bennünket arra a következtetésre, hogy ez a jog értelemszerűen a területi szövetségeket is megilleti. S itt megint kínálkozik egy - s most már az egész előadásra vonatkozó - kézenfekvő következtetése: ahol a munkajog és a szövetkezeti jog integrációs tendenciájában racionális megoldásokat lehet egymástól átvenni, ott nem feltétlenül kell valami sajátosat kitalálni, hanem azokat kölcsönösen át kell venni egymástól, s csak ott kell a sajátosat érvényesíteni, ahol azt az objektív, a termelési viszonyokban meglévő különbségek megkívánják. Ennek elbírálása politikai, gazdasági és jogi kérdés egyaránt.

JUDr. Michal DURDIK
osztályvezető
Szlovákiai Szövetkezeti Földművesek Szövetsége
/Csehszlovákia, Bratislava/

A CSEHSZLOVÁKIAI SZÖVETKEZETI FÖLDMŰVESEK SZÖVETSÉGÉNEK JOGI HELYZETE

A Csehszlovák Szocialista Köztársaságban a szocialista jogrend a szocialista társadalom építésének aktív eszköze. A szocialista jogrend természetesen a mezőgazdaság szakaszán is aktív szerepet tölt be. Segíti Csehszlovákia Kommunista Pártja agrárpolitikájának realizálását. Eszköze volt a kizsákmányolás korlátozásának, majd később a kizsákmányoló osztályok teljes likvidálásának felvainkon. A fejlődés további szakaszaiban - a mezőgazdaság szocialista átalakítása utáni időszakban - a szocialista jogrend a gazdálkodás szocialista formájának megszilárdulását szolgálta - mind az állami, mind pedig a szövetkezeti szektorban -, vagyis elősegítette az állami gazdaságok és az egységes földművesszövetkezetek gazdasági-szervezeti megszilárdulását, a szocialista társadalmi, főleg termelési viszonyok elmélyülését.

I.

Az új földművesszövetkezeti jogrend szükségessége a CSSZSZK-ban

Az eltelt 30 esztendő folyamán a Csehszlovák Szocialista Köztársaság mezőgazdasága - a CSKP vezetésével, a szocialista állam és a munkáosztály segítségével - jelentős társadalmi-közgazdasági, szocialista átalakuláson ment keresztül. Teljesült a CSKP 1949-ben tartott IX. kongresszusának határozata.

A falu szövetkezetesítése összhangban volt a dolgozó parasztság, a munkáosztály és az egész társadalom érdekeivel.

A parasztságnak a szocializmushoz vezető útján formálódott a szocialista társadalom új osztálya, vagyis a szövetkezeti parasztság társadalmi osztálya. Létrejött a szocialista társadalom szilárd osztályalapja. Ehhez természetesen hozzájárult a mezőgazdaság jogi helyzetének rendezése is. Az egységes földművesszövetkezetek jogi helyzetét szabályozó 49/1959. számú törvény a mezőgazdaság szocialista átalakulásának befejeződése idején született. Azóta az egységes földművesszövetkezetek nagyon sokat fejlődtek. A hatvanas évek folyamán mind szervezeti, mind pedig gazdasági szempontból megszilárdultak. A CSKP XIV. kongresszusa után a fejlődésük lényegesen meggyorsult.

Csehszlovákia mezőgazdaságának fejlődésére nagy hatással volt az egységes földművesszövetkezetek fokozatos egyesítése, nagy termelőegységek létrehozása. Míg például 1960-ban - a földművesszövetkezetekről szóló 49/1959. számú törvény érvényesülésének idején - 10 ezer 816 efsz átlag 420 hektár mezőgazdasági területen gazdálkodott, addig 1979. év első hónapjaiban, amikor az efsz-ek száma 1779-re csökkent, a mezőgazdasági átlagterület pedig több mint 2000 hektárra növekedett.

A szövetkezeti mezőgazdaság fejlettségének színvonalával azonban nem volt összhangban az efsz-ek és a szövetkezeti parasztság társadalmi szerepének és jogi helyzetének értelmezése. Vagyis az érvényben lévő jogszabályok nem feleltek meg a megváltozott körülményeknek.

Az persze igaz, hogy az egységes földművesszövetkezetekről szóló 1959-ben született törvény a mintaalapszabállyal együtt kedvező hatással volt a mezőgazdaság új termelési viszonyainak és az efsz-ek szilárdulására, de egyben az is igaz, hogy érvényesülésének tizenöt éve után már nem felelt meg a fejlődés új szakaszának.

A módosított, vagyis az új jogszabályok célja és alapelvei

Az új földművesszövetkezeti törvény és az új jogszabályok az alábbi célokat szolgálják:

1. Az egységes földművesszövetkezetek és további szocialista szövetkezeti mezőgazdasági szervezetek vezető szervei felépítését és tevékenységét úgy formálni, hogy az összhangban legyen azokkal az új feltételekkel, amelyek a nagy termelő egységek létrejöttével, az irányítás, illetve üzemigazgatás korszerűsítésével, a szövetkezeti tagoknak az irányításban való fokozottabb részvételével jönnek létre.
2. A szocialista állam irányító és szervező munkájának megszilárdítását az efsz-ek és a további szocialista szövetkezeti mezőgazdasági szervezetek irányában.
3. Az összpontosított földek szövetkezeti használati jogának olyan módosítását, amely feljogosítja az efsz-eket az összpontosított területek kihasználására olyan termelési feladatok teljesítése céljából, melyek működésük lényegét képezik, s e törvény által meghatározott jogi normák és további olyan jogi normák tartalma között összhangot teremteni, amelyek törvényesítik a szocialista mezőgazdasági szervezetek földhasználati jogát.
4. A szocialista munkajogszabályok általános alapelveivel összhangban közös nevezőre hozni a szövetkezeti tagok és az alkalmazotti viszonyban levő dolgozók munkajogi normáit az efsz-ekben.
5. Kedvező feltételeket teremteni és széleskörű lehetőséget a szövetkezetközi együttműködés fejlesztésének és annak, hogy az efsz-ek együttműködése további szocialista szervezetekkel - főleg mezőgazdasági szervezetekkel - kibontakozzon.

Az új földművesszövetkezeti törvény tehát lehetővé teszi és segíti az efsz-ek tényleges nagyüzemi termelést folytató vállalatokká való formálódását, azt, hogy a termelésben

érvényesüljenek az ipari módszerek, hogy az új helyzet által teremtett követelményekkel összhangban emelkedjen a tervezés és a nyilvántartás színvonala, érvényesüljenek az önálló elszámolási rendszer, a hozrasscsot alapelvei; hogy a külkapcsolatokban - a CSKP XIV. kongresszusának határozata alapján - előtérbe kerüljön a kooperációs és az integrációs viszonyok fejlesztése.

Az új földművesszövetkezeti törvény például az állam irányító szerepének elmélyítését a szövetkezeti demokrácia fejlesztésével szoros összefüggésben feltételezi, Egy olyan fejlődési folyamat kibontakozásával, amely a szövetkezeti tagoknak az irányításban és a szövetkezeti ügyek megoldásában való mind következetesebb részvételét tükrözi.

A földművesszövetkezeti törvény - az efsz-ek gazdasági és társadalmi feladatainak megvitatása céljából - törvényesíti az efsz-ek konferenciáit és országos kongresszusát. A demokrácia elmélyülése pedig szinte törvényszerűen az efsz-ek országos kongresszusa politikai jelentőségének növekedéséhez vezetett. Az országos kongresszust a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kormánya a Nemzeti Front Központi Bizottságával és a Szövetkezeti Földművesek Szövetsége Központi Bizottságával való együttműködésben hívja össze.

A földművesszövetkezeti törvény értelmében az egységes földművesszövetkezet a szövetkezeti parasztok és a szocialista nagyüzemi szövetkezeti termelésben részt vevő további dolgozók önkéntes szervezete, illetve tömörülése. Népi szövetkezet és egyben önkéntes társadalmi szervezet.

A földművesszövetkezetek jogi helyzetének új szabályai a földművesszövetkezeti jogokat szabályozó előírások eddigi rendszeréből indulnak ki, ami elsősorban is abban jut kifejezésre, hogy a földművesszövetkezeti törvény mellett megmaradt a hagyományos mintaalapszabály is. A mintaalapszabály, mint az efsz-ek belső életének alaptörvénye, a szövetkezetek

alakulásának és megszilárdulásának idején rendkívül pozitív szerepet töltött be. A mintaalapszabálynak ez a szerepe a szocialista mezőgazdaság, főleg azonban a szövetkezetek fejlődésének további szakaszában is megmarad.

Az eddigi helyzethez viszonyítva - mint az már az előbbiekben is érzékeltettük - módosul a mintaalapszabály elkészítésének módja és jogrendi jellege. Míg például eddig a mintaalapszabály-javaslatot /az esetleges módosítást és kiegészítést is/ az efsz-ek országos kongresszusa tárgyalta meg és határozatilag az foglalt e kérdésben állást, majd a kormány hagyta jóvá, addig az új eljárások értelmében a mintaalapszabályt a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kormánya adja ki a Szövetkezeti Földművesek Szövetsége Központi Bizottságával való véleményegyeztetés után. Ezt az eljárás módosítást szükségessé tette a szocialista mezőgazdaságunk dinamikus fejlődése és azoknak a társadalmi viszonyoknak a gyors ütemű fejlődése, amelyek a mintaalapszabályban is körvonalazva vannak. A mintaalapszabály elkészítésének új formái lehetővé teszik - amennyiben azt a társadalmi érdekek igénylik - a jogrendi szférában rugalmasabban reagálni a földművesszövetkezetek termelési és társadalmi viszonyainak gyors fejlődésére, abból a célból, hogy a jogszabályok és előírások aktív szerepet tölthessenek be az említett viszonyok fejlődésének jogrendi szabályozásában.

Az egységes földművesszövetkezetek a saját alapszabályukat a kormány által kiadott mintaalapszabály alapján dolgozzák ki. Persze, szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy ez kötelező jellegű feladat. Tehát a szövetkezetnek kötelessége, hogy a saját alapszabályát a sajátos helyi feltételekhez igazodva a mintaalapszabály alapján dolgozza ki. A szövetkezet saját alapszabálya időbeni és helyes kidolgozásának szükségességét és jelentőségét hangsúlyozza az is, hogy a mezőgazdaság állami irányító szervének, a járási mezőgazdasági igazgatóságnak és a Szövetkezeti Földművesek Szövetsége járási bizottsá-

gának kötelessége hatékony segítséget nyújtani a szövetkezet alapszabályának kidolgozásában, illetve elkészítésében. Az említett járási szerveknek elsősorban is arra kell ügyelniük, hogy ne kerüljön sor az alapszabály kidolgozásának indokolatlan elodázására, s hogy az alapszabály összhangban legyen a jogrendi előírásokkal.

A mintaalapszabálynak, mint a szövetkezetek belső élete alaptörvényének hagyományos küldetése eredményezte azt, hogy a földművesszövetkezeti törvény több fejezete - főleg azok, amelyek a szövetkezetek belső viszonyait szabályozzák - a mintaalapszabályban is megtalálhatók. Ezt nem lehetett elkerülni, tehát szükséges volt ezt a megoldást választani, mert másként nem lehetett volna a szövetkezetek életével és működésével kapcsolatos alapvető kérdéseket a mintaalapszabályban és a szövetkezetek saját alapszabályában sem komplex módon rendezni.

Az említett okok miatt a földművesszövetkezeti törvényből főleg azok a fejezetek kerültek be a mintaalapszabályba, amelyek a szövetkezet jellegét és küldetését, feladatait és működését, a tagsági viszonyt, a szervezést és irányítást, valamint a föld és a további termelőeszközök összpontosítását, közös használatát érintik.

A mintaalapszabály legfontosabb fejezete az, amely meghatározza a szövetkezeti tag alapvető jogait és kötelességeit. A szövetkezeti tag alapvető jogainak és kötelességeinek száma lényegében azonos, mint eddig volt. A szövetkezeti tag alapvető jogainak száma - a szövetkezeti taggal szemben támasztott nagyobb követelményekkel összhangban - szaporodott azzal a joggal, hogy a szövetkezeti tagnak joga van a szövetkezet segítségét élvezni politikai és szakmai ismereteinek bővítéséhez, szakképesítésének növeléséhez, amit a MÉM a SZFSZ együtt biztosít.

A szövetkezet szervezeti felépítésével és az irányító

munkával kapcsolatos fejezet hangsúlyozza, hogy az üzemi irányítás racionális módszerének a szövetkezeti demokrácia és a vezető személyi felelőssége elvére kell épülnie. A mintaalapszabály rendkívüli figyelmet szentel a szövetkezet egyes szervezeti egységei termelési értekezleteinek, amelyek hatékony formái az irányításnak és a tagok részvételének az irányításban, valamint a szövetkezet ügyeinek, problémáinak megoldásában.

Az SZFSZ tagjai a bizottságokon keresztül vesznek részt a szövetkezet irányításában, pl. a szövetkezet szociális bizottságának működésére egyrészt jellemző mindazoknak a feladatoknak a teljesítése, amelyek abból adódnak, hogy a szövetkezet a szociális biztosítás szerve, másrészt abból a tényből, hogy a szövetkezet köteles megteremteni a tagságról és a további dolgozóiról való komplex szociális gondoskodás feltételeit.

A munkabiztonsági és egészségvédelmi bizottság, amely a szövetkezetben a munkabiztonsági és egészségvédelmi intézkedések társadalmi ellenőrzésének legfőbb láncszeme, azokat a feladatokat teljesíti, amelyeket a munkabiztonsági és egészségvédelmi előírások tartalmaznak, s melyekre a Szövetkezeti Földművesek Szövetségeinek módszertani utasításai rendszeresen figyelmeztetnek.

A szövetkezetek házirendjét, amelynek hasonló szerepe van, mint az állami szervezetekben, a szövetkezetek a rendelkezésükre bocsájtott minta alapján dolgozták ki és a taggyűlések hagyták jóvá.

A munkaviszonnyal kapcsolatos jogi előírások betartása felett - hasonlóan, mint a szakszervezet az állami vállalatokban - a Szövetkezeti Földművesek Szövetsége gyakorol ellenőrzést és módszertani szempontból irányítja a szövetkezet békéltető bizottságának működését.

A mintaalapszabály rendkívüli figyelmet fordít a szövet-

kezet társadalmi tevékenységének. Ez a körülmény logikus következménye annak a ténynek, hogy a szövetkezet nemcsak gazdálkodást folytató gazdasági szervezet, hanem egyben a szövetkezeti tagoknak olyan társadalmi szervezete, melynek a társadalmi tevékenysége politikai, kulturális és szociális kérdésekre is kiterjed.

A szövetkezet, amely a taggyűlés határozata alapján a Szövetkezeti Földművesek Szövetségének alapszervezete - a társadalmi tevékenységének keretében azokat a feladatokat is teljesíti, amelyek mint alapszervezetre a Szövetség alapszabályából és szerveinek határozatából hárulnak; a szövetkezet szervei egyben vezető szervei a Szövetség alapszervezetének is. A mintaalapszabálynak ez a fejezete egyértelműen határozza meg az SZFSZ-nek az egységes földművesszövetkezetekhez való viszonyát és jogi helyzetét.

A Szövetkezeti Földművesek Szövetségének 1972-ben, vagyis az egységes földművesszövetkezetek VIII. kongresszusán jóváhagyott alapszabálya érvényesülésének idején a mezőgazdaságban, főleg az egységes földművesszövetkezetekben mélyreható változások születtek. Ezek tükröződtek a mezőgazdasági nagyüzemi termelés fejlődésében, a termelőbázis szervezetében és ezzel kapcsolatosan a termelési viszonyokban is.

Az egységes földművesszövetkezetek VIII. kongresszusán jóváhagyott és eddig érvényben levő alapszabályok hatékonyan szolgálták a Szövetség tevékenységének kibontakozását. A CSKP XV. kongresszusa, valamint a CSKP KB 1979. márciusában tartott 13. ülése az SZFSZ-nek nagyon igényes feladatokat adott. A Szövetségnek főfeladata hatékonyan elősegíteni a párt gazdaságpolitikájának realizálását, a szövetkezeti demokrácia fejlesztését és elmélyítését, nevelni a szövetkezeti funkcionáriusokat és tagokat és fokozni elkötelezettségről tanuskodó helytállásukat a termelésben, társadalmunkban a Nemzeti Front szerepének fejlesztésében, s természetesen a fejlett szocialista társadalom építésének időszakában az egész nép-gazdaság fejlesztésében.

Ahhoz, hogy a Szövetkezeti Földművesek Szövetsége teljesíteni tudja küldetését alapvető feltétel jött létre, mégpedig 1976-ban a földművesszövetkezetek jogi helyzetének új rendezésével, amely első ízben emelte törvényerejű követelménnyé a Szövetkezeti Földművesek Szövetségének feladatait az egységes földművesszövetkezetek társadalmi tevékenységében.

Az egységes földművesszövetkezetek 1979-ben tartott IX. kongresszusa óta a Szövetkezeti Földművesek Szövetsége - a Csehszlovák szövetségi államrendszerrel összhangban - egységes és országos társadalmi szervezet, élén a központi bizottsággal. A Szövetség a Nemzeti Frontnak egyik tagszervezete. A Cseh Szocialista Köztársaságban és a Szlovák Szocialista Köztársaságban, vagyis a Szövetség területi szervezeteinél élén a cseh, illetve a szlovák bizottság, illetve vezetőség áll. E bizottságokra hárul az az igényes feladat, hogy az államszövetséghez tartozó két köztársaság területén lévő járásokban és szövetkezetekben - a Szövetség járási bizottságainak közreműködésével - irányítsák a politikai-szervező munkát. Az SZPSZ szervezeti strukturájának módosítása lehetővé teszi, hogy a Szövetkezeti Földművesek Szövetsége munkájának, sokrétű tevékenységének nagyobb hányada az egységes földművesszövetkezetekben és azok egyes munkaközösségeiben bontakozzon ki.

A szövetkezeti parasztság jogvédelmének biztosítása érdekében - főleg munkajogi kérdésekről, a jogszabályok és előírások betartásának, valamint az üzemi étkeztetése, a munkabiztonság és egészségvédelem társadalmi ellenőrzéséről van szó - a Szövetség hasonló tevékenységet fejt ki, mint az állami vállalatokban és intézményekben a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom.

A Szövetség módosított, illetve kiegészített alapszabálya hangsúlyozza tagjainak megválaszthatását a Szövetség összes

szerveibe, továbbá a demokratikus centralizmus és a kollektív vezetés érvényesítésének szükségességét.

A Szövetség tevékenysége elsősorban is a CSKP gazdasági politikájának realizálására összpontosul. Ebből a célból szervezi és irányítja a szövetkezeti tagok szocialista munkaversenyét, fejleszti azok kezdeményező készségét, terjeszti a haladó termelési tapasztalatokat, közreműködik a rejtett tartalékok, illetve a termelésfejlesztési lehetőségek feltárásában és törődik azzal is, hogy az egységes földművesszövetkezetek minél jobban érvényesítsék a gazdaságosság elvét.

A Szövetség nagy figyelmet szentel annak is, hogy az egységes földművesszövetkezetek betartsák a szocialista törvényességet és érvényesítsék a szövetkezeti demokráciát; hogy javítsák a munka- és életfeltételeket; fejlesszék a kulturális nevelő munkát és az érdekköri tevékenységet; továbbá, hogy gondoskodjanak tagságuk és alkalmazottjaik üdültetéséről, gyógyfürdői kezeléséről és azoknak a további feladatoknak a teljesítéséről, amelyek a Szövetség alapszabályában említve vannak.

A Szövetség alapszabályának egyes részei - az egységes földművesszövetkezetek IX. kongresszusa utáni időszakban - részletes feldolgozásban be lettek iktatva a Szövetség munkaprogramjába, az ügyviteli és a szervezeti szabályokba, valamint a Szövetség összes szervének és szervezetének munkatervébe.

A Szövetkezeti Földművesek Szövetségének módosított alapszabálya tehát teljesen összhangban van a földművesszövetkezetek jogi helyzetét szabályozó új törvénnyel. Ez az összhang biztosítja annak, hogy a Csehszlovákiai Szövetkezeti Földművesek Szövetsége sikeresen teljesíti a megszaporodott feladatait.

- . -

Végezetül szükségesnek tartom megjegyezni, hogy Szövet-

ségünk küldetésének és társadalmi szerepének helyes irányu formálódásához nagy mértékben hozzájárultak azok a tapasztalatok is, amelyeket a testvéri szocialista országokban és a mostanihoz hasonló nemzetközi konferenciákon szereztünk. Szövetségünk jelenlegi helyzetének kialakulásához nagy-

ban hozzájárultak a Magyar Népköztársaság jogászainak gazdag tapasztalatai is, főleg azoknak a magyar jogászoknak a tapasztalatai, akik a jogtudományok és a pedagógiai elmélet szakaszán, de a szövetkezetek mindennapi életében előforduló jogi kérdések megoldásában, pl. a TOT-nál és a Területi Szövetségeknél gazdag ismeretekkel rendelkeznek és segítenek nekünk, megmutatják a szocialista mezőgazdaságot érintő jogi előírások módosításának helyes útját. Ezért a baráti segítségért elismerés és köszönet jár Nekik.

Dr. DRAGÁN Iván
titkárhelyettes
Kőrösök és Vidéke Mezőgazdasági Termelő-
szövetkezetek Területi Szövetsége
/Magyarország, Békéscsaba/

A TAGSÁGI JOGVISZONY ÉS ÉRDEKVISZONYOK NÉHÁNY ÖSSZEFÜGGÉSE

Az utóbbi időben különböző jogszabályok szélesítették azokat a jogosultságokat, amelyek elsősorban is a munkavégzés alapján a termelőszövetkezeti tagokat illetik. Ebből - legalábbis látszólag - olyan igény is jelentkezett, hogy a munkaviszonyban és termelőszövetkezeti tagsági viszonyban állók jogosultságait azonos jogszabályban és egységesen kell szabályozni. Ennek az igénynek, vagy felvetésnek az "időszerűségét" a Munka Törvénykönyve most folyó kodifikációs munkálatai is indokolhatják.

A kérdés elméleti, de méginkább gyakorlati megvalósítása érdekében alapvetően a jelenlegi jogi szabályozásból kell kiindulni, mely szerint a termelőszövetkezetek:

"A szövetkezeti demokrácia rendszerében önálló tervszerű vállalati gazdálkodást folytatnak, és megvalósítják a tagság társadalmi egységét, szocialista nevelését."

Megítélésem szerint ez a megfogalmazás hosszabb távon is időtálló, s a tagság társadalmi egységének megvalósítása, a termelőszövetkezetek társadalmi tevékenységének a gazdálkodással való egy rangra emelése pedig tudatos politikai célkitűzést takar. Ebből tehát egyértelműen az állapítható meg, hogy a termelőszövetkezetnek, mint társadalmi szervezetnek olyan kötelezettsége is van, amely nem jellemző az állami vállalatokra.

A kérdés ezek után úgy is felvethető, hogy a munkavég-

zés, mint a tagsági viszony középpontjában álló elem, elválasztható-e a termelőszövetkezetek társadalmi tevékenységétől, tervszerű vállalati gazdálkodásától.

Szerény megítélésem szerint a kérdést több oldalról lehet és kell megközelíteni. A kérdés megközelíthető az állami akaratigény oldaláról. Valamennyiünk előtt jól ismert, hogy a szövetkezeti mozgalom társadalmunk szerves része, célja, feladata azonos az össztársadalmi célokkal és feladatokkal. Az azonos feladatok és célkitűzések mellett - az állami vállalatoktól eltérően - politikailag megengedhető, ugyanakkor jogilag kellően szabályozható, hogy a szövetkezeti mozgalom - az össztársadalmi érdekekkel összhangban - sajátos, az önkormányzaton alapuló speciális életet éljen, mert még léteznek a tulajdonból, a szövetkezetek belső önkormányzatából eredő sajátosságok, eltérések. Ezek az eltérések jelenleg is érvényesülnek úgy az irányításban, mint a jövedelemszabályozásban, és megítélésem szerint számítani lehet arra, hogy még hosszú ideig érvényesülni fognak.

A szövetkezeti mozgalom dinamikus fejlődése mindig hozott, hoz és a jövőben is hozni fog olyan kérdéseket, amelyeket a jogi szabályozás követni nem képes, megoldásuk nem tűr halasztást, vagy amelyeknek a szabályozására az állam nem tart igényt. Mindezekre tekintettel az a szerény véleményem, hogy ezek megoldására változatlanul az önszabályozás a legalkalmasabb módszer és forma, és ennek szerves része kell hogy legyen a munkavégzéssel járó jogok és kötelezettségek szabályozása is.

Rendező elvként abból is ki lehet indulni, hogy a termelőszövetkezeti tag a szocialista társadalom rendjében speciális viszonyok között él és dolgozik, s ez a megállapítás akkor is helytálló, ha a munkavégzés körülményeiben, a tagsági jogviszonyban több elem hasonlít, vagy éppen azonos a munkaviszonyban álló dolgozókkal. A már érintettek szerint a tulajdonosi és munkavállalói viszony összhangjának megte-

remtése, a szövetkezetek társadalmi jellege, szervezettsége és rendje a tagok sokoldalu érdekeit fogja össze, speciális jogviszonyt teremt a tag és a szövetkezet között. Ebből megállapítható, hogy a szövetkezeti jog átfogja a szövetkezeti életviszonyokat, a szövetkezeteknek és tagjainak a tagsági viszonyban összefoglalt kapcsolatát. Ez a speciális kapcsolat megítélésem szerint sajátos jogi szabályozást igényel. Legyen szabad összehasonlításképpen a munkaviszony és tagsági viszony elemei közül egyes sajátosságokat összehasonlítani.

A munkaviszony ismérvei közül ki kell emelni:

- a munkáltatót megillető széleskörű utasítási jogot,
- a munkavégzés rendszerességét,
- a jogi irodalom által többször is használt függőséget, alárendeltséget, lekötöttséget.

A tagsági jogoknak és kötelezettségeknek a jogi irodalom általában három csoportját különbözteti meg, nevezetesen:

- vagyoni jogok és kötelezettségek,
- szervezeti jogok és kötelezettségek,
- a közös munka végzésével kapcsolatos jogok és kötelezettségek.

Ehhez az összehasonlításhoz az is hozzátartozik, hogy addig, amíg a termelőszövetkezetet foglalkoztatási kötelezettség terheli, addig az állami vállalatot az esetlegesen jelentkező felesleges munkaerővel kapcsolatosan a felmondási jog illeti meg.

A kérdést a tulajdonjog oldaláról is meg lehet világitani. Az ismert, hogy a tételes jogi szabályozás, és a jogi szakirodalom is a termelőszövetkezeti tagokból álló kollektívát tekinti a tulajdonjog alanyának. A termelőszövetkezeti tag mint tulajdonos jogosan tart igényt arra, hogy a termelőszövetkezet részére képességei és hajlamai szerint teljes

foglalkoztatást biztosítson. Ez is egyik speciális tartalmi sajátossága a tagsági jogviszonynak.

A tulajdonosi jogosítványok közül nem is a polgári jog klasszikus elemeire gondolok itt, mint pl. a birtoklás, használat, rendelkezés, vagy a termelőszövetkezet és a tag közötti vagyoni kapcsolatokra, hanem olyan "áttételes" tulajdonosi jogosítványokra, amelyek - szövetkezetekről lévén szó - a tulajdonosi minőségű tagot illetik meg. Ilyenek a tisztségviselők megválasztása, a magasabb vezetőbeosztású dolgozók kinevezése, a szövetkezetek gazdálkodását és belső működését alapvetően meghatározó szabályzatok, az éves gazdálkodási eredmény és terv elfogadása, a jövedelem felhasználása felőli döntés, a kockázatvállalás, stb. Ezek a jogosítványok megítélésem szerint egyszerűen nem teszik lehetővé, hogy a tagsági jogviszonyt, a munkavégzést ezekből kiemelve külön jogszabály szabályozza.

A kérdést az érdekviszonyok oldaláról is meg lehet közelíteni. E témakörből csupán egy elemet szeretnék kiemelni. Az érdekviszonyok, illetve a konkrét érdekek létét a szövetkezetekben tagadni alig lehet. Ha pedig ez így igaz, akkor okszerűen jelentkezik az a felvetés, hogy az egyéni és csoportérdekekből eredő ellentéteket és feszültségeket központi szabályozással, vagy más módon lehet-e feloldani.

Megítélésem szerint alapvetően abból kell kiindulni, hogy az érdekek rangsorolása helyett az elkövetkezendő időben nagyobb hangsúlyt kell adni az érdekek egyeztetésének. Ebből következik, hogy érdekegyeztetésre lényegesen nagyobb lehetőség van a szövetkezeti belső szabályzatok keretein belül, mint a központi szabályozás adta lehetőségek.

Az előadással kapcsolatos tézisek külön felvetik, hogy a különböző gazdasági kooperációs formák kihatással vannak a tagsági jogviszonyra is. Ez a megfogalmazás általánosságban - megítélésem szerint - nem vitatható. Azért, mert a

tagok képviselőtéből álló küldöttközgyűlések döntenek közös vállalkozások vagy más jellegű gazdasági együttműködések megalakításában. Ez pedig azzal a következménnyel jár, hogy a tagok egészére vonatkozóan, hogy meghatározott körben és mértékben viselniük kell a különböző gazdasági együttműködéseknek esetlegesen jelentkező veszteségeket.

Kétségtelen, hogy a különböző gazdasági társulásoknál munkát végzők speciális jogviszonyban állnak, de az a tény, hogy valamelyik termelőszövetkezet tagja gazdasági együttműködésnek, nem hat ki közvetlenül a tag által a termelőszövetkezetben végzett és a munkához szorosan tapadó jogokra és kötelezettségekre.

A termelőszövetkezetekben végbemenő generáció váltás, a vállalati gazdálkodás elemeinek előtérbe kerülésével kétségtelen, hogy erősödnek a munkavállalói, a munkavégzés elemei, az ehhez kapcsolódó jogosultságok és kötelezettségek, ami nem vitásan szükséges és kívánatos. Ebből eredően a szövetkezeti mozgalommal szemben az a jogos igény jelentkezik, hogy a munkavégzés körülményei, a különböző ellátások, és kedvezmények azonosak legyenek a munkaviszonyban álló dolgozókéval.

Az a tény viszont, hogy a szövetkezetek - a már ismertettek szerint - speciális körülmények között élnek és dolgoznak, hogy tulajdonosai és egyben dolgozói is a termelőszövetkezeteknek, parancsolóan azt követeli, hogy a tagok munkajogviszonya is speciális szabályozást nyerjen. Amíg a termelőszövetkezetnél általánosságban beszélünk tagsági jogviszonyról, addig ettől a jogviszonytól nem választható el szoros eleme, a munkavégzés, a munkajogviszony. Éppen ezért a szövetkezeti jognak lesz a feladata a jövőben is a tagok munkaügyi helyzetét, munkajogviszonyát szabályozni még akkor is, ha a munkaviszonyban állók és a tagsági viszony alapján munkavégzők munkakörülményeiben, munkavégzésében jelentős eltérések nem lesznek.

A tagok munkaügyi helyzete, munkajogviszonya mindig szorosan kapcsolódik tehát a tagsági viszonyhoz, ebből eredően pedig speciális jogviszonyként jelentkezik.

Tudom, hogy mindazok, akik a termelőszövetkezeti tagok munkajogviszonyát, illetve ennek szabályozását egyedüli megoldásként a Munka Törvénykönyvében tartják megoldhatónak, számtalan témát vethetnek fel eddigi fejtegetéseimmel szemben. Felvethetik, hogy a tagsági viszony alapján végzett munkához igazodó jogosultságok tekintetében garanciális jogokat kell biztosítani. Felvetődhet az is, hogy ha a termelőszövetkezetben végzett munka társadalmi rangja, hasznossága azonos a munkaviszonyban álló dolgozókéval, akkor miért kell megtartani a jogi szabályozásban az eltérést.

A termelőszövetkezetekre vonatkozó jogi szabályozás már most is biztosítja általánosságban és konkrétan a garanciális jogokat, mert a kollektív szerződést a szövetkezetekben jól pótolja a munkaügyi szabályzat, sőt ha nem tűnik szerénytelenségnek maga a munkaügyi szabályzat színesebb, sokoldalúbb és bővebb szabályozási lehetőséget biztosít, mint a kollektív szerződés, a munkaszerződést jól pótolja a munkamegállapodás, és sorolhatnám még a példák sokaságát. Garanciális biztosítékot jelent az érdekképviselői szerveknek az új jogszabályokban az egyéni és kollektív érdekképviseléssel kapcsolatos jogosítványai.

Befejezésül megemlítem, hogy a szövetkezetek egyik jellegzetes sajátosságát, a demokratikus működést sem lehet elválasztani a mindennapi munkavégzéstől, a munkajogviszonytól. Azt azonban az élet igényli, és a gyakorlat parancsolóan követeli, hogy a jövőben nagyobb hangsúlyt adjunk annak, hogy demokrácia az előkészítésben, a döntésben, az aktivitásban, rend és fegyelem, alá- és fölérendeltség, fegyelmi és kártérítési kötelezettség a végrehajtásban.

Dr. TÓTH Lajos
egyetemi adjunktus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
/Magyarország, Szeged/

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETI TAGOK ÉRDEK-
VISZONYAINAK JOGI TÜKRÖZŐDÉSÉRŐL

A mezőgazdasági termelőszövetkezetekkel foglalkozó jogi szakirodalomban egységesnek mondható az az álláspont, miszerint a tagok érdekvédelme, illetve érdekképviselése a szövetkezet lényegéből, pontosabban a szövetkezet társadalmi szervezeti jellegéből fakad. Ugy gondolom, ezzel a véleménnyel a baráti szocialista országok képviselői is egyetértenek annak ellenére hogy országonként különbözőképpen ítélik meg a szövetkezetek társadalmi szervezeti funkciót, és ezáltal az egyes országok jogában a tagok érdekviszonyai is különbözőképpen tükröződnek. Valamennyi szocialista országban azért jöttek létre a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, hogy a korábban egyénileg gazdálkodó termelők a szövetkezeten keresztül vehessenek részt a társadalmi munkamegosztásban, a megtermelt javak elosztásában, és szövetkezve, a kollektíva erejével védhessék egyéni és csoportérdekeiket. A szövetkezeti tagok érdekképviselése, illetve érdekvédelme tehát alapvetően és elsősorban az általuk létrehozott szövetkezet feladata. Mivel ezt a tételezt én kiindulópontnak és egyben a további következtetések meghatározójának tekintem, ebből az aspektusból szeretnék néhány elvi kérdést felvetni és ezekben véleményemet kifejteni.

1. A magyar mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló törvényben nem találjuk meg kiinduló tételünknek

egyértelmű megfogalmazását. Mind a szövetkezet fogalmáról, mind a szövetkezet céljáról szóló rendelkezések csak közvetve utalnak erre. A Tv. 3. §. /1/ bekezdése szerint "A termelőszövetkezet ... szocialista mezőgazdasági nagyüzem, amely része a szocialista társadalmi rendnek és - a népgazdaság érdekeivel, a társadalmi célokkal összhangban; ... megvalósítja a tagság társadalmi egységét, szocialista nevelését." A célokról szóló 4. § /1/ bekezdésben már több olyan konkrét feladatot találunk, amelynek megvalósulása a tagság érdeke is, azonban ezek nemcsak a szövetkezetek feladatai, érvényesek valamennyi szocialista gazdálkodó szervre, tehát az állami válllatra is. Mindezekkel szemben a szövetkezetekről szóló általános törvény mind a szövetkezet fogalmánál, mind a szövetkezet céljánál már sokkal konkrétabban szabályoz. E szerint "A szövetkezet ... vállalati gazdálkodást és társadalmi tevékenységet folytató közösség". A szövetkezet céljánál pedig egyértelműen különbséget tesz gazdasági cél és társadalmi cél között. "A szövetkezet társadalmi célja a tagok szocialista életformájának és gondolkodásmódjának fejlesztése, valamint érdekeik szolgálata."/Kiemelések tőlem - T.L./

Tekintettel arra, hogy szövetkezeti törvényeknek ezek a rendelkezései a további szabályozást meghatározó alapvető jelentőségű deklarativ rendelkezések, de lege ferenda szükségnek tartom az általános szövetkezeti törvény rendelkezéseinek megfelelő átvételét a mezőgazdasági szövetkezetekről szóló törvénybe is. A kérdés szerintem nem intézhető el egyszerűen a jogalkalmazásban használatos elvvel, miszerint speciális szabályozás hiányában az általánost kell alkalmazni.

2. A következő nagyon izgalmas, a jogirodalomban még kidolgozatlan kérdésnek tartom, hogy a szövetkezetnek milyen érdekeket kell szolgálnia? Erre a kérdésre viszont csak a termelőszövetkezeti tagok érdekviszonyainak elemzése és strukturájának feltárása után tudunk választ adni.

Nagy László professzor vitaindító előadásában részletesen foglalkozott az érdekszerkestrével, álláspontjával teljes mértékben egyetérttek. Későbbi mondandóm megalapozásához szeretném azonban felosztását egy-két vonatkozásban kiegészíteni. Ha a tagok érdekvizonyait megjelenési formájuk, csomópontjaik szerint csoportosítjuk, akkor valóban négy szintet különböztethetünk meg: egyéni - szövetkezeten belüli csoport /mezo/ - szövetkezeti kollektiva - és összszövetkezeti /ágazati/ érdekvizonyokat.

Szükségesnek tartom azonban a csoportosítást más differencia specika alapján is elvégezni. Mivel az érdekvizonyok objektív kategóriák, igen lényeges lehet a felosztás érvényesülésük szerint is, azaz hogy a hatályos jogban tükröződnek-e már avagy sem. Így beszélhetünk a jog által már elismert vagy korlátozott /tehát szabályozott/ és a jog által még el nem ismert /tehát szabályozott/ érdekvizonyokról. /Jog alatt a belső szabályozást és a testületi döntést is értem./

Véleményem szerint ugyanis e felosztás alapján különböztethetjük meg az érdekvédelem, az általános érdekképviselő és az érdekek jogi képviselője fogalmakat. A jog által már elismert érdekvizonyok, mint szabályozott társadalmi viszonyok, jogok és kötelezettségek összességében jelennek meg. Ha a jogok és kötelezettségek a valóságban is teljesülnek, érdekösszeütközése nincs, tehát a szövetkezetnek nincs az érdekvizonyok terén feladata. Ha viszont nem teljesülnek, érdeksérelem keletkezik, tehát a tagnak érdekvédelemre van szüksége.

Ha a jog által még el nem ismert /nem szabályozott/, vagy éppen a jog által korlátozott érdekvizonyokról van szó, a szövetkezetnek ekkor kötelessége az általános érdekképviselő ellátása. Szerintem a fogalomnak ez a használata felel meg jobban azok nyelvtani értelmezésének is, hiszen védeni általában csak azt lehet, ami már létezik, megadatott. /Vagy nem létezik ugyan, de a termelőszövetkezeti tag ugy

véli, hogy az valós./ Képviselni pedig azt az érdeket szükséges, amelyet a jog még nem ismert el, és ha az valós érdekek éppen az érdekképviseleti szerv feladata kiharcolni annak jogok szintjére való emelését, természetesen a magasabb érdekviszonyok figyelembevételével.

Az érdekviszonyoknak ebből a felosztásából is következik tehát, hogy a szövetkezetnek az érdekviszonyok területén kettős funkciója van: egyrészt érdekvédelmi, másrészt általános érdekképviseleti funkció.

Mindkét fogalomtól el kell határolnunk a tagsági érdekek jogi képviseletét. Mind az érdekvédelem, mind az általános érdekképviselet jelentkezhetsz jogi képviselet formájában. Ez azonban már véleményem szerint eljárásjogi fogalom, és elsősorban a tagsági jogvitákban, illetve a szövetkezeti tag külső jogvitáiban bír jelentőséggel. /De elképzelhetőnek tartom, a jogi képviselet igénybevételét jogvitákon kívül is./

Az érdekviszonyok csoportosítását lényegesnek tartom továbbá aszerint is, hogy azok milyen mögöttes jogviszonyból fakadnak. Közismert ugyanis, hogy a termelőszövetkezeti tagnak számtalan érdeke alakulhat ki. De lege ferenda fontos lehet annak megállapítása, hogy ezek közül melyek "szolgálatát" legyen a szövetkezet társadalmi célja, illetve hogy a szövetkezet feladata-e valamennyi érdek védelme és általános képviselete.

A szövetkezeti tag érdekviszonyai fakadhatnak egyrészt és elsősorban szövetkezeti státuszából, azaz a szövetkezeti jogviszonyokból, másrészt állampolgársági, államigazgatási viszonyaiból, családjogi kapcsolataiból, stb. Ez utóbbiak rendkívül sok és bonyolult érdekviszonyokat takarnak. Ezek közül a szövetkezeti jog számára csak azok lehetnek relevánsak, amelyek valamilyen módon szoros kapcsolatban vannak a szövetkezeti jogviszonyból fakadó érdekekkel, azaz a szö-

vetkezeti tag egyéni érdeke egyben szövetkezeti mezo- vagy az egész kollektiva érdekéhez is kapcsolódik. Pl. a szövetkezeti tagnak egyéni - állampolgári jogviszonyából fakadó érdeke, hogy lakóhelyén a helyi tanács szakigazgatási szervei bürokráciamentesen intézzék ügyeit, ugyanakkor a szövetkezeti kollektívának is alapvető érdeke, hogy a tagok minél kevesebbet maradjanak távol a közös munkából ügyeik intézése miatt.

Igy a szövetkezeti tag érdekviszonyait - keletkezésük szerint - három csoportba sorolhatjuk:

- a szövetkezeti viszonyokból fakadó
- nem szövetkezeti viszonyokból fakadó, de azokhoz mezo- vagy makroszinten szorosan kapcsolódó, és végül
- nem szövetkezeti viszonyokból fakadó, és a szövetkezeti érdekekhez nem is kapcsolódó érdekviszonyokra.

A szorosan összefüggő érdekviszonyok kissé merevnek tűnő szétválasztását azért tartom szükségesnek, hogy tisztábban ítélhessük meg: mi az, ami a szövetkezetnek az érdekvédelem terén kötelessége, és ma még hatályos jogszabályaink nem teszik azzá.

Megítélésem szerint az első két csoportban a szövetkezet feladata a tagok érdekeinek szolgálata, azaz védelme illetve képviselése, míg a harmadik csoportba tartozó érdekek védelméhez, illetve képviseléséhez a szövetkezet saját elhatározása alapján segítséget nyújthat. Pl. a jogsegélyszolgálat bevezetése, jogi képviselés lehetősége stb.

3. Úgy gondolom, az előzőekben adott kiegészítés közelebb visz bennünket az érdekvédelem és érdekképviselés szervezeti rendszerének kidolgozásához is.

Anélkül, hogy - idő hiányában - részletesen indokolnám javaslataimat, véleményem szerint a szövetkezeti tagok érdekei

nek "szolgálatában" a következő szövetkezeti szerveknek lehet szerepük:

a/ Az általunk általános érdekképviselő körébe sorolt viszonyok /tehát amelyeket a jog még nem ismert el vagy korlátozott/ valamennyi választott testületi szervnek, elsősorban /vagy ha úgy tetszik első fokon/ a munkahelyi közösségeknek. A munkahelyi közösség - vezetőség - küldöttgyűlés - közgyűlés hierarchiájának hatályos jogi szabályozása megteremti ehhez a feltételeket, és megítélésem szerint ezek a szervek megfelelően el is látják ezt a funkciót.

b/ A védelmet igénylő érdekek területén - úgy vélem - hatályos jogunk még csak az első lépéseket tette meg. Ha ugyanis az érdeksérelem tagsági jogvitának minősül, a szövetkezeti tag igénybe veheti a jogszabályban megállapított jogorvoslati fórumokat /Szövetkezeti Döntőbizottság - illetékes bíróság/. Az utóbbi években kialakuló jogsegélyszolgálat megszervezésével a termelőszövetkezet ehhez segítséget is nyújt.

A szövetkezeten belül is keletkezhetnek azonban olyan érdeksérelmek, amelyek orvoslása nem történhet a tagsági jogviták rendszerében, és így nincs is olyan szövetkezeti szerv, amely az érdekvédelmet ezekben az esetekben ellátná. Pl.: a jogszabályok kötelezővé teszik a termelőszövetkezet számára, hogy biztosítsa a tagok munkájához az egészségügyi feltételeket, azonban a növénytermesztő brigád részére ennek ellenére nem épül egészségügyi helyiség a táblákon, nem kapnak kézmosási lehetőség, megfelelő ivóvizet, stb.

Egyetértve Nagy László professzorral, számomra is úgy tűnik, hogy ilyen esetekben érdekvédelmi jogkörrel a munkahelyi közösségeket /vagy azok vezetőit/ kellene felruházni. Ha viszont a munkahelyi közösségek jogköre abba az - egyébként helyeselheto - irányba fejlődik, hogy a közösség tagjait érintő ügyekben /prémium, jutalom, szabadság, üdülés stb./ döntési jogkört kapnak, felmerül a kérdés, hogy a munkahelyi közösség döntése kapcsán előállott érdeksérelem esetén mely szerv lássa el az érdekvédelmet? Pl.: a közösség határozta meg az üdülójegyek elosztását, és ez 5 kisebbségben maradt gyermekes nő jogos érdekét sérti. Véleményem szerint megfontolandó lenne a termelőszövetkezetekben az ellenőrző bizottság hatáskörének olyan mértékű kiterjesztése, hogy a testületi szervek által hozott, és a kollektiva kisebbségben maradt tagjainak jogos érdekeit sértő döntéseknél érdekvédelmi jogkörrel felléphessen, és legalább az ügy újratárgyalását kérje, vagy esetleg felsőbb testületi szerv elé vigye az ügyet. Azt sem tartanám helytelennek, ha a termelőszövetkezeti törvény felhatalmazást adna a termelőszövetkezeteknek érdekvédelmi bizottság létrehozására. A törvényben biztosított jogkörök gyakorlására a termelőszövetkezet alapszabályában tetszése szerint ruházna fel az ellenőrző bizottságot, vagy ha szükségesnek tartja, a létrehozott érdekvédelmi bizottságot. Hangsúlyozom, hogy ezekben a jogosítványokban nem szükséges döntési jogkör a bizottságoknak, de "fellépési", "intézkedési" jogkör annál inkább, hogy kikényszeríthető legyen a felsőbb testületi szerv állásfoglalása, döntése.

c/ A szövetkezeti viszonyokból vagy nem azokból fakadó, de a szövetkezeti érdekekhez szorosan kapcsolódó érdekek védelme vagy képviselése, esetenként meghaladhatja az adott szövetkezeti szervek erejét. Ezekben az esetekben tartom szükségesnek a társadalmi érdekképviselői szervek közreműködését. A hazánkban kialakult TOT modellt én is megfelelőnek tartom, azonban de lege ferenda szükséges a jogkörök további finomítása.

4. Befejezésül legyen szabad hangsúlyoznom a tagsági érdekviszonyok jogi szabályozásának és a termelőszövetkezeti demokrácia jogi kereteinek, a belső szervek mechanizmusának szoros összefüggését. Meggyőződésem, hogy csak abban a termelőszövetkezetben beszélhetünk demokratikus vezetésről, amelyben a tagsági érdekek a vezető szervek előtt szabadon felszínre kerülnek, nyíltan ütköznek az érdeksztruktúra megfelelő szintjein, és végül a kisebbség számára is elfogadható, megnyugtató módon oldódnak meg.

Ezen összefüggés miatt sem tartom tehát lehetségesnek, hogy a tagsági érdekek védelmére, képviselésére a termelőszövetkezeti szervektől elkülönült külön érdekvédelmi szervezetet /esetleg a szakszervezet mintájára/ hozzunk létre a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben.

Dr. ZSOHÁR András
titkárság vezető
Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa
/Magyarország, Budapest/

AZ ÉRDEKVISZONYOK, ÉRDEKKÉPVISELET, ÉRDEKEGYEZTETÉS
A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEK BEN

A szövetségi jelleg megítélésének egyik kardinális kérdése a tagi érdekképviselet megítélése.

A szövetkezetpolitika kezdetben ezt a kérdést leszűkítette a szövetkezeten belüli funkciókra, az önkormányzati szervek belső működésére. Így a legfőbb kérdésként az egyéni érdekképviselet szempontjából a tagsági viták eldöntésének szövetkezeten belüli, vagy kívüli fórumai szerepeltek. Ezért rögzítették le már a kezdet-kezdetén, hogy a szövetkezeten belül kell a szövetkezeti döntőbizottság fórumán rendezni a jogvitás ügyeket, majd azt követően lehet csak külső, bírói szerv elé vinni a problémákat. Így egyrészt leválasztódott az állami szervezetről az egyedi ügyekben való beavatkozás lehetősége, de ugyanakkor a képviseletnél sem fogalmazódott meg hangsúlyozottan ez a feladat.

A tagi érdekvédelemnek azonban nem a tagsági vitás ügyek önkormányzati fórumai adják a politikai tartalmát, hanem a szövetkezeti tagnak, mint egyénnek, /aki egyben tulajdonos is/, a munkavállalói és társ tulajdonosi, társadalompolitikai, jogi képvisellete.

A szövetkezetpolitika következetes volt abban, hogy az érdekvédelem elsődleges fórumaiként a szövetkezet belső önkormányzatait jelölte meg, de nem volt szó arról, hogy felépítmenyi szinten, tehát a területi és országos érdekképviselet szintjén érvényesítsék a tagi érdekvédelmet.

A szakszervezeti jellegű funkciók; a tagok munkavállal-

lói, dolgozói jogállásával együttjáró jogok védelmének intézményes csatornái szövetségi szinten nem épültek ki olyan következetesen, mint a szervezeteken belüli formák. Így az üdültetés, a munkavédelem, a szociális, jóléti tervezés, a jogsegélyszolgálat, a társadalombiztosítás, belső szabályzatok - a kollektív szerződéshez hasonló - rendszeres és külső mozgalmi felülvizsgálata elmaradt a tagi igényektől. A bérből- és fizetésből élő dolgozók szakszervezeti érdekképvisellete megfelelően egyénre orientált, míg a szervezetek önkormányzat fórumai túlságosan a gazdálkodás kollektívaktulajdonosi szempontjaira figyelemmel kollektívákra orientáltak. A kollektív és egyéni érdekvédelem együttes követelményeként fogalmazódik meg. De nagyobb szervezetségre és a mozgalom különböző szervei között jobb munkamegosztásra van szükség.

Az érdekképviselési szerv lényege, érdekképviselés, érdekegyeztetés. Az érdekképviselési szerv lényege nem más, mint a társadalom meghatározott osztályának, rétegének, csoportjainak érdekét feltáró és más személyek, szervek előtti képviselési tevékenység.

Az érdekképviselés legfontosabb kérdése, hogy kik az érdekképviselt alanyok. Kinek az érdekeit képviseli az adott szervezet? A mezőgazdasági szervezetek érdekképviselése kialakításakor 1967-ben a szervezetek, mint kollektívák érdekképviseléséről volt szó. S a szervezetek meghatározott számu tagból állnak, a tagság érdekképviselése mégsem volt közvetlenül az érdekképviselési szervek feladatává téve. Közvetlen megfogalmazása is hiányzott a törvényekből és az alapszabályokból. A szervezetek tagság érdekeit kezdetben nem közvetlenül, hanem a szervezetek kollektív érdekein keresztül képviselték. Amennyiben a tagi érdekről volt szó, azok kollektív érdekként jelentkeztek, illetőleg lettek képviselve.

A tagság érdekeit tehát a szövetkezeten belül a szövetkezeti önkormányzat szervein keresztül kellett és lehetett képviselni.

A szövetkezetek bizottságai: a vezetőség, a küldöttgyűlés, részközgyűlés. A közgyűlés fórumai voltak azok a szervezeti keretek, amelyeken keresztül egyéni érdekképviselőt lehetősége megvan. A tagság érdekeinek képviselésével tehát közvetlenül nem szabályozta az első termelőszövetkezeti törvény, annyira magától értetődőnek tekintette, hogy a tagság érdekkonfliktusai maradéktalanul feloldódjanak a szövetkezeti önkormányzat keretében. Így nem tartotta szükségesnek a kodifikáció sem az egyéni tagi érdekekkel való közvetlen képviselői foglalkozást.

A szövetkezetek által létrehozott ugynevezett szövetkezeti társulások képviselőtét sem rendezte az első tsz. törvény, bár ezek nem természetes személyek, hanem jogi személyek voltak, és lényegében az elmélet és a gyakorlat is másodlagos szövetkezeti formáknak tekintette őket.

A törvény indokolása szükségesnek tartotta kimondani, hogy nincs szükség a területi szövetségi munkában a társulások részvételére, ezen ugyanis a törvényi indokolás hipotézise szerint, a fenntartó szövetkezeteken keresztül vesznek részt a szövetség munkájában.

Kezdetben tehát igényként semmfogalmazódott meg a tagok és a társulások közvetlen érdekképviselője. A mezőgazdasági szövetkezetek II. kongresszusa már sürgette a társulások, a III. kongresszus pedig egyértelműen kötelezővé tette a kizárólagos szövetkezeti részvételével működő szövetkezeti társulások és a tagok egyéni érdekében képviselőtét.

A jogi és alapszabályi szabályozás az 1977. évi módosítás során teremtette meg a törvényi és jogi lehetőségeket az érdekképviselői alanyok körének bővítésére.

Az érdekképviselőt célja mindig igazodik a szövetség céljaihoz, vagyis lényegében a tagság anyagi, szociális, kulturális jólétének biztosítása, társadalmi, politikai felemelkedésük szervezése minden törvényes eszközzel.

Az érdekképviselőt célja tehát nem választható el a szövetségek céljaitól, feladataitól. Az érdekképviselőt terjedelme tágabb mint a tagság jogainak összessége, hiszen a jogilag nem szabályozott és így nem védett garantált érdekek érvényesítése is beletartozik. Az érdekképviselőt minimális célja a jogilag is szabályozott érdekek /a tagság jogainak és kötelezettségeinek/ érvényesítése.

Az érdekképviselőt fő területei így a szövetség két fő jellegéhez igazodnak, társadalmi, mozgalmi és gazdasági jellegűek. Az érdekképviselőt szervezetek ma már a jogi szabályozás szerint is ellátják a szövetségi /társulások/ tagság érdekeinek képviselését. Az érdekek képviselőt a szövetségek és társulások esetében kollektív, hiszen közösségekről, kollektívákról van szó. A tagság képviselőt azonban lehet kollektív és lehet egyéni képviselőt is.

Az érdekképviselőt szervezetek /országos és területi szinten/ általában és leggyakrabban a tagok kollektív érdekeit képviselik.

Az egyéni érdekképviselőt országos szinten a panaszelterjesztés keretében a jogsegélyszolgálat irányítása keretében, valamint a társadalombiztosítás és a személyi ügyek /koronázásnyos nyugdíjazás/ egyéni ügyintézésében érvényesül. A területi szövetségek a szövetségi tagok egyéni érdekvédelmét segítő szövetségi jogsegélyszolgálat szervezése körében látnak el érdek- és jogi képviselőt. Az érdekképviselőt szervezetek tehát a tagság egyéni érdekvédelmét a kollektív érdekek és réteg képviselőt belső, külső egyeztetés útján, valamint a jogsegélyszolgálat és a panaszügyekben való közreműködés keretében végzi.

Az érdekképviselőket lényeges eleme a képviselt érdekek egyeztetése, a társadalom érdekeivel.

Az érdekképviselőket célja a társadalmi csoport és az egyéni érdekek összhangjának, érvényesülésének segítése. Az érdekösszhang szükség esetén kényszer útján történő érvényesítése az állami szervek jogköre. Az érdekképviselőketi szervek tehát csak társadalmi, politikai, mozgalmi eszközökkel szervezhetik munkájukat, mely nélkülözi a kényszer és a szankció elemeit.

Az egyeztetés végső célja az érdekösszhang megteremtése és az adott probléma, feladat konfliktusmentes vagy a legkisebb érdeksérelemmel való megoldása. Az érdekegyeztetés bonyolult folyamat, mivel az érdekek egyeztetése során, nem mindig egyértelmű, hogy mi a társadalmi érdek, amely elsődlegességet élvez. Jellemző erre az első kongresszuson a Párt és a Kormány képviselőketében felszólaló miniszterhelyettes megállapítása, mely: "A földművelésügyi, élelmiszerügyi, erdőgazdasági és földmérési hivatalok egyesítése indokolt." Azt várjuk a minisztériumtól, hogy működése területén javul a gazdaságosság, az irányítás eddigi széttagoltsága mellett nagyon nehéz volt nem egy esetben szinte keresztülvihetetlen a sokszor egyoldalú üzemi, és tárcaérdekekkel szemben a központi állami érdekek kellő időben történő tisztázása és érvényesítése. A területi tsz. szövetségek megalakítása és érdekképviselőketi tevékenységük várható kiterjesztése meg kívánja, hogy az állami érdekek mindenkor kellőképpen tisztázottak, egységbefoglalhatók és érvényesíthetők legyenek.

Az érdekképviselőketi szervek alapvető kötelessége az érdekek nyílt ütköztetése, védelme. A szövetkezetek vagy szövetkezeti tagok érdekei látszólag csak csoport, illetve egyéni érdekek lehetnek. Ezért néha az érdekképviselőketi szervek szűgyelve az általuk képviselt érdekeket, azokat

társadalmi érdekeknek igyekeznek feltüntetni, hogy könnyebben érvényesíthessék. Ugyanezt teszik más szervezetek is, amikor minisztériumi, ágazati, vállalati stb. érdekeiket társadalmi érdekként igyekeznek feltüntetni. A konkrét erőviszonyoknál fogva néha az ágazati csoport, sőt egyéni érdekek érvényesítése is történhet társadalmi érdekekre történő hivatkozással. A társadalmi, csoport, egyéni érdeket, illetve az érdekek jellegét nem az adott szervezet hierarchiájában elfoglalt helye határozza meg.

Az érdekegyeztetés során általában a különböző szintű pártszervek előtt tárulnak fel a legszélesebb körben a különbözőféle érdekek és a párt érvényesíti a társadalmi érdeket.

Ahhoz, hogy a párt sikerrel valósíthassa meg érdekegyeztetői feladatát, mindenek előtt az szükséges, hogy világosan lássa a gazdasági, társadalmi folyamatokat és ezek érdekösszefüggéseit. Ezt nehezíti, hogy az érdekek mozgása az előbb említetteknél fogva nem egyértelmű. Szükséges, hogy különböző szervezetek eredeti funkcióinak megfelelően tevékenykedjenek. Nem lehet elvárni tehát az érdekképviselői szervektől, hogy csak az állami vagy a társadalmi érdekeket tükröző határozatokat érvényesítsék és nem az általa képviselt érdekeket. Ugyancsak helytelen, ha a különböző minisztériumok a népgazdasági érdek érvényesítése helyett az általuk felügyelt hivatalok érdekeinek képviselésében lépnek fel és megkülönböztetést érvényesítenek szektorális, vagy ágazati hovatartozástól függően.

Az állami szervek ilyen irányú /diszkriminációs és lényegében diszfunkcionális tevékenysége/ nehezíti a tényleges érdekek feltárását, nyílt ütköztetését és a társadalmi érdekek érvényesítését. Természetesen az érdekképviselő, érdekegyeztetés mellett az érdekképviselői szervek közvetítik az egyeztetett közös, vagy társadalmi érdekekkel össz-

hangban álló csoportérdekeket. Az ugynevezett transzmissziós tevékenység tehát nemcsak felfelé irányul - és nemcsak külső szervek előtt történik, - hanem befelé, a szövetkezeteken belüli magatartást is befolyásolja. A transzmisszió, a társadalmi közösségi érdekek képviselése és egyeztetése érdekképviselési módszerekkel, kényszer igénybevétele nélkül történik, mivel az érdekképviselési szervek nem szankcionálnak és nem jogosultak kötelező határozatokat hozni a szövetkezetekre és azok tagjaira. Az érdekegyeztetés során tehát lehetséges, hogy az adott helyzetben az egyéni érdekként jelentkező érdekek érvényesítése társadalmi érdek érvényesítését is jelenti. Pl. az egy adott tagi dolgozóközösség visszamenőleg érvényesíti a részére ki nem fizetett tulmunkadíjat, akkor ez, a szövetkezetet, mint csoportot hátrányos helyzetbe hozhatja, mivel emiatt esetleg nagyszámú jövedelemnövelményadót kell fizetni. Nyilvánvaló, hogy ilyen esetben a szövetkezet szűkebb vezetőjének vagy csoportjainak érdekei egymással szembekerülnek, aminek feloldása csak a jogszabályokban foglaltak szerint oldható fel. Az érdekképviselések mozgalmon belüli ráhatása tehát szemben állhat az egyéni, szövetkezeti stb. érdekekkel.

A társadalmi érdekeket általában a jogszabályok tartalmazzák, tehát a dolgozóknak meghatározott feltételek mellett a tulmunkadíj jár még akkor is, ha emiatt a szövetkezet mint kollektíva alaphiányos vagy veszteségessé válna. A konkrét egyéni érdekek érvényesítése tehát egyéni érdekek érvényesítése, tehát csoportérdekek sérelmével járhat, érvényesülése mégis a társadalmi érdekek érvényre jutását jelenti.

Tartós érdekkonfliktust jelentett hosszú időn át a szövetkezeti tagok nyugdíjkorhatár szempontjából való megkülönböztetése. A népgazdaság teherbíró képességével párhuzamosan létrejött az a jogi szabályozás, amely ezt a kérdést feloldotta, így az érdekképviselési kezdeményező magatartás

/II. kongresszus határozata/ járult hozzá, hogy a kérdés nem az eredetileg előirányzott időben, hanem már az V. ötéves terv végén realizálódhat.

Napjainkban is keletkezhetnek újabb ellentmondások, különbségek a társadalom különböző rétegei között. Ezek akkor tűnnek a legsérelmesebbnek, ha nyíltan is manifesztálódnak, vagyis nemcsak jogi, közgazdasági szabályozásban is tükröződnek. Pl. dolgozók lakástámogatásának hitelfeltételében meglévő különbségek, hus ártámogatást kompenzáló térítés, gyermekgondozási segély, stb. Ezek megszüntetéséért küzdeni, az érdekképviselő fontos feladata.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
MAGYAR Á.: Előszó	3
ANTALFFY Gy.: Megnyitóbeszéd	5

I. Rész

A TERMELŐSZÖVETKEZETEN BELÜLI VAGYONI VISZONYOK

SERES I.: A termelőszövetkezeten belüli vagyoni viszonyok főbb jogi kérdései /vitaindító előadás/	14
BORKOWSKI J.: A mezőgazdasági szövetkezetek helyzetének jogi szabályozása a Lengyel Népköztársaságban	32
EGETŐ E.: A szövetkezeti gazdálkodás változásai és a vállalati forma	44
M.I. KOZŰR: A kolhozon belüli viszonyok jogi szabályozása a Szovjetunióban és a szabályozás további tökéletesítésének problémái	52
E. LUPÁN: A mezőgazdasági termelőszövetkezeteken belüli vagyoni viszonyok szabályozása Románia Szocialista Köztársaságban ...	70
G. ROHDE: A mezőgazdasági termelés szakosítása és a szövetkezeti földhasználati jog megvalósítása	83
K. STEFANSKA: A mezőgazdasági szövetkezetek tulajdonának jogrendszere a LNK-ban	91

II. Rész

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK BELSŐ SZERVEZETI ÉS VEZETÉSI VISZONYAI

MOLNÁR I.: A szövetkezeti vezetés alapkérdései /vitaindító előadás/	105
BENKŐ A.: A termelőszövetkezeti alapszabály, mint az állami irányítás eszköze	120
DOMÉ M.: A szövetkezet kettős jellegének hatása a vezetési funkciókra	131
V. FÁBRY: Termelőszövetkezeti jogi aktusok	136
ORBÁN S.: A termelőszövetkezeti demokrácia néhány összefüggése a tulajdoni, vezetési vi- szonyokkal	141
PRUGBERGER T.: Hozzászólás Molnár Imre "A szövetke- zeti vezetés alapkérdései" c. előadáshoz	148
E. SIEGERT: Aktuális jogi kérdések a szövetkezeti vezetés és képviseletének kialakításában a mezőgazdaság iparszerű termelési vi- szonyaira való átmenet feltételei között	155
M. STEFANOVIC: A szövetkezeti demokrácia fejlődésé- nek aspektusai	164
SZABÓ L.: A szövetkezeti vezetés kérdései a fogyaszt- tási szövetkezetek gyakorlatában	172

III. Rész

A TERMELŐSZÖVETKEZETI TAGSÁGI JOGVISZONY

VERES J.: A tagsági jogviszony új vonásai a mezőgaz- dasági termelőszövetkezetekben /vitaindi- tó előadás/	178
--	-----

R. HAHNERT:	A szövetkezeti tagság jogi szabályozásának problémái az NDK mezőgazdasági szövetkezeti jogában	195
J. KOLESAR:	Az egységes mezőgazdasági szövetkezetek tagjainak munkaviszonyai	200
Z. KORDIK:	Munkavégzés a szövetkezetek gazdasági társulásaiban	212
E. KRAUS:	A szövetkezeti parasztok munkaviszonyának jogi kialakításával kapcsolatos kérdések az NDK mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben	219
R. TRAUTMANN:	Néhány gondolat a szövetkezeti parasztság tagsági viszonyaival és a munkások munkajogi viszonyaival kapcsolatban, az NDK mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben	225

IV. Rész

ÉRDEKVÉDELMI VISZONYOK A TERMELŐSZÖVETKEZETEK BEN

NAGY L.:	A szövetkezeti tagok érdekvédelme a termelőtipusu szövetkezetekben /vitaindító előadás/	230
M. DURDIAK:	A csehszlovákiai szövetkezeti földművesek szövetségének jogi helyzete	248
DRAGÁN I.:	A tagsági jogviszony és érdekviszonyok néhány összefüggése	259
TÓTH L.:	A mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok érdekviszonyainak jogi tükröződéséről	265

ZSOHÁR A.: Az érdekviszonyok, érdekképviselés, érdekegyeztetés a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben	273
Tartalomjegyzék:	281
A konferencia résztvevőinek névsora	285

A konferencia résztvevőinek névsora

Dr. ANTALFFY György egyetemi tanár, rektor
a Magyar Jogász Szövetség elnöke
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. ÁBRAHÁM Vince
a Csongrád megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek
Területi Szövetségének titkára
Szeged, Széchenyi tér 9.

Dr. BENKŐ András egyetemi adjunktus
PTE Állam- és Jogtudományi Kar
Pécs, 48-as tér 1.

BERTA István
MSZMP Szeged Városi Bizottság titkára
Szeged, Kálvin tér 6.

Dr. BESENYEI Lajos egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. BÉRCZI Imre egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. BOBVOS Pál egyetemi tanársegéd
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. BODNÁR László egyetemi tanársegéd
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. Janus BORKOWSKI egyetemi tanár
Lodz-i Egyetem Jogtudományi Kar
90-131 Lodz, ul. Gab. Narutowicza 59/A

Dr. BOTH Ödön egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

BUVÁRYNÉ Dr. Béres Emőke titkárságvezető helyettes
Fogyasztási Szövetkezetek Komárom megyei Szövetsége
Tata II., Szabadság tér 10.

Dr. CZUCZ Ottó egyetemi adjunktus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. CSERGED János jogtanácsos
Lenin Mg. Termelőszövetkezet
Mélykut

Dr. CSÉKA Ervin egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. DÁNI Sándor egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. DIETRICH Gábor csoportvezető
Csongrád megyei Tanács VB
Mezőgazdasági Osztály
Szeged, Rákóczi tér

Dr. DOMÉ Györgyné egyetemi docens
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest, Egyetem tér 1-3.

Dr. DRAGÁN Iván
"Kőrösök Vidéke" Mg. Termelőszövetkezetek
Területi Szövetségének titkárhelyettese
Békéscsaba, István király tér 5.

DRÉGELY Ferenc főkönyvelő
Lenin Mg. Termelőszövetkezet
Mélykut

JUDr. Michal DURDIK jogi főosztályvezető
Szövetkezeti Földművesek Szövetsége
Szlovák Központi Bizottság
Bratislava, Panenská 1.

Dr. ÉGETŐ Emese egyetemi docens
JATE Politikai Gazdaságtani Tanszék
Szeged, Petőfi S. sgt. 30-34.

Dr. PARKAS Miklós titkárhelyettes
Csongrád megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek
Területi Szövetsége
Szeged, Széchenyi tér 9.

Dr. FÁBIÁN Ferenc tudományos munkatárs
MTA Állam- és Jogtudományi Intézet
Budapest, Országház u. 30.

JUDr. Valér FÁBRY egyetemi tanár
Károly Egyetem Jogi Kar
Praha 1., Nam. Curieovyek 7.

Dr. FONYÓ Antal egyetemi tanár
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. FÖLDES Iván egyetemi tanár
PTE Állam- és Jogtudományi Kar
Pécs, 48-as tér 1.

Dr. GÁL Gyula hivatalvezető
Csongrád megyei Földhivatal
Szeged, Rákóczi tér

Dr. GÉCSEGE Ferenc egyetemi tanár
MSZMP JATE Bizottságának titkára
Szeged, Dugonics tér 12.

Dr. GYARMATI Sándor egyetemi docens
MÉM Mérnök- és Vezetőtovábbképző Intézet
Budapest, XIV., Ida u. 2.

Dr. GYENIS Dezső jogtanácsos
Baranya megyei Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek
Területi Szövetsége
Pécs, II., Déryné u. 3.

Dr. HEGEDŰS István tudományos főmunkatárs
MUM Munkaügyi Kutató Intézet
Budapest, VI., Mozsár u. 14.

Dr. HIDEG Ferenc megyei bírósági elnökhelyettes
Kecskemét, Rákóczi ut 7.

Dr. HORUCZI László egyetemi docens
JATE Szakszervezeti Bizottságának elnöke
Szeged, Petőfi S. sgt. 30-34.

Dr. HORVÁTH Zsuzsanna egyetemi tanársegéd
PTE Állam- és Jogtudományi Kar
Pécs, 48-as tér 1.

Dr. sc. Richard HAHNERT egyetemi tanár
Karl Marx Egyetem Jogtudományi Szekció
Leipzig, Karl-Marx Platz

HASKÓ Pál munkatárs
MSZMP Csongrád megyei Bizottsága
Szeged, Rákóczi tér

Dr. HÁRSFALVI Rezső egyetemi adjunktus
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest, V., Egyetem tér 1-3.

Dr. JANCsó János titkárhelyettes
Szolnok megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek
Szövetsége
Szolnok, Bede L. u. 2-4.

Dr. JÓKAI Lóránd főtitkár
Magyar Jogász Szövetség
Budapest V., Szemere u. 10.

KAKUSZI László
Csongrád megyei Népi Ellenőrző Bizottság elnöke
Szeged, Rikóczi tér

Dr. KALMÁR Sándor egyetemi adjunktus
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest V., Egyetem tér 1-3.

Dr. KALTENBACH Jenő egyetemi adjunktus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. KATONA András vezető jogtanácsos
KISZÖV Jogi Iroda
Szeged, Takaréktár u. 1.

Dr. KEMENES Béla egyetemi tanár
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. KIRÁLY Ferenc igazgató
Szegedi Állami Pincegazdaság
Szeged, Tábor u. 3.

Dr. KISS György egyetemi tanársegéd
PTE Állam- és Jogtudományi Kar
Pécs, 48-as tér 1.

JUDr. Juraj KOLESÁR egyetemi tanár
Komenski Egyetem Jogi Kar
Bratislava, Nam. Safarikovo 6.

JUDr. Zdeno KORDIK egyetemi docens
UPJS Jogi Kara
Kosice, Kovácska ul. 26.

Dr. KOVACSIK Erzsébet jogtanácsos
Általános Fogasztási és Értékesítő Szövetkezet
Tura

Dr. KOVÁCS István egyetemi tanár, akadémikus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. Mihail I. KOZÜR egyetemi tanár
Szovjetunió Tudományos Akadémiája
Állam- és Jogtudományi Intézet
Moszkva, 121019 ul. Funze 10.

Dr. sc. Erich KRAUS egyetemi tanár
Mezőgazdasági Termelőszövetkezeti Főiskola
Meissen

Dr. KOI Béla titkárhelyettes
Kiskunsági Mezőgazdasági Szövetkezetek
Területi Szövetsége
Kecskemét, Batthyány u. 21.

Dr. MAGYAR Árpád tanácselnök
Legfelsőbb Bíróság
Budapest I., Pó ut 1.

Dr. MARTIN István jogtanácsos
Baranya megyei Tsz-ek Területi Szövetsége
Pécs, Déryné u. 3.

Dr. Martonyi János egyetemi tanár
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. MASA István titkárhelyettes
Csongrád megyei Mezőgazdasági
Szövetkezetek Szövetsége
Szeged, Széchenyi tér 9.

Dr. MÁNDY Endre osztályvezető
Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium
Budapest, V., Kossuth L. tér 11.

Dr. MERÉNYI Kálmán egyetemi adjunktus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. MÉSZÁROS László főelőadó
Csongrád megyei Tanács VB
Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Osztály
Szeged, Rákóczi tér

Dr. MIKLÓS Lajos titkár
Magyar Jogász Szövetség
Budapest V., Szemere u. 10.

MOHAROS József

Termelőszövetkezetek Országos Tanácsának
nyugalmazott alelnöke

Dr. MOLNÁR Imre
Központi Népi Ellenőrző Bizottság
elnökhelyettese
Budapest V., Münnich F. u. 36.

Dr. MOLNÁR Imre egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. MOLNÁR István tudományos munkatárs
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest V., Egyetem tér 1-3.

Dr. MÓCZÁR Antal főelőadó
Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa
Budapest, Akadémiai ut 1-3.

Dr. NAGY Károly egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. NAGY László egyetemi tanár
Agrártudományi Egyetem
Gödöllő

Dr. NAGY Pál osztályvezető
Kiskunsági Mezőgazdasági Szövetkezetek
Területi Szövetsége
Kecskemét, Batthyány u. 21.

Dr. NYÁRI Zoltán jogtanácsos
Haladás Mezőgazdasági Termelőszövetkezet
Forráskút

Dr. ORBÁN Sándor egyetemi docens
Agrártudományi Egyetem
Debrecen, Bűszörményi ut 138.

Dr. PAPP Ignác egyetemi docens, dékánhelyettes
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. PÓLAY Elemér egyetemi tanár
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. PÓSA László jogtanácsos
Csongrád megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek
Területi Szövetsége
Szeged, Széchenyi tér 9.

Dr. PRUGBERGER Tamás tudományos főmunkatárs
Szövetkezeti Kutató Intézet
Budapest V., Alkotmány u. 25.

Dr. RÉBELI Szabó József jogtanácsos
Felszabadulás Mezőgazdasági Termelőszövetkezet
Szentés

Dr. RÉVÉSZ Béla egyetemi tanársegéd
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. habil. Günter ROHDE egyetemi tanár
Humboldt Egyetem Jogtudományi Szekció
Berlin

Dr. ROMÁN László egyetemi docens
PTE Állam- és Jogtudományi Kar
Pécs, 48-as tér 1.

SÁNDOR Tibor elnök
"Haladás" Mezőgazdasági Termelőszövetkezet
Forráskut

Dr. SÁRAY György osztályvezető-helyettes
Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa
Budapest V., Akadémiai u. 1-3.

Dr. SÁRKÖZY Tamás tudományos főmunkatárs
MTA Állam- és Jogtudományi Intézet
Budapest I., Országház u. 30.

Dr. SÁRMÁN György elnök
Fogyasztási Szövetkezetek
Komárom megyei Szövetsége
Tata II., Szabadság tér 10.

Dr. SERES Imre egyetemi tanár
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest V., Egyetem tér 1-3.

Dr. sc. Erich SIEGERT egyetemi docens
Karl-Marx Egyetem Jogtudományi Szekció
Leipzig, Karl-Marx Platz

Dr. SIMICS Zsuzsanna egyetemi adjunktus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

JUDr. Milan STEFANOVIC egyetemi tanár
Komenski Egyetem Jogi Kar
Bratislava, Nam. Safarikovo 6.

Dr. Krystyna STEFANSKA egyetemi adjunktus
Lodzi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Lodz, ul. Gab. Narutowicza 59/A

Dr. SÜVEGES Márta egyetemi docens
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest V., Egyetem tér 1-3.

Dr. SZABÓ Imre egyetemi tanársegéd
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. SZABÓ Lajos osztályvezető
Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsa
Budapest V., Szabadság tér 14.

SZABÓ Sándor titkár
MSZMP Csongrád megyei Bizottsága
Szeged, Rákóczi tér 2.

Dr. Szajkó József jogtanácsos
Felszabadulás Mg. Termelőszövetkezet
Szeged, Sándor u.

Dr. Szarka László jogtanácsos
"Nógrádi Sándor" Mg. Termelőszövetkezet
Nemesbikk

SZEMŐK József elnök
"Sárfehér" Mg. Termelőszövetkezet
Izsák, Kossuth L. u. 119.

SZILÁGYI Ernő osztályvezető
Csongrád megyei Tanács VB Mezőgazdasági
és Élelmezésügyi Osztály
Szeged, Rákóczi tér

Dr. SZÜCS István egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. TÁRNOK Károly vezető jogtanácsos
Borsod megyei Termelőszövetkezetek
Területi Szövetsége
Miskolc, Rudas L. u. 8.

Dr. TOKAJI Géza egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. TÓTH Károly egyetemi adjunktus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. TÓTH Lajos egyetemi adjunktus
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. TÓTH Lászlóné egyetemi docens
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. sc. Rosmarie TRAUTMANN egyetemi tanár
Martin-Luther Egyetem Jogtudományi Szekció
Halle - Wittenberg

JUDr. Jan TROJÁN egyetemi adjunktus
UPJS Jogi Kara
Kosice, Kovácsko ul. 26.

Dr. VASS János egyetemi adjunktus
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest, Egyetem tér 1-3.

Dr. VERES József egyetemi tanár, dékán
JATE Állam- és Jogtudományi Kar
Szeged, Lenin krt. 54.

Dr. ZSÓHÁR András titkárság vezetője
Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa
Budapest, V., Akadémiai u. 1-3.

3 94003

Fk: Dr. Veres József tanszékv. egyetemi tanár

Készült a JATE Sokszorosító Üzemében, Szeged

Engedélyszám: 195/81. Méret: B/5

Példányszám: 400

Fv: Lengyel Gábor